

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ้าไหมมัดหมี่

อารอบ	เรืองสังข์
ปรีดา	ทองแป้น
อารีย์	ปั้นทอง
จุไร	ตุลยสุข
อนงค์	ภิรมย์ทอง
สุจินต์	ฤทธิมา
อาพัต	ทองแป้น
สุนทรี	สังข์อยุทธ์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำ

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของช่างทอผ้ารุ่นใหม่ เพื่อสืบสานความรู้เชิงช่าง จิตวิญญาณ และศิลปะการทอผ้าของคนนาหมื่นศรีรุ่นย่ายาย เป็นตัวอย่างของการตามหารากเหง้าและตัวตนของชาวบ้านที่น่าสนใจ การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคมมีผลต่อการเสื่อมสลายของงานทอผ้าในชุมชนนี้ แต่ก่อนที่มันจะสิ้นลมหายใจไป คนนาหมื่นศรีเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งได้พยายามฟื้นฟูงานทอผ้าของตนเองขึ้นมาใหม่ ด้วยความช่วยเหลือจากหลายฝ่าย ทำให้กิจการงานทอผ้าของคนนาหมื่นศรีค่อย ๆฟื้นตัว แต่ก็ไม่ได้เป็นงานทอผ้าในลายแบบดั้งเดิม การทอผ้าด้วยกี่กระตุกยอมให้ผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจที่ต่ำกว่าการใช้กี่โบราณ ขณะที่กลุ่มทอผ้าคนนาหมื่นศรีเติบโตขึ้น แต่เล็ก ๆ ในจิตใจของช่างทอผ้ารุ่นใหม่ รู้ตัวดีว่า งานที่ตนเองทำโดยใช้ชื่อว่าผ้าทอนาหมื่นศรีนั้น หาใช่ผ้าทอนาหมื่นศรีที่เป็นแบบฉบับจากบรรพบุรุษของตนเองไม่ ความค้างคาใจนี้แหละที่เป็นแรงบันดาลใจให้พวกเขาหาญเข้ามาทำงานวิจัยเพื่อตอบคำถามที่คาใจพวกเขาให้จงได้

บ้านนาหมื่นศรีเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจของงานวิจัยที่แตกต่างกัน ที่นี้เคย “ถูกวิจัย” โดยนักวิชาการเรื่องผ้าพื้นเมืองภาคใต้ มีการรวบรวมผ้าทอโบราณไปเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ของสถาบัน แนนอน งานเหล่านี้ย่อมมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อสังคมส่วนรวมและประเทศชาติอย่างไม่ต้องสงสัย แต่เมื่อชาวบ้านนาหมื่นศรีลุกขึ้นมาทำงานวิจัยเรื่องของตนเองด้วยตนเองบ้าง ก็สร้างผลสะท้อนต่อตัวผู้ทำวิจัยเองและชุมชนอย่างคาดไม่ถึง การตามหาลายผ้าคนนาหมื่นศรีก็เหมือนกับการเดินย้อนเวลากลับไปในอดีตของตนเอง โดยมีลายผ้าเป็นสื่อ ทำให้ได้พบดวงศ์เครือญาติและเพื่อนเก่า สร้างความผูกพันกันขึ้นมาใหม่ ได้รู้จักประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน ประเพณีศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง รวมทั้งวิถีชีวิตดั้งเดิมที่กำลังจะถูกลืมได้ทันเวลา งานวิจัยนี้เป็นการฟื้นฟูภูมิปัญญา ความดีงาม และตัวตนของคนนาหมื่นศรีกลับคืนมา ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทรงภูมิปัญญาได้รับการยอมรับ เชิดชูขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับชุมชนยกระดับทั้งความรู้ จิตวิญญาณ และความสมานฉันท์ ขึ้นมาอีกระดับหนึ่งอย่างชัดเจน

โดยปกติชาวบ้านจะเป็นนักเล่าเรื่องมากกว่าเขียนเรื่อง ดังนั้นการเสนอผลงานวิจัยของชาวบ้านนี้ จึงดำเนินไปในรูปแบบของการเล่าเรื่องมากกว่าการเสนอผลงานวิชาการตามแบบแผน แม้ว่าผู้วิจัยคนหนึ่ง คือ อาจารย์สุนทรี สังข์อยู่ฤทธิ์ มีฐานะเป็นนักวิชาการเต็มตัว แต่ก็ร่วมในฐานะนักวิจัยกึ่งที่เลี้ยง และช่วยถ่ายทอดงานของชาวบ้านเป็นตัวหนังสือตามที่ชาวบ้านคิด ไม่ได้เป็นผู้คิดแทน ผู้อ่านรายงานชิ้นนี้จึงต้องเปิดใจกว้างที่จะยอมรับงานวิชาการที่เสนอในมุมมองของชาวบ้านด้วย เพราะนี่คืองานวิจัยที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อค้นหา

คำตอบที่มีอยู่ในชุมชนเอง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ คิด และทำด้วยตัวชาวบ้านเอง ภายใต้เงื่อนไขและปัจจัยจำกัดของชุมชนและตัวชาวบ้านผู้เป็นนักวิจัย เป้าหมายคือ เพื่อตอบคำถามของชุมชนเอง มิใช่ตอบคำถามของคนอื่น อันนี้จะแตกต่างกับงานวิจัยตามแบบแผนวิชาการที่มุ่งเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการ การเสนอผลงานแบบนี้ยังมีข้อดีอีกอย่างหนึ่งคือ ได้เก็บรายละเอียดวิธีการทำงาน ปัญหา อุปสรรค ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำงานได้อย่างมีชีวิตชีวา โดยไม่ได้ทำให้สาระข้อเท็จจริงผิดเพี้ยนหรืออ่อนด้อยลงแต่อย่างใด รายงานเช่นนี้เชื่อว่าจะสื่อถึงชาวบ้านชุมชนอื่น ๆ ได้ดี และน่าจะเป็นแรงบันดาลใจให้ชุมชนอื่น ๆ สนใจทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของตนเองขึ้นมาบ้างในโอกาสต่อไป

งานทอผ้าในอดีตของชนนาคามีนศรีแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิถีชีวิตของตนเอง คือทอไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน ในพิธีแต่งงานของตนเอง งานบวช งานถวายพระศาสนา ด้วยความศรัทธา และเตรียมไว้เพื่องานพิธีในวาระสุดท้ายแห่งชีวิต คือผ้าพานช้าง เป็นงานศิลปะของวิถีชีวิตแบบสังคมพุทธเกษตร ความเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคใหม่ ได้คุกคามให้งานทอผ้าของนาคามีนศรีเกือบสูญหายไปจากชุมชน การฟื้นฟูงานทอผ้าครั้งใหม่ มาพร้อมกับกิจกรรมตกแทนที่ที่บ้าน เป็นความพยายามปรับตัวให้สอดคล้องกับยุคสมัยเพื่อความอยู่รอด แต่ลายผ้าดั้งเดิมก็เกือบสูญหายไปเช่นกัน บัดนี้นาคามีนศรีได้ฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าดั้งเดิมขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง แน่นนอน คนทอผ้านาคามีนศรีคงไม่อาจหวนกลับไปใช้วิถีชีวิตเหมือนอย่างในอดีตได้อีกแล้ว แต่ปัญญาที่ตระหนักรู้จากงานวิจัยนี้ จะเป็นฐานที่จะช่วยให้ชุมชนนี้ปรับตัว ดำรงอยู่ต่อไปได้ โดยไม่ต้องสูญเสียตัวตนของตนเองอีกต่อไป

นายแพทย์จำรัส สรพิพัฒน์

๓๐ ตุลาคม ๒๕๔๖

บทคัดย่อ

โครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ้านาหมื่นศรี เกิดขึ้นเพราะกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรีประสบปัญหาขาดแคลนผ้าทอลายมรดก และการที่สมาชิกกลุ่มทอผ้าไม่สามารถตอบคำถามแก่บุคคลภายนอกเกี่ยวกับเรื่องผ้าของตนเองได้ จึงคิดโครงการวิจัยขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการคือ ประการที่ ๑ เพื่อค้นหาเอกลักษณ์ของผ้านาหมื่นศรี ประการที่ ๒ เพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องผ้านาหมื่นศรีให้เป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น และประการที่ ๓ เพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐานเพื่อการสืบทอดและพัฒนาอาชีพทอผ้านาหมื่นศรี โดยมีขอบเขตการศึกษาวิจัยในพื้นที่ตำบลนาหมื่นศรี อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

วิธีการศึกษา เป็นการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุและผู้เชี่ยวชาญเรื่องการทอผ้า ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาดูงานจากแหล่งหรือสถาบันที่รวบรวมเรื่องผ้าพื้นบ้านภาคใต้ ปฏิบัติการทอผ้า จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวิเคราะห์สรุปข้อมูล

ผลการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์พบว่า ผ้าทอนาหมื่นศรี เป็นผ้าทอที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งสืบทอดต่อเนื่องมาเป็นเวลายาวนาน ทั้งด้าน สี โครงสร้างของผืนผ้า และลายผ้า ซึ่งทีมวิจัยถือว่าลักษณะที่ปรากฏนี้เป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอนาหมื่นศรี และได้รวบรวมองค์ความรู้ด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับผ้านาหมื่นศรีรวมทั้งประวัติวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ ชนิดของผ้า ลายผ้า ขั้นตอนการทอผ้า ประวัติวัฒนธรรมการใช้ผ้า คนทอผ้า และศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้า องค์ความรู้ที่ได้นี้สรุปเป็นเอกสาร และแปรเป็นสื่อนิทรรศการ เพื่อให้กลุ่มทอผ้าได้ใช้ประโยชน์ต่อไปในการศึกษาทำความเข้าใจ และเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้ รวมทั้งสามารถนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยนำส่วนที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอลายมรดกไปใส่ไว้ในผ้าทอรุ่นใหม่ เพื่อแสดงเอกลักษณ์ของผ้านาหมื่นศรี

ความสำคัญของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทีมวิจัย กลุ่มทอผ้า และชุมชน ดังนี้ ทีมวิจัย มีความรู้เรื่องผ้าของตนเองเพียงพอที่จะตอบคำถามผู้อื่นได้ มีความมั่นใจในการพูด คิด และแสดงออก ได้ฝึกจิตใจให้มีสมาธิและเยือกเย็นลง รู้จักโอนอ่อนผ่อนปรนในการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความสุขในการทำงาน และมีความภาคภูมิใจในมรดกภูมิปัญญาของตน กลุ่มทอผ้า เห็นความสำคัญของผ้าลายมรดก แสดงความประสงค์จะหัตทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน กลุ่มมีรายได้จากการขายผ้าเพิ่มขึ้น เพราะลูกค้าที่เห็นการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านและได้รับคำอธิบายจากสมาชิกทีมวิจัยมักจะไม่ต่อรองราคาผ้า ชุมชน คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ต่อกันดีขึ้น ได้ฟื้นฟูและส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น และสร้างคุณค่าความภูมิใจร่วมกันของชุมชนนาหมื่นศรี

จากคำถามหลักของการวิจัยที่ว่า “จะการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาลายผ้านาหมื่นศรีดั้งเดิมให้คงอยู่เป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่อไปได้อย่างไร” ผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานวิจัยโดยภาพรวม บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ และสามารถตอบคำถามหลักของการวิจัยได้ชัดเจน ทั้งการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้มาประมวลเป็นระบบ และความคงอยู่ของมรดกลายผ้าที่จะสืบทอดต่อไปในผ้าทอรุ่นใหม่ และโครงการพิพิธภัณฑ์ผ้านาหมื่นศรีในอนาคต

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ.....	ก
บทคัดย่อ.....	ค
บทที่ ๑ บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
คำถามการวิจัย.....	๔
วัตถุประสงค์ของโครงการ.....	๔
พื้นที่ศึกษา.....	๔
วิธีการดำเนินงาน.....	๕
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย.....	๕
ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๖
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๖
บทที่ ๒ บันทึกงาน	
กว่าจะเป็นโครงการ.....	๗
บอกสมาชิก.....	๙
ตามหาผ้าเก่า.....	๙
เวลาที่เรียนรู้เรื่องผ้า.....	๑๔
ศึกษาวัสดุอุปกรณ์ทอผ้า.....	๑๗
เรียนแกะลาย.....	๑๘
เก็บข้อมูลเพิ่มเติม.....	๑๙
เวลาที่ตรวจสอบ.....	๒๐
ทอผ้า.....	๒๓
เวลาที่สรุปบทเรียน.....	๒๖
นิทรรศการ.....	๒๙
เวลาที่เผยแพร่ผลงานวิจัย.....	๒๙

บทที่ ๓ วิถีชุมชนคนนาหมื่นศรี

ตำบลนาหมื่นศรี.....	๓๘
เขตการปกครอง.....	๓๘
แผนที่ตำบลนาหมื่นศรี.....	๓๙
สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน.....	๔๐
ประชากรและอาชีพ.....	๔๐
ประวัติความเป็นมา.....	๔๐
ประวัติและพัฒนาการกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี.....	๔๕
ประวัติวัฒนธรรมการใช้ผ้า.....	๕๗
ผ้ากับการแต่งกาย.....	๕๙
ผ้าทอในวิถีชีวิต.....	๖๑

บทที่ ๔ ผ้านาหมื่นศรี

ชนิดของผ้า.....	๖๓
ผ้าถุง.....	๖๓
ผ้าห่ม.....	๖๔
ผ้าเช็ดหน้า.....	๖๕
ผ้าทอด้วยจุดประสงคืพิเศษ.....	๖๕
ลายผ้านาหมื่นศรี.....	๖๘
ผ้าพื้น.....	๖๘
ผ้าตา.....	๖๙
ผ้ายกดอก.....	๗๑
วัสดุอุปกรณ์ทอผ้า.....	๗๒
ที่บ้าน.....	๗๒
เส้นด้ายและการใช้งาน.....	๗๗
เอกลักษณ์ผ้านาหมื่นศรี.....	๙๑
การเลือกลายสีบทอด.....	๙๔
การแกะลาย.....	๙๖

เรื่อง	หน้า
กระบวนการทอผ้า.....	๙๘
หันด้าย.....	๙๘
คันหูก.....	๑๐๐
สอดฟันเข็ม.....	๑๐๓
ม้วนด้าย.....	๑๐๓
ก่อเขาลายขัด.....	๑๐๕
เก็บลาย.....	๑๐๕
ก่อเขายกดอก.....	๑๐๖
ทอผ้า.....	๑๐๖
คนทอผ่านานหมื่นศรี.....	๑๐๘
ศัพท์ที่ใช้ในการทอผ่านานหมื่นศรี.....	๑๐๙
บทที่ ๕ บทสรุป	
ผลตามวัตถุประสงค์.....	๑๒๒
ปัญหา อุปสรรค.....	๑๒๕
ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากงานวิจัย.....	๑๒๖
ข้อค้นพบ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๘
การตอบคำถามหลักของการวิจัย.....	๑๒๙
บรรณานุกรม.....	๑๓๑
ผู้ให้ข้อมูล.....	๑๓๒
ที่ปรึกษาทีมวิจัย.....	๑๓๕
ทีมวิจัย.....	๑๓๖
ภาคผนวก	
บันทึกเวทีเผยแพร่บันทึกเวทีเผยแพร่ผลงานวิจัย	
รายงานสรุปการเงิน	

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แทบทุกบ้านของนาหมื่นศรีในอดีต สิ่งที่เห็นชินตา คือที่พื้นบ้านสำหรับทอผ้าวางอยู่ใต้ถุนเรือน ยามว่างหน้านา แม่บ้านแม่เรือนลงนั่งทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน หรือแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านเพื่อให้ได้สิ่งแตกต่างหลากหลาย เมื่อเหลือใช้อาจนำไปขายในหมู่บ้านใกล้เคียง ขายที่ตลาด หรือแจกจ่ายญาติมิตร สมัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินจังหวัดตรัง ประทับแรม ณ พระตำหนักสวนโปรงหญ่ท้าย ตำบลช่อง ในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ลงวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๕๘ กล่าวว่า "สมุหเทศาภิบาลมณฑลได้ทรงจัดผ้าพรรณทุกอย่างซึ่งเป็นของทำในพื้นที่บ้าน เช่น ผ้ายก ผ้าราชวัตร ผ้าตาสมุก ผ้าคาด ผ้าเช็ดหน้า ถวายสำหรับประทานแจกแก่ข้าราชการตามสมควร" ย่อมแสดงว่าผ้าทอเมืองตรังมีมานานแล้ว และผ้าชุดนี้อาจเป็นผ้าที่มาจากนาหมื่นศรีก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม จากคำบอกเล่าของบรรดาคนเฒ่าคนแก่แห่งนาหมื่นศรี ทำให้รู้ว่าการทอผ้าได้ขาดหายไปช่วงระยะหนึ่งในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เพราะขาดเส้นด้ายที่จะใช้เป็นวัตถุดิบ รวมทั้งการทอผ้าประจำบ้านที่ใช้วัสดุธรรมชาติปั่นฝ้ายย่อมสืงกิลดลง เนื่องจากหลายสาเหตุ เช่น การมีเส้นใยย้อมสีสำเร็จรูปเข้ามาแทนที่ หรือการมีผ้าจากโรงงานและเสื้อผ้าสำเร็จรูปเข้ามาในตลาดมากขึ้น ซื้องาได้ง่ายกว่าการลงมือทอเอง

การทอผ้าของนาหมื่นศรีฟื้นคืนขึ้นมาอีกครั้ง เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๕๑๔ ยายนางช่วยรอด คนดั้งเดิมของหมู่บ้าน รวบรวมคนเคยทอผ้าอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน มาได้ ๓ คน คือ ยายผอม ขุนทอง ยายอิน เขยชื่นจิตร และยายเจิม ชูบัว ช่วยกันซ่อมแซมก็กับเครื่องมือเก่า ๆ ให้ใช้การได้แล้วลงมือทอผ้าด้วยความตั้งใจว่า จะให้ลูกหลานได้รู้จักผ้าทอและวิธีทอผ้าแบบดั้งเดิม ต่อมาปากุศล นิลล่อ นุตรสาวของยายนางเป็นผู้รับถ่ายทอดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นที่สนใจของเพื่อนบ้านและทางราชการ ปากุศลจึงรวมกลุ่มกับเพื่อนบ้านเป็นกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี และได้รับการส่งเสริมจากทางการและองค์กรต่าง ๆ เรื่อยมาจนปัจจุบัน ทั้งด้านเงินทุน เครื่องมือคือกี่กระตุก โรงทอผ้า ตลอดจนอาคารจัดจำหน่าย ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ บ้านควนสวรรค์ หมู่ที่ ๘ กลุ่มทอผ้านาหมื่นศรีขณะนี้จะเริ่มต้นโครงการนี้ มีสมาชิก ๘๔ คน มีกี่กระตุก ๘๔ หลัง และที่พื้นบ้านอีก ๖ หลัง รายได้ต่อเดือนต่อคนที่ทำอาชีพทอผ้าอย่างเดียว สูงสุดเคยทำได้ถึงเดือนละ ๗,๐๐๐ - ๘,๐๐๐ บาท ส่วนพวกที่ทำเป็นอาชีพเสริมได้ประมาณเดือนละ ๒,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ บาท

ท่ามกลางความสำเร็จของกลุ่มทอผ้า ที่สามารถผลิตผ้าทอนาหมื่นศรีออกขายในท้องตลาดและจัดแสดงในงานต่าง ๆ ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ มีนักวิชาการ นักค้นคว้าวิจัยมากมายหลายกลุ่ม เข้ามาเก็บข้อมูล ให้คำแนะนำ จนดูเหมือนว่าผ้าทอนาหมื่นศรีน่าจะอยู่ได้ต่อไปอย่างมั่นคง แท้จริงแล้วปัญหาหลายประการกำลังเกิดขึ้น ขณะที่มีการพัฒนาผ้าทอรุ่นใหม่เพื่อสนองต่อความต้องการของท้องตลาด ลายผ้ามรดกก็สูญหายไป ก็พื้นบ้านและคนทอที่บ้านแทบจะไม่เหลือแล้ว คนเฒ่าคนแก่ของนาหมื่นศรีที่มีความรู้เรื่องลายผ้ามรดกก็เหลือเพียงไม่กี่คน ลายผ้าที่จำกันได้ก็มีไม่กี่ลาย ผ้าทอลายดั้งเดิมจริง ๆ แทบหาไม่ได้ในบ้านนาหมื่นศรี เช่น ลายลูกแก้ว ลายราชวัตร ลายดอกจัน ลายดาวล้อมเดือน จะมีอยู่ก็ตามสถาบันการศึกษาที่เคยมาศึกษาวิจัยและเก็บผ้าไปหรือในหมู่นักสะสมของเก่า คนรุ่นใหม่ของนาหมื่นศรีแทบจะรู้จักชื่อลายผ้า แม้แต่สมาชิกของกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรีเองก็บอกไม่ได้ว่าต้นตอของผ้าลายใหม่ ๆ ที่ทออยู่นั้นมีรากเหง้าของนาหมื่นศรีหรือไม่

จากปัญหาดังกล่าวเห็นได้ว่าภูมิปัญญาลายผ้านาหมื่นศรีกำลังจะสูญหายไป และจะก่อให้เกิดผลกระทบทั้งระยะสั้นและระยะยาว สิ่งที่เป็นอยู่อย่างเห็นได้ชัดคือ ผลผลิตผ้าหมี่ผ้าเช็ดปาก ซึ่งเป็นผ้าผืนเล็กที่มาจากที่บ้านมีคนทอน้อยคน และเป็นคนรุ่นยายยั้งหมด กำลังวังชาลงไปทุกวัน เช่น ครั้งหนึ่งเมื่อยายขัดปวย การทอผ้าหมี่ต้องหยุดชะงัก ผ้าหมี่ขาดตลาด สร้างความผิดหวังให้แก่ลูกค้าและอาจสูญเสียลูกค้าไปในที่สุด ส่วนผ้าทอที่กระตุกรุ่นใหม่นั้นมีผู้ทอและขายได้มากก็จริงในขณะนี้ ซึ่งเป็นไปตามกระแสความนิยมผ้าไทย มีทั้งหน่วยงานของรัฐตลอดจนเอกชนและประชาชนในท้องถิ่นเป็นลูกค้าอยู่มาก แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในด้านการตลาดภายนอก เนื่องจากลักษณะและคุณภาพไม่ต่างจากผ้าทอพื้นบ้านแหล่งอื่นต่อไปเมื่อกระแสความนิยมผ้าไทยเปลี่ยนแปลงหรือถึงจุดอิ่มตัว และไม่มีลักษณะพิเศษใดที่จะดึงดูดลูกค้าได้ ภาวะตกต่ำจะเข้ามาแทน ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของชุมชนอย่างแน่นอน โดยเฉพาะเศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มทอผ้าซึ่งรวมไปถึงครอบครัวของคนเหล่านี้ด้วย

ประเด็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ สมาชิกกลุ่มทอผ้าปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ มุ่งการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมเพื่อรายได้ประจำวัน ซึ่งเป็นการทอตามความต้องการของตลาดที่ปัจจุบันยังเฟื่องฟูอยู่ จนบางครั้งทำไม่ทัน ทำให้ต้องมาทุ่มเทกับงานทอผ้าส่งขาย ทั้งต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงลายไปเรื่อย ๆ เพื่อให้ทันสมัย สภาพกลุ่มทอผ้าก็จะเป็นเหมือนกับแรงงานรับจ้างผลิตเพื่อขายด้านเดียว ไม่มีเวลาสำหรับการทอด้วยที่บ้านซึ่งต้องใช้ฝีมือและความละเอียดอ่อน ทำได้ยากกว่าและช้ากว่า การสืบทอดมรดกลายผ้าดั้งเดิมซึ่งเป็นการสืบทอดจิตวิญญาณและมรดกภูมิปัญญานาหมื่นศรีก็จะขาดสะบั้นลง ความรักความภูมิใจในความเป็นนาหมื่นศรีที่เคยมีมาร่วมกันก็จะพลอยหายไปด้วย ในที่สุดเมื่อหันมาถามกันว่า ไหนคือผ้านาหมื่นศรีที่แท้จริง แทบจะไม่มีคนตอบได้ เพราะผ้าที่ออกไปก็เหมือนกับที่มาจาก

แหล่งทออื่น ๆ ทั่วประเทศ ในภาคใต้เองก็ยังมีคู่แข่งที่สำคัญในทางการตลาดคือผ้าทอ
เกาะยอและผ้าทอพุมเรียง แม้แต่ในจังหวัดตรังเองก็ยังมีผ้าทอจากกลุ่มอื่น ๆ อีกหลายกลุ่ม
เพราะฉะนั้นตามที่เคยพูดกันว่า “มีดพรานาป้อ ผ้าทอนานหมื่นศรี” จะยังมีผู้กล่าวถึงกันต่อไป
อีกหรือ ในเมื่อคนนานหมื่นศรีไม่สามารถบอกได้ว่าผ้าานานหมื่นศรีที่แท้จริงเป็นอย่างไร เพราะ
เอกลักษณ์เหล่านั้นถูกลืมไปแล้ว พอเกิดปัญหาการแข่งขันทางการตลาดที่ต้องอาศัยลักษณะ
เด่นเฉพาะตัวเป็นเครื่องมือต่อสู้ก็ไม่สามารถหยิบยกมาได้ เพราะมรดกภูมิปัญญาที่เป็นทุน
ดั้งเดิมกลับสูญหายไปหมดแล้ว ถ้าเป็นเช่นนั้น ผ้าทอนานหมื่นศรีจะยังยืนหยัดต่อไปได้หรือ

สภาพดังกล่าวทำให้คนรุ่นใหม่ ๆ ของนานหมื่นศรีเริ่มตระหนักว่าจิตวิญญาณของผ้า
านานหมื่นศรีกำลังจะสูญหายไป จำเป็นอย่างยิ่งแล้วที่ชาวนานหมื่นศรีจะต้องร่วมมือร่วมใจกัน
ตามหาสายผ้านดั้งเดิม แกะลาย เก็บลาย ช่วยกันสร้างกระบวนการฟื้นฟูองค์ความรู้ที่แท้จริง
จากภูมิปัญญาดั้งเดิมในท้องถิ่น ถักทอกันขึ้นมาใหม่ ซึ่งยังไม่สายเกินไป ยังมีโอกาสและ
ความเป็นไปได้ โดยเฉพาะการตลาดในระยะ ๒-๓ ปี ข้างหน้าที่ความนิยมผ้าไทยยังไม่ทันจะ
เสื่อมถอย การเริ่มต้นฟื้นฟูเอกลักษณ์และภูมิปัญญาเพื่อวางรากฐานในการสร้างทางเลือกใหม่
ต้องเริ่มโดยเร็วที่สุดตั้งแต่บัดนี้ ในขณะที่ทางกลุ่มทอผ้าก็ยังมี การสนับสนุนจากหน่วยงาน
ของรัฐอย่างต่อเนื่อง วันนี้กลุ่มทอผ้าานานหมื่นศรีมีความพร้อมระดับหนึ่ง ทั้งโรงทอ เครื่องมือ
ทุน และสมาชิก เหล่านี้จะทำให้งานประจำดำเนินไปได้พร้อมกับงานฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบทอด
ทั้งที่ตั้งโรงทอและอาคารจำหน่ายก็อยู่ในพื้นที่ชุมชน เป็นทางผ่านไปสู่แหล่งท่องเที่ยวสำคัญ
ของนานหมื่นศรีคือถ้ำเขาช้างหาย ทำให้บริเวณนี้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะการ
ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เทียบนานหมื่นศรี เข้าถ้ำเขาช้างหาย แวะชมกิจการทอผ้า ศึกษา
มรดกภูมิปัญญา ก่อนซื้อผ้าติดมือกลับไป

การฟื้นฟูและสืบทอดจะทำได้อย่างไร บรรดาแม่ป้ายายายที่ยังอยู่ ทั้งยายเจิม ยาย
เปลก ยายผ่าย ยายซัด ยายเบื่อน ยังพอมีกำลังวังชาที่จะบอกเล่าถ่ายทอด ป้ากุศลยังคงเป็น
หัวแรงนำขบวนให้ก้าวไปข้างหน้า บรรดาลูกหลานนานหมื่นศรีที่เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าส่วน
หนึ่งเต็มใจที่จะแบ่งเวลาของงานประจำ มาอาสาเรียนรู้และรวบรวมมรดกภูมิปัญญาไว้เป็น
สมบัติวัฒนธรรมส่วนรวม สมาชิกทุกคนเห็นพ้องต้องกันและเอาใจช่วย เมื่อหันมามองทาง
กลุ่มอาสา หลายคนผ่านประสบการณ์การทำงานกลุ่มในกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
(SIF) มาแล้ว ย่อมมีความพร้อมเพียงพอสำหรับการขับเคลื่อนงานขึ้นใหม่ ที่ต้องระดมกำลัง
ความคิดและการมีส่วนร่วมจากชุมชนชาวนานหมื่นศรีมาช่วยกันขุดค้น รวบรวมและสืบทอดภูมิ
ปัญญาดั้งเดิมของตน เพื่อให้ลูกหลานของนานหมื่นศรีได้ซึมซับรับรู้ เป็นพลังสร้างสรรค์สืบทอด
มรดกวัฒนธรรมลายผ้าานานหมื่นศรี และจิตวิญญาณของนานหมื่นศรีให้อยู่คู่กันตลอดไป

คำถามหลักของการวิจัย

จะสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาลายผ้าผ่านหมีนศรีดั้งเดิมให้คงอยู่เป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่อไปได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญา รวมทั้งค้นหาเอกลักษณ์ของผ้าผ่านหมีนศรี
๒. เพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องผ้าผ่านหมีนศรีไว้เป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น
๓. เพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐานเพื่อการสืบทอดและพัฒนาอาชีพทอผ้าผ่านหมีนศรี

พื้นที่ศึกษา

ตำบลนาหมื่นศรี อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง

วิธีการดำเนินงาน

๑. ประชุมทีมงาน พูดคุยทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับโครงการและเป้าหมายระหว่างทีมวิจัยกับสมาชิกกลุ่มทอผ้า

๒. รวบรวมความรู้เรื่องผ้าผ่านหมีนศรี โดยให้ผู้วิจัยออกเก็บข้อมูลตามแหล่งต่าง ๆ ด้วยวิธีสอบถาม สัมภาษณ์ ถ่ายภาพ เก็บรวบรวมผ้า เพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับชื่อลายผ้า ลักษณะ ประวัติ วัฒนธรรมการใช้ผ้า แหล่งข้อมูลมี ๒ ประเภท ได้แก่

๒.๑ บุคคลในชุมชนนาหมื่นศรีและชุมชนใกล้เคียง จำนวน ๑๐ แห่ง

๒.๒ หน่วยงานที่เคยมาศึกษาวิจัย จำนวน ๔ แห่ง

๓. จัดเวทีเรียนรู้เรื่องผ้าผ่านหมีนศรี โดยจัดกลุ่มผู้วิจัยร่วมกับผู้อาวุโส สมาชิกกลุ่มทอผ้า และผู้สนใจ จำนวน ๑๐๐ คน สรุปทบทวนความรู้เรื่องผ้าและประวัติวัฒนธรรมการใช้ผ้า แต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูล เพื่อสร้างความมีส่วนร่วมในการตรวจสอบรับรองข้อมูล และเพิ่มเติมแหล่งข้อมูล

๔. รวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมและสังเคราะห์เรียบเรียง โดยสอบถามซ้ำจากแหล่งข้อมูลเดิม เก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลใหม่อีก ๑๕ แหล่ง นำข้อมูลรอบ ๒ มาสังเคราะห์เรียบเรียง เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ครอบคลุมรอบด้านที่สุดเกี่ยวกับเรื่องลายผ้าผ่านหมีนศรี

๕. ศึกษารวบรวมความรู้เกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์การทอผ้า

๕.๑ ลักษณะ ขนาด และการใช้งานกี่โบราณ

-ชอมกี่โบราณ ๒ หลัง และสั่งทำใหม่ ๑ หลัง

-ศึกษาและจัดหาอุปกรณ์ประกอบอื่น ๆ ที่ใช้กับกี่ทอผ้า

๒. มีแหล่งรวบรวมความรู้เรื่องผ้าานาหมื่นศรีที่เป็นระบบชัดเจน ให้เยาวชนและชาวบ้านนาหมื่นศรีเองได้ใช้เป็นเครื่องมือเบื้องต้นในการศึกษาสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และใช้เผยแพร่แก่บุคคลภายนอกได้

๓. เกิดการทำงานเป็นกลุ่มและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

๔. เป็นแนวทางในการศึกษารวบรวมลายผ้าเก่า ๆ ที่ยังคงไม่พบ และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอื่น ๆ ต่อไป

๕. องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นสามารถใช้เป็นพื้นฐานการพัฒนาอาชีพทอผ้าของท้องถิ่นได้

๖. คนนาหมื่นศรีเกิดจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์และหวงแหนภูมิปัญญาท้องถิ่น เห็นความสำคัญของการรวบรวมและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตนมากขึ้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องการฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ้าานาหมื่นศรีในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจวิเคราะห์ข้อมูล และทดลองปฏิบัติการทอผ้าของนักวิจัย ซึ่งใช้การสืบค้นข้อมูลความรู้จากคนในท้องถิ่นเป็นหลัก ส่วนข้อมูลจากเอกสารและนักวิชาการภายนอกเป็นเพียงส่วนเสริม เพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม ตระหนักในคุณค่า และภาคภูมิใจร่วมกันในมรดกภูมิปัญญาลายผ้าตลอดจนวัฒนธรรมชุมชนที่กำลังจะสูญหายไป ก่อให้เกิดเป็นพลังอันเข้มแข็งของชุมชน อันจะนำไปสู่การช่วยกันอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบทอดมรดกลายผ้าและวิถีชีวิตที่ดั้งเดิมต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

ที่บ้าน หมายถึง กี่หรือหูกแบบเดิมที่มีอยู่ในชุมชนนาหมื่นศรี รวมทั้งที่มีอยู่เดิมและทำขึ้นใหม่ในรูปแบบเดิม เพื่อให้ทอผ้าตามรูปแบบและลวดลายที่สืบทอดกันมาแต่เดิม ในที่นี้อาจเรียก กี่เตี้ย หรือกี่โบราณ

ผ้าทอรุ่นใหม่ หมายถึง ผ้าทอด้วยกี่กระดูกของกลุ่มทอผ้าานาหมื่นศรี

ผ้าห่ม หมายถึง ผ้าที่ทอเป็นแถบยาวประมาณ ๒ หลา หน้ากว้างมีตั้งแต่ ๑๒-๒๔ นิ้ว ในที่นี้อาจเรียกเป็นผ้าแถบ ผ้าเปียง ผ้าพาด ผ้าขว่ม้า ตามขนาดและการใช้งาน

ลายมรดก หมายถึง ลายผ้าซึ่งสืบทอดกันมาแต่เดิมของชุมชนนาหมื่นศรี และลายผ้าซึ่งสืบทอดกันมาแต่เดิมที่ดัดแปลงไปทอด้วยกี่กระดูกแต่ยังคงรูปแบบลายเดิม รวมทั้งลายผ้าที่คิดขึ้นใหม่เพื่อทอผ้าในรูปแบบที่สืบทอดกันมาแต่เดิม โดยทอด้วยกี่ที่บ้าน

เอกลักษณ์ผ้าานาหมื่นศรี หมายถึง รูปแบบเฉพาะของผ้าทอานาหมื่นศรีที่เห็นได้ชัด และสืบทอดต่อเนื่องมาในผ้าทอลายมรดก

บทที่ ๒

บันทึกงาน

กว่าจะเป็นโครงการ

ประมาณปลายปี ๒๕๔๔ โครงการจาก SIF เสร็จไปหลายรายการ เจ้าหน้าที่ สกว. ซึ่งเดิมเคยร่วมงานในโครงการ SIF ได้ชักชวนหลายครั้งให้ทำวิจัยเรื่องผ้า ตอนนั้นพวกเราไม่มีใครสนใจ ทุกคนปฏิเสธด้วยเหตุผลว่า เราเป็นชาวบ้านไม่รู้เรื่องงานวิจัย ทำไม่เป็น ทำไม่ได้

ต่อมาเราเริ่มมองเห็นปัญหาบางอย่างจากหน้าร้าน ผ้าที่วางขายส่วนใหญ่เป็นผ้าทอด้วยก็กระตุก ซึ่งเป็นลายที่ได้รับการอบรมฝึกหัดจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม แต่มีอีกส่วนหนึ่งเป็นผ้าทอดักพื้นบ้าน จำพวกผ้าหม่นและผ้าเช็ดหน้า มีสีสันและลวดลายเฉพาะของนาหมื่นศรี ลูกค้าหลายรายมิได้สนใจแค่เพียงซื้อผ้า มักจะพูดคุยซักถาม ที่ถามมากที่สุดคือเรื่องลายผ้า คนขายหน้าร้านซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มที่ผลัดเปลี่ยนเป็นเวรกันมามากจะตอบไม่ค่อยได้ โดยเฉพาะผ้าทอดลายมรดกมีคนรู้เรื่องอยู่ไม่กี่คน ถ้าปากุศลอยู่ก็ช่วยคุยกับลูกค้าให้ได้ คนนั่งทอดลายมรดกประจำกลุ่มคือยายซัด ก็ไม่ค่อยสบายต้องหยุดบ่อย ๆ คนทอดตามบ้านที่ส่งประจำ ๒-๓ คน ทอบ้างหยุดบ้าง ผ้าหน้าร้านลดน้อยลง บางทีก็ขาดไป ทำให้พวกเราเริ่มคิดว่าบางทีการทำวิจัยจะช่วยให้ เราจึงตกลงกันว่าจะทำวิจัย

ที่นี้มาถึงปัญหาที่ว่า แล้วใครจะทำ พูดคุยกันอยู่นาน เพราะทุกคนมีภาระ หนึ่งคืองานทอดผ้าส่งกลุ่มสำหรับรายได้ของตนเองหรือครอบครัว สองหน้าที่หมุนเวียนในกลุ่ม ทั้งยังต้องไปร่วมออกร้านขายผ้าในงานมหกรรมต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด บางทีก็ต้องไปเป็นวิทยากรสอนทอดผ้าให้กลุ่มอาชีพใหม่ ๆ จะมีเวลาทำวิจัยได้ตรงไหนอีก แต่ในที่สุดลงตัวว่าจะต้องจัดแบ่งเวลากันให้ได้ โดย อารอบ เรื่องสังข์ ซึ่งเป็นผู้จัดการกลุ่มให้เป็นหัวหน้า ส่วนสมาชิกมี ปรีดา ทองแป้น, อารีย์(แหวน) ปั่นทอง, จุไร ตูลยสุข, อนงค์ ภิรมย์ทอง สุจินต์ (เหลง) ฤทธิมา และ อาพั๊ด(จุ่ม) ทองแป้น ให้จุ่มเป็นผู้ช่วยเรื่องบันทึกและบัญชี ส่วนที่ปรึกษาต้องให้ปากุศลเป็นอันดับหนึ่ง แล้วก็มี ยายเจิม ชูบัว ยายเบื่อน ชุนทอง

ตอนเริ่มพูดคุยเตรียมโครงการ ใช้เวลาอยู่นาน ช่วยกันร่างช่วยกันเขียน แก่แล้วแก่อีก ก็ยังไม่เป็นโครงการสักที เราเพิ่งได้คิดทีหลังว่า ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ตัวหนังสือ แต่มันอยู่ที่เรื่องของความคิด คือเรายังไม่ชัดเจนว่าจะทำวิจัยอะไร เพื่ออะไร

หลังจากคุยกันอยู่นาน เราเริ่มจับได้ว่า การทำวิจัยสำหรับเราขณะนั้นคือเราทำเพื่อจะแก้ปัญหาลายผ้าแบบเดิมของนาหมื่นศรีที่กำลังจะสูญหายไป คำถามมีว่าเราจะทำอย่างไรให้ผ้าของเราคงอยู่ต่อไป

เจ้าหน้าที่ สกว. ย้ำเสมอว่า งานวิจัยท้องถิ่นที่เราทำนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างกรวิจัย ตอนนั้นเราก็ตึงแต่ยังง ๆ กันอยู่

อย่างไรก็ตามเราต้องเริ่มแล้ว เราต้องคิดว่า การทำวิจัยครั้งนี้จะต้องให้เกิดอะไรกับใครที่นอกเหนือไปจากทีมวิจัย คำตอบตอนนั้นคือ ต้องให้ผ้าแบบเดิมของเราอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน โดยสมาชิกกลุ่มทอผ้าของเราและคนนาหมื่นศรีเป็นผู้ช่วยกันดูแลรักษา

ขั้นต่อไปเราต้องคิดวิธีการว่าจะทำอย่างไร เราคิดได้คร่าว ๆ ว่าจะต้องตามหาผ้าเก่า ซึ่งเรารู้ว่ามีนักวิชาการจากที่ต่าง ๆ มาเก็บไปมากแล้ว เราต้องตามไปดูให้ถึงที่เขาเก็บว่ามีอะไรบ้าง แต่คิดว่าอีกส่วนหนึ่งยังมีอยู่ตามบ้านคนทอผ้า ส่วนนี้เราจะค่อย ๆ สืบหากันไป ต้องรู้ว่าผ้าอยู่ที่ไหน ลายอะไร ชนิดของผ้าเป็นอย่างไร แล้วคงจะต้องมาถ่ายภาพ ช่วยกันรวบรวมเป็นเนื้อหาเขียนไว้ แต่คงจะยังไม่ถูกต้องเสียทีเดียว เพราะฉะนั้นต้องมีการตรวจสอบเก็บซ้ำ ตรวจสอบทบทวนกันอีกหลายครั้งกว่าจะได้เนื้อหาที่ถูกต้อง คงใช้เวลากันมากพอสมควร แต่สิ่งที่ได้ตรงนี้คือ เราจะได้รู้จักผ้าของเราจริง ๆ กันสักที

เมื่อเรารู้จักผ้าแล้ว ต้องคิดต่อไปว่าจะรักษาสืบทอดกันอย่างไร การสืบทอดนั้น เราควรจะมีวิธีทำก่อนว่าทำอย่างไร ทออย่างไรให้เป็นผืนผ้า ในทีมวิจัยเราทุกคนทอผ้าเป็นก็จริง แต่ทอด้วยกี่กระตุกไม่ใช่กี่พื้นบ้านแบบเดิม ซึ่งส่วนใหญ่ไม่เป็นกันเลย อาจจะมีบ้างบางคนที่เคยเห็นมาก่อนแต่ยังไม่เคยลงมือทำด้วยตัวเองจนครบกระบวนการ สรุปว่าขณะนี้พวกเราทุกคนยังไม่มีใครรู้จริง เพราะฉะนั้นในงานวิจัยนี้เราต้องเรียนรู้เพื่อทอผ้ากันจริง ๆ อย่างแน่นอน

เท่าที่เรารู้มาแต่เดิมเพียงว่ามีผ้าหลายชนิด หลายลาย เราทำทีเดียวมดคงไม่ได้ น่าจะต้องเลือกสัก ๒-๓ ลายก่อน เลือกแล้วต้องสอบถามความเห็นและหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้อาวุโสที่ทอผ้ามาก่อนด้วย จากนั้นเราต้องลงมือเอาผ้าเก่ามาแกะลายลงกราฟ อ่านลายให้แตก เตรียมด้าย หันด้าย คั่นลูก ไปจนถึงเก็บลายและทอเป็นผืนผ้า ระหว่างทำงานก็เขียนบันทึก ถ่ายภาพไว้ จะได้ให้พรรคพวกสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่ไม่ได้ทำได้เรียนรู้ต่อไปด้วย และน่าจะมีการจัดงานบอกเล่าแก่สืบทอดนาหมื่นศรีและคนภายนอก รวมทั้งเราอยากได้นิทรรศการไว้สักชุด ไว้ช่วยให้เด็ก ๆ และคนที่มาดูให้เข้าใจง่าย

สิ่งที่เราคิดนี้แหละ เราจะต้องมาเขียนเป็นโครงการ ที่มีความเป็นมา คำถามวิจัย วัตถุประสงค์ เป้าหมาย กิจกรรม งบประมาณ พวกเราที่ทำโครงการของ SIF มาแล้ว การเขียนโครงการไม่ใช่ของใหม่ เราพอจะช่วยกันเขียนได้แม้จะไม่ถนัดเท่าไรนัก พอดีเรามีนักวิชาการภายนอก คือ อาจารย์สุนทร ห้วนหน้าหอจดหมายเหตุฯ ตรัง ซึ่งถนัดด้านการเขียนมาร่วมงานด้วยคนหนึ่ง เป็นอันว่าเรามีคนช่วยเขียนโครงการรวมถึงการเขียนรายงานวิจัยให้แล้ว อาจจะมีปัญหาอยู่บ้างที่นักวิชาการไม่รู้เรื่องการทอผ้าเลย แต่คงจะเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันได้

ในที่สุด โครงการของเราสำเร็จเรียบร้อยและผ่านการพิจารณาอนุมัติของ สกว. เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๔๕ ตามโครงการ เราจะทำงานนี้ในเวลา ๙ เดือน คือปิดโครงการในวันสิ้นปี ๒๕๔๕

บอกสมาชิก

ปกติกลุ่มทอผ้าจะมีประชุมเดือนละครั้ง เพื่อสรุปผลงาน รายรับรายจ่าย หรือร่วมกันกำหนดกิจกรรม แผนงานสำคัญ ๆ ของกลุ่ม

ประชุมประจำเดือนเมษายน ๒๕๔๕ วันที่ ๒๒ เราทำให้เป็นพิเศษกว่าทุกเดือนที่ผ่านมา มีเลี้ยงเครื่องดื่มอาหารว่างกันนิดหน่อย เสร็จเรื่องของกลุ่มแล้ว หัวหน้าทีมวิจัยกับบอกเล่าเรื่องโครงการแก่สมาชิก แนะนำว่ามีสมาชิกคนใดบ้างในทีมวิจัย มีใครเป็นที่ปรึกษา และขอความร่วมมือจากสมาชิกทั้งหมดให้ช่วยค้นหาและแจ้งข่าว ๓ เรื่อง คือ

หนึ่ง คนทอผ้ารุ่นเก่า นอกเหนือจากที่เห็นกันในกลุ่มยังมีใครที่ไหนอีก

สอง บ้านใครที่ยังมีผ้าทอแบบเดิมเก็บไว้

สาม ผู้อาวุโสที่รู้เรื่องและบอกเล่าสภาพชุมชนนาหมื่นศรีในอดีตได้ อยู่ที่ไหนกันบ้าง ทั้งสามข้อนี้รวมถึงคนนาหมื่นศรีที่ย้ายไปอยู่ที่อื่นด้วย

วันประชุมกลุ่ม

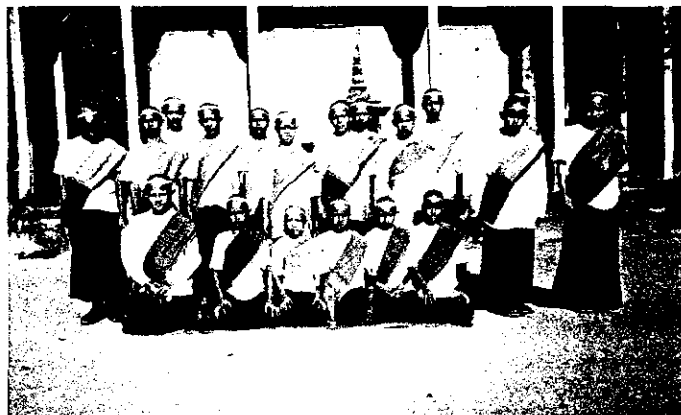
สมาชิกรับปากทั้งสามข้อ ท่าทางเต็มใจ แต่สังเกตได้ว่าไม่มีคนซักถามเพิ่มเติมเกี่ยวกับการทำวิจัยเลย

ตามหาผ้าเก่า

ทีมวิจัยเริ่มประชุมปรึกษาหารือ วางแผนกิจกรรมที่ ๒ คือการตามหาลายผ้า เราจะต้องเดินทางไปต่างจังหวัดด้วย เพื่อไปดูผ้าเก่า มีผ้าเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา สงขลา เกาะยอ ศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมที่ตรัง ตามแผนจะต้องอยู่ในระยะเดือนเมษายนถึงมิถุนายน อีกส่วนหนึ่งคือตามหาผ้าในชุมชน

เนื่องจากนักวิจัยที่เป็นข้าราชการไม่สามารถมาร่วมลงพื้นที่ในวันราชการได้ แต่นักวิจัยในพื้นที่สามารถใช้เวลาช่วงบ่าย ๆ ของวันที่ไม่อยู่เวรหน้าร้านไปได้ จึงตกลงว่าในชุมชนให้ ๗ คนในพื้นที่ดำเนินการ ถ้าเป็นวันหยุดจะไปด้วยกันทั้งหมด เมื่อได้มาแล้ว ก็มาสรุปรวมโดยใช้เวลาช่วงเย็นถึงกลางคืน นักวิชาการจะมานั่งฟัง ชักถาม เรียบเรียงบันทึก ทบทวนให้เข้าใจตรงกัน พร้อมทบทวนประวัติกลุ่มทอผ้ารวมทั้งสภาพทั่วไปและประวัติชุมชนไปด้วยเกือบทุกครั้งที่เรามานั่งสรุป ป้ากุศจะมานั่งเป็นที่ปรึกษา คอยตอบข้อสงสัยต่าง ๆ ไปด้วย ส่วนการไปส่งชลานั้นไปทุกคน โดยกำหนดวันเวลา และประสานงานไว้ล่วงหน้า

งานในพื้นที่เริ่มพอดีกับช่วงเดือนเมษายนในชุมชนนาหมื่นศรีมีงานบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ทีมวิจัยได้ไปร่วมงานด้วย ได้เห็นเด็ก ๆ ที่เตรียมเข้าพิธีบวชแต่งกายด้วยผ้าทอแบบเดิม นุ่งโสร่ง สวมเสื้อคอกลมสีขาว พาดไหล่ด้วยผ้าห่มลายมรดกดั้งเดิมของเรา ทุกคนดีใจไม่น้อยว่าจะได้เห็นผ้าเก่ามารวมกันมาก ๆ อย่างนี้ รับถ่ายภาพเอาไว้ ชักถามเด็ก ๆ ถึงที่มาของผ้า ส่วนใหญ่ตอบว่าเป็นผ้าเก็บของญาติผู้ใหญ่ให้ยืมมา จึงซักต่อว่าเป็นลูกใครหลานใครบ้านอยู่ที่ไหน โดยเฉพาะชื่อและบ้านเจ้าของผ้าวันนั้นได้มาหลายราย ที่นี้มานั่งวางแผนกันต่อว่าวันไหนจะไปบ้านใคร

ลูกนาคกับผ้าห่มมรดกนาหมื่นศรี

ตอนแรกที่เราไปตามบ้าน จะถูกถามกันว่ามาทำไม พวกเราต้องเล่าเรื่องงานวิจัย แล้วถามต่อเรื่องผ้าเก่า บางบ้านตอนแรกก็หวงผ้ามาก แม้แต่จะเอาออกมาให้ดูก็ยังไม่ได้ ต้องไปสองครั้งสามครั้งถึงจะได้ดู บางบ้านคุยสิบโยดสาวย่าน(สำนวน ศ.สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เมธีวิจัยอาวุโส) พอรู้ว่าเป็นลูกหลานใครจึงจะไว้ใจให้ดูผ้า คุยไปคุยมาเพิ่งรู้ว่าเป็นญาติกันก็มี สมัยก่อนที่ยังไม่เริ่มงานตามหาผ้า ต่างคนต่างมีภาระของตัวเอง ไม่มีธุระอะไรก็ไม่ได้ไปบ้านใครที่เป็นเพื่อนเก่าเคยเรียนมาด้วยกันไม่ได้พบกันหลายปีทั้งที่อยู่ตำบลเดียวกัน ได้มาพบกันตอนนี่เอง

บรรดายายายบางคนเลิกทอผ้าไปนานแล้ว ลูกหลานที่จะรับช่วงวิชาก็ไม่มี ทั้งโน้นหัน
 พันพื้มทิ้งร้างให้หายากไยจับมานานปี พอพวกเราไปหาก็คืออกดีใจ ดีใจว่าจะได้นอนตายตา
 หลับ เพราะได้ถ่ายทอดวิชาให้รุ่นลูกหลานแล้ว รู้เรื่องอะไรก็บอกเล่าหมดสิ้น คุยกันไปได้
 พักหนึ่งชว่นให้กินข้าวกินปลา ยกสมบัติเครื่องมือทอผ้าให้เสร็จสรรพ บางบ้านยังให้ยืมผ้ามา
 ด้วย แล้วสั่งกำชับว่าให้ไปหาอีกจะหุงข้าวไว้ให้กิน

ยายแจ่ม เรยชื่นจิตร มอบพันพื้ม

ยายอิน เต็งรัง มอบพันพื้ม

ตาเพียร ฤทธิเดช
 กับผ้าและกริชที่ใช้ในวันแต่งงาน

ยายรุ่ม สังยวน
 เจ้าของผ้าลายครุฑผสมนกเหว

บ้านยายเปลก นัยพุด รอบที่ ๓

ดูผ้าที่ศูนย์ส่งเสริมศิลปฯ มอ.หาดใหญ่

ทุกคนเริ่มรู้สึกว่าการออกเก็บข้อมูลเป็นเรื่องสนุก ได้พูดได้คุย ได้ฟังเรื่องแปลก ๆ เรื่องเก่า ๆ ที่ไม่เคยรู้ก็ได้รู้กันตอนนี้ โดยเฉพาะเรื่องช่วงญี่ปุ่นขึ้นหรือสงครามโลกครั้งที่ ๒ เส้นด้ายขาดตลาด ไม่มีผ้าถุง ต้องปั่นฝ้ายเอง เส้นด้ายใช้เย็บผ้าเอามาจากมุ้งหรือหรือเส้นใย สับปะรด ชีวิตตอนนั้นช่างยากลำบากเสียเหลือเกิน คนเฒ่าคนแก่เกือบทุกคนชอบเล่าเรื่องนี้ พวกเราบางคนฟังแล้วถึงกับน้ำตาไหล

สิ่งที่ทุกคนคาดไม่ถึงอีกอย่างหนึ่งคือ ลายผ้าต่าง ๆ ของนาหมื่นศรี มีมากกว่าที่คิด มีหลายลายที่ไม่เคยเห็นก็ได้เห็นตอนนี้ แต่ที่น่าเสียดายคือบางลายเหลือแต่ชื่อ ตามหาที่บ้านไหนก็ไม่พบแล้ว ถามว่าเรียงด้ายอย่างไร ทออย่างไร ก็จำกันไม่ได้

เก็บข้อมูลไป สรุปกันไป ได้สัมภาษณ์จริงจังประมาณ ๑๐ บ้าน ครอบคลุมเป้าหมาย บางบ้านไปซ้ำ ๒ - ๓ ครั้ง เช่น บ้านยายฝ้ายผู้บันทึกหลาย บ้านยายแปลกคนรักผ้า ส่วนที่ปรึกษาซึ่งบ้านอยู่ใกล้ที่ทำการกลุ่ม ทั้งป้ากุศล ยายเจิม ยายเปื้อน ก็จะต้องคอยตอบคำถาม เป็นประจำ ยังมีที่ไปเยี่ยมไปคุยเฉย ๆ นั้นก็อีกหลายบ้าน

ตอนไปเก็บข้อมูลนอกพื้นที่ เริ่มแรกเรามุ่งไปที่สถาบันทักษิณคดีศึกษาที่สงขลา เนื่องจากเป็นวันเสาร์ จึงไม่ได้เข้าห้องค้นคว้าเอกสาร อาจารย์ที่เคยทำวิจัยรวบรวมผ้าก็ไม่อยู่ ติดราชการอื่น เราตกลงกันว่าต้องมากันอีกรอบในวันเปิดเพื่อค้นคว้าเอกสารโดยตรง

เมื่อเข้าไปในห้องจัดแสดงผ้า สายตาของทุกคนไปรวมอยู่ตรงด้านที่มีผ้านาหมื่นศรี ในใจรู้สึกว่าเป็นผ้าของเรา ผ้านาหมื่นศรีของเรา เมื่อก่อนเราไม่เคยนึกถึงคุณค่า ใครขอใครซื้อเราก็ให้เขาหมด พอวันนี้เราจะเรียนรู้เรื่องผ้าของเรา เราต้องเดินทางตามหา ก็ได้แต่มองดู ถ้ายรูปก็ไม่ได้ เพราะระเบียบการเข้าชมเขาห้าม เราเข้าใจ แต่เราก็เสียใจ เพราะรู้สึกว่าผ้าทั้งหมดนี้เป็นของเรามาก่อน แต่วันนี้เราไม่มีสิทธิ์จะได้จับต้องอีกแล้ว เราทำได้เพียงจำและจดเพื่อกลับไปบอกพวกเราที่นาหมื่นศรี

ที่ศูนย์ส่งเสริมศิลปะฯ มอ.เราไปถึงค่ำแล้ว ได้ตั้งวงพูดคุยกับอาจารย์บุญ หรือ ดร.อัมพร ศรประสิทธิ์ ผู้อำนวยการโครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มอ. ทบทวนความเป็นไปของกลุ่มทอผ้าตั้งแต่อาจารย์บุญเริ่มเข้าไปทำวิจัย ราว พ.ศ.๒๕๓๔ เห็นความเติบโตหลายส่วนที่เกิดจากการสนับสนุนของศูนย์ส่งเสริมศิลปะฯ มอ. ได้เพิ่มเติมประวัติกลุ่ม

วันรุ่งขึ้นเราได้เข้าชมห้องเก็บผ้าของศูนย์ส่งเสริมศิลปะฯ เป็นที่เก็บผ้าในโครงการวิจัย ผ้าพื้นเมืองภาคใต้จากหลายแหล่ง ระบบการเก็บรักษาดีมาก เราต้องสวมถุงมือก่อนจับผ้า ที่เก็บผ้าแยกเป็นตู้ ๆ มีบัญชีคุม ผ้าแต่ละชิ้นมีรหัส เก็บด้วยวิธีม้วนกับแกนไม้ แล้วใส่ในถุงผ้าขาวอีกทีหนึ่ง วางยีนฟิงไว้ในตู้ บางตู้เป็นแบบลิ้นชัก คล้ายวางไว้ในลิ้นชัก มีสุมไพรกันแมลง ห่อผ้าขาวเล็ก ๆ วางไว้ด้วย

น่าเสียดายที่เราได้เห็นผ้าเก่าของนาหมื่นศรีบางชิ้นเท่านั้น ได้ถ่ายภาพบางส่วน ภาพที่ได้ไม่ค่อยสวย เพราะเอาออกนอกห้องไม่ได้ ถ่ายในห้องแสงไม่พอ ต้องใช้แฟลช ทำให้ลายผ้าไม่ค่อยชัด มีผ้าอีกหลายชิ้นที่ไม่ได้ดู เพราะระบบการเก็บยังไม่สมบูรณ์ ยังไม่สะดวกในการค้น เนื่องจากงานวิจัยของศูนย์ส่งเสริมศิลปะฯ ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ยังไม่เสร็จสิ้น

อย่างไรก็ตาม เราดูแล้วก็ผินกันว่า ต่อไปเราจะทำพิพิธภัณฑ์ผ่านนาหมื่นศรี โดยศึกษาวิธีจัดเก็บจากที่นี่

ที่เราต้องไปอีกแห่งหนึ่งคือศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดตรังที่โรงเรียนสภาราชินี ที่นั่นมีมุมจัดแสดงผ้าทอนาหมื่นศรี ส่วนใหญ่เป็นผ้าลายเก่าที่ทอขึ้นใหม่ และมีเอกสารเล็กน้อย เราพบผ้าที่น่าสนใจผืนหนึ่ง เป็นผ้าเช็ดหน้าลายตัวอักษร ไม่มีข้อมูลว่าได้มาจากไหนอย่างไร ตัวอักษรเป็นข้อความถวายพระพรพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว น่าจะเป็นผ้าที่ทอขึ้นเมื่อเสด็จตรัง พ.ศ.๒๕๐๒ ส่วนเอกสารนั้นเป็นงานที่นักศึกษาฝึกงานทำไว้เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๕ เมื่อใช้ตรวจสอบทบทวนประวัติกลุ่มทอผ้ากับคำบอกเล่าปัจจุบัน ปรากฏว่ามีหลายอย่างที่ไม่ตรงกัน ต้องตรวจสอบซ้ำจากผู้อยู่ในเหตุการณ์อีกหลาย ๆ คน

สุดท้ายเป็นเรื่องเอกสาร เราได้เอกสารจดหมายเหตุที่มีเรื่องผ้าเมืองตรังมาประกอบงานวิจัยด้วย เราพบว่าสมัยรัชกาลที่ ๖ เสด็จฯ ตรัง สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ตได้นำผ้าขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย เพื่อให้พระองค์ทรงแจกข้าราชการ มี ผ้ายก ผ้าราชวัตร ผ้าตาสมุก ผ้าคาด ผ้าเช็ดหน้า เราคิดว่าน่าจะเป็นผ้าจากนาหมื่นศรีของเราด้วย เพราะเรายังมีผ้าพวกนี้อยู่จนปัจจุบัน ผ้าคาดคือผ้าที่เราเรียกผ้าหมั่นเอง และยังได้ภาพถ่ายเก่าจากหอจดหมายเหตุฯ ตรังแสดงให้เห็นการแต่งกายของคนตรังสมัยก่อน และการใช้ผ้าคาดแบบนาหมื่นศรี

เอกสารอีกพวกหนึ่งเป็นหนังสือและงานวิจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องผ้าทั่ว ๆ ไป และผ้าพื้นบ้านพื้นเมืองของไทย เราหาได้ไม่มากนัก และไม่มีเรื่องใดที่ศึกษาเฉพาะของนาหมื่นศรี เพียงแต่กล่าวถึงในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของผ้าพื้นบ้านภาคใต้ ได้แก่

“ผ้าทอบ้านนาหมื่นศรี” ใน ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้ โดย วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย (พ.ศ.๒๕๑๙)

ผ้าไทย โดย วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (พ.ศ.๒๕๓๑)

“ผ้าทอบ้านนาหมื่นศรี” ใน มรดกพื้นบ้าน โดย วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (พ.ศ.๒๕๓๖)

การศึกษาสาระสังเขปของวัดจุจริงประเภทผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้ ของสถาบันทักษิณคดีศึกษา สงขลา โดย อุบลศรี อรรถพันธุ์ และ ชัลมา วงศ์ศุภรานันต์ (พ.ศ.๒๕๔๐)

ผ้าทอพื้นเมือง และ ผ้าทอพื้นเมืองภาคใต้ เป็นการศึกษาตามโครงการพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านในทุกจังหวัด ของประเทศ โดย มหาวิทยาลัยศิลปากร (พ.ศ.๒๕๔๓)

เราดูหนังสือเหล่านั้นแล้วพบว่า มีข้อที่น่าสนใจอยู่ ๒ ประการ คือ

ประการแรกเป็นข้อดี คือมีภาพถ่ายผ้าเก่า ๆ ของนาหมื่นศรี ที่ไม่มีแล้วในพื้นที่ เราได้ใช้เป็นประเด็นคำถามไปถามผู้อาวุโสของเราต่อ แต่ปรากฏว่าข้อมูลเกี่ยวกับภาพผ้าบางผืนไม่ตรงกับที่เราพบในพื้นที่ เช่น ชื่อลาย แหล่งผลิต คือเป็นผ้าที่อื่น แต่บอกว่าเป็นผ้านาหมื่นศรีหรือบางภาพถ่ายกลับด้าน คือ ผ้ายกดอกนาหมื่นศรีบางลาย เช่น ลูกแก้ว ดาวล้อมเดือน แก้วชิงดวง ดอกจัน มีลายทั้ง ๒ หน้าก็จริง แต่ที่นาหมื่นศรีจะถือว่าด้านที่ขึ้นลวดลายเส้นด้าย พุยกดอกคือด้านหน้า

ประการที่ ๒ เรื่องข้อมูลในเอกสาร มีบางอย่างที่ยังคลาดเคลื่อน เช่น เรื่องลายผ้า เอกสารหลายแหล่งบอกชื่อลายลูกแก้วโฆง เราจึงพยายามสืบหาแต่ไม่พบเลย ในที่สุดเราจึงได้ว่าเวลายาย ๆ ออกเสียงชื่อลายลูกแก้วผู่ จะเป็นลูกแก้วหู่ เพราะเสียง ฝ กับ ห ในภาษาถิ่นใต้บางคำจะสับเสียงกันได้ ส่วนเสียง ฮ บางทีกลายเป็น โอ ได้ด้วย คนฟังจึงเข้าใจผิด อีกประการหนึ่งลายผ้าของเราในระยะหลังมีทั้งลายรุ่นใหม่ที่ทอดด้วยกี่กระตุก และลายมรดกหรือลายดั้งเดิมจากที่บ้าน ไม่แน่ว่าผู้ให้ข้อมูลหรือผู้สอบถามจะเข้าใจผิด เพราะมักจะมีชื่อลายผ้ารุ่นใหม่จากกี่กระตุกเข้าไปปะปนอยู่กับลายมรดกเสมอ

ก่อนเราทำงานวิจัยชิ้นนี้ เราเคยอ่านหนังสือเรื่องผ้าที่หน่วยงานเจ้าของงานวิจัยส่งมาให้ แต่อ่านเพียงผ่าน ๆ ดูรูปสวย ๆ ไม่ได้ตั้งข้อสังเกตอะไรมากนัก พอเริ่มทำงานวิจัย ซึ่งต้องทบทวนตรวจสอบกันครั้งแล้วครั้งเล่า พบข้อความรู้และมุมมองดี ๆ รวมทั้งข้อคลาดเคลื่อนต่าง ๆ ทำให้รู้สึกว่าคุณคิดถูกแล้วที่มากำทำวิจัย เพื่อจะได้ข้อสรุปที่ชัดเจนถูกต้องเรื่องผ้าของเราเอง โดยพวกเราเอง

เวทีเรียนรู้เรื่องผ้า

กลับจากสงขลา เราต้องพูดคุยกันบ่อยครั้ง เพื่อเตรียมเวทีเรียนรู้เรื่องผ้า เราเริ่มจากเรื่องง่าย ๆ คือสถานที่ ตกลงกันว่าจะใช้ช่างที่ทำการกลุ่มตรงติดกับบ้านป่ากุศลด้านโรงเรียนทางเดินหลัก ๒-๓ เดินที ก็ใช้ได้

ผู้ร่วมเวที ได้แก่ กลุ่มผู้อาวุโสที่เป็นคนทอผ้าหรือเกี่ยวข้องกับคนทอผ้า สมาชิกกลุ่มทอผ้า คนในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. ครู-อาจารย์ บุคคลภายนอก เช่น นักวิชาการ นักพัฒนา รวมแล้วร้อยละคน ได้รายชื่อแล้วก็ทำหนังสือเชิญกันด้วย ผู้ลงชื่อในหนังสือเชิญคือป่ากุศลในฐานะที่ปรึกษาใหญ่

กระบวนการในเวที กิจกรรมหลักมี ๒ อย่าง คือ การจัดแสดงผ้าที่รวบรวมได้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผ้าย้อม กับการจัดกลุ่มสนทนาความรู้เรื่องผ้าและรายงานผล โดยจัด เป็น ๔ กลุ่มตามชนิดของผ้าที่รวบรวมมาได้ คือ ผ้านุ่ง ผ้าห่ม และผ้าใช้ในโอกาสพิเศษ ซึ่งมี ผ้าเช็ดหน้า

และผ้าพานช้าง เนื่องจากเรื่องผ้าห่มมีเนื้อหารายละเอียดปลีกย่อยมาก จึงให้มี ๒ กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีผู้อาวุโสเป็นวิทยากรหลัก กลุ่มละ ๓-๔ คน สมาชิกทีมวิจัยแบ่งเป็นกลุ่มละ ๒ คน เป็นผู้สรุปบันทึกและรายงาน รวมทั้งคอยตั้งประเด็นคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการ ส่วนคนเข้าร่วมกลุ่มให้เลือกได้ตามความสนใจ ประเด็นคำถามนั้นพิมพ์แจกให้ทุกกลุ่ม

เนื่องจากเป็นเวทีที่ใช้เวลาทั้งวัน ต้องเตรียมอาหารด้วย ต้องให้มีสมาชิกในทีมวิจัยคนหนึ่งทำหน้าที่ประสานเรื่องนี้กับสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่มาช่วย

การเตรียมการอีกเรื่องหนึ่งคือการเก็บรวบรวมผ้า สาม-สี่วันก่อนจัดเวที เราแวะเวียนไปตามบ้านโน้นบ้านนี้เพื่อเชิญเข้าร่วมเวทีและยืมผ้า ซึ่งไม่ยากเพราะเคยพูดคุยกันมา รอบหนึ่งแล้วตอนเก็บข้อมูล ผ้าที่ได้มาก็ช่วยกันทำบัญชี วัดขนาด ทำบัตรติด ว่าผืนใดเป็นของใคร จัดแยกเป็นพวก ๆ มีผ้านุ่ง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า และผ้าพานช้าง

ที่ต้องละเอียดอ่อน คือวิทยากรอาวุโส เราไปคุยไว้ล่วงหน้าหลายวัน เพราะคิดกันว่า จะตอบแทนโดยตัดเสื้อจากผ้าทอรุ่นใหม่ให้คนละ ๑ ตัว จึงต้องไปวัดตัวตัดเสื้อไว้ก่อน พอเสื้อเสร็จได้เอาไปให้พร้อมกับเรือเชิญนัดหมายกันอีกที บรรดายายายหลายคนไม่ค่อยแข็งแรง ต้องจัดรถรับส่งให้ และให้ลูกหลานติดตามมาด้วย

ถึงวันจัดเวที ผ้าทุกชิ้นถูกพาดตามแนวด้านหนึ่งของเต็นท์ ทุกคนที่ทยอยกันเข้ามา ต่างพุ่งความสนใจไปที่ผืนผ้า ส่วนใหญ่เป็นเพราะไม่เคยได้เห็นมาก่อน แต่ละคนพูดในทำนองเดียวกันว่า "นึกไม่ถึงว่าจะมีผ้ามากขนาดนี้"

เริ่มกิจกรรม ป้ากุศลเป็นผู้เปิดเวที แล้วแบ่งกลุ่มคุยเรื่องผ้าตามที่วางแผน แต่ละกลุ่มพูดคุยกันอย่างออกรส ลายนี้เรียกชื่ออย่างไร หน้าผ้าก็หลบ ลายนี้ก็นัด ผ้าสวยต้องเป็นอย่างไร ผ้าแต่ละชนิดใช้งานอย่างไร เลือกเส้นด้ายอย่างไร สีสรรชาติได้มาจากไหน นุ่งแบบไหน ฯลฯ จนกระทั่งพักเที่ยง

กินข้าวเสร็จ รายงาน ถ้าคนไหนพูดไม่ถูก บรรดาป้ายายาก็ช่วยแก้ไข มีการนุ่งห่มให้ดูกันด้วย ตาเพียรพกกิริชติดตัวมาด้วย ลูกหลานเลยจับแต่งตัวเป็นเจ้าบ่าว ยายลับแต่งเป็นเจ้าสาว พร้อมอธิบายเรื่องผ้าตั้ง พิธีแต่งงาน และการนุ่งผ้าแบบต่าง ๆ รวมทั้งนุ่งห่มให้ดู แถมยังเชื้อเชิญแขกที่เข้าร่วมให้ลองแต่งดูด้วย เป็นที่ชอบใจกันมาก

สุดท้ายมีการทบทวนประวัติกลุ่มทอผ้าในแต่ละช่วงกันอีกครั้ง โดยป้ากุลศ อาจารย์ปฐนา อารอบหัวหน้าโครงการ เสร็จแล้วให้คุณหมอจรัส สรพิพัฒน์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของ สกว.ตรังสรุปประเด็นที่ เสร็จแล้วเราช่วยกันส่งวิทยากรอาวโสกลับบ้าน

ต่อจากนั้นเราใช้เวลาอีก ๒ วัน กับการถ่ายภาพผ้าย้อมแต่ละผืน เสร็จแล้วส่งผ้าคืนสรุปทบทวนข้อมูลกันอีกครั้ง

หลังจากเสร็จสิ้นงาน มีเสียงสะท้อนตามมา “ทำไมไม่บอกเราด้วย ที่บ้านเราก็มีผ้าแบบนี้เหมือนกัน” ทีมวิจัยต้องช่วยกันคอยฟังเสียงนี้ เพื่อตามเก็บข้อมูลรอบสอง

อันที่จริงระหว่างเตรียมเวทีนี้เราพบผ้าเก่าและขาดผืนหนึ่ง ตอนแรกคนที่เอาผ้ามาให้ทำทำอาย ๆ ว่าผ้าขาด ในขณะที่พวกเขากลับรู้สึกว่าเป็นผืนผ้าที่มีค่าที่สุด ลายแปลกมาก ชื่อลายราชวัตรห้อง คนเอามาไม่ใช่เจ้าของผ้า บอกไม่ได้ว่าใครทอ เพราะเป็นญาติห่าง ๆ กับเจ้าของผ้าอีกทีหนึ่ง ในเวทีก็ไม่มีคำตอบ เรากะว่าในการเก็บข้อมูลรอบสองจะต้องตามไปหาเจ้าของผ้าให้พบ ตอนนี้เรากำลังสงสัยกันว่าผ้าลายนี้เป็นผ้านานหมื่นศรีหรือเป็นผ้าจากที่อื่นกันแน่ เพราะพบเพียงผืนเดียว ถ้ามายาย ๆ ที่ทออยู่ปัจจุบันก็ไม่มีใครจำกันได้ว่าเคยเห็นใครทอบ้าง พวกเราตั้งใจกันว่าจะต้องหาคำตอบตรงนี้ให้ได้

ศึกษาวัสดุอุปกรณ์ทอผ้า

หลังจากจัดเวทีเรียนรู้เสร็จแล้ว กลุ่มทอผ้าฯ มิ่งานเข้ามาไม่ขาด นายกเหล่ากาชาดมีโครงการจัดงานมหกรรมผ้าไทยเทิดไท้ราชินี จัดที่ศาลากลางหลายคืน มีประกวดแบบเสื้อแสดงแบบเสื้อจากคนหลายกลุ่ม และจัดงานเดินแบบเสื้อในกลุ่มข้าราชการและคนปกติในเมืองเพื่อหาทุนสำหรับการกุศล ทั้งยังให้กลุ่มส่งผ้าและแบบเสื้อประกวดที่กรุงเทพฯ ด้วย กลุ่มทอผ้าคึกคักเต็มที่ ทั้งทอผ้าขาย ทั้งตัดเสื้อผ้าเตรียมตัวไปแสดงแบบ โครงการ SIF รอบสองก็เข้ามา ได้ทั้งอาคาร การอบรมและจัดพิมพ์เอกสาร งานมหกรรมต่าง ๆ เชิญไปร่วมขายผ้าหลายรายการ รวมทั้งกิจกรรมของมหาวิทยาลัยชุมชนบักขี้ไต้ก็มาชุมนุมกันที่ตรัง แยกผู้ใหญ่ของเมืองตรังทั้งระดับรัฐมนตรี ปลัดกระทรวง อธิบดี ตลอดจนนักวิชาการต่าง ๆ เข้ามาเยี่ยมชมกลุ่มทอผ้าเกือบจะเป็นรายวัน ทีมวิจัยซึ่งเป็นแกนนำสำคัญของกลุ่มติดกิจกรรมตลอดจนไม่มีเวลาว่าง สามเดือนเต็ม ๆ ที่เราแทบจะไม่ได้ทำงานวิจัยกันเลย

เราทำได้อย่างเดียวตามข้อจำกัดของเวลา คือการเตรียมอุปกรณ์ทอผ้า ซ้อมก็ และทำที่หลังใหม่ โดยนายจรรยา ปันทอง ช่างทำที่ประจำตำบล เสร็จแล้วถ่ายภาพ และช่วยกันศึกษารายละเอียดเรื่องก็กับเส้นด้าย จากป้ากุลศและ สมศักดิ์ ตูลยสุข สมศักดิ์เป็นสมาชิกผู้ชายคนเดียวของกลุ่มทอผ้า และเป็นสามีของจรรยา ทีมวิจัยของเรา สมศักดิ์ชำนาญการทอผ้าด้วยที่กระตุก ทำที่เป็นด้วย จึงอธิบายและสาธิตเรื่องก็ได้ดี

ป๋ากุล

สมศักดิ์ ดุยสุข

เรื่องด้วยเราอาศัยอาจารย์สุพรรณสาร โพธิ์ประเสริฐ วิทยากรกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ซึ่งผูกพันกับกลุ่มเป็นอย่างมาก ลงมาทำงานในภาคใต้ที่ไรต้องแวะมาเยี่ยมกลุ่มเสมอ อาจารย์สุพรรณสารอธิบายชนิดของเส้นด้ายและหลักการคำนวณ พวกเราในทีมก็รู้เรื่อง เพราะมีประสบการณ์ทอผ้ามาแล้ว แม้จะเป็นการทอด้วยกี่กระตุกก็ตาม เนื่องจากใช้เส้นด้ายประเภทเดียวกัน หลักการคำนวณก็เหมือนกัน เพียงแต่การทอด้วยกี่พื้นบ้านจะต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของผ้าหลายอย่างมาประกอบด้วย

ในที่สุดเรื่องศึกษาอุปกรณ์การทอผ้า เราผ่านไปได้ตามกำหนดเวลา

เรียนแกะลาย

เดือนตุลาคม เราคุยกันใหม่อีกครั้ง การรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมแทบจะไม่มีอะไรคืบหน้า การสังเคราะห์ข้อมูลและจัดเวทีตรวจสอบจึงทำไม่ได้ พอที่อาจารย์สุพรรณสารลงมาสอนทอผ้าให้กลุ่มทอผ้าที่นครฯ ทีมวิจัยจึงขอเวลาว่างมาสอนแกะลายกันก่อน เพื่อเอาหลักการไว้ทำงานแกะลายที่เราจะเลือกต่อไป ปราบกฏว่าทีมวิจัยไม่ว่างกันหลายคน ชวนคนอื่นในกลุ่มมาเรียนก็ไม่ค่อยว่างกัน เป็นอันว่าเรียนแกะลายได้บางคนเท่านั้น มีคนนอกทีมวิจัยมาเรียนด้วย ๑ คน คือลัดดา หนูอินทร์

หลังจากนี้เหลือเวลาไม่ถึง ๓ เดือน เราคิดว่าเรื่องแกะลาย เก็บลายและทอผ้านั้นไม่ยาก ทำทันแน่นอน ที่สำคัญต้องย้อนไปรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมกับจัดเวทีตรวจสอบครั้งที่ ๒ กันก่อน เพื่อเลือกลาย

เก็บข้อมูลเพิ่มเติม

ปลายเดือนตุลาคม เราประชุมกันอย่างจริงจัง เพื่อออกเก็บข้อมูลเพิ่มเติมตามบ้านต่าง ๆ จากรายชื่อที่ได้มาหลังจัดเวทีแรก ที่ได้รายชื่อใหม่ก็หลายคน บางคนย้ายไปอยู่ไกล ๆ เช่น ยายพิน ฤทธิมา อยู่บ้านตะหมก ตำบลละมอ เราต้องตามไปด้วย เรื่องผ้าลายราชวัตรห้องเราก็ไม่ลืม วางแผน กำหนดวัน แล้วแบ่งสายกันออกไปอีกครั้งหนึ่ง ใช้เวลาเย็น ๆ ค่า ๆ และวันหยุดเหมือนเดิม

ตอนเก็บข้อมูลรอบสองเราสนุกสนานกันมาก เพราะคุยเรื่องผ้าแล้วยังได้เรื่องเก่า ๆ ของชุมชนมาด้วย ได้พบลิเกป่า มโนราห์ คนร้องเพลงกล่อมเด็ก นิทาน ตำนาน สารพัด และเรื่องที่ไม่ลืมคือการตามหาผ้าลายราชวัตรห้อง ตอนเราไปถามจากคนที่เอาผ้ามาให้ กลายเป็นว่ารับกันมาเป็นทอด ๆ ต้องตามกันถึง ๓ บ้าน เมื่อไปถึงเจ้าของผ้า คือ ตาให้ แก้วนำ บ้านอยู่ไกลมาก บอกว่าเมียแก่ซื้อมา แต่จำไม่ได้ว่าซื้อจากใครที่ไหน พวกเราใจไม่ดี คิดว่าคงจะหาต้นตอไม่พบแล้ว แต่พอพูดคุยกันไปสักพักตาให้ก็บอกยกผ้าผืนนั้นให้เราไว้ศึกษา ทำให้เราดีใจกันที่สุด เราสัญญากับตาให้ว่าจะกลับไปเลือกผ้าผืนใหม่มาให้ ๑ ผืน เพื่อเป็นการตอบแทน ตอนกลับจากบ้านตาให้ผ่านบ้านยายปลอม เอียดจู้ย เราเลยแวะคุยอีกพักหนึ่ง

วันสุดท้าย เราไปที่บ้านยายนาง ช่วยรอด ซึ่งอยู่ใกล้กลุ่มที่สุด คือเราวางแผนว่าไปบ้านไกลก่อนบ้านใกล้ทีหลัง ยายนางอยู่ในครัว เราเข้าไปถึงในครัว ยายนางกำลังซักผ้าอยู่พอดี นึกไม่ถึงเลยว่าจะโชคดีขนาดนี้ ผ้าที่ยายนางซักอยู่เป็นผ้าเช็ดหน้าผืนใหญ่ ลายราชวัตรห้องที่เรากำลังตามหาต้นตอกันนั่นเอง เราตื่นเต้นกันมาก ถามว่าได้มาจากไหน ใครทอ ยายนางบอกว่าผืนนี้ยายทอเอง ลายนี้มีคนนานหมื่นศรีทอกันในรุ่นยายยังสาว ๆ แต่ยายจำไม่ได้ว่ามีใครบ้าง ในที่สุดเรามั่นใจได้แล้วว่าลายราชวัตรห้องแบบนี้เป็นผ้านานหมื่นศรีแน่นอน

ไปบ้านยายพินที่ตะหมก

ตามผ้าราชวัตรห้องไปที่บ้านตาให้

ดูผ้ากับยายปลอม

ราชวัตรห้องผืนนี้แหละยายนางทอเอง

เวทีตรวจสอบ

เก็บข้อมูลเสร็จ เดือนพฤศจิกายนไปแล้ว เรามาคุยกันต่อเรื่องเวทีตรวจสอบ ตอนแรกกะไว้ว่าจะจัดแบบเดิม แต่ให้กลุ่มเล็กลง ประมาณสัก ๒๐ คน ให้มีนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเรื่องผ้ามาร่วมด้วย แต่คิด ๆ แล้ว เราไม่แน่ใจว่า จัดเวทีเดียวแบบเดิมจะพูดกันได้ทั่วถึงและครบประเด็นอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งตอนเราไปเก็บข้อมูลรอบสอง คนเฒ่าคนแก่ชอบเล่าเรื่องเก่า ๆ ไปถึงเรื่องการละเล่น ลิเกป่า มโนราห์ หนังตะลุง เพลงกล่อมเด็ก ซึ่งเราไม่เคยรู้มาก่อนว่า ที่นาหมื่นศรีของเราเดิมมีครบทุกอย่าง จากเรื่องผ้า เลยเปิดวงกว้างเป็นว่าเราอยากได้ทั้งเรื่องผ้าและเรื่องเก่า ๆ ของบ้านเราด้วย

สิ่งที่พบทำให้เราต้องมานั่งพูดคุยวางแผนกันใหม่ เปลี่ยนรูปแบบเป็นเวทีเล็ก ๆ โดยไปจัดตามบ้าน แล้วเอาคนบ้านใกล้ ๆ มารวมกัน นั่งกินข้าวเย็นกันแล้วคุยกันไปน่าจะดีกว่า ในที่สุดเราก็ตกลงจะใช้ ๓ เวที คือบ้านป่าสุคนธ์ ทองแจ่ม ใสตอ เป็นเวทีที่ ๑ บ้านตาเยี่ยม ยายเปี่ยม รัชฐานหมื่นศรี เป็นเวทีที่ ๒ และบ้านยายผิวน อ่อนช่วย ใสตอ เป็นเวทีที่ ๓

พวกเราไปนัดหมายคนเข้าร่วมเวที และประสานงานขอให้เจ้าบ้านช่วยจัดการเรื่องอาหารให้ด้วย ซึ่งเราจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมดให้

ทุกเวทีที่เกิดขึ้น เราเห็นชัดว่าคนเฒ่าคนแก่ ที่มาร่วมเวทีช่วยกันพูด ช่วยกันเล่า สืบหา สืบถามมีความสุข ลูกหลานก็ตามมาฟังด้วย ทุกคนมีความสุข พบผ้าใหม่ ๆ อีกหลายผืน

เวทีที่ ๑ บ้านป่าสุคนธ์

พบผ้าถุงสีพื้นและสไบลายลูกแก้วเพิ่มขึ้น ทบทวนเรื่องลายผ้าและคนทอผ้ารุ่นก่อนกันแล้วยังได้ของแถมหลายอย่าง ยายปริก ขวัญเมือง เป็นน้องยายเปลก ทอผ้าพอเป็น ที่สำคัญคือเป็นหมอต้าแยและหมอทำขวัญเด็กด้วย สมัยก่อนที่จะมีหมอนามัย เด็ก ๆ นาหมื่นศรีส่วนใหญ่มียายปริกเป็นคนทำคลอด ในเวทีนี้ยายปริกเล่าเรื่องทำขวัญเด็กและร้องเพลงกล่อมเด็กให้ฟัง อีกคนหนึ่งคือยายหมูน คงน้อย ตอนนี้ทอผ้าไม่ไหวแล้ว แต่มีอุปกรณ์ทอผ้าเหลืออยู่ คือนั่นเราไปส่งยายหมูนที่บ้านและได้ปักยี่ว(ปักเหยี่ยว) เครื่องมือก่อนเขากลับมา

ยายเพียร ร้อยเพชร เลือคอกระเช้า ยายปริก สวมแว่น ยายหมูน เลือขนกระบอกสีน้ำเงิน

เวทีที่ ๒ บ้านตาเอี่ยม

เวทีนี้มีคนเข้าร่วมมาก ผู้ใหญ่บ้านก็มาด้วย รวมทั้งทีมวิจัยเป็นยี่สิบกว่าคน เราเน้นเรื่องประวัติวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่เรื่องผ้าเราก็ได้มาก เพราะมียายดับ คงหมูน ยอดฝีมืออีกคนหนึ่งมาร่วมด้วย ยายดับมีผ้าทอเองสวย ๆ เก็บไว้หลายผืน แม้จะไม่มีลายที่เราตามหา แต่ยายดับก็ยังจำได้ บอกได้ว่าลักษณะลายเป็นอย่างไรและมีกี่ชนิด ส่วนเรื่องประวัตินาหมื่นศรีก็มีคนเล่าได้หลายคน ตาเอี่ยมเจ้าภาพเคยเป็นทั้งพระเอกลิเกป่าและนายโรงมโนราห์ ขับบทมโนราห์ให้ฟังเป็นตัวอย่างด้วย ป้ากุศลซึ่งทุกวันเป็นนักจัดการ วันนี้อกลายเป็นนางเอกลิเกป่าร้องบทยายได้ไพเราะราวกับสาว ๆ อีกคนหนึ่งคือน้าหนู นั่งชும்ไม่ยอมออกจากมุมมืด แต่ทนเสียงลูกยูจากหลายคนไม่ไหว ในที่สุดก็ขับบทหนึ่งเล่นลูกคอกให้คนทั้งวงฟังกันเจียบทีเดียว

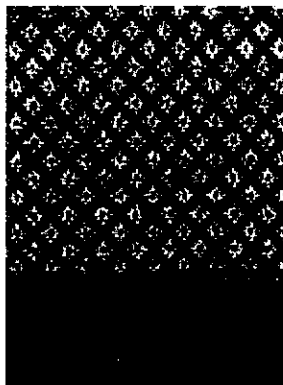
ยายดับ เสื้อผ้าซ้ายสุด
ยายเปี่ยม คนถือผ้า

ตาเอี่ยม (ซ้าย)
น้าหนู (ขวา)

เวทีสุดท้ายที่บ้านยายเฝียน

ได้พบผ้าเก่ามีลายผ้าที่คิดว่าหาไม่ได้แล้วในนาหมื่นศรีคือ ผ้าลายช่อลูกกอก และผ้าถุงลายลูกแก้วฝูง ลายช่อลูกกอกเป็นของยายเฝียนเอง ตอนจัดเวทีครั้งแรก ยายไม่ได้ให้ไปแสดง เพราะหวงมาก ถ้าไม่ได้มาจัดเวทีที่บ้านยายคงไม่มีโอกาสเห็น เราเลยถือโอกาสเยี่ยมไปถ่ายรูป คราวนี้ยายเฝียนให้เยี่ยมด้วยความเต็มใจ ยังแถมให้เยี่ยมผ้าตาสมุกห้องอีกผืนมาด้วย ส่วนผ้าถุงลายลูกแก้วฝูงนั้นเป็นของยายผัน เก่ามากแล้ว ตอนแรก ๆ แกอายุ ๗ ว่าผ้าเก่าและขาด แต่พวกเรายืนยันว่านี่เป็นครั้งแรกที่เราได้เห็นผ้าถุงยกดอกลายลูกแก้ว เพราะเท่าที่ศึกษามาผ้าถุงมักเป็นผ้าพื้น ผ้าริ้ว ผ้าตา ถ้ามีลายบ้างก็เป็นลายง่าย ๆ ๓ นัดเป็นอย่างสูง เช่นลายเกสร ลายห้ายม้งคุด ซึ่งเรายังไม่พบผ้าเช่นกัน ตอนหลังพวกเราไปขอผ้าผืนนี้จากยายผัน ยายยกให้ไม่เกี่ยงงอนอะไร และเล่าให้ฟังด้วยว่าเดิมผ้านี้ทอด้วยกัน ๓ ผืน ผืนหนึ่งเป็นของยายร่วมแม่ อารอบหัวหน้าโครงการของเรา และอีกผืนหนึ่งเป็นของยายเพ็ญแม่ของแหวน สมาชิกทีมวิจัย ยายผันบอกว่า ตอนสาว ๆ ทุ่งผ้าไปงานวัด มีหนุ่ม ๆ เดินตามแล้วร้องบอกว่า “ผ้าถุงนี้งามจริง ขอไปกินกับข้าวจะได้ไหม” พวกเราให้ยายเลือกผ้าทอที่กระตุกไปผืนหนึ่งเป็นการตอบแทน ผ้าที่เราพบเพิ่มเติมในเวทีที่ ๓ คือ ผ้าทอฝีมือยายฝ้ายหลายผืน ที่บางคนได้รับแจกในฐานะคนสนิทหรือลูกหลาน บางคนก็ซื้อไป ผ้าหลายผืนกลับมารวมกันที่นี่ มีพวกลายตุ๊กตา ลายประสม รูปครุฑ นกเหวกและนางฟ้า สังเกตได้ว่าผ้าเวทีนี้มีผ้าที่ไม่ได้ไปแสดงที่เวทีใหญ่ครั้งแรกออกมาอีกหลายผืน

◀ผ้าถุงลายลูกแก้วฝูงของยายผัน / เวทีบ้านยายเฝียน

เสร็จเวทีทั้ง ๓ เราคุยกันเรื่องเลือกลายผ้า สรุปได้ว่า ๓ ลายที่เลือก ได้แก่ ลายลูกแก้ว ลายแก้วชิงดวง และลายราชวัตรห้อง

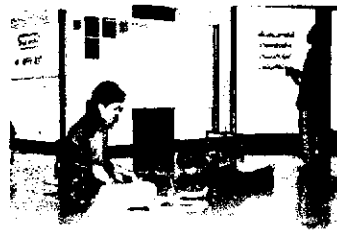
ตอนนี้เดือนธันวาคมแล้ว เหลือเวลาไม่ถึงเดือน เรายังไม่ได้เริ่มงานทอผ้ากันเลย งานของกลุ่มที่ต้องเดินทางก็ไม่ลดลง เราจะทำกันทันหรือ ทุกคนเริ่มเกิดคำถาม คำตอบคือไม่น่าจะทันแล้ว ในที่สุดเราก็ต้องขอขยายเวลาโครงการไปถึงเดือนเมษายน ๒๕๔๖

ทอผ้า

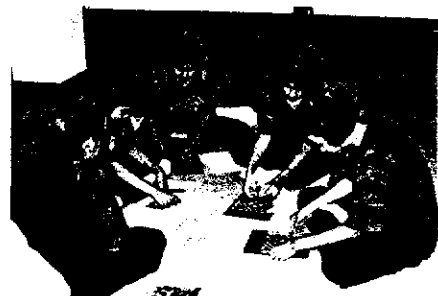
ปลายเดือนธันวาคม เราคุยกันเรื่องเตรียมทอผ้าอีกครั้ง เส้นด้ายซื้อไว้เรียบร้อยแล้ว เราคิดคำนวณเส้นด้ายและหันด้ายกันก่อน แต่ช่วงปลายปีต่อเนื่องปีใหม่มีกิจกรรมมากเสียจนเกือบจะไม่ได้ทำอะไร กว่าจะได้หันด้ายก็ใช้เวลาวันหยุดช่วงปีใหม่ หลังปีใหม่ก็ไม่ว่าง แต่เราก็ได้จัดนิทรรศการและกิจกรรมพิเศษในวันเด็กร่วมกับหอจดหมายเหตุแห่งชาติต่ง เรื่อง แกะลายผ้ามาทอเสื้อ หลังวันเด็ก กลุ่มทอผ้าจัดพิธีไหว้ครูทอผ้าพร้อมกับการเปิดศูนย์การเรียนรู้มหาวิทยาลัยชุมชนปักกิ่งไต้หวันนครี กว่าเราจะได้มาเริ่มคันนูกเดินด้ายก็ตกไปเดือนกุมภาพันธ์แล้ว พร้อมกันนั้นได้ส่งรายงานความก้าวหน้างวดที่ ๑ ตอนต้นเดือนนี้

หันด้าย

แกะลายผ้ามาทอเสื้อ

ตอนคันนูกเสร็จแล้วเข้าก็ พอเริ่มเก็บลายตามกราฟปรากฏว่าเก็บไม่ได้ ดูไปดูมาพบว่าคันนูกผิด เพราะเราเข้าใจผิดระหว่างคำว่า หลบ กับ เที้ยว พอทำความเข้าใจได้ว่า หลบ นับตามซี่ฟันพิมพ์ ซึ่งเราใช้พิมพ์ที่มี ๔๐ ช่องต่อ ๑ หลบ ส่วนเที้ยว คือการเดินด้าย ๑ รอบ ถ้าเราใช้ ๒๐ เรีย เดิน ๑ เที้ยวไปกลับ จะได้หัวด้าย ๒๐ หัว สอดฟันพิมพ์ช่องละ ๑ หัว จะได้แค่ ๒๐ ช่อง เพราะฉะนั้นต้องเดิน ๒ เที้ยวต่อ ๑ หลบ ตอนหลังยายเจิมกับบุญช่วยมาแนะนำให้

ยายเจิมและบุญช่วยแนะนำการคันนูก

คราวนี้เราคันนูกกันใหม่อีกครั้ง สำหรับ ๓ ลาย ๓ ก็ ทำทีเดียวพร้อมกัน เข้าก็ไว้ก่อน ตอนก่อเขาลายขัด เราใช้ปีกยิวเป็นเครื่องมือคล่องด้าย ใช้ไม่ค่อยถนัด เพราะทุกคนเคยชินกับการใช้ไม้ก้ามปูของกักระตุก แต่เราก็พยายามที่จะทำตามแบบเดิม

พอเริ่มผูกเขา ตอนแรกใช้เส้นด้ายเบอร์ ๙ ปรากฏว่าเส้นด้ายใหญ่เกินไป ทำให้ผิดตอนใช้เท้าเหยียบแยกเส้นด้าย ต้องเปลี่ยนเป็นใช้เบอร์ ๖ แต่สำหรับกัตัวที่จะทอลายราชวัตรห้อง ใช้พื้นพิมของกักระตุก ช่องเส้นด้ายห่างกว่า ใช้เบอร์ ๙ ได้ไม่มีปัญหา

พอเก็บลายเราคิดว่าง่ายเพราะมีกราฟที่แกะลายมาแล้ว เราเริ่มด้วยลายลูกแก้ว เพราะถือว่าเป็นลายพื้นฐาน น่าจะง่ายที่สุด ใช้เวลากันอยู่ ๒ วัน ก็ไม่เป็นลาย ตอนนั้นเราสรุปกันว่า กราฟใช้ไม่ได้ ต้องหาวิธีใหม่

ลองใหม่คราวนี้เก็บจากผ้าตัวอย่าง ให้ยายเป็นขึ้นมาช่วยดูให้ ใช้เวลากันพอสมควรกว่าจะเก็บได้ครบทุกนัด แต่ดอกสุดท้ายเป็นเศษ เพราะเราเก็บจากข้าง ไม่ได้คำนวณลาย เพื่อเก็บจากตรงกลางออกไป

พอเริ่มลายราชวัตรห้อง เราไม่ได้ใช้กราฟ เพราะยึดตามลายลูกแก้ว เชื่อเสียแล้วว่ากราฟใช้ไม่ได้ ให้นุญช่วยมาดูให้ ช่วยกันกับแหวน แกะลายจากผ้าเก่าของตาให้ก็ยังดูไม่ออก ทำรีอ ทำรีออยู่หลายรอบ จนหงุดหงิดกันไปหมด ทะเลาะกันด้วย แหวนนอนไม่หลับไปหลายคืน กว่าจะคิดออกลงตัวกินเวลาเป็นเดือน

ลายแก้วซึ่งดวงให้จุไรรับผิดชอบ แม้จะมีสูตร แต่ก็เก็บผิดเก็บถูก เนื่องจากเป็นลายซับซ้อน ต้องมีสมาธิสูง กว่าจะเก็บได้ครบ ๒๓ นัด กินเวลาเกือบเดือน เก็บลายได้ครบทุกนัดแล้ว ตอนก่อเขาผิดอีก ชันนัดผิดวิธี ทอได้เป็นแก้วซึ่งดวงครึ่งลูก หยุดไปพักหนึ่งเพราะล้า แล้วกลับมาเริ่มต้นใหม่

เมื่อเริ่มต้น เราคิดกันว่าเรามีพื้นฐานทอผ้ากักระตุกอยู่แล้วทุกคน หลักร่างต่าง ๆ ของการทอที่พื้นบ้านถึงไม่เคยทำก็เคยเห็น คิดว่าพอรู้ เรื่องเก็บลายกับทอผ้าคงไม่ยาก ใช้เวลาไม่นานหรอก ไม่ต้องถามใครก็ทำได้ แต่พอทำเข้าจริง ทำแล้วไม่ได้ตามที่คิด ในที่สุดต้องวิ่งหายาย ๆ

ป่า ๆ กันหลายรอบ แต่ละคนก็มีหลักการตามแบบของตัวเอง ทำแล้วรื้อกันอยู่หลายครั้ง คราวนี้รู้แล้วว่าทุกอย่างต้องลงมือปฏิบัติจึงจะเข้าใจต้องแท้ โดยเฉพาะตอนทอลายลูกแก้วซึ่งเป็นลายพื้นฐาน มีเพียง ๔ นัต หมายความว่า ๔ นัตต้องวนซ้ำถึง ๓ รอบ ถอยหลังกลับอีก ๓ รอบ จึงจะได้ ๑ ดอก แต่ละนัตต้องใช้ด้ายพุ่งสลับด้ายไล ๓ รอบ ต้องจำให้ได้ว่ารอบใดเหยียบเท้าขวาหรือซ้าย เพราะต้องสลับเท้าเหยียบตอนด้ายไล

ปัญหาตอนลงมือทอมีกันทุกคน คนหนึ่งลืมสลับเท้าเหยียบ พุ่งด้ายทอลืมพุ่งด้ายไล หรือพุ่งด้ายไลไม่ได้ตั้งเส้นด้ายทำให้ริมผ้าเป็นกรูด(ด้ายยื่นออกมาขรุขระ) อีกคนหนึ่งตัวเล็กแขนสั้นเอื้อมไปสอดนัตกันสุดตัวซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนเมื่อยเอว คนหนึ่งน้ำหนักมือสองข้างไม่เท่ากันตอนตบกระทบพื้นพื้ทำให้ผ้าเบี้ยว ตอนเลื่อนผ้าไม่ได้เลื่อนผังตาม ความกว้างของผ้าไม่สม่ำเสมอ ถ้าเราไม่ลงมือทำจริงจะไม่รู้ในรายละเอียดเหล่านี้เลย

ระยะแรกเราทอติดกันบ่อยมาก เพราะไม่มีสมาธิ พอขาดสมาธิก็ไม่มีสติ ไม่สามารถระลึกว่ากำลังทำอะไร จำไม่ได้ว่าทอถึงนัตไหน ถึงคราวต้องเหยียบเท้าขวาหรือเท้าซ้าย เป็นต้น เมื่อทอบ่อยเข้า เริ่มฝึกใจให้นิ่งได้ ผิดน้อยลง ส่งผลถึงตอนไม่ทอผ้าด้วย แต่ละคนใจเย็นลง แม้ทำงานมีปัญหาอุปสรรคก็ไม่หงุดหงิดใส่กัน

เราเห็นความแตกต่างระหว่างการทอด้วยกี่กระตุกกับที่พื้นบ้าน บางทีเราโมโหมา นังทอที่กี่กระตุก กระทบโครม ๆ หยาบ ๆ ตามอารมณ์ก็ทอได้ไม่ผิด เพราะที่กี่กระตุกซับซ้อนน้อยกว่า ทอที่พื้นบ้านต้องทำใจให้เย็นก่อน ใจร้อนมา ถ้าไม่ผิดก็ไม่สวย อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น

ตอนหลังเมื่อทอเสร็จแล้ว เราเอากกราฟมาดูกันอีกครั้ง ปรากฏว่าข้อที่ทำให้เราปวดหัวอยู่หลายวันกว่าจะค้นพบนั้น ข้อค้นพบไม่ต่างจากในกราฟ แต่ตอนนั้นเราไม่ถนัดการใช้กราฟมองไม่ออกเองระหว่างความสัมพันธ์ของตารางกราฟกับเส้นด้ายจริงในกี่ ทำให้เราไม่ยอมรับกราฟ เราก็เลยไม่อยากจะใช้มัน ทั้งที่จริงแล้วกราฟก็ถอดออกมาจากเส้นด้ายในลายผ้า

ส่วนวิธีที่ถามจากผู้ชำนาญการ ปรากฏว่าแต่ละคนมีหลักมีสูตรของตนเอง ไม่เหมือนกันสักคน เพราะคนรุ่นก่อนเรียนรู้โดยการปฏิบัติตามแบบอย่างจนจำซ้ำของ แล้วมาพลิกแพลงเป็นวิธีการของตนเอง รายละเอียดปลีกย่อยที่เราฟังจากแต่ละคนจึงต่างกัน แต่หลักการใหญ่เหมือนกัน เราต้องจับหลักการ ส่วนวิธีการนั้นต้องผ่านการปฏิบัติและสรุปบทเรียนเอง

กลางเดือนมีนาคม เราทอผ้าเสร็จอย่างละผืน ทุกคนดีใจกับความสำเร็จ ผืนที่ ๒ ไม่ยากแล้ว สิ่งที่ต้องทำต่อคือทบทวนงานเพื่อทำรายงานสรุป และวางแผนเวทีปิดโครงการ ที่ผ่านมาระหว่างทอคุยกันเรื่อยระหว่างทำงานก็จริง แต่เป็นช่วงสั้น ๆ นิ่งคุยกันในที่ทำการกลุ่ม ถูกขัดจังหวะบ่อย ทั้งไม่มีบันทึกรายคน หลายอย่างตกหล่นไปต้องทบทวนใหม่ มีประเด็นน่าสนใจเกิดขึ้นระหว่างทาง แต่มุมมองและการสรุปยังไม่ชัด ต้องหาคนนอกมาช่วย วันที่ ๑๔ มีนาคม เราประชุมตกลงกันว่าจะต้องทำเวทีสรุปบทเรียน โดยไปนอกสถานที่ ให้ทาง สกว.มหาวิทยาลัยให้

เวทีสรุปบทเรียน

เดือนเมษายนผ่านไป ครบกำหนดที่ขอต่อเวลาโครงการแล้ว ทุกคนงานยุ่งเป็นปกติ ผ้าผืนที่ ๒ ยังไม่เสร็จ แต่เรากำหนดแน่นอนแล้วว่าวันเตรียมคือ ๒๖ พฤษภาคม และวันจัดเวทีคือ ๓๑ พฤษภาคม - ๑ มิถุนายน สถานที่ใช้ที่ศูนย์ศึกษาระบบชนชาติและสัตว์ป่าเขาช่อง จะได้เป็นสัดส่วนและไม่มีภารกิจประจำวันมารบกวน

วันที่ ๒๖ เราคุยกันที่หอจดหมายเหตุฯ มีอาจารย์สมเจตนา มณีโมไนย เป็นวิทยากร กระบวนการทบทวนงาน หาประเด็นความคิด เพื่ออาจารย์จะไปเตรียมกระบวนการเวทีจริง ประเด็นที่เรากำหนดกันวันนั้น คือ จุดประสงค์ บุคคลเข้าร่วมเวที และกิจกรรม

จุดประสงค์ของเวทีนี้คือเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่เวทีเผยแพร่ ทีมวิจัยจะต้องสรุปความรู้ บทเรียนต่าง ๆ เสนอต่อผู้ร่วมเวที จะได้เป็นการตรวจสอบพร้อมกับสร้างความรับรู้ร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางกำหนดอนาคต

การกำหนดผู้เข้าร่วมเวที นอกจากนักวิจัย ที่ปรึกษา และเจ้าหน้าที่สกว.แล้ว จะต้องมีส่วนอีกกลุ่มเข้ามาร่วมด้วยส่วนหนึ่ง รวมแล้วไม่เกิน ๓๐ คน เวทีจะได้ไม่ใหญ่เกินไป การพูดคุยแลกเปลี่ยนจะได้ทั่วถึง

กิจกรรมหลัก ๆ คือการทบทวนประวัติกลุ่มทอผ้า ทีมวิจัยเสนอผลงาน ร่วมกันสรุปสิ่งดี ๆ ที่เกิดจากงานวิจัยและมองหาคอนาคต แต่ละประเด็นจะมีรายละเอียดกิจกรรมอย่างไร มอบให้วิทยากรกระบวนการไปออกแบบ

วันนั้นเราช่วยกันสรุปบททวนกิจกรรมที่ผ่านมาทั้งหมด รวมทั้งข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากการทำงานแต่ละครั้ง เพราะเราต้องเตรียมเรื่องนี้ไปบอกกล่าวในเวทีสรุปบทเรียนอีกด้วย จากนั้นเราคุยกันถึงข้อสงสัย ที่ยาว ๆ ทั้งหลายบอกเราว่าทอลายลูกแก้วง่ายที่สุด มีคำถามว่าง่ายจริง หรือเป็นการให้เราทดสอบตัวเอง เพราะเรารู้สึกว่า ถ้าผ่านลายลูกแก้วไปไม่ได้ เราคงจะทอลายอื่นต่อไปไม่ได้แน่นอน แต่ถ้าบอกว่าเป็นลายพื้นฐาน ทุกคนที่จะหัดทอผ้ายกดอกให้เริ่มจากตรงนี้ เราเชื่อว่าเป็นจริง

เรื่องหนึ่งที่เราเพิ่งคุยกันครั้งเดียว คือเอกลักษณ์ผ้าไหมมัดหมี่ศรี แต่ก่อนเราคิดเพียงว่า ถ้าเห็นผ้าแดงเหลืองต้องเป็นผ้าไหมมัดหมี่ศรี จากประสบการณ์ของสมาชิกทีมวิจัยที่ไปออกงานขายผ้าที่กรุงเทพฯ บ่อย ๆ รวมทั้งที่ดูจากหนังสือผ้าที่เราได้รับมา เราพบเพิ่มเติมว่า ผ้าหมี่ และผ้าเช็ดหน้าของเรามีโครงสร้างผืนผ้าที่มีลักษณะพิเศษต่างจากผ้าพื้นบ้านภาคอื่น ๆ รวมทั้งในภาคใต้ด้วยกัน คือส่วนชายผ้า ซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะ เช่น แม่แคว ลูกเกียบ ฯลฯ ลักษณะผ้าเช่นนี้มีได้มีเพียงในชุมชนนาหมื่นศรีเท่านั้น ในชุมชนใกล้เคียงก็เคยมีเหมือนกัน เพียงแต่ในวันนี้มีชุมชนนาหมื่นศรีแหล่งเดียวเท่านั้นที่ยังคงสืบทอดมรดกการทอผ้าต่อมา

นอกจากนี้เรายังได้รับมอบผ้าเช็ดหน้า ๑ ผืนจาก จากกลุ่มทอผ้าบ้านนาแซง ตำบลหนองตุด ซึ่งเพิ่งตั้งกลุ่มใหม่ ลักษณะผ้าเหมือนของนาหมื่นศรี แต่ผู้ให้ยังบอกที่มาได้ไม่ชัด เราเก็บข้อสงสัยนี้ไว้ค่อยศึกษาต่อไป บางทีเอกลักษณ์ผ้านาหมื่นศรีที่เราพบตอนนี้อาจจะเป็นเอกลักษณ์ผ้าท้องถิ่นตรงทั้งหมดก็เป็นได้

วันที่ ๓๑ พ.ค. เวทีที่กะช่อง มีนักวิจัย ๔ คน ที่ปรึกษาอาวุโสได้แก่ป้ากุศล ยายเบื่อน ยายลับ ชาดยายเจิมที่ไม่สบาย มาไม่ได้ คนทอผ้าที่ยังสืบทอดลายมรดก มี อารี เพิ่งพอรู้ บุญริน ปราบโรค บุญช่วย ปั่นทอง บุญชีพ(จำเป็น) ยิ้มสง และสมาชิกกลุ่มทอผ้า รวมแล้วประมาณ ๓๐ คน เราเริ่มตอนบ่าย ต่อกกลางคืนและรุ่งขึ้นอีก ๑ วัน

ก่อนเริ่มกิจกรรมเป็นกระบวนการนำความคิดและแนะนำตัว ทั้ง ๆ ที่จริงทุกคนก็รู้จักกันแล้ว ดังนั้นแทนที่จะแนะนำตัวเอง วิทยากรให้เราแนะนำคนอื่นที่เรารู้จักดีที่สุด เป็นเรื่องที่น่าจะง่าย ๆ แต่หลายคนก็นึกไม่ออก บอกเรื่องคนที่เราคิดว่ารู้จักดีได้ไม่ชัด เราคิดว่าเรารู้ แต่ที่แท้เราไม่ได้รู้จริง เหมือนกับเรื่องผ้าทอที่เราอยู่กับผ้าทุกวัน แต่เราก็บอกใครไม่ได้ ถ้าเราไม่ใส่ใจจริง

กิจกรรมแรก แบ่งเป็น ๔ กลุ่มคละกัน ทบทวนประวัติกลุ่มทอผ้า ชื่อกิจกรรมแม่น้ำแห่งชีวิต โดยสมมติให้ความเคลื่อนไหวของกลุ่มเหมือนแม่น้ำ ผ่านอะไรบ้างกว่าจะออกสู่ทะเล ประสบอุปสรรคและความสำเร็จอย่างไร ทุกกลุ่มมีความสุขกับการทบทวนความหลัง หลายคนเป็นสมาชิกรุ่นใหม่เข้ามาเมื่อกลุ่มค่อนข้างพร้อม ไม่เคยรู้มาก่อน ก็ได้รับรู้บทเรียนการฝ่าฟันอุปสรรคของรุ่นพี่ ๆ ส่วนทีมวิจัยก็ได้เติมเต็มข้อมูลงานวิจัย

กิจกรรมที่ ๒ เป็นกระบวนการสร้างสัมพันธ์ ใช้กลุ่มเดิม ให้มองความสัมพันธ์ภายในทีมวิจัยและระหว่างทีมวิจัยกับกลุ่มคนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเปรียบเทียบระหว่างก่อนทำวิจัย วิจัยและหลังทำวิจัย ทุกกลุ่มเห็นตรงกันว่าความสัมพันธ์เป็นไปในทางที่ดีขึ้น

กิจกรรมที่ ๓ แบ่งกลุ่มใหม่ เป็น ๓ กลุ่ม คือ ทีมวิจัย ผู้อาวุโสกับผู้สืบทอดการทอผ้ามรดก และสมาชิกกลุ่มทอผ้า ให้ทีมวิจัยบอกถึงสิ่งที่ค้นพบใหม่ สิ่งที่เป็นคุณค่า เอกลักษณ์เกิดขึ้นอย่างไร มีความสัมพันธ์กับใคร ส่งผลดีต่อตนเอง ต่อทีมวิจัย ต่อกกลุ่มทอผ้า ต่อชุมชนอย่างไรบ้าง ส่วนอีก ๒ กลุ่ม ให้มองนักวิจัยว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร ทำอะไรที่เป็นประโยชน์ เป็นคุณค่าต่อกกลุ่มทอผ้า ต่อชุมชน ต่อจังหวัด และประเทศชาติอย่างไรบ้าง กิจกรรมนี้ทำให้ทีมวิจัยได้เสนอผลงานและประเมินงาน ทั้งประเมินตนเองและฟังเสียงประเมินจากภายนอก

กิจกรรมสุดท้าย คือความคาดหวังต่ออนาคต เรื่องสำคัญที่อยากจะทำต่อ คำตอบจากเวที คือการพัฒนากลุ่มทอผ้า จะทอผ้ามรดกด้วยก็พื้นบ้านกันต่อไป จะส่งเสริมให้สมาชิก

กลุ่มทอดผ้าสนใจทอดผ้าด้วยกี่พื้นบ้านมากกว่านี้ จะกลับไปหาลายผ้ามรดก จะกลับไปทอดผ้า
ลายมรดกให้ได้หลายลาย และจะต้อนรับลูกค้าด้วยอภัยาคัยไมตรี อธิบายลูกค้าให้ดี

จากเวทีนี้ สมาชิกกลุ่มทอดผ้าที่เคยมองที่มวิจัยอยู่ห่าง ๆ มาร่วมกิจกรรมเมื่อออกปาก
ให้หวาน ครั้งนี้ได้เข้ามาใกล้ชิดกับงานวิจัยมากขึ้น เริ่มแสดงออกถึงความรู้สึกที่จะช่วยกัน
รักษาสืบทอดผ้าทอมรดก ในขณะที่ผู้อาวุโสมองอย่างเมตตา ให้กำลังใจ และฝากความหวัง
วาทะผู้อาวุโส ในวาระปิดเวที

ป้ากุศล "พวกสูทำดีแล้วลูกเห.. ดีให้ตลอดไป อย่าดีวันเดียว คั้นเดียว ดีให้ตลอด"

ยายเปื้อน "พวกสูต้องดีร่วมกันหลาย ๆ คน ลูกเห.. ดีคนเดียวไม่ได้"

ยายลับ "อาจารย์ที่มาก็เหมือนกัน ไม่ใช่มาทีเดียวแล้วหลบพ้น ต้องมาให้บ่อย ๆ"

อ.สมเจตนา วิทยากร

กิจกรรมเวทีสรุปบทเรียน

ผู้อาวุโสและผู้สืบทอด ภาพขาว แกวหน้า มานพ ช่วยคินทร์ ผู้ประสานงาน สกว. ตรัง ยายลับ ยายเปื้อน
และป้ากุศล แกวหลัง บุญริน บุญช่วย อารี

เด็กนักเรียนและครูจากโรงเรียนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ประมาณ ๖๐ คน ร่วมแข่งขันแกะลายผ้ามาทอเสื้อ หน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น พัฒนาชุมชน วัฒนธรรม พานิชย์ อุตสาหกรรม ประชาสัมพันธ์ นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด เหล่ากาชาด และหน่วยงานเอกชน เช่น หอการค้า พวกนี้เราต้องทำหนังสือเชิญเป็นทางการ

สมาชิกกลุ่มทอผ้า คนในชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต.เราเดินบอก และขออาหารปันโด

ผู้สื่อข่าววิทยุ ไทรทัศน์ ทีมวิจัยของ สกว.ทั้งในพื้นที่ตั้งและจังหวัดอื่น นักวิชาการจากภายนอกที่มาร่วม ผู้ประสานงาน สกว.ตั้ง เข้ามาช่วยบ้าง เราบอกเองบ้าง จนได้ครบบตามที่กำหนดไว้

เดิมกำหนดว่าเดินที่ ๓ หลัง ดูแล้วไม่พอ ต้องขยายถึง ๖ หลัง

วัตถุประสงค์สำหรับเด็ก ต้องกระตุ้นกระตุ้นไว้ให้เป็นชุด ๆ ให้อ่านสมาชิกกลุ่มทอผ้าช่วยทำให้ รวมทั้งจัดเตรียมรางวัลให้เด็กที่ชนะการประกวด และการแต่งกายตัวอย่างที่จะแสดงประกอบการนำเสนองานวิจัย ส่วนทีมวิจัยเตรียมเป็นกรรมการจัดการแข่งขันด้วย

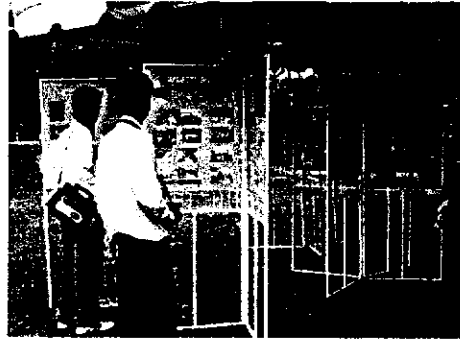
ภารกิจสำคัญที่สุดของทีมวิจัย คือการเสนอผลงาน ทุกคนต้องพูด เราწყყ แบ่งประเด็นตามลำดับกิจกรรมและข้อค้นพบ ทบทวนความรู้ต่อเนื่องจากบทเรียนที่เวทีกะช่องร่วมกันทั้งหมดอีกครั้งหนึ่ง แบ่งหน้าที่รับผิดชอบว่าให้ใครพูดเรื่องอะไร ทำเวทีจำลองซักซ้อมการพูด เตรียมผ้าตัวอย่าง เพื่อให้การนำเสนอออกมาดีที่สุด

เวลา ๒๓.๐๐ น. ของคืนวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๔๖ ทุกอย่างพร้อม

เช้าของวันจัดเวที เด็กนักเรียนจากโรงเรียนที่เชิญไว้มาร่วมเวทีทยอยกันเข้ามา เมื่อพร้อมแล้วก็เริ่มการแข่งขันแกะลายผ้ามาทอเสื้อกระดาด โดยแข่งกันเป็นทีม ทีมละ ๒ คน มีรอบคัดเลือก และรอบชิงชนะเลิศ ทีมเสร็จก่อนและไม่ผิดจะได้รับรางวัลชนะเลิศ รองชนะเลิศเรียงตามลำดับ เด็ก ๆ สนุกกันมาก แม้รู้ว่าทีมเสร็จก่อนจะได้รับรางวัลไป แต่ทีมที่ยังไม่เสร็จก็ทำจนเสร็จ ไม่มีใครทิ้งกลางคัน

ตกสาย สมาชิกกลุ่มและคนในพื้นที่ค่อย ๆ หิ้วปันโดตามหลังกันมา ทีม สกว.ฉายวิดีโอเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และวิดีโอจากรายการคลื่นอนาคต เรื่องเกาะลิบกับงานวิจัย “สืบสานตำนานตะลิงบิง” พอใกล้เที่ยง แยกภายนอกจากส่วนราชการและเอกชน รวมทั้งสื่อมวลชนก็มาถึง ส่วนผู้ที่จะเป็นประธานเปิดงานนั้น ทางจังหวัดแจ้งว่า ผู้ว่าราชการจังหวัดมอบหมายผู้แทน คือนายกเหล่ากาชาด ซึ่งมีตำแหน่งประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีด้วย ผู้ว่าฯ จะตามมาร่วมงานภายหลัง

ทุกคนมาพร้อมกันแล้ว เต้นท์ ๒ เต้นท์ เกือบจะไม่มีที่ว่าง การรับประทานอาหารเช้าก็เริ่มขึ้น มีโต๊ะพิเศษสำหรับผู้อาวุโสและคณะของประธานฯ นอกจากนั้นทั้งแขกและเจ้าของบ้านก็ร่วมวงอาหารร่ำอร่อยจากบุฟเฟต์ปิ้งโต อิ่มท้องอิ่มใจกันไปถ้วนหน้า

พิธีการเริ่ม คุณนายอาภาภัทร จันทรอักษร ประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรีกล่าวเปิดงาน แสดงความชื่นชมต่อที่มิวิจัยและกลุ่มทอผ้า ผากฝังงานวิจัยให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องไปต่อยอด ผู้ว่าฯ สงวน จันทรอักษร มอบรางวัลแก่นักเรียนที่ชนะเลิศการแข่งขันทอเสื่อกระดား เสร็จแล้วกล่าวถึงนโยบายของจังหวัดในการสนับสนุนกลุ่มทอผ้า โดยส่งเสริมให้ข้าราชการแต่งกายชุดผ้าทอเมืองตรังอย่างน้อยคนละ ๑ ตัว หลายหน่วยงานสั่งทอไปตัดเครื่องแบบ การจัดงานแฟชันผ้าตรงเทิดไท้องค์ราชินี การส่งผ้าเข้าประกวด และแผนงานส่งเสริมให้เกิดกลุ่มทอผ้ากลุ่มใหม่ ๆ ในจังหวัดตรัง เสร็จแล้วผู้ว่าฯ ต้องกลับก่อน เพราะมีภารกิจอื่น

ในที่สุดก็มาถึงกิจกรรมสำคัญ ทีมวิจัยขึ้นเวทีเสนอผลงาน นักวิชาการในทีมเป็นผู้ดำเนินการ เริ่มแนะนำสมาชิก ตามด้วยหัวหน้าโครงการพูดถึงสาเหตุที่ต้องมาทำงานวิจัย สมาชิกแต่ละคนผลัดกันเล่าถึงกิจกรรมต่าง ๆ ตามลำดับ ตอนเล่าถึงกิจกรรมเวทีตรวจสอบลายผ้า มีการแต่งกายเจ้านาคแสดงให้ดูด้วย

พอถึงกิจกรรมเวทีย่อย ปรีดาเล่าเรื่องผ้าถุงลายลูกแก้วฝูงของยายผั้วที่วัวกิน หนูแพะแล้วยังเก็บเอาไว้ไม่ยอมให้ลูกทำผ้าเช็ดเท้า จนในที่สุดได้ตัดสินใจมอบผ้าให้ทีมวิจัย น้ำตาซึมกันทั้งบนเวทีและผู้ฟัง ด้วยยายผั้วเองนั้งย้อมทั้งน้ำตา เพราะผ้าชิ้นนี้เป็นเสมือนมรดกที่ยายผั้วส่งให้ทีมวิจัยรักษาและสืบทอดต่อไป

ตอนที่ทีมวิจัยสรุปองค์ความรู้เรื่องผ้า อันงค์ที่เตรียมเล่าเรื่องชนิดของผ้าเกิดบ่อน้ำตา ตื่น ตื่นตัน พุดไม่ออก ต้องเปลี่ยนให้อาพัสดุดแทน ซึ่งสามารถแทนกันได้โดยไม่มีปัญหา เพราะทุกคนรับรู้ร่วมกันมาตลอดการทำงาน

ช่วงบ่ายนี้ ฝนตก ๆ หยุด ๆ สักพักนายกเหล่ากาชาดและคณะต้องกลับก่อน เพราะมีภารกิจสำคัญรออยู่ ข้าราชการและแขกจากภายนอกค่อยทยอยกันกลับ แต่คนนาหมื่นศรียังอยู่ โดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ ไม่เมื่อยไม่เหนื่อย ยังนั่งยิ้มเป็นกำลังใจให้ลูกหลานอยู่ตลอด

ก่อนจบ ทุกคนสรุปสั้น ๆ ถึงประสบการณ์และสิ่งที่ได้จากการทำงานวิจัย รวม ๆ แล้ว ทุกคนบอกคนอื่นได้ถึงเรื่องที่ไม่เคยรู้เกี่ยวกับผ้าของตนเอง มีความมั่นใจ มีความกล้าที่จะพูด สามารถพูดต่อที่ประชุมได้โดยไม่ขัดเขินเหมือนเมื่อก่อน และภูมิใจกับความเป็นนาหมื่นศรี พร้อมที่จะสืบทอดมรดกสายผ้าของชุมชนต่อไป

ผู้ดำเนินการอภิปรายเพิ่มเติมความคิดเห็นว่า วัฒนธรรมการถ่ายทอดความรู้ของคน สมัยก่อน โดยเฉพาะเรื่องทอผ้า สอนกันในครอบครัว แม่สอนลูก ตัวต่อตัว เรียนด้วยการ ปฏิบัติ ใช้เวลายาวนานเป็นปี ทำได้แล้วจำแม่น แต่ในการทำงานวิจัยเก็บข้อมูล เราไม่ได้ใช้ เวลายาวนานในการฝึก และไม่สามารถจำได้แม่นเหมือนคนสมัยก่อน นักวิจัยจึงต้องฝึกจด บันทึกลงให้เป็นนิสัยด้วย ส่วนที่สถานศึกษานำเรื่องการทอผ้าไปเป็นรายวิชาในหลักสูตรท้องถิ่น เป็นเรื่องที่ดี แต่ควรคำนึงว่าการเรียนรู้เรื่องการทอผ้ามีรายละเอียดมาก ไม่ควรเร่งรัดให้จบ หลักสูตรทอผ้าในระยะเวลาสั้น ๆ น่าจะแบ่งช่วงกิจกรรมทีละน้อย เพื่อให้เป็นธรรมชาติ

บทสรุปของหัวหน้าโครงการถึงสิ่งที่ทีมวิจัยได้จากงานวิจัยคือ มีความอดทน รู้จัก เอาใจเขามาใส่ใจเรา ทำให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวในการทำงานร่วมกัน และมีสมาธิใน การทำงานมากขึ้น ส่วนผลที่เกิดขึ้นในชุมชน สมาชิกกลุ่มทอผ้า หน่วยงานในพื้นที่ โรงเรียน อบต. ให้ความร่วมมือกับทีมวิจัยอย่างดี สนใจการทอผ้าลายมรดกของทีมวิจัยมากขึ้น คนใน ชุมชนมีความผูกพันกันมากขึ้น คุยเรื่องผ้ามากขึ้น ภูมิใจที่จะใช้ผ้าทอของเราเองมากขึ้น ส่วน หน่วยงานภายนอกก็เข้ามาดู สอบถาม สนับสนุน ความภูมิใจที่สุดคือ ผู้อาวุโสที่มานั่งใน เวที อยู่เป็นกำลังใจให้ตลอด แต่เดิมเราตามหาผ้าลำบากยากเย็น เดียวนี้ยายบอกให้เอง ภูมิใจมาก

ภาคสุดท้ายของเวที คือนักวิชาการวิจารณ์งานวิจัย อาจารย์สมเจตนา มุณีโมไนย นัก วิชาการอิสระในท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ ผู้ร่วมวิจารณ์มี ๖ คน

ดร.เลิศชาย ศิริชัย มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ดร.อัมพร ศรีประสิทธิ์ ผู้อำนวยการโครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ซึ่งทำงานวิจัยเชิงพัฒนาตามโครงการ ส่งเสริมผ้าทอพื้นเมืองภาคใต้ โดยมีกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรีเป็นกลุ่มหนึ่งในเป้าหมาย

อาจารย์สมพงษ์ ทิมแจ่มใส นักวิจัยเรื่องผ้าทอพื้นเมือง ศูนย์ศึกษาผ้าทอพื้นเมือง
อาจารย์เปลื้อง คงแก้ว นักวิชาการอิสระ ตรัง
นายแพทย์จรัส สรพิพัฒน์ นักวิชาการอิสระ ตรัง

ข้อคิดเห็นจากนักวิชาการ

ดร.เลิศชาย ศิริชัย

จุดมุ่งหมายของ สกว. ต้องการให้ชุมชน/หมู่บ้านสามารถฟื้นฟูภูมิปัญญาหรือความรู้ของตนกลับมาเป็นหยดอย่างมีพลังในสังคม ปลูกความมีชีวิตชีวาของสังคม และสร้างทุนทางสังคมร่วมกัน

การรื้อฟื้นความรู้เรื่องผ้าของนาหมื่นศรี

- เป็นข้อพิสูจน์ว่าระบบความรู้ของชุมชนยังเข้มแข็ง
- แสดงให้เห็นว่าผ้านาหมื่นศรีไม่ใช่เป็นเพียงแค่เครื่องนุ่งห่ม แต่เป็นผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม เชื่อมโยงไปสู่ความสัมพันธ์ในสังคม การทอผ้าพานช้างเพื่อรอวันตายของตนเอง ถือเป็นความยิ่งใหญ่ในวิถีชีวิตของนาหมื่นศรี

- เป็นการรื้อฟื้นตัวตนของนาหมื่นศรีเพื่อประกาศให้โลกรับรู้ เพราะวิถีชีวิต ศรัทธาและความเชื่อของคนนาหมื่นศรีถูกหล่อหลอมและแสดงออกด้วยผ้า

- เป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมให้แก่คนนาหมื่นศรี เพราะความภาคภูมิใจในมรดกวัฒนธรรมผ้าของตน ทำให้สามารถปรากฏตัวด้วยความภาคภูมิใจ

เรื่องของผ้าอาจไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงเอกลักษณ์ แต่เป็นอัตลักษณ์ สิ่งที่สร้างความเป็นตัวตน ให้ความภาคภูมิใจว่าเราทำมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายสืบทอดมาจนลูกหลาน

อยากให้ผ้าทอนาหมื่นศรีเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ให้คนซื้อผ้านาหมื่นศรีด้วยความเคารพในวิถีชีวิตของคนทอผ้า และนำผ้าไปสวมใส่ด้วยความศรัทธา

สิ่งที่ต้องช่วยกันคิดต่อคือ รูปแบบการจัดการที่จะทำให้ผ้าทอนาหมื่นศรีเป็นสมบัติของชุมชน

อาจารย์สมพงษ์ ทิมแจ่มใส

ไม่ควรด่วนสรุปในการพิสูจน์ลายเอกลักษณ์ เพราะในที่อื่น ๆ ก็มีผ้าที่คล้ายคลึงกัน

มีโครงการของรัฐกำลังดำเนินการ เพื่อให้ชาวบ้านที่ทอผ้าสามารถเอาผลงานมาเทียบระดับความรู้ตั้งแต่อนุบาลถึงปริญญาเอก

ภาษาในผ้าสามารถเล่าเรื่องของตัวมันเองได้โดยอัตโนมัติ

การสืบทอดผ้าเก่าทำได้หลายวิธี ทำในเชิงพาณิชย์ได้ เป็นเชิงพาณิชย์เพื่ออนุรักษ์ของเก่า

ดร.อัมพร ศรีประสิทธิ์

งานวิจัยทำให้เรารู้จักตนเอง สามารถพูดถึงเรื่องของตนเองได้อย่างมั่นใจ

อย่าลืมที่มาของการรื้อฟื้นลายแก้วชิงดวง

เชื่อมโยงลายผ้าเก่ากับลายผ้าใหม่ โดยการเก็บรวบรวมลายผ้ารุ่นใหม่ไว้ด้วย เพื่อต่อไปจะไม่ต้องลำบากตามหาเหมือนวันนี้ ถ้าเราจะทำพิพิธภัณฑ์ผ้า เรื่องตอนนี้จะเชื่อมโยงกับเรื่องเมื่อร้อยปีที่แล้ว ไม่ขาดตอน

ในการตัดสินใจว่าลายผ้าใดเป็นของเรา หรือสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ ต้องพิจารณาให้รอบคอบ

เมื่อก่อนเราผลิตอุปกรณ์ทอผ้าเอง ทำพื้เอง คนที่ทำเป็นคนสุดท้ายตายไปแล้ว แต่ยาย ๆ ที่อยู่ยังจำได้ อยากให้เพิ่มเติมความรู้เรื่องนี้ไว้ด้วย

นายนามศรีแปรเปลี่ยนจากทอผ้าเพื่ออาชีพมาเป็นทอผ้าด้วยความรัก สามารถทออนาคตไปจนถึงรุ่นลูกหลาน เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างคุณภาพในสังคมไทย

อาจารย์เปลื้อง คงแก้ว

สกว. สนับสนุนการวิจัยเพื่อให้เราได้กลับไปค้นหาความดีความงามของบรรพบุรุษ การค้นหาลายผ้าทำให้ได้ถักทอชีวิตคนหนุ่มสาวกับคนเฒ่าคนแก่เข้าด้วยกัน

คนนายนามศรีต้องตัดสินใจระหว่างทอขายกับทอใจ

คณะวิจัยได้ค้นพบความสุขในลายผ้า ค้นพบการอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความรักที่ถักทอด้วยใยผ้า นายนามศรี ทอผ้าแล้วได้ทอคน เป็นความยิ่งใหญ่ สุดยอด

สืบค้นลายผ้า นายนามศรี คือสืบค้นความดีครั้งก่อนเก่า

ย้อนไปดูปู่ย่าตายายเรา สืบไปเอาแบบอย่างทางที่ดี

นายแพทย์จรัส ศรีพัฒน์

งานวิจัยนี้ทำให้ความดีงามและตัวตนของคนนายนามศรีกลับคืนมา ผ่านนายนามศรีเป็นของที่มีคุณค่า น่าภูมิใจ เชิดหน้าชูตา อดเขาได้

คนทอด้านนาหมื่นศรีเริ่มยกระดับมาเป็นศิลปิน ผู้สร้างงานศิลปะ นักวิจัยที่มาทำงานตรงนี้สามารถเข้าถึงความสุขสงบเวลาลงไปอยู่ในที่ หลุดพ้นความเป็นคนทอด้าขาย

อาจารย์สมเจตนา มณีโมไนย

สรุปด้วยอมตวาจาของ ป้ากุศล ยายเบื่อน ยายลับ ที่กล่าวไว้ในเวทีกะช่อง และขับบทหนังปิดรายการ

จุดปฏิสนธิสังคมปฐมฐาน	เราทำงานนาไร่ได้เป็นเจ้า
คุณยายคุณย่าทอด้ามานานนา	คุณปู่คุณตาปลูกเห้ายสร้างบ้านเมือง
เป็นเมืองตรังใจกว้างสร้างควมดี	เป็นบ้านนาหมื่นศรี สีแดง - เหลือง
ลายลูกแก้วแวฟ้างามเมลิอง	สืบเนื่องแต่โบราณจนมาถึงวันนี้
ทอดั้นด้ายสายใจ (สาวเฮย..) ทอใยรัก	เราทอดีทอดักดินนาหมื่นศรี
ทอดีรียาค่าคุณของความเป็นกุลสตรี	และทอดีความดีประดับไว้ในโลกา
	ทอดีความดีประดับไว้ในโลกา

เสร็จกิจกรรมนี้ รอเพียงการสรุปเอกสารรายงานส่ง ถือว่าภารกิจของทีมวิจัยเสร็จสิ้น งานวิจัยชิ้นนี้จบลงได้แล้ว

แต่เรื่องยังไม่จบ

ยายซัด ไหมจันทร์ คนทอผ้าลายมรดก ยายอายุ ๗๖ ปีแล้ว เดิมนั่งทอผ้าอยู่กับกลุ่มมาตลอด เพิ่งหยุดไปก่อนเราลงมือทำวิจัยไม่นานนัก เพราะป่วยต้องพักอยู่กับบ้านปีกว่าเท่ากับเวลาที่เรทำงานวิจัย ก็ที่ยายใช้ทอก็ร้างไปแล้ว เราหาเวทีเสร็จไม่นาน ยายซัดก็เดินมาที่กลุ่ม

เราตกใจเพราะเห็นยายซัดร้องไห้

ยายซัดเล่าว่าผ้าพานซ้างที่ทอไว้เพื่อนตัว มีลูกหลานยืมออกมาใช้ในงานศพญาติ ๆ เสร็จแล้วเกิดหายไป ยายไม่มีผ้าอีกแล้ว ยายจะขอทอผ้าพานซ้างของยายต่อจากที่พวกเราทอไว้ เพราะยายจะไปค้นหูกเก็บลายใหม่ก็ไม่ไหวแล้ว

เรารู้สึกว่า งานวิจัยของเราสำเร็จสมบูรณ์ที่สุดก็ตรงจุดนี้ จากที่เราเป็นหนี้ยายทั้งหลายที่ช่วยบอกเล่า แนะนำ ให้หลายสิ่งหลายอย่างแก่เรา วันหนึ่งงานที่เราทำสามารถกลับมารับใช้ยายได้แล้ว

ยายซัดมานั่งทุกวัน ทอผ้าพานซ้างกับก๊ออันใหม่ของเรา ทอไปวันละน้อย ๆ

เราต่างคอยดูผืนผ้าของยาย จากนั้นเป็นคืบ จากคืบเป็นศอก จากผืนที่ ๑ เป็นผืนที่ ๒ ผืนที่ ๓.....

เราตั้งใจว่า เมื่อยายทอผ้าพานซ้างของยายเสร็จแล้ว

เราจะทอต่อจากยาย

บทที่ ๓

วิถีชุมชนคนนาหมื่นศรี

ตำบลนาหมื่นศรี

นาหมื่นศรี เป็นตำบลหนึ่งในจำนวน ๖ ตำบลของอำเภอนาโยง ห่างจากที่ว่าการอำเภอนาโยงทางทิศเหนือประมาณ ๔ กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๑๒,๕๐๐ ไร่ หรือประมาณ ๒๐ ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง คือ

ทิศเหนือ	จดตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง
ทิศใต้	จดตำบลนาโยงเหนือ อำเภอนาโยง และตำบลนาโยงใต้ อำเภอเมืองตรัง
ทิศตะวันออก	จดตำบลละมอ อำเภอนาโยง และตำบลน้ำผุด อำเภอเมืองตรัง
ทิศตะวันตก	จดตำบลนาพล อำเภอนาโยง

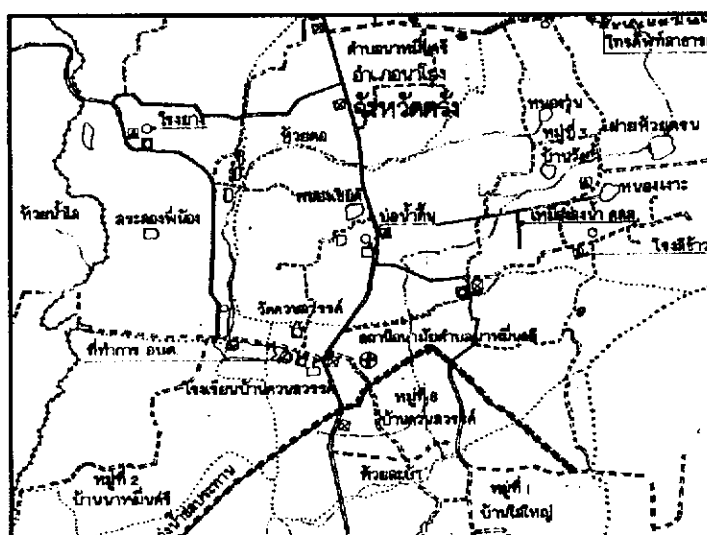
ลักษณะภูมิประเทศของนาหมื่นศรีมีพื้นที่ราบลาดเอียงจากทิศเหนือสู่ทิศใต้ มีคลองและลำห้วยธรรมชาติเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ คลองนางน้อย คลองน้ำเจ็ด ห้วยน้ำใส ห้วยตรน ห้วยตอ มีคลองชลประทานและแหล่งน้ำสาธารณะประโยชน์สำหรับใช้เพาะเลี้ยงปลา และใช้เพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนยางพารา ส่วนพื้นที่ทำนารองลงมาและยังมีเขาลูกโดด ภายในมีถ้ำหินงอกหินย้อยสวยงาม ชื่อถ้ำเขาช้างหาย เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดตรัง

เขตการปกครอง

มี ๘ หมู่บ้าน ดังนี้

- หมู่ที่ ๑ บ้านไผ่ใหญ่
- หมู่ที่ ๒ บ้านนาหมื่นศรี
- หมู่ที่ ๓ บ้านวังถ้ำ
- หมู่ที่ ๔ บ้านไผ่เดือย
- หมู่ที่ ๕ บ้านนาจิก
- หมู่ที่ ๖ บ้านหัวเขา
- หมู่ที่ ๗ บ้านไผ่บ่อลึก
- หมู่ที่ ๘ บ้านควนสวรรค์

ในจำนวน ๘ หมู่บ้านนี้ บ้านควนสวรรค์นับเป็นศูนย์กลางของตำบล เป็นที่ตั้งของวัด โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ที่ทำการ อบต. สถานีอนามัย และกลุ่มทอผ้า

[illegible]

ਅੰ

สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

ถนน

มีถนนลาดยางสายใหญ่ติดต่อกับตัวอำเภอ ๑ สาย สามารถเชื่อมต่อกับต่างอำเภอ คือถนนสายน้ำผุด-ห้วยยอดทางหนึ่ง และเชื่อมต่อกับตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอเมืองตรังอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีถนนในหมู่บ้านซึ่งมีทั้งถนนลาดยาง ถนนคอนกรีต และถนนลูกรังอีกหลายสาย ซึ่งสามารถเชื่อมต่อกับตำบลใกล้เคียง เช่น ตำบลนาโยงเหนือ ตำบลละมอ เป็นต้น

ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์

มีไฟฟ้าครบถ้วนทุกหมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนที่ใช้ไฟฟ้าประมาณ ร้อยละ ๙๙ ของครัวเรือนทั้งหมด โทรศัพท์เข้าถึงแต่ยังไม่ครบทุกหมู่บ้าน เช่นเดียวกับประปาหมู่บ้านที่มีอยู่ในบางหมู่บ้านเท่านั้น

ประชากรและอาชีพ

ตำบลนาหมื่นศรีมีประชากรทั้งสิ้น ๕,๔๐๑ คน แยกเป็นชาย ๒,๖๓๗ คน หญิง ๒,๗๖๔ คน จำนวนครัวเรือน ๙๕๒ ครัวเรือน ขนาดสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยครัวเรือนละ ๕ คน

การนับถือศาสนา คนในตำบลนาหมื่นศรีนับถือศาสนาพุทธ มีวัด ๒ แห่ง คือ วัดหัวเขาหมู่ที่ ๖ และวัดควนสวรรค์ หมู่ที่ ๘

สถานศึกษาของตำบลนาหมื่นศรี มีโรงเรียน ๒ โรง คือโรงเรียนโพธิ์งาม อยู่ในหมู่ที่ ๔ และโรงเรียนบ้านควนสวรรค์ หมู่ที่ ๘ เป็นโรงเรียนขยายโอกาสถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ มีนักเรียนจากตำบลอื่น ๆ มาเรียนด้วย

อาชีพหลักของประชากรได้แก่ ทำสวนยางพาราและทำนา การใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นสวนยาง ส่วนการทำนานั้น เนื่องจากพื้นที่นาหมื่นศรีเป็นพื้นที่ลอนลูกฟูก มิได้เป็นที่ราบกว้างใหญ่ พื้นที่ทำนาจึงเป็นพื้นที่เล็ก ๆ กระจัดกระจายทั่วไป ชาวที่ได้ใช้เพื่อกินในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ แทบจะไม่มีการทำนาเพื่อขายข้าว และเนื่องจากการทำนายังมีมากพอสมควร จึงมีผู้ประกอบการโรงสีข้าวขนาดเล็กอยู่ไม่ต่ำกว่า ๒๐ ราย นอกจากนี้ยังประกอบอาชีพค้าขายและรับจ้าง ส่วนใหญ่มักประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพควบคู่กันไป สำหรับอาชีพทอดผ้านั้นเดิมทำกันเป็นอาชีพเสริม ปัจจุบันมีหลายรายที่สามารถทอดผ้าเป็นอาชีพหลัก

ประวัติความเป็นมา

จากประวัติจังหวัดตรัง ที่เป็นเมืองท่าโบราณ ผู้คนจากอินเดีย อาหรับ จนถึง ตะวันตก ใช้เป็นเส้นทางข้ามคาบสมุทรมลายู เพื่อผ่านไปสู่อาณาจักรโบราณทางฝั่งตะวันออก เช่น

อาณาจักรตามพรลิงค์ (ต่อมาเป็นนครศรีธรรมราช) อาณาจักรศรีวิชัย ทั้งยังเป็นเส้นทางที่โปรตุเกส ฝรั่งชาติแรกที่เข้ามาติดต่อกับไทย ให้เป็นทางผ่านเพื่อเข้าไปยังกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังมีเส้นทางช่องเขาบรรทัด ซึ่งเมืองพัทลุงใช้เป็นเส้นทางออกสู่ทะเลตะวันตกทางด้านเมืองปะเหลียน ทำให้เกิดการสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้นระหว่างผู้คนที่อยู่ในบริเวณนี้ รวมทั้งในชุมชนนาหมื่นศรีที่ยังคงมีตำนานพื้นบ้านเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ด้วย

ตำนานเขาช้างหาย เล่าถึงสมัยที่บูรณะพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ผู้คนที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่างพาขนทรัพย์สินแก้วแหวนเงินทอง จัดขบวนช้างและคนเดินเท้า มุ่งสู่เมืองนครฯ บังเอิญว่าแม่ช้างเชือกหนึ่งเกิดตกลูกในระหว่างเดินทาง เจ้าลูกช้างซึ่งค่อนข้างจะซุกซนตามประสาสัตว์วัยอ่อน ครั้นมาถึงบริเวณเขาลูกโคดกลางทุ่งแห่งหนึ่งจึงวิ่งออกจากขบวนและหายไปเ็นเขาลูกนั้น ผู้คนในขบวนพากันตามหาจนกระทั่งพบปากถ้ำและเข้าไปค้นหาภายในถ้ำซึ่งมีหินงอกหินย้อยสวยงามก็ไม่พบลูกช้าง จึงตั้งชื่อถ้ำและเขานั้นว่า ถ้ำเขาช้างหาย อีกทั้งยังมีชื่อหนองน้ำ หนองช้างทอก ในบริเวณไม่ห่างกันนักแต่อยู่ต่างตำบลคือในตำบลนาโยงเหนือ เล่ากันว่าเป็นช้างในขบวนเดียวกันที่มาแวะพักบริเวณนี้ และช้างได้กระเทียมแผ่นดินจนล้มตายเป็นหนองน้ำ แต่บางกระแสเล่าว่ามีหนองน้ำอยู่เดิมแล้วแต่ช้างมายืนกระเทียมดินเล่นเท่านั้น คำว่า "ทอก" ในภาษาดินใต้ หมายถึง กระเทียม หรืออัดลงให้แน่น

นอกจากนี้ในเขตตำบลนาโยงเหนือซึ่งอยู่ไม่ห่างกันมากนัก มีสถานที่สำคัญซึ่งแสดงถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนตามทุ่งราบและเขาเขาบรรทัด คือวัดพระพุทธสิหิงค์ ซึ่งมีอายุยาวนานหลายร้อยปี อย่างน้อยต้องเป็นสมัยกรุงศรีอยุธยา หรืออาจไปถึงสุโขทัย เพราะมีตำนานพื้นบ้านที่เล่ากันทั่วไปในท้องถิ่นนาโยงว่า วัดนี้สร้างมาตั้งแต่สมัยนางเลียดชาวสอคล้องกับที่มีบันทึกไว้ในเพลานางเลียดชาวเอกลารตำนานประวัติศาสตร์ของเมืองพัทลุงเพลลา หมายถึงหนังสือที่เป็นสมุดไทย กล่าวถึงนางเลียดชาวและพระกุมารสามีเดินทางไปลังกาโดยผ่านทางเมืองตรังและอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์กลับมา แล้วสร้างวัดขึ้นที่ใกล้กับคลองนางน้อยเพื่อประดิษฐานองค์พระไว้ ชื่อวัดพระศรีสรรเพชญ์พุทธสิหิงค์ พระพุทธรูปองค์ในตำนานเคยมีอยู่จริง เพิ่งจะหายไปจากเมืองตรังเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๖ จากตำนานนี้แสดงให้เห็นเส้นทางเดินของชาวพัทลุงทางหนึ่งที่ผ่านช่องเขาบรรทัดมาลงคลองนางน้อย ไปออกแม่น้ำตรังที่หมู่บ้านท่าจีนเพื่อออกสู่ปากน้ำต่อไป ตำนานนางเลียดชาวมีอยู่ในท้องถิ่นโดยอมแสดงว่าท้องถิ่นนั้นได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธเข้ามาช้านานแล้ว นั้นย่อมแสดงว่าชุมชนแถบเขาเขาบรรทัดและที่ราบลอนลูกฟูกถัดมา เป็นชุมชนไทยพุทธดั้งเดิมที่มีอายุหลายร้อยปี

ส่วนการก่อเกิดของชื่อบ้านนาหมื่นศรีนั้น น่าจะเพิ่งเริ่มหลังจากสมัยรัชกาลที่ ๒ ต้นรัตนโกสินทร์ ที่มีการจัดระเบียบการปกครองเมืองตรัง และตั้งกรมการเมืองปรากฏในทำเนียบกรมการเมืองของเก่า พ.ศ. ๒๓๕๕ กล่าวถึงตำบลบ้านต่าง ๆ ฝ่ายตะวันออกของแม่น้ำตรังรวมทั้งสิ้น ๓๔ ตำบล ซึ่งจะยกมาเฉพาะชื่อตำบลบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับนาหมื่นศรีปัจจุบัน ได้แก่

ฯลฯ

บ้านพ่วงน้อย	๒๑ เรือน	ตั้งนายอำเภอ ๒ คน
บ้านนา	๘ เรือน	ตั้งนายอำเภอ ๒ คน
บ้านนาพระ	๙ เรือน	ตั้งนายอำเภอ ๒ คน
บ้านหัวเขา	๘ เรือน	ตั้งนายอำเภอ ๒ คน
บ้านนาขี้เปิด	๗ เรือน	ตั้งนายอำเภอ ๒ คน
บ้านกลาง	๕ เรือน	ตั้งนายอำเภอ ๒ คน

ฯลฯ

เห็นได้ว่าแต่ละตำบลจะมี "นายอำเภอ" ทำหน้าที่ปกครองดูแล ตำบลละ ๒ นาย ตำแหน่งนี้น่าจะเทียบได้กับผู้ใหญ่บ้านปัจจุบัน จากข้อมูลนี้เห็นได้ชัดเจนว่ายังไม่มีบ้านนาหมื่นศรี แต่มีตำบลหนึ่งอยู่ไกลออกไปชื่อบ้านนาหมื่นราช รวมกับบ้านมะพร้าว ๒๘ เรือน ชื่อนี้ตรงกับชื่อตำแหน่งทางสถิติได้แก่ หมื่นราชเสนีและหมื่นศรีเสนา ถือศักดินา ๔๐๐ จึงเป็นที่แน่นอนว่าชื่อนาหมื่นศรีเกิดขึ้นหลังสมัยนี้ และมีอายุไม่ถึง ๒๐๐ ปี

ในฝ่ายทางบ้านนาหมื่นศรีเองก็มีตำนานความเป็นมาของชื่อบ้านว่า มีบุคคลบรรดาศักดิ์ชั้น หมื่น ผู้หนึ่ง เป็นผู้ปกครองดูแลบ้านหัวเขา (ปัจจุบันเป็นหมู่ที่ ๖ ของตำบลนาหมื่นศรี) ชาวบ้านจะเรียกกันว่าท่านหมื่น บางทีก็เรียกว่า "แก่หมื่น" (แก่ เป็นคำเรียก ผู้อาวุโสหรือปู่ตายาย) ท่านหมื่นเกณฑ์ชาวบ้านหัวเขามานุกเบิกถางป่าให้เป็นนา ชาวบ้านจึงเรียกนาบริเวณนี้ว่า นาลวง (ปัจจุบันอยู่ในหมู่ ๒ ตำบลนาหมื่นศรี) เมื่อปลูกข้าวได้แล้ว ท่านหมื่นได้ให้ชาวบ้านทำฉางข้าวขนาดใหญ่ขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงกับที่นา เพื่อเก็บข้าวเปลือก ข้าวเปลือกที่ได้นั้นแบ่งส่วนหนึ่งเป็นของทางการ อีกส่วนหนึ่งไว้แจกจ่ายให้ชาวบ้านต่อไป ชาวบ้านจึงเรียกบริเวณนั้นว่า บ้านฉาง ปัจจุบันอยู่ในหมู่ ๒ ตำบลนาหมื่นศรีเช่นกัน ที่ฉางนี้มีคนชื่อ คง เป็นคนเฝ้าฉาง เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ มีพระราชบัญญัตินามสกุล ลูกหลานของตา คง จึงได้นามสกุลว่า "คงฉาง" ส่วนที่หมู่บ้านนี้ได้ชื่อนาหมื่นศรีนั้น ตามคำบอกเล่าต่อกันมาของชาวบ้านกล่าวว่า หลังจากได้มีการบุกเบิกพื้นที่นาขึ้นแล้ว ชาวบ้านส่วนหนึ่งจากบ้านหัวเขาได้แยกครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนในบริเวณใกล้กับที่นาลวง และตั้งชื่อบ้านตามชื่อของผู้นำคือท่านหมื่นซึ่งเรียกกันว่า "หมื่นศรี" เพราะท่านหมื่นผู้นี้มีภรรยาชื่อ "ศรี"

กรณีชื่อบ้านดังกล่าวอาจเป็นไปได้ตามคำบอกเล่าของชาวบ้าน ที่เรียกชื่อคน โดยมีฉายากำกับท้ายชื่อ เพราะคนแต่ก่อนยังไม่มีนามสกุล และชื่อซ้ำกันมาก จึงต้องมีลักษณะบุคคล ชื่อบ้าน การงานอาชีพ รวมทั้งชื่อภรรยาหรือสามี ฯลฯ มาต่อท้ายชื่อเพื่อให้ทราบว่าเป็นคนไหน ซึ่งยังมีตัวอย่างการตั้งฉายาหนึ่งตระกูลหนึ่งของชาวบ้านนาหมื่นศรี ว่า แบน ไช้ทอง(เขตรูป ไช้ทอง) ช้อง ไช้เรือง(เขตรูป ไช้เรือง) จวน ปี่(เป่าปี่) มี แฉง(ยก แฉงรูปหนึ่ง) แดง โหม่ง(ตีโหม่ง) นะ ท้ายโรง(เป็นลูกคู่นั่งอยู่ท้ายโรง) ไช้ คัดแคบ (ลูกคู่นั่ง หลังสุด ถูกเบียดจนไม่มีที่นั่ง หรือที่คับแคบ)

อีกกรณีหนึ่งสำหรับที่มาของชื่อนาหมื่นศรี คือ ชื่อของผู้ได้รับบรรดาศักดิ์นั้น ต้องมีราชทินนามต่อท้ายเสมอ เช่น ชื่อหมื่นราชเสนีและหมื่นศรีเสนา ที่กล่าวแล้ว โดยเฉพาะชื่อนาหมื่นศรีนั้น มาจากราชทินนามได้หลาย ๆ นามตามหน้าที่รับผิดชอบ เช่น หมื่นศรีเสนา หมื่นศรีเสาวรักษ์ หมื่นศรีสงคราม เป็นต้น หมื่นศรีที่มาดูแลนาหลวงผู้นี้อาจมีราชทินนามอย่างใดอย่างหนึ่งข้างต้น แต่มาเรียกกันเพียงสั้น ๆ ว่าหมื่นศรี

ส่วนประเด็นอายุของหมู่บ้านที่พูดถึงการบุกเบิกทำนานั้น การบุกเบิกครั้งใหญ่จะเกิดขึ้น ๒ ช่วง ช่วงแรกคือในสมัยต้นรัชกาลที่ ๒ ที่มีการปรับปรุงตำแหน่งข้าราชการ และบันทึกไว้ในทำเนียบกรมการเมือง การปรับปรุงตำแหน่งย่อมหมายถึงการปรับปรุงระบบการเก็บภาษี การเกณฑ์แรงงาน และการเกณฑ์ให้ทำนาด้วย ส่วนอีกครั้งหนึ่งคือในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระยารัษฎาฯ ได้ส่งเสริมการทำนาโดยให้ชาวบ้านเข้าจับจองพื้นที่ บุกเบิกทำไร่นา สร้างทำนบกั้นน้ำ และถ้าชาวบ้านร่วมกันสร้างทำนบกั้นน้ำได้สำเร็จทางการก็จะยกเว้นค่าหางข้าวหรืออากรค่านาให้ ทั้งยังจะออกไปเหยียบย่ำหรือเอกสารสิทธิ์ ให้ด้วย

ชื่อบ้านอื่น ๆ ในตำบลนาหมื่นศรีส่วนใหญ่สะท้อนถึงลักษณะภูมิประเทศซึ่งเป็นป่าละเมาะหรือป่าไผ่ เกิดจากการหักร้างถางพง ชื่อบ้านจึงเป็นชื่อไผ่ต่าง ๆ เช่น ไผ่ยมี่ ดันยุง ไผ่ยางมีต้นยาง ไผ่ตอมีต้นสะตอ ไผ่สอมมีต้นสอม คล้ายตะแบก ไผ่เตี้ยมีต้นมะเดื่อ ท้องถิ่นเรียก"เตี้ย" ไผ่บกมีต้นกระบก เป็นไม้ยืนต้น ไผ่ใหญ่ ป่าไผ่กว้างใหญ่ ไผ่ไฟ มีต้นไฟ ไผ่หนู มีต้นหนู ไผ่บ่อเล็ก มีบ่ออยู่ลึกเข้าไปในป่า

นอกจากนี้ก็มีชื่อบ้านซึ่งแสดงถึงลักษณะหรือสิ่งแวดล้อมในบริเวณนั้น เช่น ห้วยบ้ำมีเถาสะบ้า ห้วยตรน ลำห้วยเรียวเหมือนห้วยตรน ซึ่งเป็นเครื่องมือทอผ้าชนิดหนึ่ง ใช้เป็นดวนำเส้นด้ายพุ่ง ทำหน้าที่เหมือนกระสวยของกี่กระตุก หนองซอนมีหนองไม่ใหญ่ หนองหญ้าคา มีหญ้าคามาก หนองสองพี่น้อง มีหนองเล็กหนองใหญ่คู่กันเป็นหนองพี่หนองน้อง หนองขุดไหลมีปลาไหลมากชาวบ้านไปขุดหาที่หนองนี้ พรูชิง มีต้นชิง พรูลำเพ็ง มีต้นลำเพ็ง บ้านปาบ มีต้นปาบ นาจิก มีต้นจิก โคกยาร่วง มีต้นมะม่วงหิมพานต์ โคกโดน มีต้นกระโดน โคกไฟ มีต้นไฟใหญ่ ต้นไฟคล้ายต้นขี้เหล็ก

ชื่อ โศกโศ น้อยในหมู่ที่ ๔ ชาวบ้านเล่ากันว่า เดิมเคยมีต้นไฟใหญ่มาก ตรงโคนต้นมีพอนหรือรากแขนงขยายออกออกไปกว้างขนาดเรือน ๒ ห้อง หรือประมาณ ๘ - ๑๐ เมตร แต่ต้นไม้นี้ถูกโค่นไปแล้วเมื่อประมาณ ๔๐ - ๕๐ ปี ชื่อโศกโศก็พลอยเลือนหายไปด้วย พังจากคำบอกเล่าแล้วต้นไฟนั้นต้องมีอายุนับร้อยปี แสดงถึงความเก่าแก่ของหมู่บ้านแถบนั้นเท่ากัน

ส่วนชื่อบ้านอีกแห่งหนึ่งของนาหมื่นศรีคือ บ้านควนสวรรค์ หมู่ ๘ ซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มทอผ้า เดิมชื่อ บ้านหนองหวน เป็นชื่อที่เพิ่งเกิดขึ้นไม่นานนัก ราว ๆ ๑๐๐ - ๑๑๐ ปี สมัยรัชกาลที่ ๕ ช่วงที่พระยารัษฎาฯ เป็นเจ้าเมืองตรัง นับเป็นรุ่นพ่อของคนอายุ ๘๐ ปี ปัจจุบัน ได้แก่ ทวดทอง ต้นตระกูล ทองแป้น ทวดเอียด ต้นตระกูล ช่วยเมือง และทวดเอียด ต้นตระกูล คงจาง เข้ามาสำรวจเพื่อจับจองที่ดินบริเวณโรงเรียนปัจจุบัน แต่เนื่องจากที่ดินตรงนั้นยังเป็นป่าทึบ ต้นไม้สูงใหญ่ ทำให้เดินหลงป่าอยู่นาน ในที่สุดก็เดินทะลุป่าไปพบหนองน้ำซึ่งกว้างใหญ่มาก จนสามารถสังเกตทิศทางได้จากดวงอาทิตย์ จึงเรียกหนองน้ำนั้นว่า หนองหวน ภาษาถิ่นได้แต่เดิม หวน มาจากคำว่า ตะวัน ชื่อหนองหวน จึงหมายถึงหนองน้ำที่เห็นดวงตะวัน เมื่อมีการบุกเบิกถางป่าเพื่อสร้างบ้านเรือนซึ่งเป็นที่สูงซึ่งเรียกว่า ควน จึงเรียกชื่อบ้านบริเวณนี้ว่า ควนหวน ตามชื่อหนองน้ำ ต่อมาเมื่อเขียนชื่อเป็นทางการก็เปลี่ยนเป็นบ้านควนสวรรค์ โดยไม่ได้คำนึงถึงความหมายเดิม ครั้นเมื่อสร้างวัดและโรงเรียนขึ้นก็เขียนชื่อตามแบบทางการต่อมา ทำให้ประวัติและความหมายเดิมต้องสูญเสียไป

ตามประวัติบ้านหนองหวนหรือควนสวรรค์ จะเห็นว่าคนที่เข้ามาบุกเบิก นับอายุแล้วอยู่ในสมัยต้นรัชกาลที่ ๕ คนเหล่านี้มาจากหมู่บ้านนาหมื่นศรี แสดงว่าหมู่บ้านนี้เกิดขึ้นมาก่อนแล้ว แต่ไม่เกิน พ.ศ. ๒๓๕๕ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ เพราะตอนนั้นยังไม่มีชื่อบ้าน ซึ่งหมายถึงไม่มีประชากรอยู่ในทำเนียบของทางการ สรุปแล้วอายุของบ้านนาหมื่นศรีมากกว่า ๑๐๐ ปี แต่ไม่ถึง ๒๐๐ ปี

ประวัติและพัฒนากลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี

การทอผ้าของนาหมื่นศรีมีมาแต่โบราณ ครั้งที่ยังไม่มีเส้นด้ายขายในตลาด แต่ละบ้านก็ปลูกฝ้ายและปั่นฝ้ายย้อมสีเอง ทุกบ้านมีลูกทอผ้าประจำบ้านเพื่อทอผ้าใช้ในครัวเรือน บางทีก็แลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้านเพื่อให้ได้สีเส้นและลวดลายที่แตกต่างออกไป มีบ้างที่ทอเหลือใช้ได้ขายในตลาด หรือแลกเปลี่ยนเส้นด้ายกลับมา ยายฝ้ายเล่าว่าสมัยก่อนญี่ปุ่นขึ้น หรือสงครามโลกครั้งที่ ๒ ชื้อด้ายจากตลาดนาโยง ๑ บาท ได้ ๖๐ ร้อย ถ้าเป็นด้ายสวน ๑ บาท ได้ ๓๐ ร้อย ผ้าเช็ดหน้าลายลูกแก้วขายได้ผืนละ ๓๐ สตางค์

ต่อมาในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เส้นด้ายขาดตลาด วิธีแก้ปัญหานั้นคือปั่นฝ้ายย้อมสีเอง พอหลังสงครามโลกแล้วมีผ้าจากโรงงานและเสื้อผ้าสำเร็จรูปขายในตลาดมากขึ้น การทอผ้าของคนนาหมื่นศรีจึงค่อย ๆ ลดลงจนแทบจะไม่มีเหลือ

อย่างไรก็ตาม การทอผ้าเพื่อใช้ในบ้าน โดยเฉพาะผ้าเช็ดหน้า ผ้าห่มยกดอก เพื่อใช้ในโอกาสพิเศษและผ้าพานช้างยังมีอยู่ ใน พ.ศ. ๒๕๐๒ เมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรจังหวัดภาคใต้ เสด็จฯ จังหวัดตรังในวันที่ ๑๖ - ๑๗ มีนาคม ๒๕๐๒ ในวันที่ ๑๗ ขณะเสด็จฯ จากจังหวัดตรังไปจังหวัดพัทลุง ได้ทรงแวะเยี่ยมราษฎรตำบลนาโยง มีชาวบ้านนาหมื่นศรีนำผ้าทอไปทูลเกล้าฯ ถวาย คือยายปรีม กาญจนพรหม ผ้าที่ถวายเป็นผ้าห่มลายลูกแก้ว

ช่วงก่อน พ.ศ. ๒๕๑๐ ยังมีการทอผ้าอยู่บ้างในบางบ้าน เช่น บ้านยายพิน ฤทธิมา ทอแล้วไปขายเร่ถึงย่านตาขาว ปะเหลียนและหาดสำราญ หรือบ้านยายเหลียด ที่ไสตอ มีคนจากน้ำผุด จากกะพัง เข้ามาซื้อถึงบ้าน

เมื่อถึงประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๔ ยายนาง ช่วยรอด ชาวบ้านหมู่ที่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี เห็นว่าการทอผ้าของนาหมื่นศรีเหลือน้อยเต็มที่แล้ว ตนเองก็ชรา ตอนนั้นอายุ ๗๘ ปี มีเวลาว่างก็มาก อยากให้ลูกหลานได้รู้จักการทอผ้าพื้นเมืองดั้งเดิม จึงได้รวบรวมคนที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันที่เคยทอผ้ากันมาก่อน และบ้านอยู่ใกล้กัน ได้ ๓ คน คือ ยายผอม ขุนทอง ยายอิน เขยชื่นจิตร และยายเจิม ชูบัว เอาผ้าทอผ้ากับเครื่องมือที่เหลืออยู่จากสมัยก่อนมาช่วยกันซ่อมจนใช้ได้หลังหนึ่ง แล้วเริ่มทอด้วยกันโดยทั้ง ๔ คนผลัดกันทอ

ป้ากุศล นิลล่อ ลูกสาวของยายนางได้เห็นการทอผ้าของมารดาและเพื่อน ๆ ก็สนใจเข้ามาหัดทอด้วย ยายนางจึงเป็นผู้สอนให้จนทอได้

ปี ๒๕๑๖ นายไพจิตร ทิพย์เดช พัฒนาการประจำตำบลฐานแรกมาประจำที่นาหมื่นศรี นายไพจิตรเป็นเพื่อนกับลูกชายป้ากุศล จึงได้พักที่บ้านป้ากุศล และได้เห็นการทอผ้า ทำให้มองเห็นช่องทางการพัฒนาอาชีพทอผ้าของชาวนาหมื่นศรี จึงแนะนำให้ตั้งกลุ่มทอผ้าเพื่อขอรับการสนับสนุนจากทางการ

ป้ากุศลจึงรวบรวมกลุ่มเดิมของมารดา ยายอื่นไม่ได้เข้ากลุ่มเพียงแต่มาดู จึงได้ ๔ คนรวมทั้งตนเอง มีเพื่อนบ้านผู้สนใจอีก ๖ คน ได้แก่ ยายซัด ไหมจันทร์ ยายร่วม เรื่องสังข์ ยายขึ้น เขยขึ้นจิตร ยายบั้ง ช่วยเมือง ยายปริ่ม กาญจนพรหม และยายปลอบ ยาวัดำ

ทางพัฒนาการของงบประมาณครั้งแรกให้เป็นเงิน ๓,๖๐๐ บาท ได้ใช้เป็นเงินค่าแรงจ้างทำกิโบริาณหรือที่พื้นบ้านรวมกับของเดิมได้เป็น ๑๐ หลัง และยังมีเงินเหลือซื้อเส้นด้ายอีกจำนวนหนึ่ง สมัยนั้นซื้อด้ายที่ตลาดทับเที่ยง

ตอนนั้นเท่ากับว่าทุกคนมีที่คนละหลัง วางไว้ที่บ้านป้ากุศล ยายเจิม ยายผอม แต่ละคนก็เลือกทอดตามถนัด ป้ากุศลทอดผ้าขาวม้า ยายร่วม ยายซัด ยายเจิม ทอดผ้าห่มยกดอก เป็นต้น ที่จริงทุกคนในกลุ่มทอดได้ทุกลาย ยายปริ่มเป็นคนที่ย่ำลายได้แม่นยำทุกลายและสามารถสอนคนอื่น ๆ ได้ด้วย

ผ้าที่ทอดมีผ้าขาวม้า ลายราชวัตร กับลายตาหมากรุก ผ้าถุง ทอดลายหางกระรอก ตาสมุก หัวพลู ผ้าห่มทอดลายลูกแก้ว ลายดอกจัน ลายดาวล้อมเดือน เป็นต้น

ผ้าที่ทอดได้เป็นครั้งแรก ชาวบ้านภายในหมู่บ้านได้ซื้อขายกันเอง และเริ่มกระจายไปยังหมู่บ้านอื่น คนอื่นที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มทอดผ้าก็สนใจมากขึ้น เช่น ยายคลั่ง หนูสนิท บ้านอยู่ใกล้ ๆ กลุ่ม ทอดเองขายเอง ตอนนั้นผ้าถุงผืนละ ๗๐ - ๘๐ บาท ผ้าขาวม้าราชวัตร ผืนละ ๑๐๐ บาท ผ้าตาผืนละ ๕๐ บาท ส่วนผ้าห่มยกดอกต้องใช้ฝีมือมากกว่า ราคาอยู่ที่ ๑๐๐ บาท

พ.ศ. ๒๕๑๗ การทอดผ้ายังทอดด้วยกิโบริาณ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลา ป้ากุศลและยายเจิมไปศึกษาดูงานฝึกการทอดผ้าที่เกาะยอ ๑๐ วัน เมื่อกลับมาก็สอนคนอื่น ๆ ต่อได้

ผ้าที่ทอดในขณะนี้ผ้าถุง ผ้าขาวม้า ผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า เนื่องจากผ้าทอดมีมากขึ้นแต่คนยังไม่ค่อยรู้จัก ป้ากุศลและยายเจิมจึงต้องออกหาตลาดไปด้วย ส่วนใหญ่ไปตามสถานที่ราชการ

พ.ศ. ๒๕๑๘ ตอนปลาย หม่อมเจ้าหญิงวิภาวดี รังสิต ราชเลขานุการในพระองค์ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมกลุ่มทอดผ้า หลังจากนั้นให้กลุ่มนำผ้าไปจัดแสดงและวางขายในงานส่งเสริมสินค้าพื้นเมือง ซึ่งจัดที่วังวิฑู กรุงเทพฯ การไปครั้งนั้นมีพัฒนาการจังหวัดเป็นผู้ประสานงานและนำไป ในคณะมียายเจิม ยายแหม่มไปด้วย คณะได้มีโอกาสเผ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ ป้ากุศลเล่าว่าตนเองแต่งกายด้วยผ้าทอดลายท้ายมั่งคุด สีฟ้า ชมพู ทูลเกล้าฯ ถวาย ผ้าห่มลายลูกแก้วพื้นแดงดอกเหลือง ยายเจิม ทูลเกล้าฯ ถวายผ้าลายลูกแก้วพื้นน้ำเงินดอกขาว ๒ หลาสำหรับตัดเสื้อ ส่วนของยายแหม่มนั้นไม่มีใครจำได้

ป้ากุศล พูลเกล้าฯ ถวายผ้าห่มลายลูกแก้วแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ
ยายเจิม ยืนหันข้างเห็นมวยผม ยายแถม ยืนถัดไป

สมาชิกกลุ่มทอผ้ารุ่นแรก คนเลื้อยด้ายสวมแว่นคือยายนาง ช่วยรอด

พ.ศ.๒๕๑๙ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดให้กลุ่มฯ ยืมเงินทำทุนหมุนเวียนสำหรับซื้อวัสดุ จำนวน ๗,๕๐๐ บาท และธนาคารกรุงไทยสาขาตรังให้กู้สมทบอีก ๑๐,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงิน ๑๗,๕๐๐ บาท

ช่วงนี้ทางกลุ่มได้นำผ้าไปขายในงานที่กรุงเทพฯ คนไปคือยายเจิมกับละออง ลูกสาว ป้ากุศล ขายผ้าเสร็จพอดีกับเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาฯ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ.๒๕๒๐ ได้รับเงินอุดหนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน ๘,๐๐๐ บาท ใช้เป็นค่าแรงจ้างทำที่กระตุกได้เพิ่มขึ้นเป็น ๑๖ หลัง การทอผ้าด้วยที่กระตุกเริ่มตั้งแต่ตอนนี้อย่างจริงจัง จำนวนก็มากขึ้น พื้นที่ในบ้านและข้างบ้านไม่พอ ทางกลุ่มทอผ้าจึงได้ของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง ๑๕,๐๐๐ บาทและสมาชิกกลุ่มฯ สมทบอีก ๑๕,๐๐๐ บาท เพื่อสร้างอาคารชั่วคราวเป็นเพียงหลังคามุงจากติดกับบ้านป้ากุศล ใช้เป็นโรงทอ

สมาชิกมีเพิ่มขึ้นมากกว่า ๒๐ คน มี ป้ากุศล, อารอบ(อุย) เรืองสังข์, ละออง นิลล่อ (ลูกสาวป้ากุศล), ระเบียบ เขยชื่นจิตร, ปรีดา อ่อนช่วย(ทองแป้น), ชโลม แก้วสะอาด, อุษาวดี กับ กันยา จันทรแก้ว, สิทธิ แก้วพรม, กล้า กาญจนพรหม(ลูกสาวยายปรีม), จาริณี, อารี คำแก้ว, พรทิพย์ เขยชื่นจิตร, บุญช่วย ปั่นทอง, สมบูรณ์ ชุนทอง, อนงค์ ภิรมย์ทอง, ดิง เลี้ยวยิ้ม, สาคร คงมน, ราตรี ชูบัว, อุย

สมาชิกส่วนนี้ส่วนใหญ่เป็นรุ่นลูกสาวของพวกแรก มีพวกแม่ ๆ มาช่วยเตรียมผ้าให้ด้วย ผ้าที่ทอเป็นผ้าพื้น ผ้าขาวม้า และเริ่มหัดทอผ้าลายหางกระรอก สถานที่ตั้งก็รวมกันที่บ้านป้ากุศลและอาคารชั่วคราวที่เพิ่งสร้างขึ้นใหม่

และในช่วงปีนี้เองที่สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดติดต่อกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ให้ส่งเจ้าหน้าที่มาอบรม มีอาจารย์อริยา สอนพื้นฐานการทอผ้า อาจารย์ชโลมพรและอาจารย์สุเมธ สอนการย้อมสี อาจารย์ประเสริฐสอนการทำที่กระตุก ผู้เรียนทำก็มีนายจรรยา(เชิญ) ปั่นทอง นายวัฒนา นิลล่อ นายจรรยาได้ใช้ความรู้สอนคนอื่น ๆ ต่อมา

พ.ศ.๒๕๒๑ องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรังสนับสนุนเงินสร้างโรงทอผ้า ๑๕๐,๐๐๐ บาท คือโรงช้างหลัง ชั้นเดียว มีสมาชิกมาเพิ่มหลายคน เช่น วารุณี ปั่นทอง, ลำรวย คำแก้ว สุภาพ(จี) อ่อนช่วย, , สาคร ชัยณรงค์, ดี หมุนมุย, อารีย์(แหวน) ปั่นทอง และวันทนีย์(ฉิม)

ในปีเดียวกันนี้เองป้ากุศลและพวกได้ไปอบรมเรื่องการอบรมทอผ้าที่ยะลา ๒ ครั้ง ผู้ที่ไปด้วย มีอารอบ ละออง สิทธิ จารุณี ระเบียบ กลับมาได้ตั้งกลุ่มอบรมทอผ้า ถือว่าป้ากุศลเป็นคนแรกที่บุกเบิกการตั้งกลุ่มอบรมทอผ้าในตำบลนาหมื่นศรี

พ.ศ.๒๕๒๒ ได้รับเงินสนับสนุนจากงบประมาณจังหวัด ผ่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ดำเนินการโดย นายนคร ชาลปิติ ผู้แทนฯ สมัยนั้น จำนวนเงิน ๑๕๐,๐๐๐ บาท ใช้สำหรับต่อเติมโรงทอผ้าชั้นบน เพิ่มจากที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรังให้ไว้เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๑

ในปีนี้น้านาหมื่นศรีได้รับการส่งเสริมจากองค์การสภาสังคมเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ นำผ้าไปจำหน่ายที่ห้างเซ็นทรัลพลาซ่า ลาดพร้าว กรุงเทพฯ ส่งแต่ผ้าสมาชิกไม่ได้ไป

หลักจากนี้สมาชิกเพิ่มขึ้นทีละคน ๒ คน เช่น วิณา บันทอง, ระเบียบ บันทอง, ปราณ(หมี่) ไชยเดช, มีการนำผ้าไปขายและสาธิตการทอ ในงานต่าง ๆ ของจังหวัด เช่น งานเฉลิมพระชนมพรรษา และตามที่หน่วยงานเชิญมา ช่วงนี้ผ้าขายดีมาก

ผ้าที่ทอที่กระตุกส่วนใหญ่เป็นผ้าถุง มีทั้งสีธงไชย ผ้าตา ลายตาราง หัวพลู ตานก ผ้าขาวม้า ขึ้นเชิงของผู้หญิง ผ้าล่อง(ลายทางตามยาวหรือผ้าริ้ว) ลายหางกระรอก มีทั้งหางกระรอกพื้นและหางกระรอกล่อง

การขายส่วนใหญ่เป็นหน้าที่ป้ากุศล มีทั้งเร่ขายและขายส่ง สมาชิกจะคุ้นเคยกับการที่ได้เห็นป้ากุศลหิ้วตะกร้าใบใหญ่ที่มีผ้าบรรจุอยู่เต็มนั่งรถเครื่องโดยสารออกไปแต่เช้า กว่าจะกลับก็เย็นค่ำ โดยไม่ลืมมีขนมติดไม้ติดมือมาฝากสมาชิกที่ทอผ้าอยู่กับบ้าน ผ้าที่ขายดีที่สุดจะเป็นผ้าหางกระรอก

สถานที่ป้ากุศลไปขายผ้าคือตามหน่วยราชการ ในตลาดทับเที่ยง ที่โรงแรมไมตรี บางที่นั่งรถไฟไปถึงทุ่งสง และทานพอ เขตจังหวัดนครศรีฯ บางที่ไปทางพัทลุง เป็นการขายส่ง ขายแล้วซื้อผ้าทอกลับมา ส่วนร้านที่ซื้อผ้าประจำเป็นร้านหลังตลาดทับเที่ยงชื่อร้านธนาสิน

พ.ศ.๒๕๒๓ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดได้จัดให้มีการแข่งขันทอผ้าขึ้นในงานเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นครั้งแรกที่กลุ่มทอผ้านาหมื่นศรีได้เข้าแข่งขันระดับจังหวัด อารีย์(แหวน) บันทอง ได้รางวัลที่ ๑

พ.ศ.๒๕๒๕ กลุ่มได้รับงบประมาณสนับสนุนจากทางสำนักงานพัฒนาการจังหวัดอีกตอนนั้น นายวิสุทธิ จำปา เป็นพัฒนาการจังหวัด สนับสนุนเงิน ๒๗๑,๐๐๐ บาท ใช้ในการตกแต่งและเพิ่มเติมอาคารโรงทอผ้าที่มีอยู่เดิม ผู้ใหญ่แรมเป็นคนรับเหมา เมื่อเสร็จแล้วทำพิธีเปิดเป็น ศูนย์ฝึกอาชีพทอผ้า ตำบลนาหมื่นศรี ตอนนั้นกลุ่มทอผ้ามีสมาชิกราว ๔๐ คน

ก่อน พ.ศ.๒๕๒๗ เล็กน้อย มีผู้สนใจมาเรียนการทอผ้าจากกลุ่มนาหมื่นศรี จากพัทลุง ๒ คน จากนครศรีธรรมราช ๒ คน จากลำภูรา ๓ คน และจากภูเก็ต ๒ คน พวกที่มาจากภูเก็ตได้สั่งทำที่กระตุกไป ๒ หลัง และนำกลับไปเริ่มทอผ้าที่บ้านของตน แต่ทำได้ไม่นานก็เลิก

พ.ศ.๒๕๒๗ หน่วยสันติमित เข้ามาทำงานพัฒนาในตำบลนาหมื่นศรี ส่งเสริมกลุ่มทอผ้า ในขณะที่ทางจังหวัดก็มีกิจกรรมส่งเสริมการประกอบอาชีพท้องถิ่น เช่นการจัดประกวดแข่งขัน รวมทั้งแข่งขันการทอผ้าในงานเฉลิมพระชนมพรรษา สมาชิกกลุ่มหลายคนเข้าแข่งขันได้รางวัล อนงค์ ภิรมย์ทอง ได้รางวัลชมเชย

พ.ศ.๒๕๒๗ ได้อาจารย์มาสอนการทอผ้า ชื่อ อาจารย์สำราญ กุลวิริยะ สมาชิกสามารถเรียนรู้จนทำเป็น ทอได้ดี มีหลายลาย เช่น ลายราชวัตร ลายดอกจิก ลายตาหมากรุก และลาย ๖๖๖ เมื่ออาจารย์กลับไปแล้วได้ทอได้ทั้งลายไว้ให้ประมาณ ๒๐ ลาย ละของเป็นคนจดลายเอาไว้ รวมทั้งวิธีคัดลายหรือเก็บลายด้วย ทั้งหมดนี้เป็นลายผ้าที่ทอกับกี่กระตุก

ในช่วงนี้มีความเปลี่ยนแปลงพัฒนาด้านการทอผ้าที่เห็นได้ชัด เช่น การทอผ้าตาสมุก มีวิธีการที่ง่ายขึ้น ลดเป็นขั้นตอนเดียวจาก ๒ - ๓ ขั้นตอนเดิม ลายราชวัตรเดิมทอเฉพาะกับที่พื้นบ้านเป็นผ้าขาวม้า สามารถปรับมาทอเป็นผ้านุ่งหรือผ้าผืนกับกี่กระตุกได้ ส่วนผ้ามรดกจากที่พื้นบ้าน ประเภทผ้าหม่ม ผ้าเช็ดหน้า ผ้าพานช้าง ก็ยังมีคนทออยู่

สมาชิกทอผ้าแต่ละคนเลือกทอลายที่ตนสนใจจนเชี่ยวชาญ เช่น อารอบ เลือกลายดอกจิก อารีย์(แหวน) เลือกลายพริกไทย ซึ่งเป็นลายที่ขายดีมากในช่วงนั้น ระเบียบ เลือกลายตาหมากรุก รัชนี้พรกับอุษาวดีเลือกลาย ๖๖๖ เป็นต้น

พ.ศ.๒๕๓๒ อาจารย์อัมพร(ดร.อัมพร ศรประสิทธิ์) ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ มองเห็นปัญหาว่าภาคใต้ยังมีการทอผ้าพื้นเมืองที่แสดงถึงภูมิปัญญาของปุยาตายายเรา แต่ไม่ค่อยมีคนรู้จัก คนส่วนใหญ่จะรู้จักผ้าภาคเหนือ ภาคอีสาน จึงคิดจะทำงานศึกษาและส่งเสริมผ้าพื้นเมืองภาคใต้

อาจารย์อัมพร เริ่มศึกษาข้อมูลแหล่งที่มีการทอผ้าต่อเนื่องในภาคใต้ ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา และตรัง ที่ตรังคือที่บ้านนาหมื่นศรี ราว พ.ศ.๒๕๓๔ จากการศึกษาค้นคว้าพบว่ตอนปลายปี การทอผ้าซบเซา ที่ทอกันอยู่เพราะเสียดาย ตอนนั้นที่กลุ่มทอผ้า มีอารอบ วารุณี วิณา อารีย์(แหวน) และเด็กทอผ้ารับจ้างไม่กี่คน ยายรุ่นก่อน ๆ เช่น ยายฝ่ายคนทอผ้าลายครุฑ ยายบอกว่าไม่มีคนรับช่วงวิชา เมื่อคุยกันเรื่องลายผ้าเก่า ๆ เช่นลายดอกกก ลายลูกแก้ว ลายดอกจัน นอกจากทอขายแล้วยังขายอีกด้วย จากข้อมูลระยะนั้น สภาพความรู้สึกของคนเคยทอผ้า และคนในกลุ่ม ไม่ได้ตั้งความหวังกับการทอผ้า ไม่เชื่อว่าอาชีพทอผ้าจะเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนได้

ตามความเป็นจริงสมาชิกจำนวนหนึ่งที่เข้ากลุ่มมาตั้งแต่รุ่นสาวได้แต่งงานมีครอบครัวหลายคนเลิกทอผ้า อยู่กับบ้าน เลี้ยงลูก หรือไปทำงานอื่น สมาชิกสูงอายุก็เลิกไปเพราะถึงแก่กรรมบ้าง หמדกำลังบ้าง

ในช่วงใกล้ ๆ กันนี้ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งวิทยากรมาสอนการแปรรูปผลิตภัณฑ์เป็น หมวก กระเป๋าถือ และกระเป๋าแบบต่าง ๆ ให้แก่กลุ่มแม่บ้านหมู่ที่ ๗ ทำแล้วมาวางขายหน้าร้านร่วมกับผ้าทอ ทำได้ประมาณปีกว่า ๆ ก็เลิกไป ร้านขายผ้าใช้หน้าบ้านป่ากุศลนั่นเอง ผ้าที่ขายมีเพียงผ้านุ่ง ผ้าขาวม้า และผ้าหม่มกับผ้าเช็ดหน้าทอยกดอก

การส่งเสริมครั้งแรกของศูนย์ส่งเสริมศิลปฯ มอ. คือสนับสนุนให้ทอ ทางศูนย์ฯ จะรับซื้อเอง ตอนนั้นได้ลายประมาณ ๒๐ ลาย

ศูนย์ส่งเสริมศิลปฯ มอ. เริ่มงานด้วยการเก็บตัวอย่างผ้า กระตุ้นให้คนทอผ้าเห็นความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาบรรพบุรุษ ประชาสัมพันธ์ให้คนภายนอกรู้จักผ้าทอพื้นเมืองภาคใต้มากขึ้น เช่น เก็บภาพถ่ายไปทำสารคดี จัดกิจกรรมเล่าเรื่องผ้าแก่กลุ่มคนในเมือง

พ.ศ. ๒๕๓๘ ศูนย์ส่งเสริมศิลปฯ มอ. จัดงาน "ทอโลกให้โลกแล" ครั้งที่ ๑ กลุ่มทอผ้าบ้านหมื่นศรี นำผ้าไปขาย และร่วมจัดแสดงนิทรรศการ คนสนใจสั่งผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า แต่ไม่มีคนทอ

พ.ศ. ๒๕๓๙ งานทอโลกให้โลกแล ครั้งที่ ๒ ที่อาคารจุลดิศหาตใหญ่ กลุ่มทอผ้าฯ ไปร่วมกิจกรรมเหมือนปีก่อน ทางศูนย์ฯ รวบรวมรายได้จากการจัดงาน(เงินบริจาค) จนสามารถตั้งกองทุนเพื่อส่งเสริมและพัฒนาผ้าพื้นบ้านภาคใต้ ต่อมาศูนย์ส่งเสริมศิลปฯ จัดเวทีพบปะพูดคุยกับคนทอผ้าทั้งที่ยังอยู่และเคยอยู่ในกลุ่ม เพื่อกระตุ้นการฟื้นฟูกลุ่มทอผ้าขึ้นใหม่ ตามโครงการส่งเสริมและพัฒนาผ้าพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งมีกองทุนสนับสนุนแล้ว

คนที่อยู่ในกลุ่มขณะนั้น มีป้ากุศล ยายเจิม ยายเบื่อน ยายซัด อารอบ บุญช่วย จุไร สุจินต์(เหลือง) ลัดดา ธาวิ อัมพร อาจิณ(ส้ม) วารุณี รวม ๑๓ คน

มีการประชุมครั้งแรกประมาณปลายปี ๒๕๓๙ มีคนสนใจมาลงทะเบียนมาก ๓๐ - ๔๐ คน

พ.ศ. ๒๕๔๐ ศูนย์ส่งเสริมศิลปฯ มอ. สนับสนุนกลุ่มทอผ้าบ้านหมื่นศรี ด้านการเงิน โดยใช้เงินกองทุนมาใช้ในการซื้อด้าย ซื้ออุปกรณ์ และซ่อมกี่ ๑๐ หลัง ๑๓๕,๐๐๐ บาท และจัดเป็นเงินทุนหมุนเวียนรับซื้อผ้าสมาชิก ๖๕,๐๐๐ บาท และให้ยืมเงินกองทุน อีก ๓๐,๐๐๐ บาท ให้นำไปซื้อผ้าจากสมาชิก เมื่อดำเนินการไประยะหนึ่งก็สามารถใช้คืนเงินยืมได้หมด

ด้านการพัฒนาลวดลายผ้า จากที่ อาจารย์สำราญ มาสอนให้ เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๗ เหลือ คนที่เรียนอยู่ คือ อารอบ กับบุญช่วย แต่เนื่องจากลวดลายจืดจางได้เอามา เรียนรู้ เช่น จูไร ลัดดา หัดทอลาย ๓ ลองผิดลองถูก หยิบได้ลายใหม่ แปลงจากลาย ๓ เป็นลาย ๕ จูไรเก็บลายลูกแก้วทอด้วยก็กระตุก บุญช่วยเก็บลายหมากrukย่าน แหวนทอลายพริกไทย แตกลายได้ด้วย

กลุ่มทอผ้าเริ่มเคลื่อนไหว พัฒนา มีสมาชิกทอผ้ามากขึ้น ทั้งทอในโรงทอ และทอผ้า จากบ้านมาส่งขาย แต่เนื่องจากการบริหารจัดการด้านบัญชีและการเงินยังไม่ชัดเจน ผู้ดำเนินงานขาดประสบการณ์ ไม่มีระบบการตรวจสอบที่ดี จึงมีปัญหาความคลาดเคลื่อนในเรื่อง การเงินอยู่เสมอ

พ.ศ. ๒๕๔๑ เริ่มการแก้ปัญหาครั้งแรกคือสมาชิกกลุ่มประชุมตกลงปรับวิธีทำงาน ใหม่ มีการทำบัญชี เช็คสต็อก จัดเวรขายผ้าหน้าร้านหมุนเวียนให้ทุกคนมีส่วนร่วม ด้าน การเงิน บัญชี และสต็อก ศูนย์ส่งเสริมศิลปฯ มอ. ได้ให้ อาจารย์วรรณ (ดร.วรรณ ประยุกต์วงศ์) เป็นที่ปรึกษา

ด้านการขาย วางขายหน้าร้านที่บ้านป่ากุศล และนำออกขายตามงานต่าง ๆ แบบ เดิม ทางศูนย์ส่งเสริมศิลปฯ มอ.ก็รับไปขายให้ด้วย ทั้งหาลูกค้ารายใหญ่ให้ คือ บริษัท ศรีตรังที่หาใหญ่ สั่งผ้าลายตาหมากรุก ปัญหาคือการเก็บตะกอ ซึ่งเป็นงานยาก มีคนทำ ได้น้อย คนชำนานที่สุดคือบุญช่วย บั้นทอง ครั้งนั้นได้จ้างบุญช่วยเก็บตะกอ งานเสร็จส่ง ผ้าให้ได้ตามต้องการ

จากงานชิ้นนี้ทำให้เห็นว่าการทอผ้าสร้างรายได้ดี สมาชิกเก่าทยอยกลับมาเข้ากลุ่ม อีกหลายคน แต่ยังทำได้เพียงลายเดิม ๆ เช่น ลายน้ำ ลายหมากrukย่าน ลายลูกแก้วเล็ก ลาย พริกไทย เป็นต้น ในขณะที่ลูกค้าเรียกร้องต้องการลายใหม่ ๆ ทำให้สมาชิกต้องดิ้นรนเพื่อ พัฒนาจุดนี้

พ.ศ. ๒๕๔๒ ศูนย์ส่งเสริมศิลปฯ มอ. ประสานงานกับกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมให้ ส่งวิทยากรมาสอน คนที่มา คือ อ.สุพรรณ โพธิ์ประเสริฐ ครั้งแรกสอนการทอด้วยกิ กระจุก เทคนิคการสร้างลวดลายผ้า และการเก็บตะกอ ในช่วงเดือนสิงหาคม ๑ เดือน ตอน นั้นสมาชิกไม่ค่อยสนใจ เพราะเป็นงานที่ยาก ผู้เรียน มี ลัดดา วราภรณ์ สุจินต์ อารอบ อารีย์ แต่เนื่องจากจะต้องพัฒนาตัวเองตามความต้องการของตลาด ในที่สุดกลุ่มจึงจัดงบประมาณ จากเงินของกลุ่ม เพื่อเชิญ อ.สุพรรณ มาสอนเพิ่มเติม ใช้เวลา ๔๕ วัน โดยที่อาจารย์ไม่ได้ คิดค่าชั่วโมงสอน จึงเสียค่าใช้จ่ายเฉพาะค่าพาหนะเดินทางและค่าอาหาร

จากการเรียนรู้ช่วงนี้ สมาชิกมีพัฒนาการมากขึ้น รู้จักการเขียนลายในกระดาดกราฟ อ่านลายจากสูตรที่เป็นตัวเลข การเก็บตะกอ การดัดแปลงลาย วิธีสร้างลาย โดยให้สูตรตัวเลข ให้ช่างทอเรียนรู้วิธีเก็บลายด้วยตนเอง ได้ผลิตภณัต์หลากหลายขึ้น เช่น ผ้าคลุมไหล่ผืนใหญ่ ได้ความรู้เรื่องการคัดเลือกเส้นด้าย การทอผ้าเส้นคู่ การคิดหน้าผ้า เพื่อให้ลายลงตัว ช่างทอดอกสุดเหมือนกัน และได้เทคนิคที่ทำให้ผ้าเนื้อแน่นเนียนเรียบ จากนั้น อ.สุพรรณสาร ยังได้ติดต่อให้คำแนะนำแก่สมาชิกมาตลอด และใช้เวลาวันหยุดหรือวันลาพักผ่อนลงมาสอนให้อีกด้วย

ในปลายปีงบประมาณ ๒๕๔๒ กลุ่มได้รับเงินสนับสนุนจากคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ(สวช.) ประมาณ ๓๐๐,๐๐๐กว่าบาท สำหรับปรับปรุงอาคารศูนย์ฝึกอาชีพทอผ้า ทำห้องน้ำในอาคาร ปรับปรุงอาคารเพิงข้างบ้านป่ากุศลด้านโรงเรียน อบรมสอนการทอผ้า โดยให้สมาชิกกลุ่มคนที่เชี่ยวชาญเป็นผู้สอนคนที่เข้ามาหัดใหม่ และกิจกรรมทัศนศึกษาดูงาน

จากประสบการณ์ที่ไปทัศนศึกษาดูงาน รวมทั้งการไปออกร้านขายผ้าในตลาดที่กว้างขึ้น รวมทั้งข้อเรียกร้องของลูกค้า ทำให้ได้แนวคิดด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จึงคิดแปรรูปผลิตของตนเองขึ้น เริ่มแรก คือ ทำผ้าเช็ดหน้าผืนเล็กด้วยกี่กระตุก เป็นสีต่าง ๆ สมัยก่อนผ้าเช็ดหน้าเป็นผลิตภัณฑ์ที่พื้นบ้านนิยมทอเป็นผ้ายกดอกยืนแดง ผ้าพื้นหรือผ้าตามีบ้างเล็กน้อย ผ้าเช็ดหน้าที่ทอด้วยกี่กระตุกนี้ขายผืนละ ๑๐ บาท ต่อมาทางศูนย์ศิลปฯ มอ. เอาผ้าไปทำผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ให้ เช่น เน็คไท กล่องใส่ทิชชู กรอบรูป กระเป๋าตุงคืบใบเล็ก ๆ ยามส่งกลับมาให้กลุ่มขาย หักต้นทุนแล้วกำไรเป็นของกลุ่ม ผลิตภัณฑ์ที่ขายดีที่สุดได้แก่ผ้าเช็ดหน้า ต่อมาปลายปี ๒๕๔๔ ทางกลุ่มเริ่มจัดการเองโดยส่งผ้าให้ช่างในหมู่บ้านเย็บกระเป๋าและย้อมซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ขายได้เรื่อย ๆ

นอกจากนี้ ใน พ.ศ.๒๕๔๒ กลุ่มได้รับเงินทุนหมุนเวียนจาก อบต.นาหมื่นศรี เป็นจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท ไว้ใช้หมุนเวียนรับซื้อผ้าสมาชิก และจัดอบรมสมาชิกเรื่องการตลาดอีก ๘๐,๐๐๐ บาท

พ.ศ.๒๕๔๓ กลุ่มทอผ้าฯ ได้รับเงินอุดหนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ธนาคารออมสิน ดังนี้

๑. โครงการสร้างศูนย์วิชาชีพทอผ้า ๖๔๐,๕๐๐ บาท เงินสมทบจากกลุ่มอีก ๒๘๐,๐๓๔ บาท รวมเป็นเงินก่อสร้าง ๙๒๐,๕๓๔ บาท
๒. โครงการอบรมปฏิบัติการทำกี่กระตุก ๕๑,๐๐๐ บาท
๓. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการทอผ้าานาหมื่นศรีแก่นักเรียน ๓๘,๐๐๐ บาท
๔. โครงการอบรมพื้นฐานการทอผ้าแก่สมาชิกใหม่ ๓๗,๐๐๐ บาท

๕. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการทอผ้าเก็บลาย ๓๐,๐๐๐ บาท
๖. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการทำที่พื้นบ้าน ๓๐,๐๐๐บาท เงินสมทบจากกลุ่ม ๑๕,๐๐๐ บาท รวมเป็น ๔๕,๐๐๐ บาท
๗. โครงการซื้อหุ่นเป็นแบบแต่งกายต่าง ๆ ๑๙,๘๐๐ บาท เงินสมทบจากกลุ่ม ๑๕,๐๐๐ บาท รวมเป็น ๓๔,๘๐๐ บาท
๘. โครงการซื้อตุ๊กตะจากใฝ่ผลิตภัณฑ์ ๑๑๐,๒๐๐ บาท
๙. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการผ้าทอลายลูกแก้ว ๑๕,๐๐๐ บาท เงินสมทบจากกลุ่ม ๑๕,๐๐๐ บาท รวมเป็น ๓๐,๐๐๐ บาท
- ๑๐.โครงการอบรมลายเอกลักษณ์ ๒๓,๐๐๐ บาท ซึ่งมีเงินสมทบจากกลุ่มอีก ๑๒,๐๐๐ บาท รวมเป็น ๓๕,๐๐๐ บาท
๑๑. โครงการทัศนศึกษาดูงาน ๕๖,๐๐๐บาท

อาคารกลุ่มทอผ้าแล้วเสร็จสามารถเปิดทำการเมื่อ วันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๔๔ โดย ฯพณฯ ชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี เป็นประธานในพิธีเปิด อาคารหลังนี้ได้ใช้เป็นที่จัดแสดงและจำหน่ายผ้าต่อมา

สืบเนื่องจากกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม(SIF) ครั้งที่ ๑ กลุ่มทอผ้าบ้านหมื่นศรีได้รับคัดเลือกให้รับทุนสนับสนุนครั้งที่ ๒ ซึ่งทางกลุ่มได้เสนอโครงการศูนย์การเรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งเก็บรักษาและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาของบ้านหมื่นศรี จากการร่วมคิดร่วมทำกับจังหวัดอื่น ๆ ทำให้ก่อเกิดโครงการมหาวิทยาลัยชุมชนบักขี้ได้ ๗ ฐานหลัก โดยเริ่มแรกคือ อ.หัวไทร จ.นครศรีฯ เป็นศูนย์ประสานงาน ในชื่อมหาวิทยาลัยชุมชนบักขี้ได้ ส่วน จ.ตรัง เป็นมหาวิทยาลัยชุมชนบักขี้ได้ บ้านหมื่นศรี ได้รับงบประมาณสนับสนุนให้ดำเนินการระหว่าง เดือน กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๔๕ ดังนี้

๑. ก่อสร้างอาคารศูนย์การเรียนรู้ ๑,๔๔๐,๐๐๐ บาท ในที่ดิน ๓๕๐ ตารางเมตร นายหวล นางเรียม ฤทธิมา อุทิศให้
๒. ทำกิจกรรมและที่พักบ้าน ๕ หลัง พร้อมด้วยอุปกรณ์ จำนวน ๑๙ รายการ ๑๒๑,๐๙๒ บาท
๓. อบรมการทอผ้าคนรุ่นใหม่ ด้วยที่พักบ้าน และ กิจกรรม รุ่งละ ๑๕ คน รวม ๒ รุ่น ๓๐ คน ๘๗,๗๕๐ บาท
๔. วิทยากรประจำฐาน สำหรับบรรยายให้ความรู้แก่แขกและผู้เข้ามาศึกษา เรื่องผ้าทอนาหมื่นศรี ๒๐,๖๕๐ บาท
๕. จัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องการทอผ้า และทำเนียบครูสอนทอผ้า ๓๒,๘๙๕ บาท

สรุปพัฒนาการกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี

ระยะที่ ๑ ก่อตั้ง (พ.ศ.๒๕๑๔ – ๒๕๑๘)

เริ่มตั้งแต่ยายนางรื้อฟื้นการทอผ้า จนสามารถรวมตัวเป็นกลุ่ม และเผยแพร่ผ้าทอนาหมื่นศรีออกสู่สาธารณะเป็นครั้งแรกที่วังวิทยุของหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต ลักษณะเป็นกลุ่มเล็ก การบริหารจัดการเป็นแบบครอบครัว ป้ากุศลเป็นเสมือน “แม่” ที่คอยดูแลลูก ๆ ให้เข้ามาเรียนรู้เรื่องการทอผ้าจนทอเป็น เด็กที่ทอผ้าจะได้รับค่าขนมหรือค่าแรงเป็นรายวัน การหาวัสดุอุปกรณ์ ด้ายทอ จนไปถึงการขาย การเงิน นอกจากป้ากุศลเป็นผู้รับภาระแล้ว ยังมียายเจิมที่ช่วยเหลืออยู่เคียงข้างมาตลอด และช่วยเป็นหัวแรงสำคัญในการสอนทอผ้า การเข้ามารวมกลุ่มเป็นเรื่องของความสนใจที่จะทำเป็นอาชีพเสริม ส่วนผู้ใหญ่รุ่นเก๋าระดับฝีมือนั้นไม่มีกี่คน ต่างทอผ้าอยู่ที่บ้านของตนเองและขายเอง

ระยะที่ ๒ เติบโต (๒๕๑๙ – ๒๕๒๗)

เป็นช่วงที่หน่วยงานของทางราชการเข้ามาสนับสนุนเงินทุน และช่วยเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ ด้วยการส่งไปศึกษาดูงาน อบรม และส่งเจ้าหน้าที่มาฝึกสอน ตลอดจนส่งเสริมเผยแพร่ผ้าทอนาหมื่นศรีให้เป็นที่รู้จัก แต่ยังจำกัดในวงแคบ ส่วนใหญ่จะเป็นหน่วยงานราชการ สั่งซื้อไปติดเครื่องแบบ ส่วนการบริหารจัดการกลุ่มยังเป็นแบบเดิม ในแต่ละปีมีสมาชิกกลุ่มทยอยเข้ามาเรื่อย ๆ ทำให้จำนวนคนทอผ้ามีมากขึ้น ช่วง พ.ศ.๒๕๒๖ ตอนที่เปิดอาคาร มีสมาชิกประมาณ ๘๐ คน มีการพัฒนาคุณภาพการทอผ้าจากการที่กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งผู้เชี่ยวชาญมาสอนลายผ้ากิจกรรม เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๗ หลังจากนั้นไม่มีประวัติ

การสนับสนุนจากองค์กรใด ผู้อาวุโสที่ทอดผ้ากึ่งพื้นบ้านยังทอเองขายเองหรือฝากขายกับป้า
กุศลบ้าง

ระยะที่ ๓ ทรงตัว (๒๕๒๘ – ๒๕๓๗)

กิจกรรมกลุ่มและการทอดผ้าดำเนินมาโดยป้ากุศลเป็นผู้นำเช่นเดิม ชื่อและ
จำนวนสมาชิกยังคงมีอยู่ในบัญชี แต่ในความเป็นจริงสมาชิกทอดผ้าส่วนหนึ่งที่เข้ากลุ่มมาใน
ระยะวัยเริ่มสาว เลิกทอดผ้าเพราะแต่งงานมีครอบครัวไปบ้าง ไปทำงานอื่นกันบ้าง จนในที่สุด
เหลือสมาชิกประจำเพียง ๔ - ๕ คน กับคนทอดผ้าตามบ้านมาส่งขายอยู่บ้าง มีผ้าวางขาย
อยู่ที่บ้านป้ากุศลแต่ไม่มากนัก

ระยะที่ ๔ ทบทวนและสืบทอด (๒๕๓๘ – ปัจจุบัน)

กลุ่มมีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้งเมื่อได้ไปร่วมงานทอโหมกให้โลกแล ที่ศูนย์ส่งเสริม
ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นผู้จัด ๒ ปี ติดกัน มีการประชุมเพื่อ
ฟื้นฟูกลุ่มขึ้นมาใหม่ และได้เงินทุนมาจากกองทุนเพื่อส่งเสริมและพัฒนาผ้าพื้นบ้านภาคใต้ มี
อาจารย์มาสอนลายใหม่ ๆ ให้ ทั้งแกะลายแก่ลงกราฟไว้ให้ด้วย แต่ยังมีปัญหาและอุปสรรค
เรื่องการจัดการ โดยเฉพาะการเงินและบัญชี ในที่สุดได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ให้สมาชิก
กลุ่มทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม โดยจัดเวรขายหน้าร้าน ทำบัญชี เช็กสต็อก การส่งเสริมจาก
องค์กรต่าง ๆ กลับมาอีก เช่น สวช. และพหุติกับนโยบายของรัฐบาลที่จัดให้มีกองทุนเพื่อการ
ลงทุนทางสังคม(SIF) กลุ่มจึงขอรับการสนับสนุน เป็นการสร้างองค์กรให้เข้มแข็งขึ้นด้วย
กระบวนการจัดการที่เป็นของกลุ่มเอง ด้านการขายนั้นก็ติดตลาดแล้ว แต่ภาวะขาดช่วง
กับภูมิปัญญาดั้งเดิมเริ่มปรากฏ เพราะผลผลิตผ้าทอที่โบราณเริ่มน้อยลง ยายฝ่าย ยายเปลก
ยายเจิม ที่ทอขายเองนั้นเลิกไปแล้วเพราะอายุมากขึ้น ยายซัดที่ทอประจำอยู่กับกลุ่มก็ไม่
สบายต้องหยุดทอบ่อย ๆ ยายเปื้อน ยายผัน ทอที่บ้านอยู่บ้าง นาน ๆ ถึงจะมีผ้ามาส่ง สมาชิก
รุ่นใหม่ก็พอใจจะทอก็กระตือรือร้นเพราะเร็วกว่าง่ายกว่า เวลาลูกค้ามาถามหาผ้ารุ่นเก่ามักถาม
ประวัติชื่อลาย สมาชิกหน้าร้านก็ตอบไม่ได้ ในที่สุดต่างก็ตกลงใจว่าจะต้องหาวิธีฟื้นฟูความรู้
และภูมิปัญญาดั้งเดิมของนาหมื่นศรีกลับมา ด้วยการตกลงร่วมกันทำงานวิจัย ในโครงการ
ฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ่านนาหมื่นศรี

ประวัติวัฒนธรรมการใช้ผ้า

ความสำคัญของผ้าในชีวิตประจำวันคือใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม สมัยโบราณคนทั่วไปปลูกฝ้าย บั่นด้าย ทอผ้าใช้เองในครัวเรือนกันเป็นปกติ คนในท้องถิ่นตรังรวมทั้งคนนาหมื่นศรีก็น่าจะจัดทำเครื่องนุ่งห่มในลักษณะเดียวกัน

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบราชการหลายด้าน รวมทั้งการเกษตรที่ส่งเสริมการปลูกฝ้ายในเชิงพาณิชย์ บวกกับตอนที่พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) เป็นผู้ว่าราชการเมืองตรัง ได้ส่งเสริมอาชีพเกษตร และค้าขายกับต่างประเทศ เพราะสภาพที่ตั้งเมืองตรังเป็นเมืองท่าติดต่อกับมลายู และต่อมาเป็นที่สุดสายทางรถไฟแห่งเดียวของฝั่งทะเลตะวันตก ทำให้สะดวกแก่การขนส่งสินค้า เส้นด้าย ไหม ต่วน จึงมาถึงเมืองตรังในยุคนี้ คนทอผ้าในเมืองตรังรวมทั้งนาหมื่นศรีจึงค่อย ๆ ลดการเข็นฝ้ายปั่นด้าย เพราะในตลาดก็มีขาย

การทอผ้าเป็นอาชีพหนึ่งที่ทางการส่งเสริมแก่ราษฎรชาวตรังตั้งแต่สมัยพระยารัษฎานุประดิษฐ์เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต มีหลักฐานปรากฏในจดหมายเหตุเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เมื่อครั้งยังดำรงพระยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ดอนเสด็จฯ บ้านพระยารัษฎานุฯ ว่า “ได้ดูเรือนใช้เป็นที่หัดทอผ้า มีผู้หญิงมานั่งหัดทอผ้าอยู่มาก”

เมื่อส่งเสริมการทอผ้าผลผลิตผ้าทอจึงมีขายในตลาด และยังสามารถขายแขกบ้านแขกเมืองด้วย ดังในพระราชนิพนธ์ อีกตอนหนึ่งว่า

“เวลาบ่ายมีผู้หญิงนำผ้าขึ้นมาขายที่พลับพลา (ตำนานักผ่อนกายที่ทับเที่ยง-ผู้วิจัย) ได้ซื้อไว้ได้คนละหลาย ๆ ผืน ก็พอจะใช้รุ่งได้ และทำของฝากดีกว่าไม่มีอะไรเลยที่เดียว ..... เมื่อกล่าวถึงการขายผ้า ก็ควรอธิบายการใช้เงินของชาวเมืองนี้สักหน่อย แรก ๆ ยังไม่รู้ที่ออกจะจนอยู่บ้างคือ ชอบใช้คิดราคาของเป็นอัฐ เช่น ผ้าเช็ดปากมักขายผืนละ ๒๐ อัฐ ผ้าคาดผืนละ ๗๐ อัฐ ดังนี้ เป็นต้น”

การนุ่งห่มของคนนาหมื่นศรีสมัยก่อนก็เหมือนกับคนไทยระดับชาวบ้านทั่วไป คือใช้ฝ้ายทอโจ่งกระเบน ผู้ชายไม่นิยมสวมเสื้อ ผู้หญิงใช้ผ้าแถบคาดอก หากต้องการความกระชับรัดกุมในยามทำงานที่ต้องเคลื่อนไหวร่างกายมากกว่าปกติ ก็เปลี่ยนเป็นซ่อคอ คือคาดผ้าจากแผ่นหลังมาห่อหุ้มทรวงอกให้ผ้าไขว้กัน แล้วดึงปลายทั้งสองไปผูกปมไว้ที่ต้นคอ ในที่อื่น ๆ เรียกตะเบงมาน

ซ่อคอหรือตะเบงมาน

เลื่อยชายกับโจงกระเบน

โจงกระเบนกับผ้าถุง

เคว็ดจ้อน

การนุ่งผ้าของผู้ชายนั้น จะนุ่งโจงกระเบนกันในโอกาสที่เป็นพิธีการ หากอยู่กับบ้าน อาจนุ่งผ้าขาวม้า หรือนุ่งโล่ง แบบหยักรั้ง ถ้านุ่งผ้ายาวก็จะนุ่งแบบเลื่อยชาย (ล่อยชาย) ขมวดชายพกเกี่ยวคอไก่ ส่วนผู้หญิงนั้นจะนุ่งโจงกระเบนตลอด ยกเว้นในบางโอกาส เมื่อต้องปลดหางกระเบนเพื่อทำธุระส่วนตัวแล้วเกิดความขี้เกียจไม่อยากเหน็บใหม่ให้ยุ่งยาก ก็จะต้องดึงหางกระเบนมาเหน็บไว้ที่ข้างเอวเรียกว่านุ่งเคว็ดจ้อน ใช้กันทั้งหญิงชาย

อีกด้านหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๕ - ๖ ราชสำนักเริ่มปรับเปลี่ยนการแต่งกายตามแบบตะวันตก เผยแพร่สู่หัวเมืองพร้อมกับบรรดาข้าราชการที่ออกมาจากส่วนกลาง ในจังหวัดตรัง สมัยรัชกาลที่ ๕ พระยารัษฎาฯ ได้ปรับปรุงการแต่งกายของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ให้มีเครื่องแบบ และถุงน่องรองเท้าครบ ต่อจากนั้นคงเผยแพร่ไปในกลุ่มลูกบ้าน นอกจากนี้ในชุมชนที่เป็นตลาดส่วนใหญ่เป็นที่อาศัยและทำการค้าของชาวจีน ซึ่งแต่งกายนุ่งกางเกงสวมเสื้อมาแต่เดิม ชาวดังกล่าวตามตำบลหมู่บ้านที่ออกมาตลาด จะเห็นการนุ่งกางเกงสวมเสื้อเป็นเรื่องธรรมดาที่ไม่แปลกใหม่แต่อย่างใด จึงมีการสวมเสื้อกันแล้วทั้งชายหญิง ดังปรากฏ พระราชนิพนธ์ในพระรัชกาลที่ ๖ อีกตอนหนึ่งว่า

“ราษฎรที่มาดูโดยมากสวมเสื้อทั้งชายหญิง ผมทราบว่า เป็นธรรมเนียม พวกผู้หญิงที่เมืองนี้ถ้าจะไปตลาดต้องสวมเสื้อ โรงรับจ้างเย็บจักรที่นี้มีอยู่ตั้ง ๒๐ โรง ซึ่งเป็นพยานอยู่ว่า คนชาวเมืองตรังพอใจสวมเสื้ออยู่โดยมาก”

ต่อมาเมื่อรัชกาลที่ ๖ เสด็จฯ จังหวัดตรังอีกครั้งหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงเปิดโรงเรียนเพาะปัญญาที่ตำบลนาโยง ทรงพระราชนิพนธ์ถึงการแต่งกายของนักเรียนไว้ว่า “นักเรียนในเมืองตรังนี้ ใช้กางเกงเสื้อป่าและเสื้อผ้าขาวแขนสั้น”

ผ้ากับการแต่งกาย

ยาย ๆ ที่อายุเกิน ๗๐ ปี เล่าถึงสมัยสาว ๆ คือประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๐ ว่าการแต่งกายในโอกาสพิเศษ เช่น ไปวัด บรรดาสาว ๆ ตลอดไปถึงผู้อาวุโสยังนุ่งโจงกระเบนสวมเสื้อและหม้อไบ๊แพรสีช่อน ๒ ชั้น แพรสีนี้ซื้อมาจากตลาดไม่ได้ทอเอง แต่ถ้าเป็นเด็กหญิงให้นุ่งชิ้นสวมเสื้อคอกลมหรือคอกระเช้า บรรดาแม่ ๆ ทอขึ้นให้ลูกสาวโดยใช้ฝั่มหน้า ๒๘ - ๓๐ หลบหรือมิฉะนั้นก็ซื้อจากตลาด เด็กขายนุ่งกางเกงสวมเสื้อที่ซื้อมาจากตลาดเช่นกัน

ถ้าเป็นการแต่งกายในพิธีแต่งงาน ก็จะใช้ผ้าถุงและผ้าหม้อทอเอง เป็นผ้าไหว้สำหรับเจ้าบ่าวมาลัดเปลี่ยน เรียกผ้าตั้ง นอกจากนี้เจ้าบ่าวจะเหน็บกริชมาด้วย ส่วนเจ้าสาวก็นุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อแพร พาดผ้าหม้อ หญิงจะพาดจากไหล่ขวา ชายพาดจากไหล่ซ้าย

ผ้าตั้งวางมาในพานโตก

เจ้าสาวเจ้าบ่าว

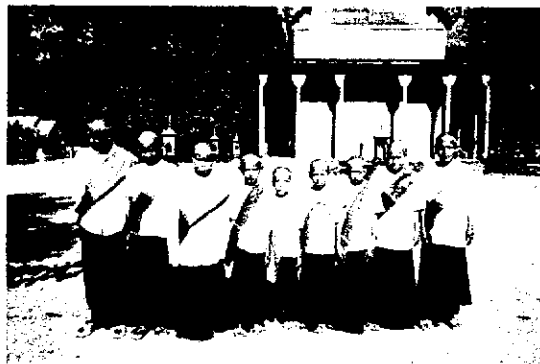
เมื่อถึงยุควัฒนธรรมนำไทย หรือยุครัฐนิยม สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐบาลได้มีประกาศเรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย ลงวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๔ กำหนดการแต่งกายของหญิงหลายแบบตามโอกาสต่าง ๆ ซึ่งกำหนดให้ชายสวมกางเกง หญิงสวมผ้าถุงหรือกระโปรง ไม่นุ่งโจงกระเบน เนื่องจากหลังประกาศนี้ไม่นานนักก็เกิดเหตุการณ์ญี่ปุ่นเข้าเมือง ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงพากันพูดว่า ญี่ปุ่นห้ามนุ่งโจงกระเบน ห้ามกินหมาก ใช้คำพูดว่า "ญี่ปุ่นว่าเหมือนหมา จึงถูกตัดหาง" ที่เข้าใจเช่นนี้อาจเป็นเพราะเหตุการณ์คาบเกี่ยวกัน สังเกตได้ว่าเรื่องห้ามนุ่งโจงกระเบน รวมทั้งห้ามกินหมากเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อความรู้สึกของชาวบ้านมาก คนรุ่นที่ผ่านสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทุกคนจึงจำได้ขึ้นใจ

เมื่อยุครัฐนิยมผ่านไป คงมีแต่ผู้สูงอายุบางส่วนเท่านั้นที่หันกลับไปนุ่งโจงกระเบน ส่วนคนรุ่นใหม่ค่อย ๆ แต่งกายเปลี่ยนไปตามสมัยนิยม ผ้าทอผืนยาวเดิมจึงสั้นลงเป็นผ้าถุงตามไปด้วย ครั้นเมื่อในตลาดมีผ้าทอจากโรงงานและเสื้อผ้าสำเร็จรูปออกขาย ผู้หญิงหันไปซื้อผ้าปาเต๊ะ ผ้าลายไทย และผ้าพื้น ใช้เป็นผ้าถุง

การแต่งกายแบบชาวบ้านในจังหวัดตรังประมาณ พ.ศ.๒๔๙๐ กว่า ๆ
เห็นการใช้ผ้าห่มหรือผ้าขาวม้าคล้องคอและคาดเอว (ภาพ หจช.ตง.)

การแต่งกายในพิธีสำคัญอีกพิธีหนึ่งคือบวชนาค เจ้านาคนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อคอกลม ห่มผ้าพาดเฉียง

ผ้าทอนานหมื่นศรี ส่วนหนึ่งทอใช้เอง แต่มีบางส่วนที่นำไปขายในตลาด เพื่อจะได้ซื้อเส้นด้ายกลับมาทอต่อ ดังปรากฏในเอกสาร และยังปรากฏว่าคนในเมืองส่วนหนึ่งได้นำผ้าห่มทอจากนานหมื่นศรีไปใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น ในการดึกบาตรปีใหม่

การแต่งกายในงานดึกบาตรปีใหม่ พ.ศ.๒๕๐๖ ที่หน้าอำเภอเมืองตรัง มีผู้ใช้ผ้าทอนานหมื่นศรีเป็นผ้าพาด
(ภาพ หจช.ตง.)

ผ้าทอในวิถีชีวิต

จากประวัติท้องถิ่น ชุมชนนาหมื่นศรีอายุกว่า ๑๐๐ ปี ทำเกษตรเพื่อยังชีพในแถบทุ่งราบลอนลูกฟูก และสืบทอดศรัทธาความเชื่อในวิถีพุทธมาจนปัจจุบัน

ยาย ๆ ทุกคนที่ให้สัมภาษณ์ ส่วนใหญ่พูดตรงกันว่า หัตถทอผ้าจากแม่ เริ่มตั้งแต่วัยรุ่น ๆ แสดงว่าแต่เดิมนานาได้มีลูกสาว เมื่อย่างเข้าสู่วัยแรกรุ่น แม่จะสอนลูกให้รู้จักกระบวนการสร้างผืนผ้า เริ่มหัดตั้งแต่ปั่นฝ้าย กรอด้วย และลงมือทอ

งานทอผ้าเป็นงานฝีมือจากหัวใจและจิตวิญญาณของผู้หญิง นอกจากทอผ้าใช้เองแล้ว ผู้หญิงยังทอผ้าให้คนที่รัก

หญิงสาวที่เข้าสู่พิธีหมั้นหมายและเตรียมตัวแต่งงาน จะเริ่มลงมือทอผ้าผืนสวยสำหรับวันสำคัญในชีวิต คือผ้าชุดเจ้าสาว และที่จะต้องบรรจงยิ่งกว่านั้นคือผ้าสำหรับชายที่จะครองคู่อยู่ด้วยกัน อันได้แก่ผ้าที่ใช้เป็นผ้าตั้งในวันแต่งงาน

ผ้าสำหรับลูกชายใช้ในวันบวช ตอนเป็นเจ้านาค สมัยก่อนนั่งใจกระเบน สวมเสื้อปานคอกกลม พาดผ้าหม่เอกลักษณ์นาหมื่นศรี ปัจจุบันเปลี่ยนจากใจกระเบนเป็นนั่งผ้าถุง เมื่อลูกชายได้บวช คนเป็นแม่รู้สึกเหมือนว่าจะได้เกาะชายผ้าเหลืองไปสู่สวรรค์ จึงทอผ้าผืนใหม่สุดฝีมืออีกครั้งหนึ่ง หรือบางบ้านอาจกลับไปหยิบผ้าตั้งวันแต่งงานที่เก็บไว้อย่างดีมาใช้ เห็นได้จากปัจจุบันแม่ไม่ทอใหม่ แต่หลายบ้านยังคงมีผ้ามรดกไว้ให้ลูกหลานใช้ในวันบวช

ผ้าเช็ดหน้า หรือลูกผ้า นอกจากใช้เช็ดหน้า เช็ดปาก เช็ดน้ำหมาก เหน็บเขวอดลายกันแล้ว ยังเป็นผ้าที่ใช้ในพิธีสำคัญ เช่น ห่อขันหมาก ปูกราบพระ และยังใช้เป็นผ้ากราบขอขมา หนุนที่ลักพาลูกสาวเขาหนีต้องใช้ลูกผ้าสำหรับกราบขอขมาพ่อตาแม่ยาย

งานทอผ้าเริ่มจากงานช่างฝีมือ แต่สามารถยกระดับเป็นงานศิลปะ การทอผ้าลายมรดกเป็นงานประณีต ซับซ้อน ต้องมีสมาธิสูง สมาธิส่งผลต่อปัญญา เกิดความสงบ อิ่มเอิบ มองเห็นความงามและเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความงามกับความจริง เห็นธรรมชาติ เกิดจินตนาการ เกิดแรงบันดาลใจค้นคิดประดิษฐ์ลายใหม่ ๆ ขึ้น

หญิงผู้ผ่านความเป็นแม่สู่วัยกลางหรือวัยปลาย ผ่านร้อนหนาวแห่งชีวิต ตระหนักในธรรมดาโลก เกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามหลักพระพุทธศาสนา ผ้าอีก ๒ ผืน จึงเกิดขึ้น สำหรับคู่ชีวิตที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขมาด้วยกัน และสำหรับตนเอง เตรียมไว้ใช้เป็นบันไดก้าวไปสู่โลกเบื้องหน้า นั่นคือผ้าพานช้าง ทอเป็นผ้าเช็ดหน้าต่อกัน ๘ ผืน ๑๐ ผืน ๑๒ ผืน แต่ละช่องของผ้าเช็ดหน้าเปรียบเสมือนขั้นบันไดไปสู่สรวงสวรรค์ หลังใช้แล้วผ้าผืนนี้จะถูกตัดแบ่งเป็นชิ้น ถวายพระหรือแจกแก่ลูกหลาน

ผ้าพานช้าง เป็นเครื่องยืนยันถึงศรัทธาความเชื่อในความดีงาม เพื่อชีวิตหลังความตายที่ดีงามยิ่งกว่า และเป็นมรดกานุสติ ตามแนวคิดทางพุทธศาสนาที่สืบทอดกันมาในชุมชน

สำหรับคนทอด้านนาหมื่นศรี ผ้าพานช้างเป็นดังผ้าศักดิ์สิทธิ์ และเป็นผืนผ้าที่สำคัญที่สุดในชีวิต คนทอด้านนาหมื่นศรีรุ่นปู่ย่าตายายของเราในวันนี้ยังคงมีผ้าพานช้างคู่กาย

ผ้าทอกับชีวิตคนนาหมื่นศรีจึงคู่กันมาตลอด

ในตำบลนาหมื่นศรี นอกจากจะเป็นแหล่งทอผ้าที่สืบทอดมาจนปัจจุบันแล้ว แต่เดิมยังเป็นแหล่งศิลปพื้นบ้าน มีคณะลิเกป่า ก่อตั้งมาก่อน พ.ศ.๒๔๖๔ พระเอกที่แสดงเป็นแขกแดงชื่อนายทบ ภรรยาชื่อนางแดงแสดงเป็นตัวยาหยี นางแดงมีน้องชายชื่อนายเอี่ยม เดิมอยู่ในคณะลิเกป่า ต่อมาไปหัดมโนราห์ ในที่สุดก็ได้ตั้งตัวเป็นนายโรงมโนราห์ มโนราห์เอี่ยม คือ ตาเอี่ยม รัชฎ เจ้าของบ้านเวทียะเรณู เวทียะ ๒

นอกจากนี้ยังมีบทเพลงกล่อมลูก ที่ร้องกันในท้องถิ่นนี้ มีหลายบทที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตคนทอผ้า ดังเช่น

ทอโหกเหอ

ทอดอกเข็มทอง

ไม้ไผ่นวลน่อง

ทอสองเดือนครึ่ง

ทอพื้สามสิบสอง

ทอสองเดือนครึ่ง

ใครห่อนทอถึง

จนผ้าขึ้นรา..เออ..ขาว

สำนวนยายดับ คงหมุน

ทอโหกเหอ

น้ำไหลได้เก(กั)

ผืนหนึ่งทอนุ่ง

ทอลายลูกหวาย

ทอพื้สามสิบเส(สั)

ทอลายลูกหวาย

ผืนหนึ่งทอขาย

ทอไว้พี่ชาย..เออ..นุ่ง

สำนวนยายดับ คงหมุน

ทอโหกเหอ

แลแลเนื้อผ้า

ทำปรี๊ดมันเล่า

รูตลอดนี้วก้อย

ทอพื้สามสิบห้า

รูตลอดนี้วก้อย

ตัวน้องยังน้อย

ตัวน้องยังน้อย..เออ..ก่อน

สำนวนยายดับ คงแก้ว

ทอโหกเหอ

ยกนางขึ้นรถ

จูบแก้มพี่หอมหมาก

จูบพลางชมพลาง

ทอพื้สามสิบหก

จูบพลางชมพลาง

จูบปากพี่หอมเทียนรวง

หว่างนางอิมมี..เออ..คู่

สำนวนยายดับ คงแก้ว

บทที่ ๔ ผ้าทอนาหมื่นศรี

ชนิดของผ้า

สมัยก่อนการทอผ้าของชาวนาหมื่นศรีเป็นการทอเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ผ้าที่ทอสามารถแบ่งได้ตามการใช้งานในสมัยก่อนเป็น ๔ ชนิด ได้แก่ ผ้านุ่ง ผ้าม่ม ผ้าเช็ดหน้า และผ้าที่ทอด้วยจุดประสงค์พิเศษ ผ้าแต่ละชนิดจะมีขนาด ลักษณะและลวดลายต่างกันไป

๑. ผ้านุ่ง

ผ้านุ่งยังแบ่งได้เป็น ๒ ชนิด คือ ผ้ายาว และผ้าถุง หรือ ไส้โรง

ผ้ายาว

ขนาด กว้าง ๓๖ - ๔๐ นิ้ว ที่กว้างต่ำกว่านี้ก็มีบ้าง ที่พบมี ๓๓ - ๓๔ นิ้ว

ยาว ๒.๗๕ - ๓.๕๐ หลา

สี น้ำเงิน ม่วง (เรียกสีหนู) ทั้งมีลวดลายและไม่มีลวดลาย

ลาย หางกระรอก ราชวัตร ตาสมุก

การใช้งาน ใช้เป็นผ้านุ่งโจงกระเบน

ผ้ายาว

ผ้าถุงหรือไส้โรง

ผ้าถุงหรือไส้โรง

ขนาด กว้าง ๓๖ - ๔๐ นิ้ว ยาว ๒ หลา หรือครึ่งหนึ่งของผ้ายาว

สี น้ำเงิน ม่วง (เรียกสีหนู) แดง เขียว ทั้งมีลวดลายและไม่มีลวดลาย

ลาย หางกระรอก ราชวัตร ตาสมุก หัวพลู ตานก ตาหมากรุก ผู้หญิงนิยม

ใช้ลายละเอียด ส่วนผู้ชายนิยมผ้าตา

การใช้งาน ใช้เป็นผ้านุ่ง

๒. ผ้าห่ม

ขนาด มีหลายขนาด คือขนาดเล็กที่สุดกว้าง ๑๒ นิ้ว ส่วนใหญ่ที่พบประมาณ ๑๕ - ๑๘ นิ้ว เป็นขนาดที่เหมาะสมสำหรับพาดไหล่สไบเฉียง ส่วนขนาดใหญ่กว้างประมาณ ๒๕ นิ้ว ขึ้นไป เป็นขนาดผ้าขาวม้า ที่พบใหญ่สุด ๒๘ นิ้ว ความยาวประมาณ ๒ หลา หรือ ๔ ศอกก่า บางทีสั้นกว่าเล็กน้อย

สี นิยมพื้นแดง ลวดลายยกดอกเป็นสีเหลืองมากที่สุด นอกจากนี้มีขาว เขียว ตอง ดำ น้ำเงิน

ลาย นิยมลายลูกแก้วมากที่สุด ลายอื่น ๆ ได้แก่ ดอกจัน ดาวล้อมเดือน แก้วชิงดวง เม็ดแตง ช่อมาลัย ช่อล่อกอ ลายประสม ลายรูปสัตว์ รูปคน และลายตัวหนังสือที่ผู้ทอดต้องมีความสามารถเป็นพิเศษ ส่วนผ้าขนาดใหญ่ก็นิยมลายเช่นเดียวกับผืนเล็ก และยังมีลายที่ทอเฉพาะผ้าผืนใหญ่คือลายราชวัตร ถ้าใช้เป็นผ้าขาวม้าจะทอเป็นผ้าตา

การใช้งาน ผ้าห่มทอยกดอกผืนใหญ่ นิยมใช้สำหรับผู้ชาย เป็นผ้าโพกศีรษะ พาดไหล่ รัตพัสดุ์(คาดเอว) หากใช้เป็นผ้าขาวม้าผูกอาบน้ำก็เป็นผ้าตา ส่วนผู้หญิงจะใช้ผืนแคบกว่า สำหรับพาดไหล่สไบเฉียง เท่าที่พบเป็นผ้าทอยกดอกทั้งหมด ผ้าเหล่านี้เก็บไว้ใช้ในโอกาสสำคัญเท่านั้น เช่น ไปวัด ทำบุญตักบาตร แต่งงาน บวชนาค ในการใช้เป็นผ้าพาดผู้หญิงพาดจากไหล่ขวา ผู้ชายพาดจากไหล่ซ้าย

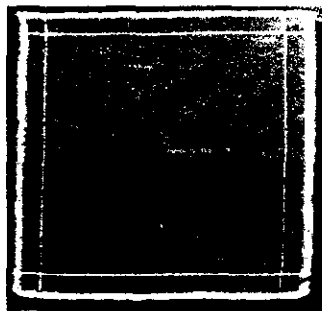
๓. ผ้าเช็ดหน้า

ขนาด กว้าง ยาว ๑๔ - ๒๐ นิ้ว ขนาดเท่ากับผ้าสไบ

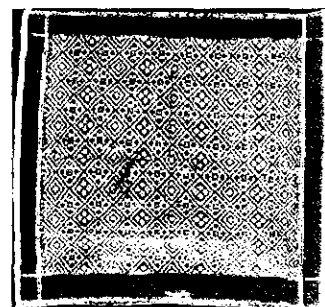
สี แดง ถ้าเป็นลวดลาย จะใช้สีเหลืองหรือสีขาว

ลาย นิยมลายลูกแก้วมากที่สุด ลายอื่น ๆ ได้แก่ ดอกจัน ดาวล้อมเดือน แก้วชิงดวง ซ่อมาลัย ซ่อลอกอ เม็ดแดง ดอกกก ลายประสม เช่นเดียวกับผ้าหม่ม ถ้าใช้เป็นผ้าเช็ดปาก นิยมทอเป็นผ้าพื้นหรือผ้าตาสีแดง

การใช้งาน ใช้เป็นผ้าเช็ดหน้า เช็ดปาก(เช็ดน้ำหมาก) ปูกราบพระ กราบขอขมา ห่อขันหมาก นิยมเรียกกันว่า ลูกผ้า หรือ ผ้าน้อย (น้อย แปลว่าเล็ก)

ผ้าเช็ดหน้าพื้นแดงของยายแปลก

ผ้าเช็ดหน้าลายประสม

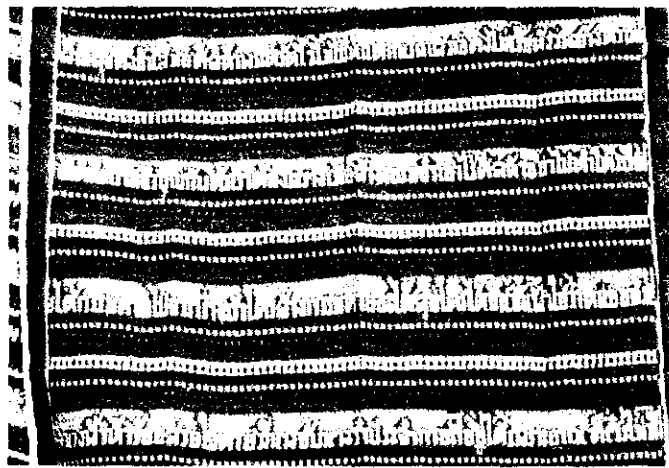
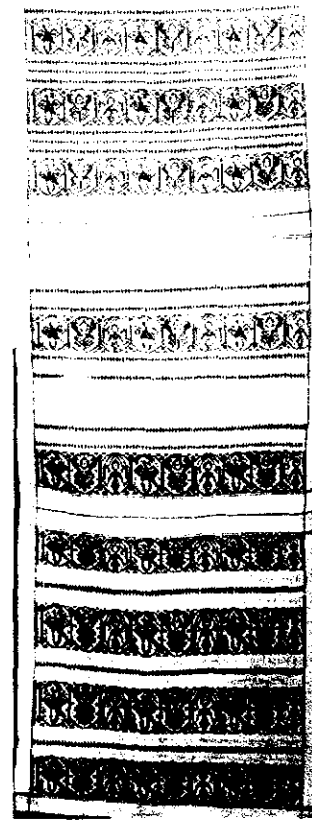
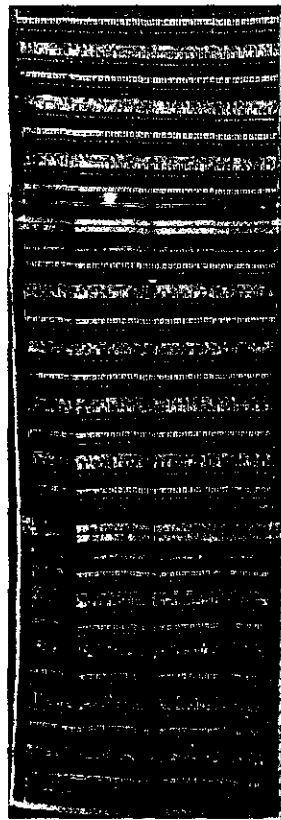
๔. ผ้าทอด้วยจุดประสงค์พิเศษ

๔.๑ ผ้าพานช้าง

เป็นผ้าทอผืนยาว เกิดจากทอผ้าเช็ดหน้าต่อกันหลายผืน แต่เดิมใช้ ๑๒ ผืน หรือน้อยกว่า แต่เป็นจำนวนคู่ การกำหนดสีและลายเช่นเดียวกับผ้าเช็ดหน้า ใช้สำหรับพาดบนโลงศพ หลังจากเสร็จงานศพแล้วตัดแบ่งเป็นผืน ๆ เพื่อถวายพระหรือแจกลูกหลานเก็บไว้เป็นที่ระลึก การทอผ้าพานช้างนั้นไม่ได้ทอทั่วไป ผู้ทอมักมีเจตนาเฉพาะว่าเก็บไว้สำหรับงานศพของตนเอง หรือทอให้แก่ผู้ที่รักใคร่นับถือกัน

ยายแปลกกับผ้าพานช้างที่ทอเตรียมไว้ใช้เอง

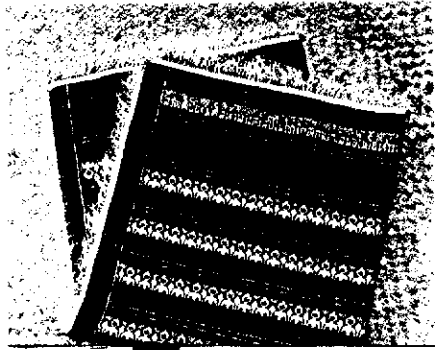
ผ้าพานช้างลายตัวหนังสือ

๔.๒ ผ้าตั้ง

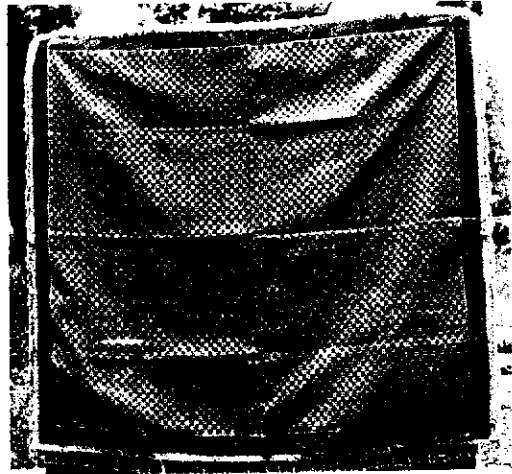
เป็นผ้าที่ใช้ในพิธีแต่งงาน เมื่อฝ่ายชายไปเจรจาขอหมั้น ฝ่ายหญิงจะตก (เรียกสินสอด) เป็นเงิน ในสมัยก่อนเรียกสินสอดเป็นบาท เช่น ๙ บาท ๑๙ บาท ๒๙ บาท ฝ่ายหญิงเรียกสินสอดไปเท่าไรก็ต้องเตรียมทอดผ้าไว้ให้ฝ่ายชายให้เหมาะสมกับที่ตกกันไว้ เช่น เรียก ๙ บาท ผ้า ๑ สำรับ เรียก ๑๙ บาท ผ้า ๒ สำรับ เรียก ๒๙ บาท ผ้า ๓ สำรับ เป็นต้น ใน ๑ สำรับนั้นประกอบด้วย ผ้านุ่ง ๑ ผืน และผ้าห่ม ๑ ผืน เมื่อเจ้าบ่าวยกขันหมากมาถึงบ้าน เจ้าสาว ก็จะเปลี่ยนผ้าสำรับใหม่ที่เจ้าสาวเตรียมไว้ให้

๔.๓ ผ้าถวายพระ

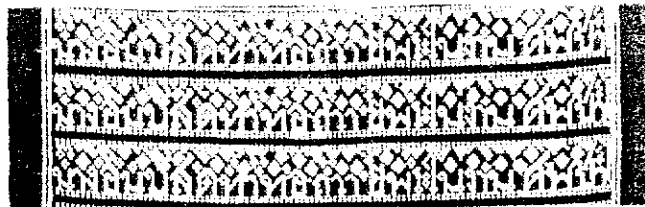
เท่าที่พบเป็นผ้าทอถวายพระ มี ๒ ขนาด คือขนาดผ้าเช็ดหน้า และขนาดอาสนะ ผู้ทอมักจะใช้ลายตัวหนังสือเพื่อบอกความประสงค์ อุดมคติหรือศรัทธาไว้ในผืนผ้า และประสมลายอื่น ๆ ลงไปเพื่อความสวยงาม

ผ้าอาสนะของยายฝ้าย มีตัวหนังสือความว่า
“ สวัสดิ์ปิใหม่คิดหน้าพระตรัสไว้ไม่ใช่ทกคนรกเสมอ
ไม่รู้หัวว่าสร้างความคิด
ฝ้ายสุขคงหมู่ที่ 4 ตำบลนาหมื่นศรี อ.เมือง จ.ตรัง ”

ผ้าอาสนะของยายเปลกทอลายราชวัตร

ข้อความในผืนผ้าแสดงจุดประสงค์ของผู้ทอ

ลายผ้านาหมื่นศรี

ลวดลายผ้านาหมื่นศรีที่สำรวจและเก็บภาพมาได้ นั้น มาจากผ้าเก่าที่คนทอผ้ารุ่นก่อน หรือลูกหลานเก็บไว้ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งติดตามได้จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสำรวจรวบรวมไปเก็บไว้ แต่มีชื่อลายบางลายที่ยังไม่สามารถหาตัวอย่างผ้าได้ ส่วนลายผ้าเก่าที่พบสามารถแบ่งกลุ่มเป็น ๓ ลักษณะ คือ ผ้าพื้น ผ้าตา และ ผ้ายกดอก

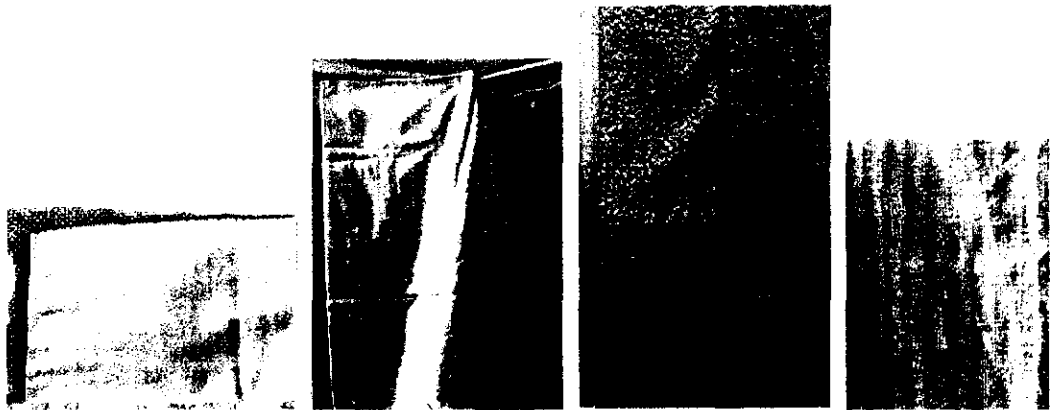
ผ้าพื้น

เป็นผ้าที่ใช้เส้นด้ายยืนสีเดียวและก่อเขาลายขัดเท่านั้น สามารถทำให้เกิดลวดลายในเนื้อผ้าได้ด้วยเทคนิคการใช้เส้นด้าย ในกลุ่มผ้าพื้น แบ่งเป็น ๓ จำพวกได้แก่

๑. ผ้าพื้นธรรมดา แบ่งได้เป็น ๒ ชนิด คือ ใช้ด้ายยืนและด้ายพุ่งสีเดียวกัน จะได้ผ้าพื้นสีเรียบ แต่ถ้าใช้ด้ายพุ่งต่างสี ตัวหรือไหม จะได้ผ้าสีเหลือบ สมัยก่อนนิยมย้อมแดงพุ่งสด ได้สีส้มเหลือบ ย้อมน้ำเงินพุ่งเหลืองหรือเขียวตอง ได้สีเขียวเหลือบ

๒. ผ้าหางกระรอก หรือผ้าลายหางกระรอก เกิดจากการนำด้ายพุ่งไปประกบกับเส้นไหมสีขาวยันกันให้เป็นเกลียว เรียกว่า คบ เมื่อทอแล้วจะเกิดลายในตัวเหมือนหางกระรอก

๓. ผ้าล่อง คือผ้าริ้ว หรือ ผ้าลายทาง เกิดจากการสลับสีด้ายพุ่งเป็นตอน ๆ ไป หากจะทำผ้าลายหางกระรอกให้เป็นหางกระรอกล่องก็ให้สลับสีด้ายพุ่ง แต่คงคบบไหมสีขาวยันเดิม

ผ้าพื้นยืนน้ำเงินพุ่งเหลือง

ผ้าพื้นยืนน้ำเงินพุ่งเหลือง

ผ้าหางกระรอก

ผ้าหางกระรอกล่อง

ในชุดผ้าล่องนี้หากมีการสลับเส้นด้ายพุ่งเป็นจังหวะเท่า ๆ กันไปตลอด ก็จะมีชื่อเรียกเป็นลายเช่นกัน มีหลายลาย เช่น ลายหัวพลู ลายดอกเข็มและลายดอกข่อย

ลายหัวพลูยีนน้ำเงิน ฟุ้งน้ำเงินสลับเขียว

ลายหัวพลู ใช้ด้ายยีนสีเดียว ด้ายฟุ้งสลับสี ๒ ตรน โดยใช้สีเหมือนด้ายยีน ๔ ครั้ง และสีอื่น ๒ ครั้ง ลายหัวพลูนี้ไม่ได้กำหนดสี ส่วนใหญ่จะยีนน้ำเงินหรือเขียว ฟุ้งด้วยสียีนสลับขาวเห็นเป็นริ้วเล็ก ๆ

ลายดอกเข็ม ใช้ด้ายยีนและด้ายฟุ้งลักษณะเดียวกับลายหัวพลู แต่จะกำหนดสีด้ายยีนเป็นสีดำ ด้ายฟุ้งเป็นสีแสดงกับสีขาว โดยฟุ้งแสดง ๔ ครั้ง ฟุ้งขาว ๒ ครั้ง ทำให้นื้อผ้าเป็นประกายสีเหลือบระหว่างแสดง ขาว และดำ ซึ่งจะเห็นสีแสดงเด่นชัดที่สุดจึงเรียกว่าลายดอกเข็มตามสีที่ปรากฏ ไม่มีผ้าตัวอย่าง

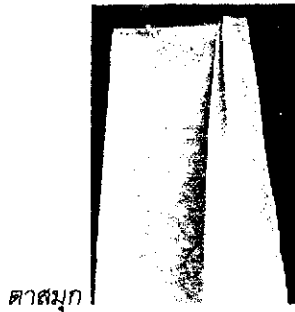
ลายดอกข่อย ใช้ด้ายยีนสีเดียว ด้ายฟุ้งสลับสี ๔ สีหรือ ๔ ตรน แต่ละสีฟุ้ง ๒ ครั้ง เป็นผ้าริ้วสลับสี แต่เนื่องจากทอเพียงสีละ ๒ เส้น จึงไม่เห็นเส้นชัดเจน จะเห็นเป็นริ้วลายกระจายเหลือบ ๆ กันไปทั้งผืน เหมือนดอกข่อยซึ่งเป็นดอกเล็ก ๆ ไม่มีผ้าตัวอย่าง

ผ้าตา

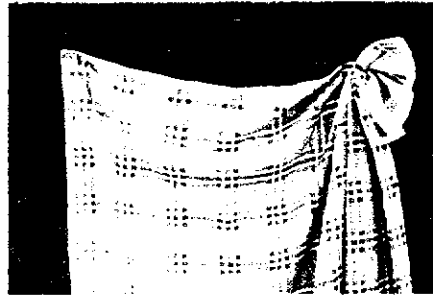
เป็นผ้าทอที่กำหนดสีด้ายยีนมากกว่า ๑ สี ส่วนด้ายฟุ้งมีตั้งแต่ ๒ สีขึ้นไป เพื่อให้เกิดตาสีเหลี่ยมตามต้องการ เก็บตะกอลายชัดอย่างเดียวเหมือนกับผ้าพื้น ส่วนใหญ่ทอเป็นผ้าโล่งชายและผ้าขาวม้า มีบางตาที่แต่เดิมทอเป็นผ้ายาว เช่น ตาสมุก การกำหนดลวดลายของผ้าตาทำได้ด้วยการเรียงเส้นด้ายยีนสลับสี และด้ายฟุ้งสลับสีเช่นกัน ซึ่งมีลายต่าง ๆ เท่าที่รวบรวมได้ ดังนี้

๑. **ตาสมุก** ใช้ด้ายยีนสลับสี ๔ คู่ สีเดียว ๑ คู่ เป็น ธง หรือตัวคัน การใช้ด้ายฟุ้งก็เช่นกันคือ สลับสี ๔ คู่ และสีเดียว ๑ คู่ เดิมนิยมใช้สีเขียวเหลือง สามารถดัดแปลงเพิ่มเติมเป็นตาสมุกห้องได้ด้วยการเพิ่มสีด้ายยีนเป็นระยะ และเพิ่มสีด้ายฟุ้งในลักษณะเดียวกันด้วยจำนวนเส้นที่เท่ากัน เพื่อให้เกิดเป็นตาราง แต่ถ้าจะให้ เป็นลวดลายตาประสม จะใช้ด้ายยีนแบบตาสมุกไปชุดหนึ่งกับด้ายยีนสีเดียวในจำนวนเส้นที่เท่ากันสลับกันไป ส่วนด้ายฟุ้งก็เช่นกัน ด้ายฟุ้งตอนแรกจะสลับกระสวย ๒ สี เพื่อทำให้เกิดเป็นลวดลายตาสมุกในช่องที่ด้ายยีนสลับสี และลายลูกโซ่แนวนอนในช่องที่ด้ายยีนสีเดียว เมื่อได้ขนาดที่ต้องการคือเกิดเป็นตาสีเหลี่ยมจัตุรัสแล้ว จะเปลี่ยนด้ายฟุ้งตอนใหม่เป็นสีเดียวตลอด ซึ่งจะทำให้เกิดเป็น

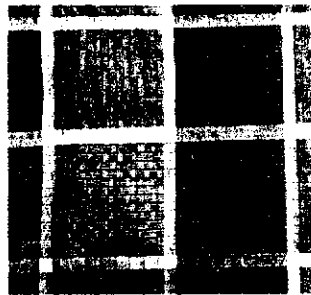
ลายลูกโซ่แนวตั้งในช่องที่ด้ายยืนสลับสี และเป็นผ้าพื้นในช่องที่ด้ายยืนสีเดียว ลักษณะสีในช่องผ้าพื้นขึ้นอยู่กับสีด้ายพุ่ง ถ้าสีเดียวกับด้ายยืนจะเป็นพื้นเรียบ แต่ถ้าใช้ด้ายพุ่งต่างสีกับด้ายยืนจะเกิดสีเหลือบ รวมแล้วในแต่ละชุดลายจะได้ตาสีชนิด

ตาสมุก

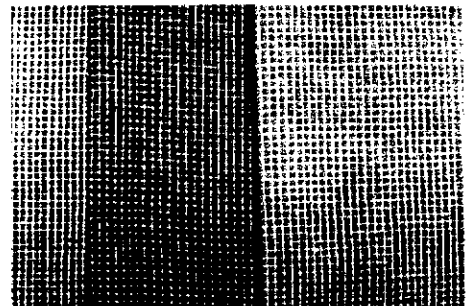
ตาสมุกห้อง

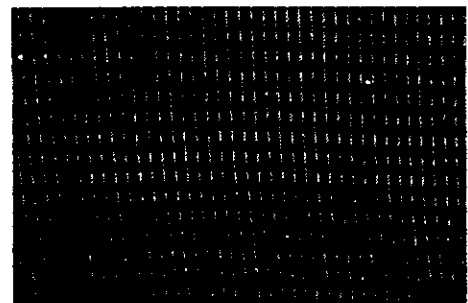
ตาประสม ช่องบนซ้ายเป็นลูกโซ่แนวตั้ง บนขวาเป็นผ้าพื้น ล่างซ้ายคือตาสมุก ล่างขวาคือลูกโซ่แนวนอน

๒. ลูกโซ่ ลายนี้ใช้ด้ายยืนสลับสีเช่นเดียวกับตาสมุก สลับสี ๔ คู่ สีเดียว ๑ คู่ ส่วนด้ายพุ่งสีเดียวตลอด ทำให้เกิดลายริ้วในแนวตั้ง (ดูตัวอย่างจากตาประสม) นิยมทอเป็นผ้าใส่รงชาย

๓. ตาราง ออกเสียง "ตาราง" เป็นลายเล็ก ๆ ด้ายยืน ๒ สี เส้นกรอบซึ่งเรียกว่า ลูกเกียบ หรือ ธง ๒ เส้น ในกรอบ ๔ เส้นหรือ ๖ เส้น ด้ายพุ่ง ๒ ตรน สลับสี ๔:๒ หรือ ๖:๒ แบบเดียวกับด้ายยืน นิยมทอเป็นผ้านุ่ง

๔. ตานก เป็นลายคล้ายตาราง กำหนดด้ายยืนเหมือนกัน คือ ๒ สลับ ๔ หรือ ๖ ใช้ด้ายพุ่ง ๒ ตรน แต่สลับสีจำนวนเท่ากัน เช่น ๔:๔ หรือ ๖:๖

๕. ตาเท่ากัน เป็นผ้าตาที่ใช้ด้ายยืนและด้ายพุ่งสลับสีเท่ากันไปตลอด ส่วนใหญ่จะใช้ ๔ : ๔ เกิดเป็นตาเล็ก ๆ ใช้ทอผ้าถุง ถ้าทอเป็นผ้าขาวม้าก็ขยายให้ตาใหญ่ขึ้น โดยเพิ่มจำนวนเส้นด้ายในแต่ละช่อง

๖. ดอกมุต (มะมุต ผลไม้พื้นเมืองภาคใต้ ใบและต้นคล้ายมะม่วง) เป็นผ้าตาที่ลายละเอียดจนเกือบจะมองไม่เห็น เพราะเรียงด้ายยืนสลับแบบชิดกันมาก คือ แดง ๒ ขาว ๒ ดำ ๔ และพุ่งสลับ แดง ๒ ขาว ๒ ดำ ๔ แบบเดียวกันด้วย ไม่มีผ้าตัวอย่าง

ผ้ายกดอก

เป็นผ้าที่มีลวดลายบนสูงขึ้นไปในเนื้อผ้า เกิดจากการใช้ด้ายพุ่ง ๒ ชนิด ชนิดที่ ๑ เรียกว่า ด้ายตี คือเส้นด้ายที่ทำให้ปรากฏดอกเป็นตัวบนสูงกว่าสีพื้น ทอตามลายแต่ละนัด ชนิดที่ ๒ เรียกว่า ด้ายสี ใช้ทอลายขัดสลับด้ายตีทุกครั้งเพื่อเป็นโครงร่างพื้นผ้าและหนุนยกดอกให้เด่น หากเส้นด้ายตีหลุดออกไปพื้นผ้าจะยังคงอยู่ในลักษณะผ้าพื้น

ผ้ายกดอกมีลวดลายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑ ลายลูกแก้ว

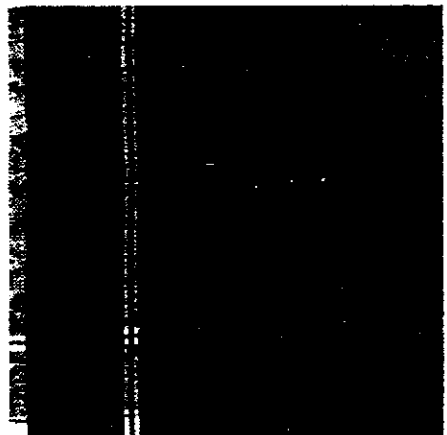
ลายลูกแก้วถือเป็นลายพื้นฐานของผ้าทอทุก ๆ แห่่ง แต่ละแห่่งจะมีลักษณะพิเศษเฉพาะตัวแตกต่างกันออกไป นิยมทอเป็นผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า และผ้าพานช้าง

ลักษณะลูกแก้วที่อยู่ในลายผ้าเป็นเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เหมือนกับลูกแก้วของลูกกระพรวนบ้าน ผ้าลายลูกแก้วของนาหมื่นศรีทุกลายจะยกดอก ๔ นัด (ตะกอ) ยกเว้นลายลูกแก้วสีหน่วยใน แต่ละลายมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไป ได้แก่

ลายลูกแก้ว เป็นคำเรียกรวม ๆ ของลายที่มีลูกแก้วตรงใจกลาง และเส้นขอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนรวมเป็นชั้น ๆ ถ้ารวมเป็น ๓ ชั้น เรียกลูกแก้วสามยอด มีแปดเป็น ๒ ชั้น หรือสี่ชั้นก็มี แต่คงเรียกชื่อลายลูกแก้วเฉย ๆ ไม่เรียกตามจำนวนยอด ตัวลายลูกแก้วแต่ละลูกจะต้องขาดจากกันไม่ต่อเนื่อง ถ้าลายต่อกันคนแต่ก่อนจะบอกว่าทอผิด

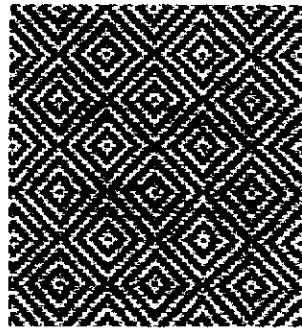
ลายลูกแก้วย่าน เป็นลูกแก้วเล็ก ๆ ไม่มีเส้นขอบ เรียงเป็นแถวยาวตามแนวยืน และมีเส้นหยักคั่น ลักษณะการเก็บลายเหมือนลายลูกแก้วสามยอด แต่ทอไม่เต็มดอกหรือไม่ครบ ๓ ยอด คือทอเพียงให้ได้ลูกแก้วใจกลางแล้วขึ้นต้นใหม่

ลูกแก้วย่าน

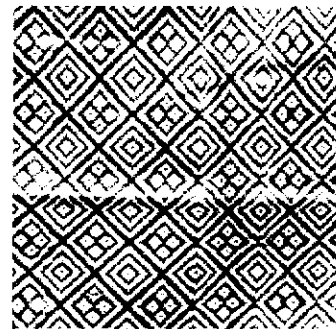

ลายลูกแก้วฝูง เป็นลูกแก้วเล็ก ๆ ไม่มีเส้นขอบ กระจายห่าง ๆ ให้ประสมกับลายอื่นให้เกิดเป็นลายใหม่ได้หลายลาย พบว่ามีทอเป็นผ้าถุงด้วย ลายนี้แปลงได้โดยแทรกทอด้วยสีพื้นเมื่อครบดอก แล้วจึงขึ้นนัตที่ ๑ ใหม่ ไม่ต้องวนกลับ ทำให้เห็นเป็นจุดเล็ก ๆ กระจายแทรกกระหว่างดอก

ลายลูกแก้วสี่หน่วยใน เป็นลูกแก้วเล็ก ๔ ลูก อยู่ในเส้นขอบสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน จะเป็นขอบชั้นเดียวหรือ ๒ ชั้นก็ได้

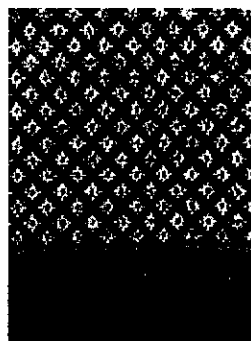

ลูกแก้วหรือลูกแก้วสามยอด

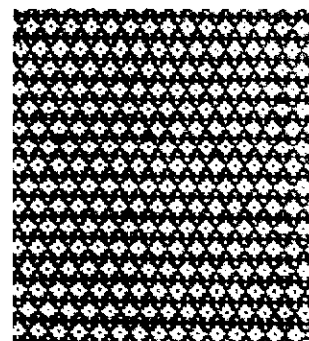

ลูกแก้วประสม ส่วนที่มี ๔ เม็ด

ในกรอบคือลูกแก้วสี่หน่วยใน

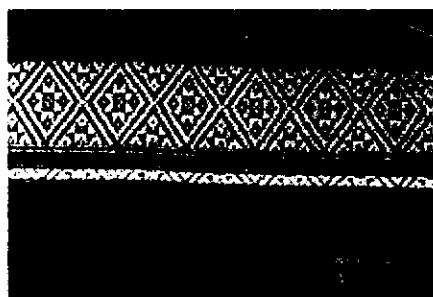
ส่วนหนึ่งของผ้าถุงลายลูกแก้วฝูง

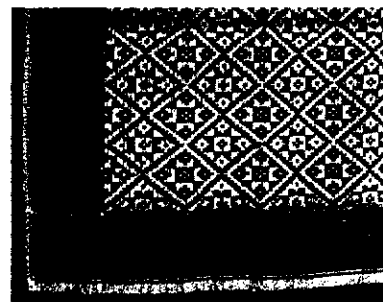
ลายลูกแก้วฝูงแบบทอตัน

๒.ลายดอกจัน

ลักษณะลวดลายเป็นลวดลายดอกจันอยู่ในสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ยกดอก ๑๑ นัต มีทั้งดอกจันล้วนและประสมกับลายอื่น ถ้ามีแต่ดอกจันมักสลับกันเป็นดอกจันคว่ำและดอกจันหงาย ถ้าประสมกับลายอื่นจะใช้ดอกจันคว่ำ

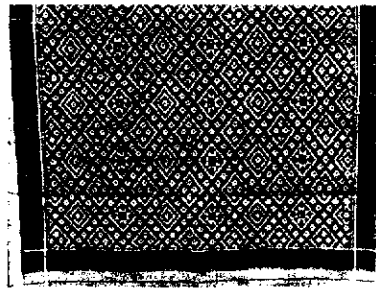
ดอกจันคว่ำ

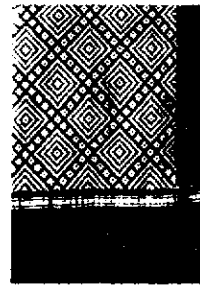
ดอกจันคว่ำหงายสลับกัน

๓. ลายดาวล้อมเดือน

เป็นลวดลายที่สามารถประสมกันระหว่างลายลูกแก้วหลาย ๆ ชนิดรวมทั้งลายดอกจันด้วย แต่ตัวหลักมีลูกแก้วฝูงเป็นดาว เรียงแถวติดกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน และมี เดือน อยู่ภายในเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลูกแก้วสีหน่วยใน ดอกจัน หรือจะประสมทุกลายสลับกันลงไปก็ได้ เนื่องจากลายซับซ้อนขึ้น จำนวนนัดจึงมากขึ้นตามไปด้วย ถ้าประสมดอกจันจะยกดอก ๑๗ นัด

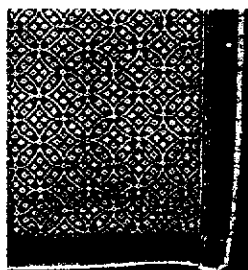
ลายดาวล้อมเดือนมี "เดือน" หลายชนิด

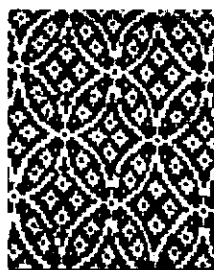
ลายดาวล้อมเดือนมีลูกแก้วเป็นเดือน

๔. ลายแก้วชิงดวง

ลักษณะลวดลายเป็นวงกลมหรือรูปไข่เกี่ยวร้อยทับกัน ภายในช่องที่เป็นใจกลางมีลูกแก้วฝูง ๔ เม็ด ส่วนช่องที่เกี่ยวทับกัน ๔ ช่องใน ๑ วง จะมีลูกแก้วฝูงช่องละ ๒ เม็ด ซึ่งจะอยู่ในเขตของวงกลม ๒ วง เหมือนแก้ว ๒ ดวงแย่งชิงกันอยู่ จึงเรียกชื่อแก้วชิงดวง แต่เดิมลายนี้ยกดอก ๑๗ นัด ผู้ทอกำหนดเส้นด้ายและเก็บลายด้วยการจดจำและจินตนาการ การเก็บลายยกดอกอาจขาดเกินกันเล็กน้อย ทำให้บางที่ลวดลายแนวเฉียงไม่ค่อยตรงกัน แต่อาศัยความชำนาญ "ลัก" ยกเส้นด้าย เพื่อตัดลายให้ตรงกัน ลายจึงไม่ค่อยสมบูรณ์ สังเกตได้ง่ายว่าในผ้ารุ่นเก่า ลูกแก้วแต่ละเม็ดอาจแหงนหายไปบ้าง ต่อมาเมื่อใช้วิธีแกะลายลงกราฟ จึงปรับปรุงเป็น ๒๓ นัด เพื่อให้ลายสมบูรณ์เป็นแนวสม่ำเสมอเท่ากันตลอด ลักษณะวงจะเป็นวงกลมหรือรูปไข่ขึ้นอยู่กับกาทอซ้ำในแต่ละนัด ซึ่งไม่เท่ากัน เพื่อตัดลายให้โค้งมน ทอซ้ำ ๑ - ๓ ครั้ง ดอกค่อนข้างกลม ซ้ำ ๒ - ๔ ครั้ง ดอกจะรีเป็นรูปไข่ ทอซ้ำเท่ากันตลอด ดอกเป็นเหลี่ยม ผู้ทอจะต้องสังเกตขนาดกว้างช่องพิมพ์ ขนาดเส้นด้ายยืนและด้ายพุ่ง จึงจะกำหนดได้ว่าแต่ละนัดจะทอซ้ำกี่ครั้ง จึงจะได้รูปร่างตามต้องการ

แก้วชิงดวงแบบวงกลม

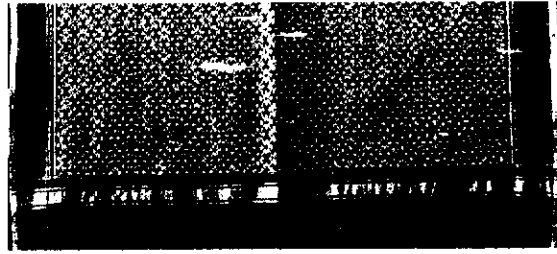
แก้วชิงดวงแบบรูปไข่

แก้วชิงดวงทอซ้ำเท่ากันทุกนัด

๕. ลายช่อมาลัย

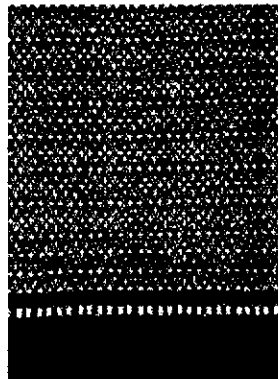
เป็นลวดลายดอกไม้ไม้ก้านแย่ง ยกดอก ๗ นิ้ว

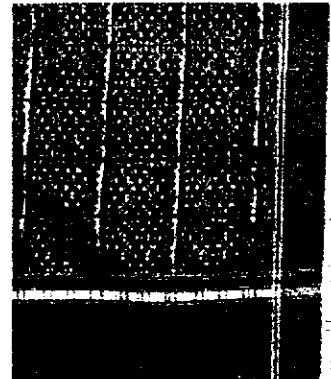
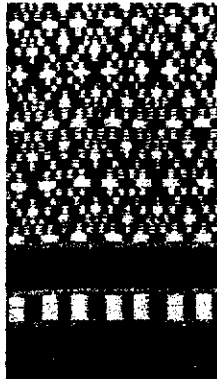
ลายช่อมาลัย

๖. ลายช่อลอกอ (ช่อมะละกอ)

ลักษณะคล้ายช่อดอกมะละกอตัวผู้ที่เรียกว่ามะละกอมาลัย ต่างกับลายช่อมาลัยเล็กน้อย ตรงที่ตัวลายแน่นชิดกว่า ยกดอก ๖ นิ้ว ที่ยังมีเหลือเก็บอยู่ ๑ ผืน เป็นของยายเผียน อ่อนช่วย บ้านไผ่สูง ทอเป็นผ้าห่ม อีกผืนหนึ่งเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา เป็นลายจีวระหว่างดอกทำให้เห็นเป็นช่อง ๆ

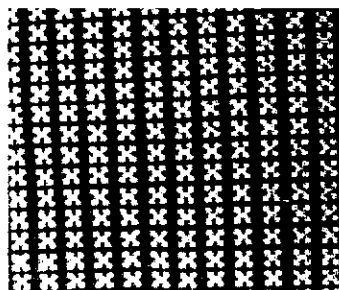
ผ้าห่มลายช่อลอกอของยายเผียน

ผ้าห่มลายช่อลอกอที่สถาบันทักษิณ

๗. ลายดอกกก

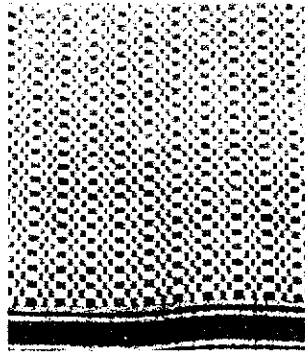
ลักษณะลายเป็นดอกไม้บ้านสี่กลีบ มีแกนกลาง ดอกโปรยห่างกัน ยกดอก ๒ นิ้ว ไม่มีผ้าตัวอย่างในพื้นที่แต่มีเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา

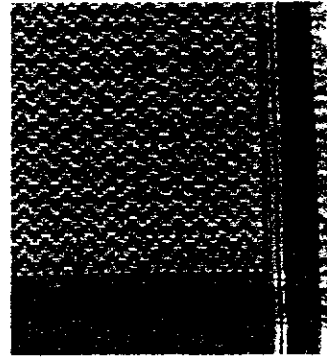
ผ้าลายดอกกกที่สถาบันทักษิณ

๘. ลายดอกมะพร้าว

ลักษณะเป็นลายดอกไม้หกกลีบ เป็นแถวต่อเนื่องกันไปตลอด ยกดอก ๓ นัด ไม่มีผ้าตัวอย่างในหมู่บ้าน แต่มีเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา ส่วนลายดอกมะพร้าวอีกแบบหนึ่งเป็นของยายเบื่อน ชุนทอง แปลงจากลายลูกแก้ว ลายเป็นหยัก ๆ เหมือนก้านดอกมะพร้าว

ผ้าลายดอกมะพร้าวที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา

ผ้าลายดอกมะพร้าวของยายเบื่อน

๙. ลายดอกพิกุล

เป็นผ้ายกดอก แต่ก่อนเคยมีคนทอเป็นผ้าถุง ไม่พบผ้าตัวอย่างในพื้นที่

๑๐. ลายดอกเทียน

เป็นผ้ายกดอกนัดเดียว ด้ายยืนสีเดียว ยก ๒ ชม ๔ ไม่พบผ้าตัวอย่างในพื้นที่

๑๑. ลายลูกหวาย

เป็นผ้ายกดอกนัดเดียว ไม่พบผ้าตัวอย่างในพื้นที่ การจัดเรียงเส้นด้ายยืน สลับสีเหมือนตาสมุก เพิ่มยกดอก โดยยก ๔ ชม ๔ ด้ายพุ่ง ๒ สีสลับกัน

๑๒. ลายท้ายมังกร

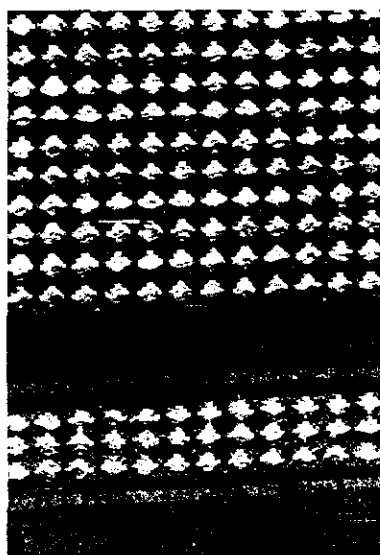
ลักษณะเป็นดอกไม้ตูมเล็ก ๆ สี่กลีบ ยกดอก ๓ นัด ไม่พบผ้าตัวอย่างในพื้นที่ แต่มีเก็บที่ศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มอ.

๑๓. ลายเกสร

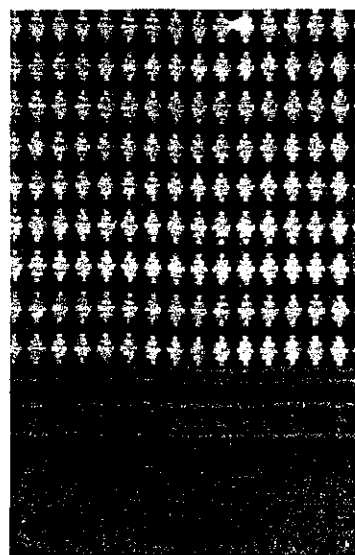
ลักษณะลายเหมือนเกสรดอกไม้ จึงตั้งชื่อว่าลายเกสร ยกดอก ๒ นัด ปาดับ คงหมุน เล่าว่าเคยทอถุงเมื่อสาว ๆ ยืนดำ ดอกเหลือง แต่จำสูตรเก็บลายไม่ได้แล้ว ไม่พบผ้าตัวอย่างในพื้นที่

๑๔. ลายเม็ดแดง

ลักษณะเป็นลายเม็ดเล็ก ๆ รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ยกดอก ๓ นัด ผ้าที่ทอออกมาแล้วดอกจะสั้นหรือสูงขึ้นอยู่กับ การทอซ้ำในแต่ละนัด ถ้านัดหนึ่งทอซ้ำเพียง ๒ ครั้ง ดอกจะสั้น ทอซ้ำ ๓ ครั้ง ดอกสูงขึ้น นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับพื้นพิมพ์ด้วย ถ้าพื้นพิมพ์ทึบทำให้ดอกสั้น พื้นพิมพ์เน้นชัดทำให้ดอกสูงรี

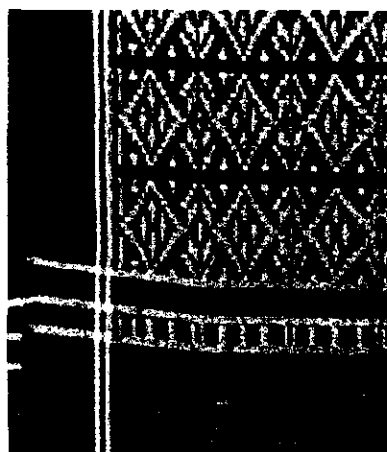
เม็ดแดงผ้าเก่า

เม็ดแดง

๑๕. ลายข้าวหลามตัด

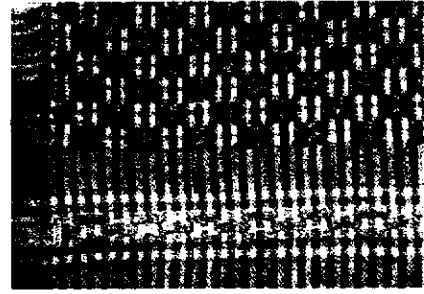
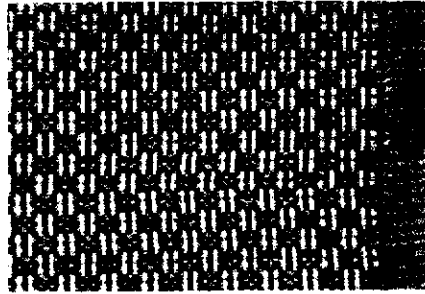
ลายเป็นรูปข้าวหลามตัดเล็ก ๆ ๔ ดอก เหมือนเม็ดแดง อยู่ในกรอบข้าวหลามตัด ระหว่างแต่ละดอกคั่นด้วยลายดอกไม้สลับกันไป ยกดอก ๔ นัด ไม่มีผ้าตัวอย่างในหมู่บ้าน แต่มีเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา

ผ้าลายข้าวหลามตัดที่สถาบันทักษิณฯ

๑๖. ลายราชวัตร

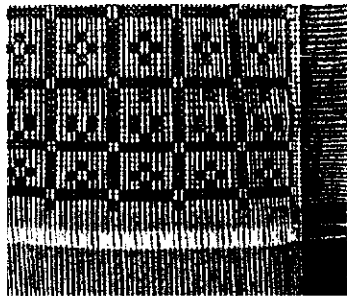
เป็นผ้าทอที่เล่นลายด้วยการสลับสีเส้นด้าย ทั้งด้ายยืนและด้ายพุ่ง ทำให้เกิดเป็นลวดลายอนุโลม ๆ เป็นตาเล็ก ๆ ขึ้นในเนื้อผ้า ยกดอก ๒ นัด

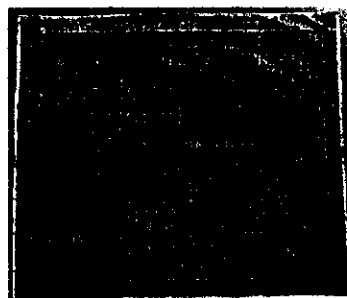
ผ้าห่มลายราชวัตร

๑๗. ลายราชวัตรห้อง

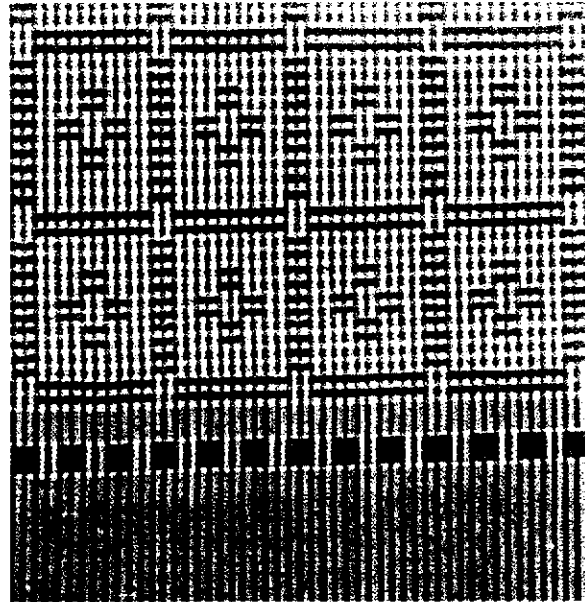
เป็นผ้าทอที่สลับสีเส้นด้ายตามลักษณะของลายราชวัตร ยกดอก ๔ นัด เพิ่มลวดลายเป็นตารางสี่เหลี่ยมเป็นห้อง ๆ มีลายดอกไม้้อยู่ตรงกลาง

ผ้าลายราชวัตรห้องจากตาให้

ผ้าเช็ดหน้าลายราชวัตรห้องจากยายนาง

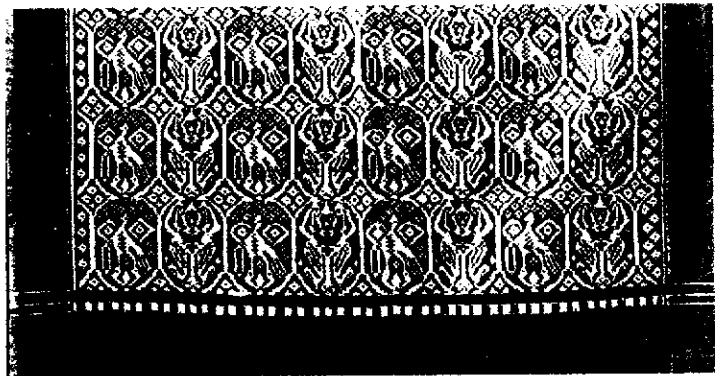
ผ้าห่มลายราชวัตรห้องที่มิวเซียมใหม่

๑๘. ผ้าตีนัด

เป็นผ้ายกดอก ๒ นัด สลับขึ้นลง เรียงด้ายสีเดียว ช่ม ๘ ยก ๖ ทอนัดละ ๓ รอบ คั่นด้วยทอพื้นหรือลายขัด ๓ ครั้ง ก่อนจะขึ้นนัดต่อไป ทำให้เกิดเป็นร่องเล็ก ๆ ระหว่างยกดอก ไม่มีผ้าตัวอย่าง

๑๙. ลายครุฑ

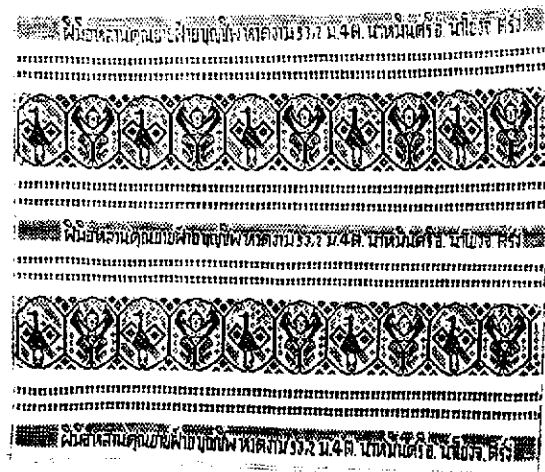
เป็นรูปครุฑหน้าตรง กางปีก ยกดอก ๔๑ นิต มักพบประสมกับลายอื่น

ผ้าห่มลายครุฑประสมนก

๒๐. ลายนกเหว (นกการเวก)

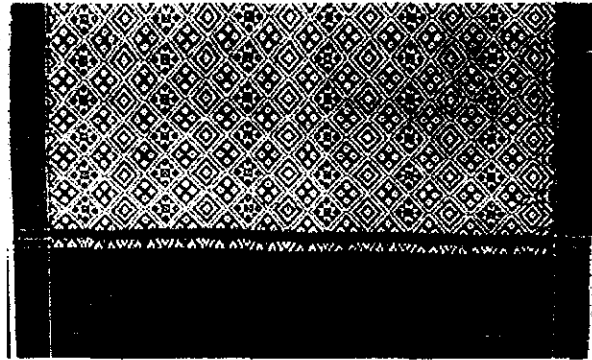
เป็นรูปนกกางปีก ยกดอก ๔๑ นิต เท่าที่พบไม่มีลายนกเหวเดี่ยว มักประสมกับลายครุฑ บางแห่งเรียกลายนกยูง ชื่อนกการเวกเป็นนกในวรรณคดี

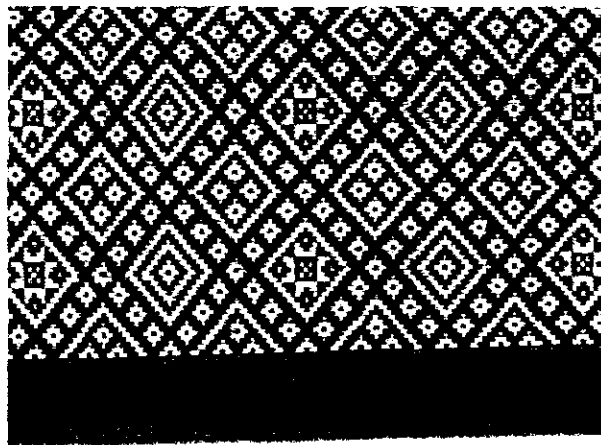
ลายนกเหวประสมครุฑบนผืนผ้าเช็ดหน้า

๒๕. ลายประสม

ลักษณะเป็นการประสมระหว่างลายต่าง ๆ เช่น ลายลูกแก้ว ลายดอกจัน บางทีก็จัดเป็นแถวตามแนวยืน จะยกดอกกึ่งนั้นขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของลายที่ประสมกัน

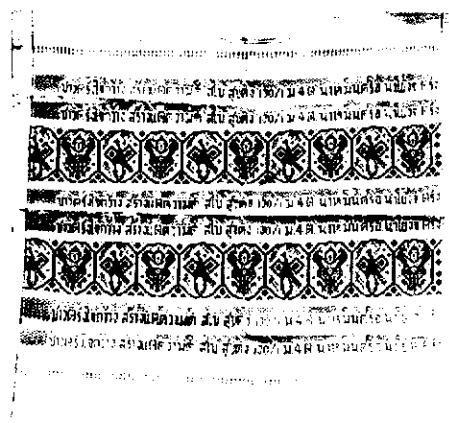
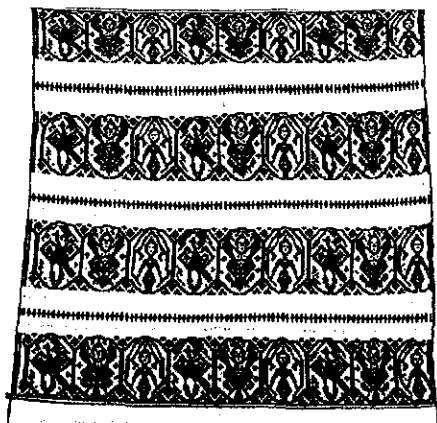

ลายลูกแก้วลายชนิดประสมดอกจันในผ้าหม

ลายดาวล้อมเดือน มีเดือนเป็นลายประสม

ได้แก่ ดอกจัน ลูกแก้ว ลูกแก้วส่นหน่วยใน

วัสดุอุปกรณ์ทอผ้า

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้ามี ๒ กลุ่ม ได้แก่ เครื่องมือทอ กับเส้นด้ายและเครื่องมือที่ใช้ในการเตรียมด้าย ซึ่งแต่ละกลุ่มมีอุปกรณ์ปลีกย่อยต่างกันออกไป ในชุดแรกนี้จะกล่าวเฉพาะเครื่องมือทอ ส่วนเครื่องมือเตรียมด้ายรวมไว้กับเรื่องเส้นด้ายและการใช้งาน

กี่พื้นบ้าน

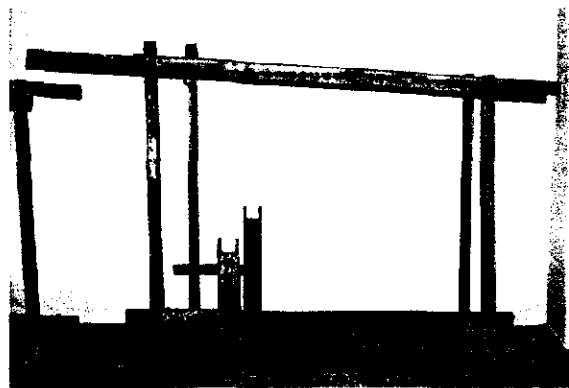
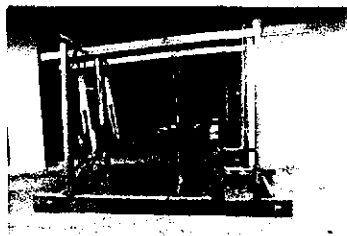
ในการทอผ้าสมัยก่อนของนาหมื่นศรีจะเรียกว่า “ทอหูก” ออกเสียง “ทอไหก” หูก หมายถึง กี่นั่นเอง ภายหลังเมื่อมีกี่กระตุกเข้ามาจึงเรียกกี่กระตุกนั้นว่า “กี่ยี่” ออกเสียง “เก” ตามการกลายเสียงและตัดคำสั้น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะการพูดของคนใต้ทั่วไป และใช้คำว่าทอผ้าแทนทอหูก ปัจจุบันการใช้คำว่าทอผ้าจะรวม ๆ กันไป ไม่แยกแยะความหมายเหมือนเมื่อครั้งก่อน แต่ยังคงแยกลักษณะของกี่ยี่หรือหูกได้เป็น ๒ แบบ แบบหนึ่งคือกี่ยี่พื้นบ้านหรือกี่ยี่พื้นเมือง อีกแบบหนึ่งคือกี่ยี่กระตุก

กี่ยี่พื้นบ้านหรือหูกบางทีเรียกกี่ยี่เตี้ย หรือกี่ยี่โบราณ เป็นเครื่องมือที่ทำด้วยไม้ โครงสร้างเป็นโครงไม้รูปสี่เหลี่ยม เพื่อเป็นกรอบสำหรับใช้ยึดส่วนประกอบอื่น ๆ ขนาดโครงสร้างของกี่ยี่กว้าง ๑.๒ - ๑.๕ เมตร ยาว ๒ เมตร สูง ๑ - ๑.๕ เมตร มีที่นั่งคนทอผ้าและไม้หน้าผ้าสำหรับม้วนเก็บผ้าที่ทอแล้วอยู่ด้านหนึ่ง ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นที่แขวนลูกดั่งสำหรับสอดไม้พันด้ายยืน มีไม้คานพาดไว้ข้างบน ๓ อัน อันแรกสำหรับผูกโยงเขาหรือตะกอลายขัด อันที่ ๒ ไว้ผูกโยงเขายกดอก และอันที่ ๓ ไว้ผูกโยงลูกดั่ง ส่วนด้านล่างมีไม้อีก ๒ อันผูกโยงกับเขาลายขัดไว้เพื่อเป็นที่เหยียบขยับเส้นด้าย

การติดตั้งกี่ยี่พื้นบ้านทำได้ ๒ วิธี คือวางบนพื้นโดยไม่ต้องยึดติดกับพื้น ยกย้ายไปมาได้ง่าย จะวางใต้ถุนหรือบนเรือนก็ได้ เรียกกี่ยี่ปลูก อีกวิธีหนึ่งคือซุดหลุม ๔ หลุม เพื่อฝังขาที่ลงไปในพื้นดิน ซึ่งมักจะเป็นใต้ถุนเรือน เรียกกี่ยี่ฝัง

๑ ส่วนประกอบของกี่ยี่ ในแต่ละตัวแยกส่วนประกอบได้ดังนี้

๑.๑ โครงกี่ยี่

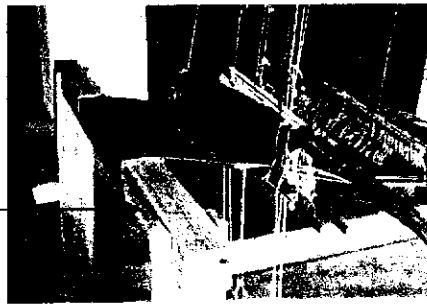

กี่ยี่พื้นบ้านแสดงให้เห็นโครงไม้

๑.๒ ที่นั่งคนทอผ้า และที่วางไม้หน้าผ้า

๑.๓ ไม้หน้าผ้า

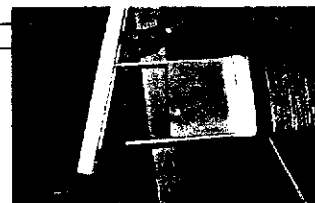
เป็นไม้เหลี่ยม หน้า 4×4 หน้าหนึ่งเขาเป็นร่อง เป็นที่เก็บไม้ลูกพันหัวด้ายทอ

๑.๔ ไม้พันด้ายยืน หรือปั่น

ที่ขอบจะเขาร่องไว้เก็บไม้ลูกพัน เช่นเดียวกับไม้หน้าผ้าสำหรับหัวด้ายอีกด้านหนึ่ง

๑.๕ ลูกตั้ง

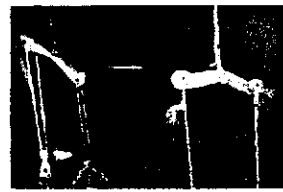
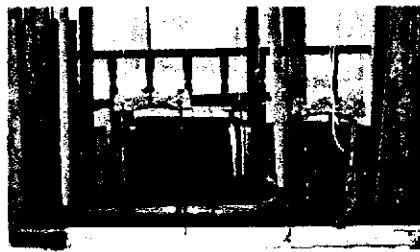
มี ๒ อัน ทำด้วยไม้ไผ่ หรือไม้ท่อน ยาวประมาณ ๒ ศอก ด้านโคนเจาะรูกว้างพอให้สอดไม้กระดานซึ่งเป็นไม้พันด้ายยืนได้ ด้านปลายผูกโยงกับไม้คานข้างบน ด้านล่างผูกโยงกับไม้ไผ่และโยงกับกับคานล่างอีกทีหนึ่งเพื่อตั้งให้เส้นด้ายตึง

๑.๖ ดินเหยียบ

ใช้ไม้ไผ่ หรือไม้กลม ผูก
โยงกับเขาลายขัด ไว้สำหรับเหยียบขยับให้
เส้นด้ายขึ้นลงสลับกันตอนทอลายขัด

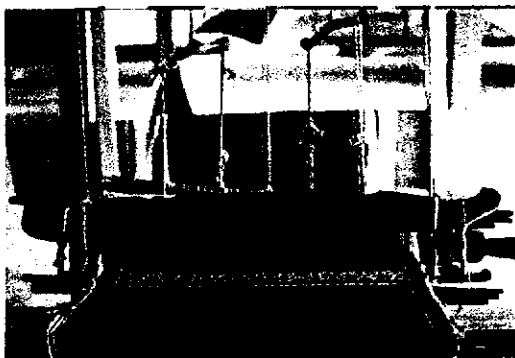

๑.๗ ลูกหยก

เป็นไม้แบน ๆ ขนาดยาว ๑๐ ซม. จะรู้อย่างขวาและตรงกลาง ในที่ ๑ ตัว
จะใช้ลูกหยก ๒ อัน ร้อยด้ายผูกโยงระหว่างตะกอลายขัดกับคานข้างบน และไม้เหยียบข้าง
ล่าง เพื่อขยับให้เส้นด้ายขัดกันขึ้นลง การทำลูกหยกมีการแสดงฝีมือหลากหลายให้เป็นรูปร่าง
สวยงามกันด้วย

๑.๘ พืม

พืมหรือพื้นหวี เป็นเครื่องตบหรือ
กระแทกเส้นด้ายในขณะทอผ้าเพื่อให้เส้นด้าย
เบียดตัวติดกันแน่น ๆ พืมสมัยก่อนเป็นโครง
ไม้ ใช้เปลือกคูลุ่มหรือไม้ไผ่มาจักเป็นซี่เล็ก ๆ
เรียงชิดกัน เพื่อเป็นที่สอดด้ายยืน แต่เดิมการ
ทำพืมทำกันเองได้ในครอบครัว กรอบพืมที่ทำ
ด้วยไม้มักแกะสลักเป็นลวดลาย เหลากสิ่งริมขอบให้สวยงาม ส่วนที่มีขายนั้นทำด้วยเหล็ก
หรือสแตนเลส ความกว้างของพืมจะไม่เท่ากัน จะมีตั้งแต่ ๓๐ ช่องต่อนิ้ว ๔๐ ช่อง ๕๐ ช่อง
หรือ ๖๐ ช่อง ก็มี ยิ่งมากช่อง ซี่พืมยิ่งชิด ต้องใช้ด้ายขนาดเล็ก พื้นพืมที่ทำด้วยเปลือกคูลุ่ม
ต้องกำหนดความกว้างขนาดเท่ากับหน้าผ้า เช่น สำหรับผ้าสไบ ๑๖ นิ้ว ผ้าราชวัตร ๒๔ นิ้ว
ผ้านุ่ง ๔๐ นิ้ว เป็นต้น ส่วนพื้นพืมที่ทำด้วยเหล็กหรือสแตนเลส สามารถนำอันที่หน้ากว้างมา
ใช้กับการทอผ้าหน้าแคบได้ ปัจจุบันก็กระตุกใช้พื้นพืมโลหะกันหมดแล้ว แต่ก็พื้นบ้านยังนิยม
ใช้พื้นพืมซี่คูลุ่มของเดิม

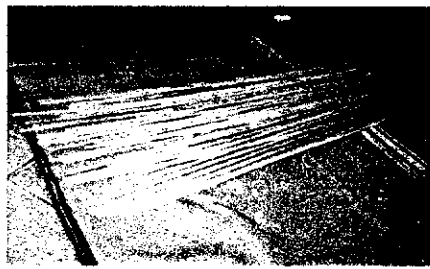
๒ เครื่องมือและอุปกรณ์การทอ มีดังนี้

๒.๑ ไม้เรียว ใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ไผ่หรือไม้หมากเหลากลม ๆ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ ซม. ยาวกว่าหน้าผ้าเล็กน้อย ใช้งานได้หลายอย่าง ได้แก่

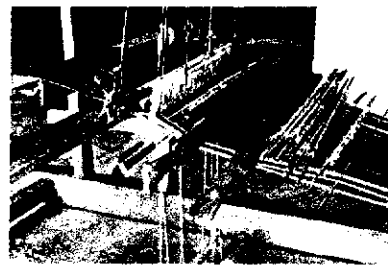
-ใช้เป็นไม้ลูกพัน เก็บหัวและปลายด้ายยืนเพื่อนำไปเก็บในไม้พันด้ายและไม้หน้าผ้า

-ใช้สำหรับก่อเขาหรือเก็บตะกอล ทั้งลายขัดและยกดอก

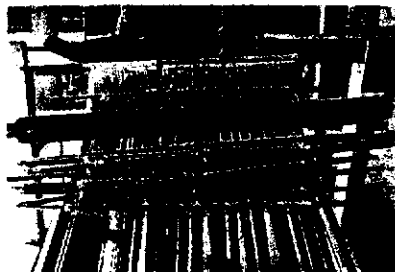
-ใช้เป็นไม้นัดสอดแยกเส้นด้ายค้ำไว้ตลอดการทอผ้า

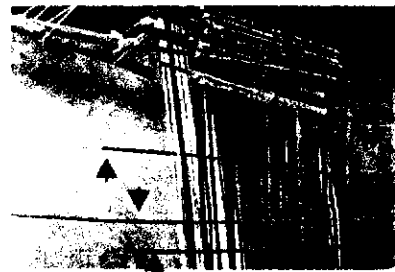
ไม้เรียว

ไม้เรียวก่อเขาลายขัด

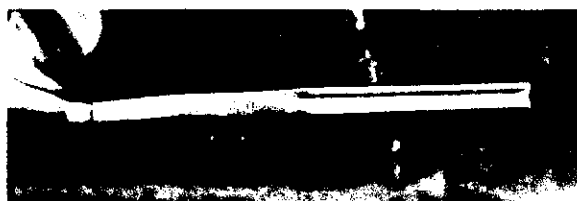

ไม้เรียวก่อเขายกดอกใช้ตามจำนวนนัด

ไม้เรียวสอดเป็นไม้นัดแยกเส้นด้าย

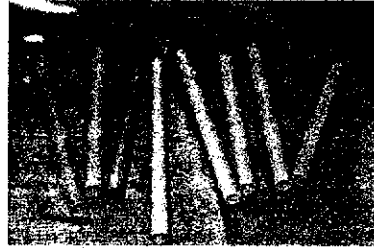
๒.๒ ปีกยี่ว (ปีกเหยี่ยว)

ใช้ในการก่อเขาหรือเก็บตะกอล ทำหน้าที่เหมือนไม้ก้ำมปูของกึ่งกระตุก ใช้ไม้ก้ำมปูแทนได้

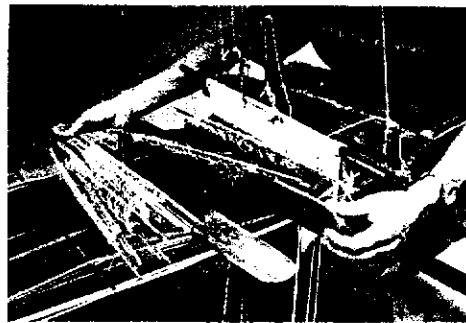
๒.๓ เส้นด้ายผูกตะกอ ใช้ตอนก่อเขา ปกติใช้ด้ายสีขาวยาวเบอร์ ๖ ถ้าช่อง
พื้นพื้กว้าง อาจใช้ขนาดใหญ่ขึ้นเช่นเบอร์ ๘

๒.๔ ตรน

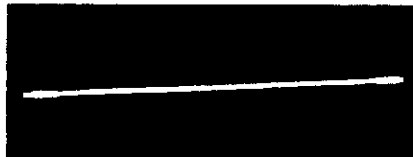
เป็นที่ใส่เส้นหรือหลอดด้าย ทำหน้าที่เป็นตัวนำเส้นด้ายพุ่งเหมือนกระสวย
ของกี่กระตุก สมัยก่อนทำด้วยไม้ไผ่ ปัจจุบันใช้ท่อพลาสติก

๒.๕ ไม้นัด

บางแห่งเรียกไม้กะนัด เป็นแผ่นไม้แบน ๆ กว้าง ๔ ซม. ยาวกว่าหน้าผ้า
ด้านหนึ่งจะเหลาเป็นที่มือจับ ไว้ใช้สอดแยกเส้นด้ายก่อนพุ่งด้ายทอแต่ละครั้ง ต้องใช้ ๒ อัน
สลับกัน

๒.๖ ไม้ผัง

เป็นเครื่องมือสำหรับชิงผ้าให้ตึงเท่ากัน ๒ ด้าน เพื่อไม่ให้ผ้าย่นในขณะที่
กำลังทอผ้า ทำด้วยไม้ไผ่แบน ๆ ขนาดยาวเท่ากับความกว้างของพื้ ติดเข็มหมุดคาดแนบไว้
กับปลายทั้งสองด้านเพื่อตรึงริมผ้า โดยใช้ไม้ผังทาบไว้ได้ผืนผ้า แล้วค่อยเลื่อนเป็นระยะเมื่อ
ขยับผ้าเข้าม้วนเก็บหลังจากทอได้ความยาวพอสมควร

เส้นด้ายและการใช้งาน

การทอผ้าพื้นเมืองมีมาตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ซื้อเส้นด้ายจากตลาด การปั่นด้ายใช้เองเกิดขึ้นเฉพาะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่เส้นด้ายขาดตลาดเท่านั้น แหล่งขายเส้นด้ายอยู่ในตลาดนาโยงและตลาดทับเที่ยง ปริมาณซื้อขายแต่ก่อนนับเป็นริ้ว(ใจ) เพราะคนทอผ้าส่วนใหญ่ทอใช้เอง จึงซื้อทีละไม่มาก ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าซื้อรวมกันเป็นจำนวนมาก นับปริมาณเป็นลูกหรือหมอน(กลุ่มใหญ่) ลูกหนึ่งประมาณ ๔ กิโลกรัม คิดราคาเป็นกิโลกรัม

ในการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านเดิมเส้นใยที่ใช้มีทั้ง ด้าย ไหม และต่วน ถ้าเป็นผ้าพุ่งก็เลือกสีตามที่นิยม ถ้าเป็นผ้าพื้นส่วนใหญ่ใช้สีน้ำเงิน สีหมู(ม่วง) สีตอง สีระกำ สีกุหลาบ(ชมพู) สีหมากสุก(แสด) แต่ถ้าทอผ้าเช็ดหน้าและผ้าห่มไม่ว่าจะเป็นขนาดใหญ่แบบผ้าขาวม้าหรือขนาดเล็กแบบผ้าสไบจะย้อมสีแดง เส้นพุ่งที่ยกดอกนิยมสีเหลืองมากที่สุด สีอื่นก็มีขาวหรือเขียว แต่พบในจำนวนน้อยมาก

การเรียกชื่อสีต่าง ๆ มีคำขยายบอกชนิดย่อยของสีบางสี เช่น แดงเลือดนก แดงกำ (ระกำ) แดงหอม(ค่อนข้างไปทางชมพูเข้ม) เป็นต้น

เครื่องมือเตรียมด้าย

ในกรณีที่ปั่นด้ายเอง การเตรียมเส้นด้ายมีหลายขั้นตอน แต่ปัจจุบันการเตรียมด้ายสำเร็จจะมีเฉพาะการหั่นด้าย(กรอด้าย)และคั้นนูกเท่านั้น ซึ่งมีอุปกรณ์ดังนี้

๑ เครื่องกรอด้าย ประกอบด้วย เรียวและกาโน

เรียว หรือหลอดสำหรับกรอด้าย เดิมใช้ปล้องไม้ไผ่เรียว จึงเรียกชื่อตามวัสดุที่ใช้ทำ ปัจจุบันใช้ท่อพลาสติก แบ่งเป็น ๒ ชนิดตามการใช้งาน ได้แก่

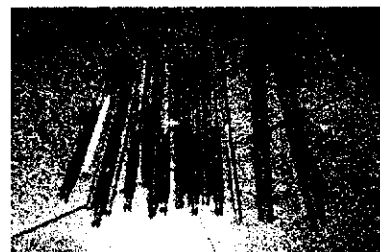
- เรียวหั่นด้ายใหญ่ ใช้สำหรับกรอด้ายยืน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ

๑ ซม. ยาว ๕ - ๖ ซม.

- เรียวหั่นด้ายทอ ใช้สำหรับกรอด้ายพุ่ง ขนาดเล็กกว่าเรียวหั่นด้ายใหญ่ เพราะต้องใช้สอดใส่ในต่อนอีกทีหนึ่ง เพื่อให้ต่อนทำหน้าที่เหมือนกระสวยในการพุ่งด้ายทอ

เรียวหั่นด้ายใหญ่

เรียวหั่นด้ายทอ คู่กับต่อน

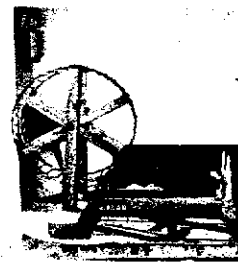
กาโน เป็นเครื่องมือกรอผ้าเข้าริ้ว มี ๒ ส่วน คือ ระวัง และ ไนหัน

- ระวัง เป็นเครื่องมือรูปร่างคล้ายวงล้อทำด้วยไม้ไผ่ ๓ ซี่ ไขว้กัน มีแกนกลางให้หมุนมาซ้อนทับกันหรือกางออกเป็นวงกลมและหมุนได้ เมื่อจะใช้ก็เอาขดด้ายมาคล้อง และดึงปลายด้ายไปพันไว้กับริ้วที่สวมอยู่กับแกนของไนหัน

- ไนหัน เป็นเครื่องมือกรอผ้าเข้าริ้ว ด้านหนึ่งเป็นกงล้อขนาดใหญ่แกนทำด้วยไม้ ปัจจุบันใช้ล้อรถจักรยาน มีเพลามุมได้ ติดกับขาและฐาน ไม้ตรงเพลามีแกนต่อออกไปจับด้ามไว้สำหรับหมุนกงล้อ อีกด้านหนึ่งเป็นแกนไว้สวมริ้ว เมื่อหมุนกงล้อแกนสวมริ้วจะหมุนตาม และดึงด้ายจากระวังมาหมุนไว้กับริ้ว

ไนหันใช้กงล้อจักรยานและระวัง

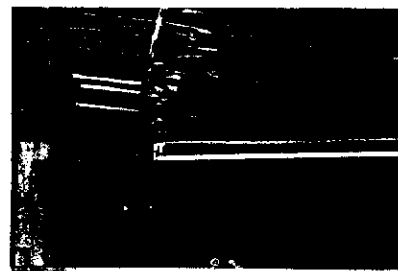
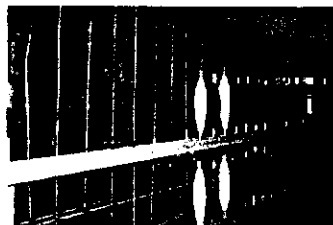
ไนหันแบบเก่าใช้เชือกถักโยงวงล้อ

๒. เครื่องเดินด้าย มี ๒ ส่วน ใช้ร่วมกัน คือ รางเดินลูก กับ ที่คั่นลูก

รางเดินลูกและที่คั่นลูก

- รางเดินลูก

เป็นรางไม้ยาวปักเหล็กเป็นระยะห่างประมาณ ๑๐ ซม. เพื่อนำริ้วที่กรอผ้าแล้วมาเสียบเตรียมไว้เดินด้าย รางเดินลูกสมัยก่อนทำด้วยทางไม้ระก้า เสียบก้านมะพร้าว ใช้แล้วเหน็บไว้กับใต้ถุนบ้าน หากไม่ทำเป็นราง เวลาจะใช้งานเพียงแต่หาไม้มาปักกับดินเท่าจำนวนหลอดด้ายก็ใช้ได้แล้ว

- ที่คั่นหูก

เป็นแคร่ยาวประมาณ ๔ หลา ที่หัวท้าย ปักแกนเหล็กเป็นระยะ เพื่อไว้เกี่ยวเส้นด้ายยืนที่เดินแล้ว

๒. เส้นด้ายและการเลือกใช้

เส้นด้ายแต่ก่อนมีอยู่ ๓ ชนิด คือ ด้ายดิบ ซึ่งเป็นเส้นใยฝ้ายล้วน ๆ ส่วน คือเส้นด้ายผสมใยสังเคราะห์ และไหม ส่วนและไหมเป็นเส้นใยที่พร้อมจะใช้ทอได้ทันที ส่วนด้ายดิบต้องผ่านกระบวนการเตรียมเส้นด้ายก่อนทอ

ก่อนสงครามโลก การซื้อขายเส้นด้ายนับกันเป็นริ้ว(ใจ) ด้ายดิบ ๕๐ ริ้ว ราคา ๑ บาท ริ้วละ ๒ สตางค์ ด้ายด่อน ๒๐ ริ้ว ๑ บาท ริ้วละ ๕ สตางค์

การเตรียมด้ายดิบถ้ายังไม่ย้อมก็ต้องย้อมให้ได้สีที่ต้องการก่อน การย้อมสีก็ใช้วัสดุธรรมชาติจากท้องถิ่น เช่น สีเหลืองได้จากหัวว่านซึ่งขึ้นอยู่ตามสวนยาง แก่นต้นพะยอมก็ใช้ได้ อีกอย่างหนึ่ง คือย่านผ้าร้ายหอทอง เป็นไม้เลื้อย มีหัวยาว ใบเป็นรู ๆ อยู่ในป่า สีแสดได้จากแก่นขนุน แก่นแหล แผลเป็นไม้ยืนต้น มีหนามตลอดลำ สีดำ ได้จากเปลือกเงาะ เปลือกต้นมะม่วงหิมพานต์ เปลือกต้นมะม่วงหิมพานต์ต้องขยำน้ำโคลนเสียก่อน มิฉะนั้นจะไม่เป็นสีดำ สีทองได้จากหมากอ่อน

ถ้าเป็นด้ายสีก็เริ่มจากการต้มให้เส้นด้ายแยกจากกัน จากนั้นเอาเมล็ดข้าวสารไปต้มให้เปื่อยแล้วขยำจนเป็นน้ำข้าว เอาเส้นด้ายลงคลุกให้ทั่ว นำไปผึ่งแดดให้แห้ง เป็นวิธีการลงแป้งเคลือบเส้นด้ายให้เส้นไม่เกาะติดกันนั่นเอง พอแห้งแล้วเอามาขยำนน้ำอีกครั้งเพื่อให้แป้งกระจายตัวสม่ำเสมอ เสร็จแล้วใช้หวีทำจากเปลือกมะพร้าวตัดขวางมาสางหวีเส้นด้ายให้แยกจากกัน หวีแล้วเอาไปกระจายผึ่งลม ระวังอย่าให้ถูกแดดจัด เพราะจะทำให้สีตก เมื่อแห้งแล้วจึงจะเอาไปหันด้ายเข้าเรียงเพื่อเตรียมเป็นด้ายยืนและด้ายพุ่งต่อไป

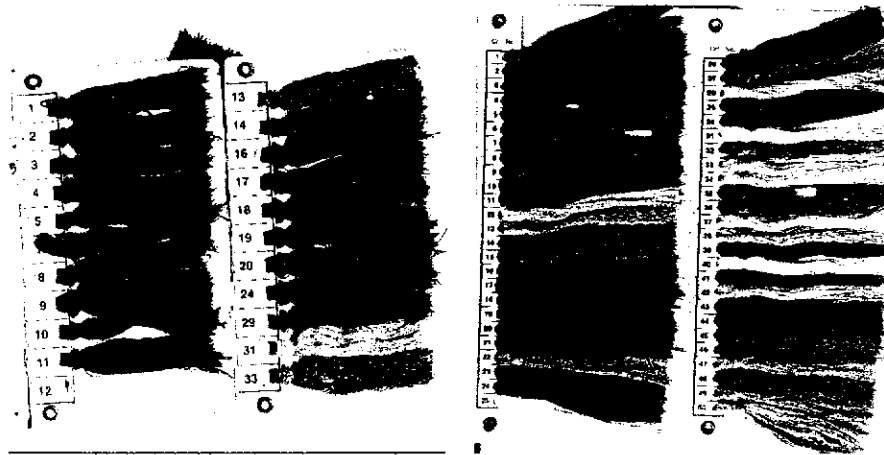
ด้ายทอที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เป็นเส้นฝ้ายผสมใยสังเคราะห์ สำเร็จรูปพร้อมที่จะนำมาหันด้ายหรือกรอเข้าเรียงได้ทันที มีสีต่าง จำแนกเป็นเบอร์สี แยกการใช้งานเป็นด้ายยืนกับด้ายพุ่ง ซึ่งมีลักษณะต่างกัน

หวีเปลือกมะพร้าว

ด้ายยืน ใช้ด้ายโทเร เส้นเล็กเหนียว ลูกหนึ่งแบ่งเป็นริ้วได้ ๖๖ ริ้ว

ด้ายพุ่ง ใช้ไหมประดิษฐ์ เส้นใหญ่กว่าเล็กน้อยเมื่อเทียบกับด้ายยืนเบอร์เดียวกัน
ค่อนข้างขาดง่าย แต่มีคุณสมบัติเป็นมันวาว ลูกหนึ่ง ๗๖ ริ้ว น้ำหนักแต่ละริ้วน้อยกว่าด้ายยืน

ด้ายยืน

ด้ายพุ่ง

ด้ายที่ใช้จะกำหนดขนาดเป็นหมายเลขหรือเบอร์ ซึ่งมีเกณฑ์ในการคิดคำนวณ ดังนี้

เส้นด้ายไหมประดิษฐ์ หน้า ๑ ปอนด์ ที่มีความยาว ๘๔๐ หลา ถือเป็นขนาดเบอร์ ๑
ซึ่งเป็นขนาดใหญ่มากที่สุด ถ้าเบอร์สูงขึ้น เส้นด้ายจะเล็กลง ในขณะที่ความยาวมากขึ้นเป็น
ทวีคูณในน้ำหนักเท่าเดิม

เบอร์เส้นด้ายที่ใช้กันทั่วไปมี ๒ ชนิด ชนิดแรกเป็นเลขชุดเดียว เช่น เบอร์ ๔๐, เบอร์
๕๐, เบอร์ ๖๐ ชนิดที่ ๒ มีเลข / เช่น เบอร์ ๔๐/๒, เบอร์ ๕๐/๒, เบอร์ ๖๐/๒ เลขท้าย ๒ หมายถึง
ถึงเส้นด้ายที่ตีเกลียวเป็นเส้นคู่ ความยาวจะลดลงครึ่งหนึ่ง

ตัวอย่างการคำนวณความยาวเส้นด้าย จากด้าย เบอร์ ๔๐ ถ้ามีน้ำหนัก ๑ ปอนด์
จะยาวเท่ากับ ๘๔๐×๔๐ เท่ากับ ๓๓,๖๐๐ หลา นี่เป็นกรณีสำหรับเส้นด้ายที่เป็นเส้นเดี่ยว
ถ้าใช้เบอร์ ๔๐ / ๒ ความยาวเดิมต้องหารด้วย ๒ ลดลงเหลือ ๑๖,๘๐๐ หลา เท่านั้น

ในการคำนวณเส้นด้ายแบบไทย นิยมนับเป็นกิโลกรัม ๑ กิโลกรัม เท่ากับ ๒.๒๐๔๖
ปอนด์ เพราะฉะนั้น ด้าย ๑ กิโลกรัม เท่ากับ ๘๔๐×๒.๒ ได้ ๑,๘๔๘ หลา

การคำนวณเส้นด้ายเบื้องต้นนี้ เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการกำหนดปริมาณ
ด้ายทอที่ใช้ในการทอผ้าแต่ละเขา (เขา หมายถึงการใส่ด้ายยืนแต่ละครั้งและทอจนหมดด้าย)
นอกจากนี้ยังต้องดูความถี่ห่างของฟันพิมพ์ ฟันพิมพ์ชิดใช้กับด้ายเส้นเล็ก ชีห่างใช้กับด้ายเส้น
ใหญ่ ความยาวและความกว้างของผ้าที่ต้องการ เพื่อจะไปกำหนดจำนวนเรียกหันด้ายยืนให้
ลงตัวกับความกว้าง และกำหนดเที่ยวการเดินด้ายให้ได้ความยาวที่ต้องการ เหล่านี้ เป็นเรื่อง
ที่ละเอียดอ่อน ต้องอาศัยความชำนาญ และผ่านการปฏิบัติจริงเท่านั้นจึงจะเข้าใจและทำได้
กรณีตัวอย่างการคิดคำนวณเส้นด้ายจะปรากฏชัดเจนในตอนต่อไปที่ว่าด้วยการทอผ้า

เอกลักษณ์ผ้านาหมื่นศรี

จากการสำรวจผ้านาหมื่นศรี ปรากฏว่าพบลายต่าง ๆ ประมาณ ๓๐ ลาย แบ่งผ้าตามการใช้งานได้เป็น ๔ ชนิด และยังพบว่าในผ้าหมและผ้าเช็ดหน้ามีลักษณะพิเศษอันนับว่าเป็นลักษณะเฉพาะของนาหมื่นศรีได้ จากการสังเกตผ้าแหล่งอื่น ๆ ในภาคใต้ พบว่าส่วนใหญ่ มักพิถีพิถันกับลวดลายผ้า เช่น ผ้ายกเมืองนคร ส่วนผ้าหมนั้นมักจะเป็นขนาดผ้าขาวม้า มีลายราชวัตรเป็นพื้น แต่ที่นาหมื่นศรีนั้นพบว่าคนทอผ้ารุ่นก่อนมีผ้าหมทอลายยกดอกสวยงามกันแทบทุกบ้าน เนื่องจากเป็นผ้าที่ใช้ในโอกาสสำคัญ และในผ้าหมทอยกดอกนี้ เราสามารถมองเห็นลักษณะพิเศษของนาหมื่นศรีได้ชัดเจน ได้แก่

๑. สี

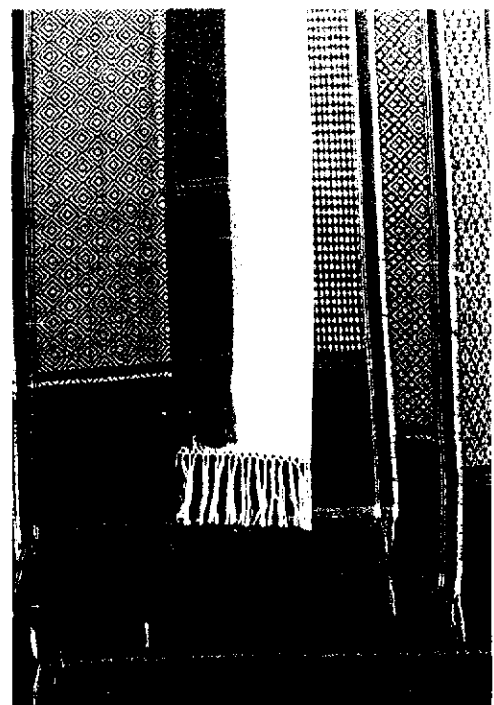
ผ้ารุ่นเก่าที่พบทั้งหมดจะย้อมสีแดง ส่วนด้ายพุ่งที่ทำให้เกิดลวดลายนิยมใช้สีเหลืองเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาเป็นสีขาว มีบ้างที่ใช้สีเขียว ถ้าเห็นผ้าสีแดงเหลืองทุกคนบอกได้ว่าเป็นของนาหมื่นศรี ปัจจุบันมีการแปรเปลี่ยนสีไปบ้างตามความต้องการของตลาด แต่ในกรณีทอใช้เองยังคงเป็นสีแดงเหลืองไม่เปลี่ยนแปลง

๒. โครงสร้างของผืนผ้า

ลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งของผ้าหมและผ้าเช็ดหน้าของนาหมื่นศรีคือ การถักทอ ส่วนประกอบของผืนผ้า สังเกตได้จากริมผ้าทั้ง ๒ ข้าง จะมีขอบเป็นชั้น ๆ ทั้งสองด้านก่อนถึงตัวลาย มีชื่อเรียกเฉพาะแต่ละชั้น เรียงลำดับตามแนวเส้นยืน ได้แก่ ริมดิน แม่แคว ลูกเกียบ ริมผ้า ตามแนวเส้นพุ่ง นับรวมทั้งหมดเป็น ชายผ้า มีส่วนประกอบย่อย ๆ เป็น ชายครุย ชายบัด ชายผ้า(ทอพื้น) หน้าผ้า ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ริมดิน ได้แก่ริมนอกสุดของผ้า ใช้ด้ายยืนสีขาวข้างละประมาณ ๕ ช่องฟันพึม หรือมากกว่านั้นตามจำนวนของฟันพึม แต่ละช่องจะใช้เส้นด้ายคู่ ตอนก่อเขาลายขัด แยกเส้นด้ายบนล่างทีละ ๒ เส้น ทำให้ริมดินมีความหนาเป็นพิเศษกว่าเนื้อผ้า ริมดินของผ้าหมและผ้าเช็ดหน้าของนาหมื่นศรีรุ่นก่อนเป็นสีขาวเสมอ

แม่แคว คือส่วนถัดจากริมดินเข้ามา ใช้ด้ายยืนสีพื้น ทำให้เนื้อผ้าเป็นสีพื้นสีเดียว ส่วนจะกว้างเท่าไรนั้นต้องคำนวณโดยหักเนื้อลายและลูกเกียบออกไปก่อน

ลูกเกียบ มีลักษณะเป็นเส้นคู่ที่มีลายหรือพื้นอยู่ระหว่างกลาง เหมือนถูกคืบไว้ด้วย ตะเกียบ มีทั้งแนวเส้นด้ายยืนและแนวเส้นด้ายพุ่ง ในแนวเส้นด้ายยืนคือส่วนถัดจากแม่แครง ใช้ด้ายสีขาวยสลับกับสีพื้น เป็น ขาว ๔ - พื้น ๔ - ขาว ๔ ทอแล้วจะเห็นเป็นเส้นขาวคู่มีสีแดง คั่นกลาง ขนานกันไปกับแม่แครง ส่วนที่เป็นแนวเส้นด้ายพุ่งมีลักษณะเป็นริ้วคาด ๒ เส้น มีพื้น หรือลายอยู่ตรงกลางเช่นเดียวกัน บางผืนพบว่าใช้เส้นลูกเกียบเพียงเส้นเดียว

ริมผ้า คือส่วนที่เริ่มเส้นด้ายสีกยกดอก อยู่ถัดเข้าไปจากลูกเกียบ ก่อนเก็บลายตาม สูตร จะเก็บริมผ้า ๘ เส้น ด้วยการยกข่มสลับกันทีละ ๔ เส้น เมื่อเก็บลายไปจนใกล้สุดริมผ้าอีก ด้านหนึ่ง ต้องเว้นไว้อีก ๘ เส้น เก็บเส้นด้ายทวนกลับ ข่ม ๔ ยก ๔ เพื่อเป็นแนวหลักให้ เส้นด้ายพุ่งยกดอกได้เกาะ ก่อนวนกลับครั้งต่อไป

ชายผ้า คือส่วนแรกเริ่มทอก่อนขึ้นยกดอกและส่วนปิดท้าย ความยาวเท่ากันทั้งหัว ท้าย ประกอบด้วย ชายรุ่งริ่ง(ชายครุย) ชายบัด ชายผ้า ลูกเกียบ และหน้าผ้า

ชายรุ่งริ่ง หรือชายครุย เป็นส่วนแรกเริ่มของผืนผ้าที่เว้นเส้นด้ายไว้ยาวประมาณนิ้ว ที่ ต่อเมื่อเริ่มทอจะใช้ด้ายพุ่งสีขาวทอเป็นขอบ ประมาณ ๑-๒ เซนติเมตร เรียกว่า ชายบัด แล้วจึงทอพื้นด้ายพุ่งสีแดงซึ่งเป็นสีเดียวกับด้ายยืน ความยาวอย่างน้อย ๑ คืบ เป็นตัวชายผ้า ต่อไปทอสีขาวเป็นริ้วเล็ก ๆ แล้วทอยกดอก โดยเลือกนัดใดนัดหนึ่ง หรือ ๒ - ๓ นัด เป็นอย่างมาก ทอประมาณ ๑ เซนติเมตร ปิดด้วยริ้วอีกครั้ง เรียกหน้าผ้า ทอพื้นคั่น ทอริ้วเดียว หรือ ริ้วคู่ อีกครั้ง จึงจะเริ่มลายยกดอกจนกว่าจะได้ความยาวที่ต้องการ แล้วทอส่วนต่าง ๆ ของชาย ผ้าย้อนกลับแบบเดิมอีกครั้งจนถึงชายครุย ส่วนที่เป็นริ้วทุกตอนเรียกลูกเกียบเช่นเดียวกับที่ ปรากฏในความยาวของผืนผ้า

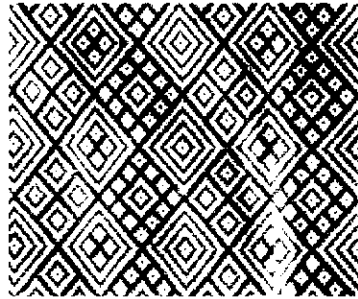
ชายผ้าของผ้าเช็ดหน้าจะต่างกับชายผ้าหมวกเล็กน้อย คือ ไม่มีชายรุ่งริ่ง แต่จะเริ่มจาก ส่วนที่เหมือนชายบัดของผ้าหมวก นิยมใช้แถบขาวความกว้างประมาณ ๒ เท่าของริมตีน เมื่อพับ ริม ต่อด้วยแถบสีพื้นความยาวเท่ากับแม่แครง คั่นด้วยลูกเกียบ แล้วขึ้นลาย เมื่อทอลายได้ ความยาวที่ต้องการแล้ว ทอลูกเกียบและแถบสีพื้นย้อนกลับจากตอนขึ้นต้น จะทำให้ลักษณะ ขอบผ้าทั้งสี่ด้านเป็นแบบเดียวกัน

ผ้าของภาคอื่นที่เป็นผ้าหมวกหรือผ้าพาดแถบเล็ก ๆ ส่วนใหญ่มีแต่ริมตีน ไม่มีส่วน ประกอบที่ปรากฏในผ้านาหมื่นศรี แต่ในผ้าหมวกหรือผ้าขาวม้ายกดอกของแหล่งอื่น ๆ ในภาคใต้ พบว่ามีริมตีน แม่แครง และเส้นคั่น ๑ แถบ ไม่มีลูกเกียบและริมผ้า ลักษณะเฉพาะเช่นนี้ เห็น ได้ในผ้านาหมื่นศรีรุ่นเก่าทุกผืน และพบบ้างในชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ผ้าทุกผืนมีประวัติ แสดงถึงการสืบทอดมายาวนาน โครงสร้างผืนผ้าลักษณะนี้จึงถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ ของท้องถิ่น

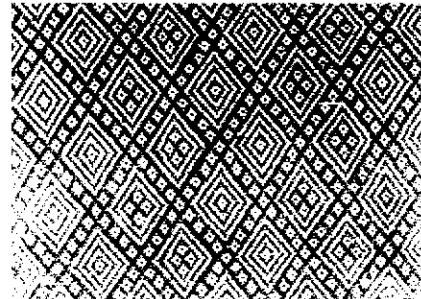
๓. ลาย

ลายลูกแก้วซึ่งเป็นที่นิยมกันมากของนาหมื่นศรี หากนับเฉพาะตัวลาย จะไม่อาจกล่าวว่าเป็นลักษณะเฉพาะของนาหมื่นศรีได้ เพราะเป็นลายพื้นฐานที่มีทั่วไปในผ้าทอท้องถิ่นอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ลายลูกแก้วของแต่ละแหล่งก็มีได้เหมือนกันทุกประการ ที่นาหมื่นศรี ผ้าลายลูกแก้วเป็นเหมือนตระกูลหนึ่ง ที่สามารถแตกเป็นลายย่อย ๆ ได้อีก คือ ลูกแก้วผุด ลูกแก้วย่าน และลูกแก้วสีหน่วยใน

ลายที่จะนับเป็นลักษณะพิเศษของนาหมื่นศรีได้ คือลายประสมต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็นลายใหม่ขึ้นได้หลายลาย ลายที่ลงตัวที่สุดคือลายดาวล้อมเดือน ถือเป็นผ้าที่อวดฝีมือกันด้วย เพราะตัวเดือนที่อยู่ในวงล้อมของดาวนั้นคนมีฝีมือก็เอาหลาย ๆ ลายมาลงไว้ ผืนที่รวมได้มากที่สุด ๓ ลาย ได้แก่ ลูกแก้วใหญ่ ลูกแก้วสีหน่วยใน ดอกจัน บางผืนประสมเฉพาะชุดลูกแก้ว แต่ก็มีการเล่นลวดลายด้วยกรอบทำดูเป็นลายหลากหลายขึ้น

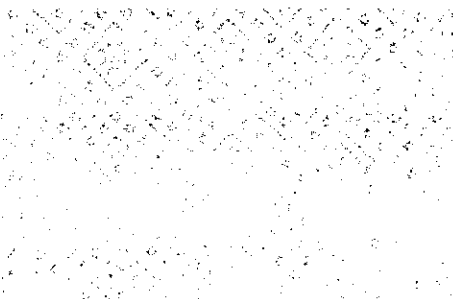
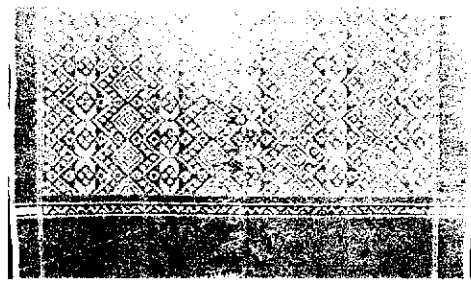
ลูกแก้วประสม

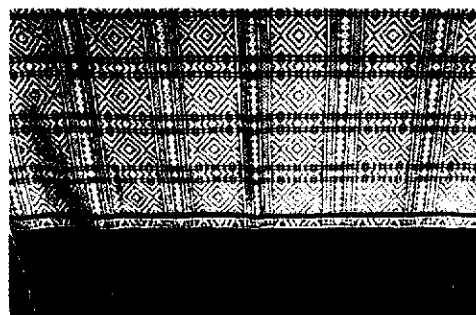
ดาวล้อมเดือนมีลูกแก้วใหญ่และสีหน่วยในเป็นเดือน

ลายลูกแก้วประสมในผ้าห่ม มีการดัดแปลงลวดลายเพิ่มเติมให้ดูสวยงามยิ่งขึ้น

ดาวล้อมเดือน เดือนประสมดอกจัน
ลูกแก้วสามยอด ลูกแก้วสีหน่วยใน

ลูกแก้วประสมตาราง
ผ้าเก็บที่ศูนย์ส่งเสริมศิลปฯ มอ

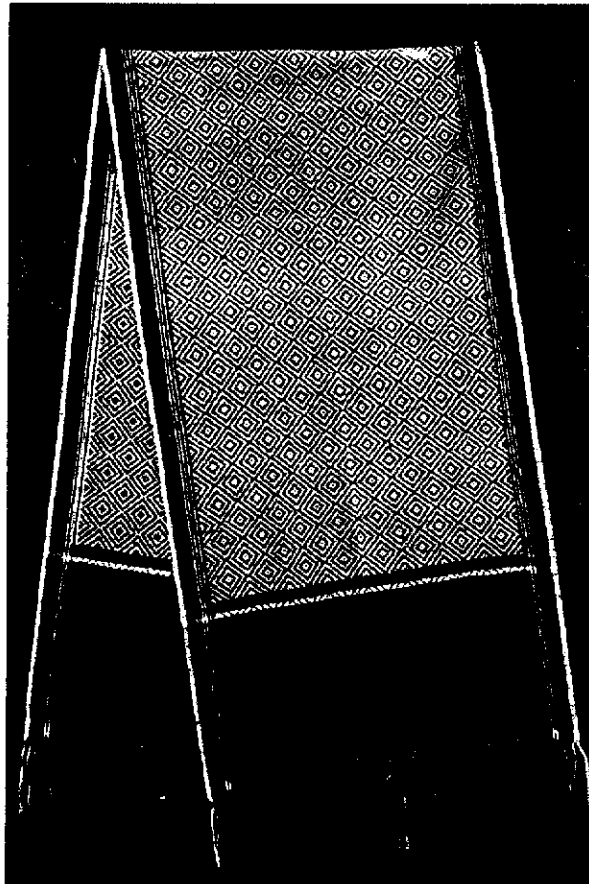
การเลือกลายสืบทอด

นักวิจัยได้ศึกษาตัวอย่างผ้า และในที่สุดได้เลือกลายที่จะสืบทอด ๓ ลาย ได้แก่

๑. ลายลูกแก้ว

เหตุที่เลือกเพราะเป็นลายพื้นฐานของผ้ายกดอกทั้งหมด ผู้ที่ทอผ้าพื้นชำนาญแล้วจะเริ่มหัดทอผ้ายกดอกด้วยลายลูกแก้วเป็นลายแรก การเก็บลายมีเพียง ๔ นัด ถือว่าไม่ซับซ้อน แต่ในการทอจะต้องรู้จักลำดับลายจึงจะเป็นลูกแก้วตามต้องการ ต้องมีสมาธิสูง จำได้แม่นยำ ตลอดเวลาว่าทอถึงนัดใด ครั้งที่เท่าไร หากไม่มีสมาธิจะทอผิด ผู้ที่ผ่านการทอลายลูกแก้วไปแล้ว จะไปทอลายอื่น ๆ ได้ไม่ยาก

การเลือกทอ ทอเป็นผ้าห่มขนาดผ้าสไบ

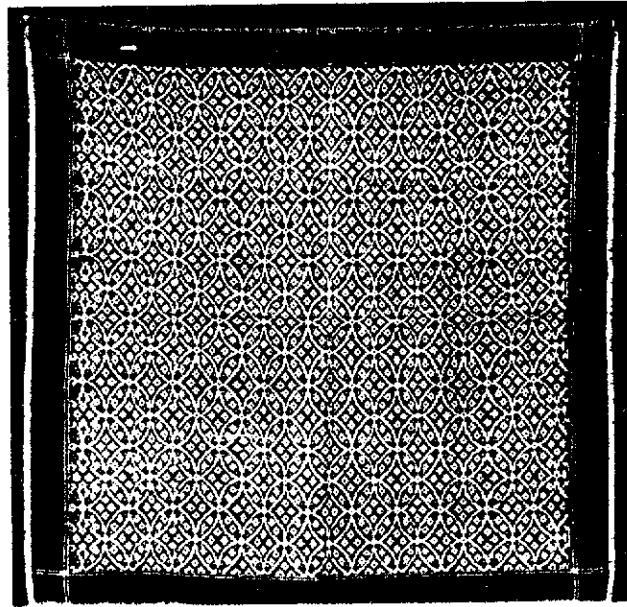

๒. ลายแก้วชิงดวง

เหตุผลที่เลือก เนื่องจากเป็นลายที่สวยงามและซับซ้อน เก็บลายหลายนัด เดิมคนรุ่นเก่าเก็บเพียง ๑๗ นัด ขนาดช่วงคนทอไปค่อนข้างนาน รื้อฟื้นกันอีกครั้งเมื่อศูนย์ส่งเสริมศิลปะฯ มอ.เข้ามา ภายหลังเมื่อกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งวิทยากรมาสอนการแกะลายลงกราฟ เห็นว่าแก้วชิงดวงแบบเดิมดกยังไม่สม่ำเสมอ ลายบางตอนขาดหายไป จึงปรับปรุง

ให้ดอกโค้งมนเสมอกัน และลายสมบุรณ์ครบทุกดอก ซึ่งต้องเพิ่มเป็น ๒๓ นิ้ว ถือว่าเป็นการเลือกโดยมุ่งที่ความสวยงามประการหนึ่ง และเป็นลายที่ผ่านการพัฒนาปรับปรุงแล้วอีกประการหนึ่ง และที่สำคัญลายนี้สื่อความหมายได้ดีมาก ลักษณะลายแก้วชิงดวง เป็นรูปวงกลมคล้องกันไว้อย่างดี เหมือนกับสมาชิกกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรีที่รวมใจคล้องใจกันไว้ ให้ดำเนินกิจการกลุ่มมาได้จนปัจจุบัน

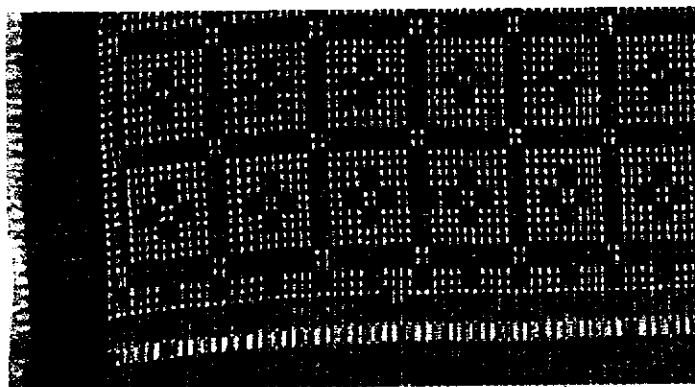
การเลือกทอ ทอเป็นผ้าเช็ดหน้า

๓. ลายราชวัตรห้อง

เหตุผลที่เลือก เนื่องจากเป็นลายเก่าที่เพิ่งค้นพบใหม่ในระหว่างการทำงานวิจัย ไม่มีผู้สืบทอดการทอ และไม่มีใครจำได้ว่าเรียงด้ายและเก็บลายอย่างไร เพราะฉะนั้นจึงต้องเร่งฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากผืนผ้าตัวอย่างโดยตรง

การเลือกทอ ทอเป็นผ้าห่มขนาดผ้าขาวม้า

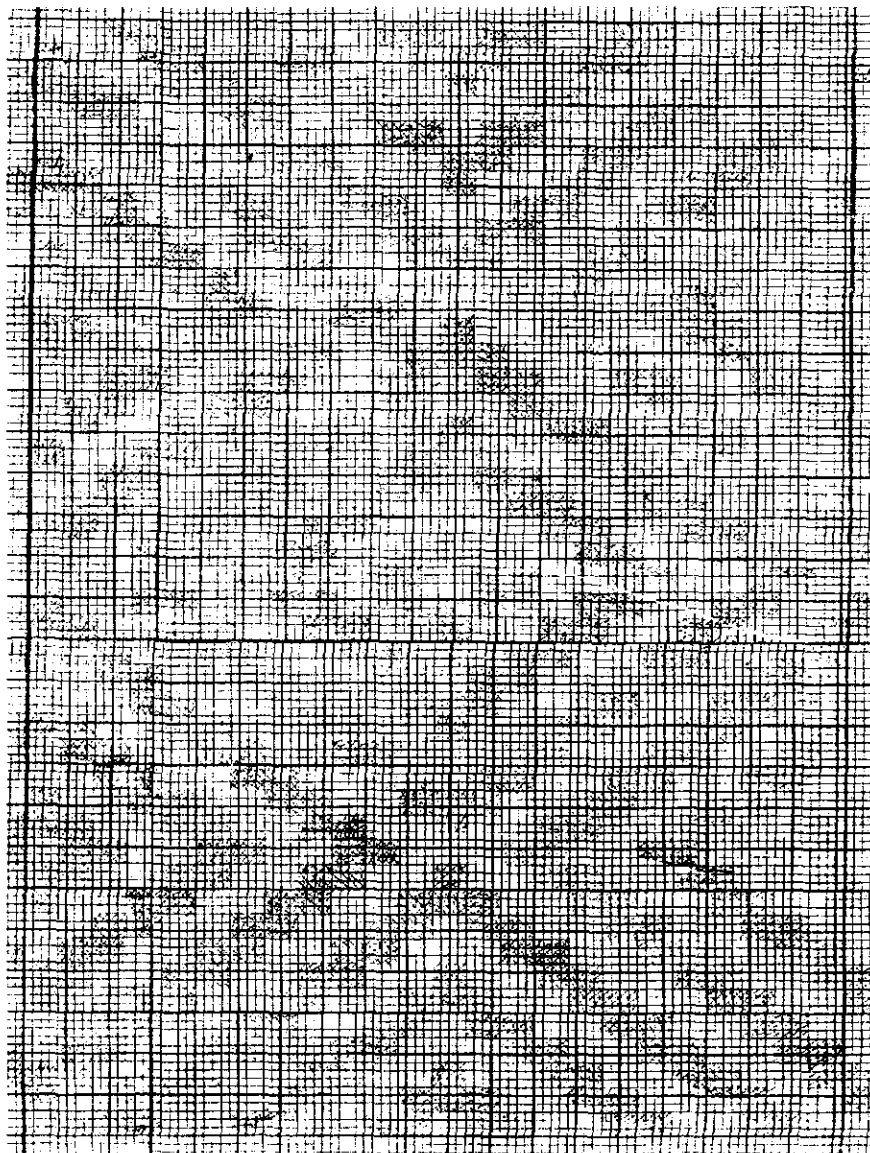
ผ้าห่มลายราชวัตรห้องที่ค้นพบใหม่

แกะลาย

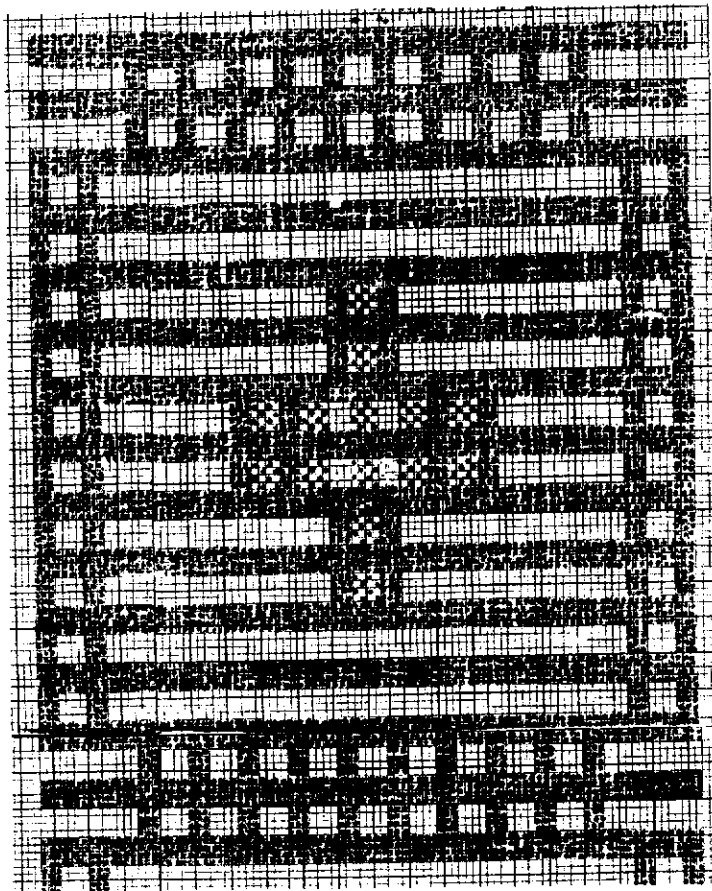
การแกะลาย เป็นกระบวนการอ่านจำนวนเส้นด้ายขึ้นลงหรือยกข่มในแต่ละนัดหรือไม้ แต่เดิมการแกะลายจะใช้เมื่อเก็บลายในการเริ่มทอครั้งใหม่ โดยอ่านเส้นด้ายจากผืนผ้าเดิมเพื่อยกและข่มเส้นด้ายในชุดใหม่ตามแบบเดิม เมื่อหมดจำนวนด้ายในหน้าผ้านั้น ก็ขึ้นนัดใหม่ต่อไปจนครบทุกนัด

ปัจจุบัน คนทอผ้าสามารถแกะลายลงในกราฟ โดยใช้ตารางกราฟ ๑ ช่องเท่ากับ ๑ เส้นด้าย แล้วระบายสีลงในช่อง โดยใช้สีหรือเครื่องหมายสำหรับช่องยกกับช่องข่มต่างกันเพื่อให้มองเห็นลวดลายเด่นชัด

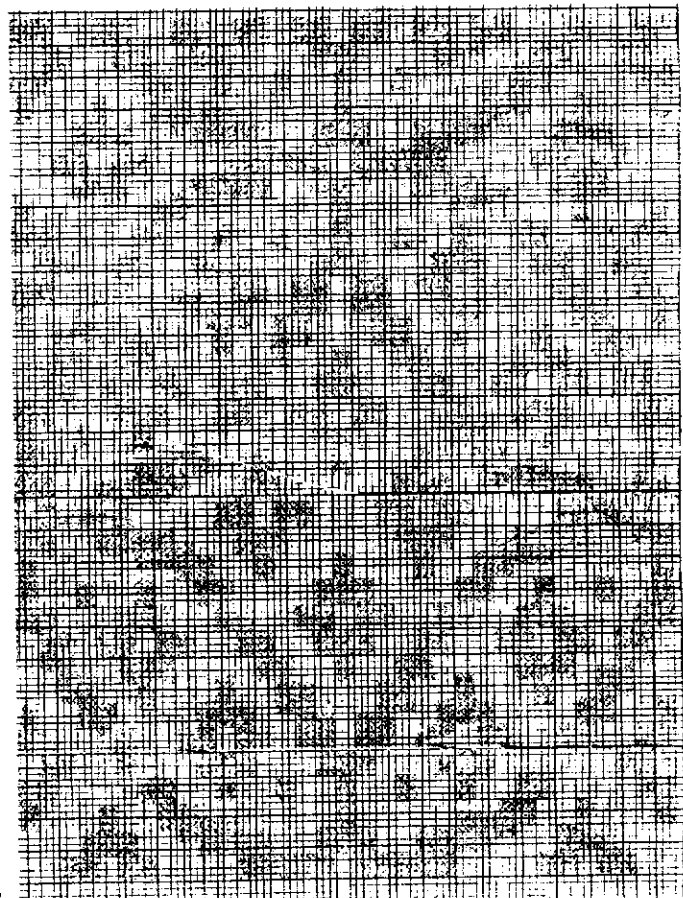
ตัวอย่างการแกะลายที่กลุ่มวิจัยคัดเลือกแล้ว ๓ ลาย ได้แก่ ลายลูกแก้ว ลายแก้ว ชิงดวง และลายราชวัตรห้อง

ลายลูกแก้ว

ลายราชวัตรห้อง

ลายแก้วชิงดวง

กระบวนการทอผ้า

ลำดับกระบวนการทอผ้ามีดังนี้

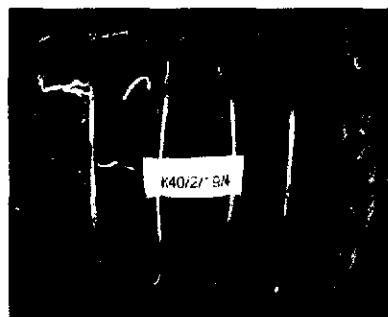
๑. หั่นด้าย
๒. คั่นหูก
๓. สอดฟันพิมพ์
๔. ม้วนด้าย
๕. ก่อเขาลายขัด
๖. เก็บลาย
๗. ก่อเขายกดอก
๘. ทอผ้า

๑. หั่นด้าย

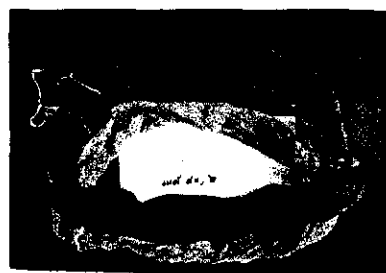
เส้นด้ายที่ใช้ในการทอผ้ามี ๒ ชนิด ใหญ่ ๆ ได้แก่ด้ายยืนกับด้ายพุ่ง ด้ายยืนคือส่วนที่เป็นโครงร่างของผืนผ้า ส่วนด้ายพุ่งเป็นเส้นด้ายที่ทอกลับไปมาเพื่อให้เกิดเป็นผืนผ้า ด้ายพุ่งจะแบ่งย่อยไปตามลักษณะผ้า ถ้าเป็นผ้าพื้นหรือผ้าตา ใช้ด้ายพุ่งชนิดเดียว เรียกว่าด้ายตี ส่วนผ้ายกดอกจะต้องเพิ่มด้ายสี คือ ด้ายพุ่งสำหรับใช้สลับกับด้ายตี เพื่อให้เนื้อผ้าแน่นขึ้นและหนุนด้ายตีให้เห็นดอกเด่นชัด

วิธีการคิดคำนวณเส้นด้าย

เส้นด้ายมีสีต่าง ๆ กำหนดเป็นหมายเลขสี ชื่อมาเป็นก้อนใหญ่ เรียกเป็นลูก หรือ หมอน ลูกหนึ่ง ๑๐ ปอนด์ หรือประมาณ ๔ กิโลกรัมครึ่ง แต่ละลูกแบ่งเป็นริ้ว บางที่เรียกว่าใจ หรือเจ็ด

ด้าย ๑ ลูก

ด้ายแยกเป็นริ้วหรือใจ

เส้นด้ายโทเร ๑ ปอนด์ เบอร์ ๑ ยาว ๘๔๐ หลา เบอร์ ๔๐/๒ คำนวณแล้วได้ความยาว ๑๖๘,๐๐๐ หลา

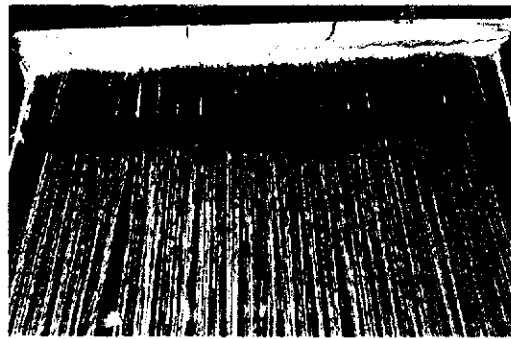
ด้ายยืนริ้วหนึ่งประมาณ ๒,๕๔๕ หลา ค่อยเอาไปเฉลี่ยว่าริ้วหนึ่งจะหั่นด้ายกี่เรีย เรียคือหลอดด้าย

คนทอผ้ารุ่นเก่าสั่งสอนลูกหลานว่าอย่าเดินด้ายเกิน ๒๐ เร็ว ถ้าเดินที่ละมากกว่านี้ ด้ายจะเกาะกันเป็นก้อนใหญ่ แยกจากกันยาก เส้นด้ายอาจจะไขว้กัน ทำให้ยุ่งยากในการสอด ฟันพืมและม้วนด้าย สมัยก่อนที่ใช้รางเดินหูกก้านไม้ไผ่ปักพื้นดินหรือเสียบไม้ระกำวางบนซื่อ เดินที่ละ ๑๐ เร็วก็ถือว่ามากแล้ว

การคิดคำนวณเส้นด้ายต้องคำนึงถึงความยาวของผ้าที่ต้องการ และความกว้างของ ฟันพืม ซึ่งมีหลักดังนี้

การใส่ด้ายทอผ้าแต่ละครั้งนับเป็นเซา ถ้าเซานี้ต้องการทอผ้าห่ม ๑๐ ผืน ความยาว ผืนละประมาณ ๒ หลา ต้องใช้ความยาวของด้ายแต่ละเส้น ๒๕ หลา เพราะเมื่อไว้เมื่อทอ แล้วด้ายจะหดตัวบ้างและเป็นหัวด้ายที่ค้างในฟันพืมกับไม้ฟันด้ายอีกบางส่วน

ปกติการทอผ้าแต่ละเซา ถ้าทอด้วยกี่กระตุก ต้องขึ้นเส้นด้ายครั้งหนึ่งเป็นร้อยหลา เพราะขึ้นเส้นด้ายแต่ละครั้งจะเสียเศษด้ายมาก แต่การทอด้วยกี่โบราณสมัยก่อนไม่ได้ทอเพื่อ ขาย เป็นการทอเมื่อว่างเพื่อใช้เองหรือแจกในหมู่บ้านมิตร ผ้าห่มเซาหนึ่ง ๔ - ๕ ผืน ก็นับว่า มากแล้ว เมื่อทอจนหมดเส้นด้าย ถ้าจะทอต่อไปก็เดินด้ายใหม่เอามาต่อกับปลายด้ายเดิม เรียกว่า สืบหูก หรือสืบ

สืบหูก

ต้องการทอผ้าห่ม จำนวน ๑๐ ผืน ผืนละ ๒ หลาเศษ ใช้ฟันพืมกว้าง ๑๒ หลบ แต่ละ หลบมี ๔๐ ช่อง แต่ละช่องต้องมีด้าย ๒ เส้น ผ้าผืนนี้ต้องใช้ด้ายยืน $๑๒ \times ๔๐ \times ๒$ เท่ากับ ๙๖๐ เส้น แต่ละเส้นยาว ๒๕ หลา รวมแล้วด้ายยืน ๙๖๐×๒๕ เป็น ๒๔,๐๐๐ หลา

ได้คำตอบแล้วว่าใช้เส้นด้าย ๑๐ ไร่ ประมาณ ๑.๕๓ ปอนด์ หรือ .๖๕ กิโลกรัม หัน ด้าย ๒๐ เร็ว ไร่หนึ่งจะได้ ๒ เร็ว

ส่วนสีชาใช้ทำริมดินนั้น คำนวณไว้แล้วว่าใช้ ๔๐ เส้น เส้นละ ๒๕ หลา ต้องใช้ เส้นด้ายประมาณ ๑,๐๐๐ หลา ถ้าใช้ ๑๐ เร็ว ก็เรียกละ ๑๐๐ หลา

ลูกเกียบ ๒ ข้าง สีขาว ๑๖ เส้น × ๒๕ หลา ได้ ๔๐๐ หลา ใช้ ๔ เรือ สีแดง ๘ เส้น × ๒๕ หลา ได้ ๒๐๐ หลา ใช้ ๒ เรือ

คำนวณได้เช่นนี้แล้วจึงเริ่มหันด้ายยืน

หันด้ายยืน

หันด้ายพุ่ง

นี่เป็นการหันด้ายยืนเฉพาะผ้าที่ใช้ด้ายยืนสีเดียว ถ้าเป็นลายราชวัตร หรือตาสมุก ซึ่งใช้ด้ายยืน ๒ สี ต้องมาดูก่อนว่าใช้สีละกี่เส้น แล้วใช้หลักการคำนวณแบบเดียวกัน สำหรับในงานวิจัยนี้ ลายลูกแก้วกับลายแก้วชิงดวง ใช้ด้ายยืนสีเดียว ลายแก้วชิงดวง หน้าผ้ากว้าง ๑๒ หลบ ส่วนลายราชวัตรห้องใช้ด้ายยืน ๒ สี แดงกับขาว สลับ ๔ : ๔ เส้น หรือ ๒ พันพืม หน้าผ้ากว้าง ๑๘ หลบ ครึ่ง ทุกผืนใช้พันพืมขนาด ๔๐ ช่อง (๘๐ เส้น) ต่อ ๑ หลบ

ส่วนการคำนวณเส้นด้ายพุ่งนั้น ส่วนใหญ่ใช้เทียบน้ำหนักกับด้ายยืน ใช้ด้ายยืนไปเท่าไรก็ใช้ด้ายพุ่งน้ำหนักเท่านั้น ในการทอผ้าสไบยกดอกจะต้องมีทั้งด้ายตีและด้ายไส ปริมาณด้ายไสอาจมากกว่าด้ายตีเล็กน้อย เพราะด้ายไสต้องใช้ทอชายผ้ารวมทั้งลูกเกียบและแม่แคร่ด้วย

การหันด้ายพุ่ง เรือที่หันด้ายพุ่งจะเล็กกว่าเรือหันด้ายยืน เวลาใช้งานจะต้องดึงเส้นด้ายออกจากเดียว จึงต้องหันจากจุดเริ่มต้นแล้วค่อย ๆ เคลื่อนไปจนสุดปลายหลอดอีกด้านหนึ่ง ปริมาณเส้นด้ายในแต่ละเรือจะไม่ยาวมากเกินไป เพราะจะทำให้มีขนาดใหญ่จนสอดใส่ในตรนไม่ได้

๒. คันทูก

ที่เรียกว่า คันทูก เพราะต้องคำนวณมาตั้งแต่ความกว้างของพันพืม ความยาวของผ้าที่ต้องการ และเบอร์ของเส้นด้าย ซึ่งคิดหาปริมาณเส้นด้ายมาแล้วในตอนหันด้าย ต่อไปต้องค้นหาวิธีการเรียงด้ายและจำนวนเที่ยวการเดิน เป็นการคิดค้นกันจริง จึงเรียกว่าคันทูก บางทีเรียกว่าเดินด้าย

ในการเดินด้ายนั้นให้ถือหลักว่าเดินตามลำดับ ริมตีน แม่แคร่ ลูกเกียบ จึงจะเดินส่วนที่ทอลาย แล้ววนกลับมาที่ลูกเกียบ แม่แคร่ และริมตีนของอีกด้านหนึ่ง

จำนวนเส้นด้ายของริมตีนและลูกเกียบกำหนดไว้ชัดเจนแล้วตอนหันด้าย แต่ระหว่างแม่แคร่กับตัวลาย มีวิธีกำหนด ๒ วิธี

วิธีแรกคือ ต้องอ่านลายว่าใน ๑ ดอก หรือ ๑ รอบลาย ใช้ด้ายยืนจำนวนกี่เส้น และจะทอกี่ดอก จึงมาคำนวณหักจำนวนเส้นที่ทอดอกออกก่อน ส่วนที่เหลือมาแบ่งครึ่งใส่ในแม่แคร่ ๒ ข้าง วิธีนี้จะทำให้ได้ผ้าเต็มดอก อีกวิธีหนึ่งคือกำหนดแม่แคร่ไว้ตายตัว เช่น ๑๘ เรีย ๓๖ เส้น หรือ ๒๐ เรีย ๔๐ เส้น วิธีนี้อาจจะทำให้ได้ลายที่ไม่เต็มดอก และลายผ้า ๒ ข้างไม่สมดุลกัน การแก้ไขลายไม่สมดุลทำได้ตอนเก็บลาย ให้เก็บจากจุดกลางผ้าและเริ่มกลางดอก ขยายออกไปทีละข้าง

ตัวอย่างการคั่นลูกผ้าสไบลายลูกแก้ว

ในพิมพ์ที่ใช้สำหรับที่บ้านจะมีริมตีนแยกต่างหาก ไม่รวมกับส่วนที่เป็นความกว้างของหน้าผ้า ซึ่งนับเป็นหลบ ในการวิจัยนี้ใช้พิมพ์หน้ากว้าง ๑๒ หลบ หลบละ ๔๐ ช่อง ช่องละ ๒ เส้นด้าย รวมแล้วใช้ด้าย ๙๖๐ เส้น ซึ่งคิดไว้แล้วตั้งแต่หันด้าย

ลายลูกแก้ว ๓ ยอด ๑ รอบลาย มี ๙๖ เส้น ดอกแรกเต็ม ๑๐๐ เส้น ดอกต่อไปมีกรอบรวมกัน ๔ เส้นจึงนับเพียง ๙๖ จบดอก หักแม่แคร่ ลูกเกียบแล้ว ควรจะได้สัก ๘ ดอก $(๙๖ \times ๘ = ๗๖๘) + ๔$ (ของดอกแรกที่เกินมา) = ๗๗๒ เส้น ริมผ้า ๒ ข้าง ๑๖ เส้น ลูกเกียบ ๒ ข้าง ๒๔ เส้นรวม ๘๑๒ เส้น จาก ๙๖๐ เส้น คงเหลือ ๑๔๘ เส้น เป็น แม่แคร่ข้างละ ๗๒ เส้น ๓๖ พิมพ์ แสดงว่าคั่นแม่แคร่ ๑๘ เรีย ๒ เที้ยว แต่คั่นแม่แคร่ $(๗๒ \times ๒) = ๑๔๔$ เส้น เหลือเศษอีก ๔ เส้น ต้องเอาไปรวมกับ ๗๗๒ เส้นเดิม เป็น ๗๗๖ เส้น สำหรับตัวลาย

เริ่มต้นเอาเรียมมาเสียบกับรางเดินลูก เรียงเรียเป็น ๒ แถว โดยเรียงด้ายบนล่างสลับกันไป ดึงเส้นด้ายทั้งหมดมารวมไว้ในกำมือ เอากระดูกด้ายพันไว้กับหลักเริ่มต้น ที่ใกล้หลักนี้จะมีตะปู หรือเหล็ก ๑ อัน ปักอยู่บนแกนไม้ห่างไปประมาณ ๖ นิ้ว ด้ายจะผ่านด้านใดด้านหนึ่งของตะปู จำตรงนี้ไว้ให้ดี เดินให้ครบ ๕ หลัก เก็บเส้นด้ายทีละเส้นให้ไขว้ทับกันแบบเดียวกัน ตลอดจนหมด ระหว่างเก็บมีไม้เล็ก ๆ ๑ อันไว้ช่วยคล้องหัวด้าย เมื่อ ครบทั้ง ๒๐ เส้นแล้ว ให้ดึงไปคล้องไว้กับหลักหัวด้าย เอาเชือกผูกคั่นไว้เพื่อให้เห็นว่าเป็น ๑ ชุด เดินย้อนกลับมาเท่าเดิมจนถึงก่อนถึงหลักเริ่มต้น ให้เส้นด้ายผ่านคนละด้านของตะปูตัวเดิม

การเดินด้ายเรียงลำดับดังนี้

ริมติน สีขาว ๑๐ เร็ว ๑ เที้ยว ๒๐ เส้น(๕ พัน พันละ ๔ เส้น)

แม่แครง สีแดง ๑๘ เร็ว ๒ เที้ยว ๗๒ เส้น (๓๖ พัน)

ลูกเกียบ ๖ เร็ว (สลักขาว ๒ แดง ๒ ขาว ๒) ๑๒ เส้น (๖ พัน)

ตัวลาย ดอกละ ๙๖ เส้น ๘ ดอก ๗๖๘ เส้น เมื่อดอกเริ่มต้น ๔ เส้น และเศษ ๔ เส้น บวกริมผ้าหรือขอบลายสองข้าง ๑๖ เส้น รวม ๗๙๒ เส้น ใช้ ๒๐ เร็ว เดิน ๑ เที้ยว ได้ ๔๐ เส้น ครึ่งหลบ เพราะฉะนั้นเส้นด้าย ๗๙๒ เส้น ต้องเดิน ๒๐ เที้ยว เดินไป ๑๙ เที้ยว ๗๖๐ เส้น เที้ยวสุดท้ายต้องการเพียง ๓๒ เส้น ถอดเร็วออก ๔ เร็ว จะได้เส้นด้ายพอดี หากไม่ถอด ก็เหลือไว้ค่อยไปตัดออกตอนสอดฟันพืม

ถอยกลับ คือเดินลูกเกียบ แม่แครง และริมติน จะได้ขอบผ้าอีกด้านหนึ่ง

ในสมัยก่อน ที่ทอผ้าเขาสัน ๆ ตอนเดินริมติน แม่แครง และลูกเกียบ อาจจะเดินขอบ ทั้ง ๒ ข้างรวมกันไปรอบเดียว แล้วค่อยยกเส้นด้ายแยกกันตอนสอดฟันพืมก็ได้

เดินด้ายครบแล้วต่อไปปลดด้ายออกจากหลัก โดยใช้ไม้รัด ๒ อันสอดไว้ที่หัวด้ายซึ่งไขว้กัน และไม่ผูกพัน ๒ อัน สอดที่ปลายด้ายซึ่งคล้องอยู่กับตะปู

เนื่องจากเส้นด้ายที่ต้องการยาวถึง ๒๕ หลา ซึ่งยาวมาก จึงต้องเก็บด้วยวิธีถักลูกโซ่ ให้สั้นลง ข้อควรระวังในการถักลูกโซ่คือให้มืออยู่ในลักษณะเดียวกันตลอด ไม่พลิกไปมา มิฉะนั้นจะทำให้เส้นด้ายคลายออกไม่ได้ แล้วเอาเส้นด้ายทั้งหมดห่อผ้าหรือใส่ภาชนะไว้เพื่อมิให้กระจายตัว

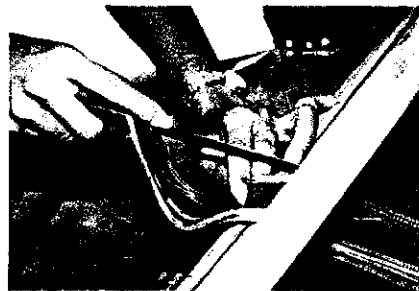

การค้นด้ายลายแก้วชิงดวงและราชวัตรห้องก็ใช้หลักการเดียวกัน ต่างกันที่จำนวนเส้นด้ายและการเรียงด้ายในกรณีที่ด้ายยืนสลักสี

๓. สอดฟันพื้

ในการสอดฟันพื้ต้องใช้คนช่วยกัน ๒ คน เตรียมไม้เรียวใหญ่ ๆ ไว้ ๑ อัน ไว้เป็นไม้รับด้าย และตะขอเบ็ด ๑ อัน นำเส้นด้ายในท่อหรือในกะละมังที่เตรียมไว้มาวางหลังฟันพื้ให้คนอยู่ด้านหน้าคนหนึ่งทำหน้าที่สอดตะขอเบ็ดผ่านช่องฟันพื้ อีกคนหนึ่งคอยจัดเส้นด้ายคล้องปลายเบ็ด เมื่อดึงหัวด้ายผ่านช่องฟันพื้มาแล้ว ก็คล้องไว้กับเบ็ดก่อน

ข้อควรระวัง เมื่อสอดไปได้ประมาณ ๑ หลบ ให้ตรวจสอบช่องฟันพื้ที่ผ่านมาว่าสอดครบทุกช่อง หรือสอดซ้ำซ้อนหรือไม่ ถ้าเกิดความผิดพลาดไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ให้ดึงเส้นด้ายที่สอดแล้วกลับมาคล้องไม้ันดไว้ตามเดิม แล้วเริ่มสอดใหม่ เมื่อถูกต้องแล้วจึงถ่ายใส่ไม้รับด้าย และจัดเส้นด้ายให้ตึงเรียบสม่ำเสมอไปพร้อม ๆ กัน

ไม้รับด้าย

๔. ม้วนด้าย

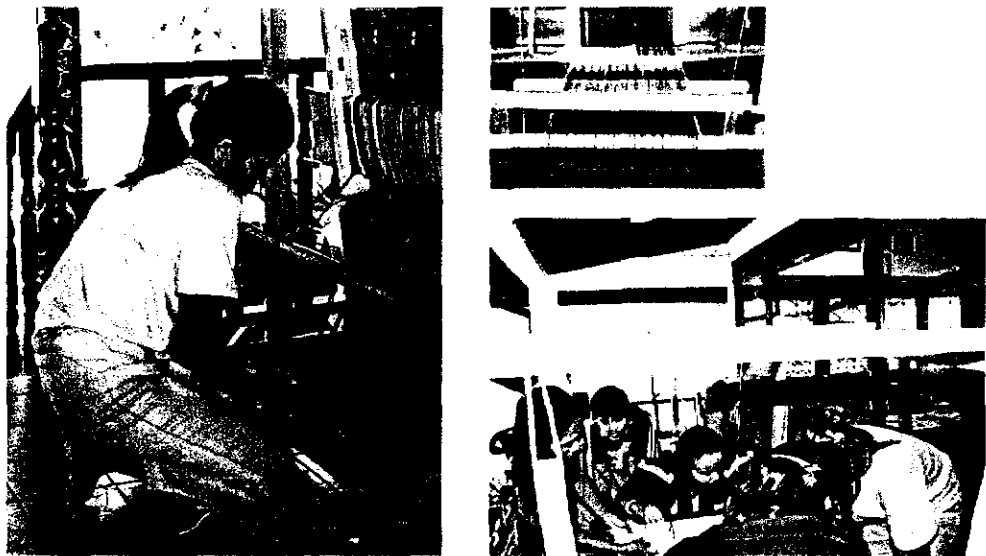
ข้อควรคำนึงประการแรกของการม้วนด้ายคือ ต้องมีสถานที่ยาวเพียงพอกับความยาวของเส้นด้าย สถานที่ของกลุ่มทอผ้าในนครศรีธรรมราชคือระเบียบหน้าโรงเรียนควนสวรรค์

ก่อนจะเคลื่อนย้ายม้วนด้ายและฟันพื้ให้เตรียมไม้เฝ้ายาว ๆ ไว้ ๑ อัน เพื่อใช้เป็นหลักในการดึงเส้นด้ายให้ตึง โดยเอาปลายไม้สองข้างไปขัดกับเสาหลักและผูกไว้กับไม้รับด้าย ขึ้นตอนนี้ต้องให้ฟันพื้อยู่ในลักษณะตั้งขึ้น ถ้ามีลมพัดต้องระวังมิให้เส้นด้ายพันกัน

จัดปลายด้ายในไม้ลูกพันให้เรียงเป็นระเบียบ เอาไม้ลูกพันประกบในร่อง ๒ ข้างของไม้ม้วนด้าย ค่อย ๆ ม้วน และปรับให้ตึงสม่ำเสมอเท่ากันตลอด จนในที่สุดเหลือเส้นด้ายไว้ประมาณ ๑ คอก จึงนำไปผูกเข้ากับที่เรียกสั้น ๆ ว่าเชือก

การเข้าก็คือเอาไม้พันหัวด้ายไปสอดในลูกตั้งโยงไว้ ส่วนไม้รับด้ายนั้นไปวางไว้ในร่องสำหรับวางปั่นหรือไม้หน้าผ้า ยังไม่ถอดไปประกบกับปั่นจนกว่าจะทอผ้าได้ความยาวเพียงพอ ม้วนใส่ปั่นได้ ๑ รอบ

๕. ก่อเขาลายขัด

การก่อเขาหรือเก็บตะกอลายขัด คือการร้อยเส้นด้ายเพื่อแยกเส้นด้ายให้เป็นชุดบนกับชุดล่าง ซึ่งไขว้กันไว้ตั้งแต่เก็บเส้นด้ายในการเดินด้าย อุปกรณ์ที่ใช้มีปีกยั่ว และด้ายเบอร์ ๖

ขั้นตอนแรกคือการพลิกทูก หมายถึงการถอดไม้พันหัวด้ายและปั่น รวมทั้งจับพันเพิ่มให้ด้านล่างขึ้นมาอยู่ด้านบน เพื่อก่อเขาจากด้านล่างก่อน

เริ่มต้นจับไม้มัดให้ตั้งฉาก ใช้ด้ายเบอร์ ๖ ร้อยสอดเข้าไประหว่างรอยแยกของเส้นด้าย ๒ ชุด แล้วค่อยผูกร้อยเส้นด้ายย้อนกลับมาที่ละเส้น คล้องแต่ละบ่วงที่ผูกไว้กับปีกยั่วไปเรื่อย ซึ่งเมื่อเต็มปีกยั่วเส้นด้ายจะค่อย ๆ เลื่อนหลุดลงไปคล้องกับไม้เรียวจนหมด ๑ แถว ตัดเส้นด้ายผูกปมไว้ ร้อยต่ออีกแถวหนึ่งในลักษณะเดียวกันจนครบถือว่าจบการก่อเขาชุดล่าง การก่อเขามีหลักว่าให้ก่อจากอันที่ไกลตัวเข้ามาใกล้ตัว

ขั้นต่อไปให้พลิกหูกกลับที่เดิมอีกครั้ง แต่แทนที่จะร้อยสอดระหว่างรอยแยกเหมือนครั้งแรก คราวนี้ต้องเปลี่ยนเป็นร้อยจุมุกควาย คือใช้เส้นด้ายร้อยสอดเข้าไปในห่วงด้ายก่อเขาที่คล้องด้ายยืนไว้แล้ว จากนั้นจึงใช้ปีกยั่วก่อเขาต่อไปทั้ง ๒ แถว แบบเดิม

เมื่อก่อเขาทั้งล่างบนเสร็จเรียบร้อย ผูกเขาบนไว้กับลูกหยกที่ผูกโยงกับไม้คานบน ส่วนเขาล่างผูกกับไม้เหยียบ ๒ อันห้อยไว้

ผูกเรียบร้อยแล้วขั้นตอนสำคัญคือทอดลอง เพื่อตรวจสอบอีกครั้งว่าสอดฟันพื้มซ้อนและฟันพื้มว่างหรือไม่ กรณีด้ายซ้อนกันมากกว่า ๒ เส้นในช่องฟันพื้มเดียวกันให้ตัดออก ซึ่งจะตัดได้แค่ไม้พันด้ายเท่านั้น ส่วนที่เหลือค้างอยู่จะต้องค่อย ๆ เลาะตัดทุกครั้งที่คลายไม้พันด้าย

ในกรณีที่ฟันพื้มว่าง ต้องใช้เส้นด้าย ๒ เรียว สอดซ่อม ต่อ ๑ ช่องฟันพื้ม สอดแล้วต้องก่อเขาล่างบนและผูกเขาแบบเดิม เอาเรียวผูกโยงไว้กับคานที่ เรียกว่าห้อยลูกบวบ แล้วค่อยคลายเส้นด้ายออกตามระยะการทอด

จะเห็นว่าถ้าเส้นด้ายขาดเกินแม้เพียงช่องฟันพื้มเดียว ความยุ่งยากก็เกิดขึ้นหลายประการ การตรวจสอบจึงต้องทำอย่างละเอียดมาตั้งแต่เริ่มสอดฟันพื้ม เพื่อไม่ให้เกิดปัญหา

๖. เก็บลาย

การเก็บลายบางที่เรียกว่าคัดลาย เพราะต้องคัดเส้นด้ายแยกขึ้นลง ตามลักษณะของลาย เส้นด้ายที่เก็บลายคือส่วนที่อยู่ถัดจากลูกเกียบเข้าไปเท่านั้น

ข้อที่พึงจำสำหรับการเก็บลายยกดอกนี้คือตรงขอบลายทั้ง ๒ ข้างต้องคัดขึ้น ๔ ลง ๔ ไว้ก่อน เท่ากับเป็นการยึดเส้นด้ายยกดอกให้เป็นระเบียบ และเป็นเส้นคั่นระหว่างลายยกดอกกับขอบ ส่วนที่ขอบมีแต่ลายชัดจากด้ายโศ

เส้นด้ายที่เหลือทั้งหมดต่อไปคือลายล้วน ๆ ถ้าไม่พิถีพิถันมากนักก็เริ่มคัดขึ้นลงตามสูตรลายหรือตามทีดูผ้าเก่า ใช้ไม้เรียวสอดไว้จนหมดเส้นด้ายเป็นอันจบ ๑ นัด แล้วทอดสอบ หากไม่มีข้อผิดพลาด ลายนี้มีก้นดักก็ทำต่อไปในลักษณะเดียวกันจนครบทุกนัด

แต่ถ้าต้องการให้ลายทั้งสองข้างจัดริมผ้าในลักษณะเดียวกัน ต้องนับเส้นด้ายและคำนวณลายกันก่อน แล้วจึงคัดลายจากตรงกลางออกไป

การทอดสอบลายแต่ละนัดต้องทอดอย่างน้อย ๓ ครั้ง คือ เส้นด้ายยกดอกสลับกับด้ายโศ ๓ รอบ รวม ๖ เส้น เมื่อไม่มีข้อผิดพลาดแล้วจึงเก็บนัดต่อไป

สูตรการเก็บลายแต่ละลายก็ต่างกันออกไป เช่น ลายลูกแก้ว ๔ นัต ลายราชวัตรห้อง ๔ นัต ลายแก้วชิงดวง ๒๓ นัต ต่อไปจะเป็นตัวอย่างสูตรการเก็บลายลูกแก้ว ซึ่งมีดังนี้

นัตที่ ๑

ยก๔ ช่ม๔(ริม) ดอกที่ ๑ ยก๖ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๑๒ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๔ (ดอกแรกขึ้นยก๖ เพื่อให้เศษเหลืออีกด้านลงตัวพอดี) ต่อไป ทวนกลับที่ขีดเส้นใต้ ไปจนถึงดอกที่ ๘ ยก๔ ตอนสุดท้ายจะกลายเป็น ยก๖ และริม ช่ม๔ ยก๔ ปิดท้าย ทำให้ช่องเว้นระหว่างริมผ้ากับดอกทั้ง ๒ ข้างเท่ากันพอดี แต่ถ้าขึ้นดอกแรกด้วย ยก๔ เศษที่เหลืออีกด้านหนึ่งจะเป็น ๘ ช่องเว้น ๒ ข้างจะไม่เท่ากัน สังเกตได้จากผ้าสมัยก่อนจะมีด้านหนึ่งมากกว่าอยู่ ๔ เส้น

นัตที่ ๒

เก็บริม ต่อด้วย ยก๒ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๔ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๑๒ ทวนกลับที่ขีดเส้นใต้ ปิดด้วย ช่ม๘ ยก๒ และริม

นัตที่ ๓

เก็บริม ต่อด้วย ยก๒ ช่ม๔ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๑๒ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ทวนกลับที่ขีดเส้นใต้ ต่อด้วยช่ม๔ ยก๒ ตามด้วยริม

นัตที่ ๔

เก็บริม ต่อด้วย ยก๑๐ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๔ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๑๒ ทวนกลับที่ขีดเส้นใต้ ดอกสุดท้ายยก๑๒ จะเหลือเพียงยก๑๐ ตามด้วยริม

ในการเก็บลายแต่ละนัตให้เรียงลำดับ นัตที่ ๑ ไว้ใกล้ตัว นัตต่อไปให้เรียงถัดออกไป

อนึ่ง การเก็บลายยกดอกของแต่ละคนไม่จำเป็นจะต้องขึ้นจากจุดเดียวกัน แต่ละคนจะอ่านลายและขึ้นตามแบบของตน สูตรที่ยกมานี้ใช้เฉพาะกับด้ายยืนชุดนี้และต้องการให้ลาย ๒ ข้างเท่ากัน จึงมีการเกลี่ยเส้นด้ายที่เป็นเศษจากการนับเส้นด้ายสำหรับตัวลายแยกไว้ติดกับริมผ้า

๗. ก่อเขายกดอก

เมื่อเก็บลายครบทุกนัตแล้วก็จะเริ่มก่อเขาหรือเก็บตะกอดอก ซึ่งเก็บจากส่วนที่ถัดเข้ามาจากลูกเกียบเท่านั้น โดยใช้เส้นด้ายเบอร์ ๖ ผูกร้อยกลุ่มเส้นด้ายที่ละเอียดเฉพาะที่เป็นเส้นยก จนหมดทั้งนัต ใช้ปีกยี่ว และผูกไว้กับไม้เรียวก่อเขา เช่นเดียวกับก่อเขาลายขัด ทำเหมือนกันจนครบทุกนัต ลำดับการก่อเขาเรียงลำดับจากนัตที่ ๑ ใกล้ตัว แล้วถัดไปตามลำดับ

๘. ทอผ้า

การทอผ้าห่มลายลูกแก้วหรือผ้าห่มลายอื่น ๆ ของนาหมื่นศรีจะมีการขึ้นชายผ้าที่เหมือนกันดังกล่าวแล้วข้างต้น คือเว้นชายครุย ทอชายบัต ชายผ้า ลูกเกียบ แล้วจึงจะขึ้นลาย

เริ่มด้วยเว้นเส้นด้ายไว้ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นชายครุย แล้วทอเส้นพุ่งขาวให้ได้ประมาณ ครึ่งนิ้วหรือมากกว่าเล็กน้อย ตรงนี้เรียกว่า ชายบัต ต่อไปใช้เส้นพุ่งสีเดียวกับเส้นยืน ความ ยาวประมาณ ๑ คืบ เป็นชายผ้า แล้วใช้สีขาวหรือสียกดอกทอริ้วสัก ๒ เส้น จากนั้นจึงเริ่ม ทอยกดอกที่มีริ้วลูกเกียบคาดไว้โดยเลือกเอานัดใดนัดหนึ่งหรือ ๒ - ๓ นัด พอให้เห็นเป็นแถบ เรียกว่าหน้าผ้า ปิดด้วยริ้วแบบเดิมอีกครั้ง ทอสีพื้น และลูกเกียบ แล้วจึงเริ่มต้นทอยกดอก

การทอยกดอกต้องใช้เส้นด้ายพุ่ง ๒ ตรน คือ ด้ายตี กับด้ายไส

ก่อนทอยกดอกต้องดูเส้นด้ายว่าควรใช้นัดละกี่เส้นดอกจึงจะได้สัดส่วนพอดีกัน ซึ่ง โดยทั่วไป ใน ๑ เส้นลายตามแนวยืนนับได้ ๔ เส้นด้าย ส่วนด้ายพุ่งนั้นหนากว่าเล็กน้อย จึง ใช้ ๓ เส้นด้าย คือตี ๑ ไส ๑ สลับกัน ๓ ครั้ง แล้วจึงขึ้นนัดต่อไป

ลายลูกแก้ว การทอผ้าลายลูกแก้วซึ่งเป็นลายพื้นฐานตอนเก็บลายอาจจะไม่ยาก เพราะมีเพียง ๔ นัด แต่ในตอนที่ทอนั้นเมื่อครบ ๔ นัดแล้วยังไม่เป็นลูกแก้ว ต้องทอซ้ำรวม ๓ ครั้ง ได้ครึ่งลูก แล้วถอยหลังกลับ คือ

ทอนัด ๑ ๒ ๓ ๔ ๑ ๒ ๓ ๔ ๑ ๒ ๓ ๔ แล้วถอยหลังกลับเป็น ๓ ๒ ๑ ๔ ๓ ๒ ๑ รวม ๒๓ ครั้งจึงจะได้เต็ม ๑ ดอก เมื่อขึ้นดอกต่อไป จะขึ้นจาก นัดที่ ๒ เพราะแถว ๑ นั้นเป็นแถวต่อเนื่อง

ลายแก้วชิงดวง ทอไปข้างหน้าจนถึงนัด ๒๓ แล้วถอยหลังกลับ ๒๒ จนถึง ๑ แล้ว ขึ้นดอกใหม่ ถ้าทอซ้ำนัดละ ๓ ครั้ง ตลอดทุกนัด จะได้ดอกเหลี่ยม ถ้าจะให้ดอกมน ต้องดู ความถี่ห่างของฟันพืม ขนาดเส้นด้าย แล้วมากำหนดแต่ละนัดว่านัดใดควรทอซ้ำกี่ครั้ง ถ้าใช้ ซ้ำตั้งแต่ ๑ - ๓ ครั้ง ดอกจะค่อนข้างกลม ทอซ้ำ ๒ - ๔ ครั้ง ดอกสูงรี

ลายราชวัตรห้อง ใช้ ๓ ตรน ทอแต่ละนัด พุ่งด้ายตีแดง ด้ายไสขาว สลับกัน ๓ ครั้ง แล้วค้นด้วยขาวหรือแดง ๓ ครั้ง ที่ทอค้นเป็นอีกตรนหนึ่ง ทอซ้ำเหมือนเดิมอีก ๑ รอบ จึงจะขึ้น นัดใหม่ ต้องทอแบบถอยกลับเช่นเดียวกับ ลายลูกแก้ว คือ ทอนัด ๑ ๒ ๓ ๔ แล้วถอย ๓ ๒ ๑ จะได้ครบดอก ดอกต่อไปขึ้นจากนัด ๒ ทอ ๒ ๓ ๔ ๓ ๒ ๑ ดอกสุดท้ายให้จบที่นัด ๑ เป็นการ ปิดลาย ในการทอด้ายไสอาจจะปรับเปลี่ยนสีได้ เช่น ด้ายตีแดง ด้ายไสแดง ค้นขาว สีผ้าที่ ได้จะต่างกันออกไปเล็กน้อย

เมื่อทอดอกได้ความยาวตามต้องการแล้วจึงทอชายผ้าปิดท้ายอีกครั้งหนึ่ง ความยาว ที่เหมาะสมรวมทั้งชายรุ่งริ่ง(ชายครุย)แล้ว ประมาณ ๒ หลา ซึ่งไม่แน่นอนไป เพราะสมัยก่อน การทอผ้ามีจุดประสงค์เพื่อใช้เองหรือทอให้ใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งรู้ตัวผู้ใช้แน่ชัด กำหนดความ ยาวให้เหมาะสำหรับแต่ละคนได้

คนทอดผ้านาหมื่นศรี

นาหมื่นศรีปัจจุบันได้ชื่อว่าแหล่งทอดผ้าใหญ่ที่สุดของจังหวัดตรัง และเป็นแหล่งเดียวที่สามารถมองเห็นการสืบทอดจากอดีต ในขณะที่แหล่งอื่น ๆ เพิ่งจะก่อตัวขึ้นใหม่ไม่นานนัก ทั้งนี้ เพราะมีบรรดาผู้เฒ่าผู้แก่จำนวนหนึ่งที่ยังถักทอสายใยในผืนผ้ามาอย่างต่อเนื่องจนถึงวันนี้ แม้หลายคนจะค่อย ๆ เลิกวาดด้วยวัยที่สูงขึ้น แต่ยังมีหัวใจแจ่มกระจ่างด้วยความมุ่งมั่นที่จะส่งต่อให้ลูกหลานได้สืบทอด ได้ช่วยกันบอก ช่วยกันเล่า ช่วยกันฟื้นความจำแต่หนหลัง รวมทั้งหยิบผืนผ้าแสนรักแสนหวงที่เก็บไว้เพื่อนำตัวออกมาให้เห็นกันอีกครั้ง และยังมีบางคนที่จะแม้จะสามวันดีสี่วันไข้ แต่มีอาเจียนหลังให้กับทุกประจำบ้าน มีเรี่ยวแรงขึ้นมาครั้งใดเป็นต้องลงนั่งพุ่งตรน กระแทบปั๊ม ถักทอต่อสาย แม้หลายวันกว่าจะได้ผ้ามาสักผืน ยาย ๆ เหล่านี้ก็มีได้ย่อท้อ

นอกจากคนรุ่นอาวุโสแล้ว มีลูกหลานที่สืบทอดการทอดผ้า ส่วนหนึ่งหันไปทอที่กระตุก แต่มีบางคนยังรักที่จะสืบทอดมรดกการทอดผ้าด้วยที่บ้าน แม้จะมีน้อยคน แต่ก็เป็นคนสำคัญที่ทำให้ลายผ้ามรดกได้ถักทอต่อสายใยไม่ขาดตอน

ยายฝ้าย สุขคง บัณฑิตลาย

คนทอดผ้ารุ่นเก่าที่โดดเด่นเป็นพิเศษ คือ ยายฝ้าย แห่งบ้านไผ่เดื่อย ยายฝ้ายเกิดปีถุนวันนี้อายุ ๘๑ ปี เดินเหินไม่สะดวกเหมือนเมื่อก่อน หดแรงทอ แต่ยังมีแรงถ่ายทอ เป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษในการคิดสร้างสรรค์และดัดแปลงลายผ้า เช่น ลายครุฑ ยายบอกว่าดูจากครุฑหน้าศาลากลาง ลายนกเหวก ลายหงส์ หรือลายตุ๊กตา ยายดู ๆ แล้วบัณฑิตลายขึ้นมา บางลายยายก็นึกเอา ลายตัวหนังสือที่เกิดขึ้นในนาหมื่นศรีก็เริ่มต้นจากยาย นอกจากทอเองแล้วยายยังช่วยเก็บลายให้คนอื่นด้วย ลายที่ยายอยากทำมากแต่ยังไม่ได้ทำคือลายมังกรกะลิผล หรือนารีผล (“บัณฑิตลาย” เป็นคำพูดของยายใช้กับการคิดประดิษฐ์ลาย)

ผ้าลายตัวหนังสือของยายฝ้ายทั้งที่เก็บไว้เองและมีหน่วยงานต่าง ๆ ขอไปเก็บ นับเป็นบันทึกคนทอดผ้าที่น่าสนใจ ถ้อยคำในผืนผ้าของยายฝ้ายสะท้อนจิตใจที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง และความเป็นศิลปินในตัวยายฝ้ายเองอีกประการหนึ่ง เพราะนอกจากถ้อยคำเหล่านี้จะปรากฏในผืนผ้าแล้ว ยายฝ้ายยังท่องกลอนที่แต่งไว้เองในสมัยสาว ๆ ให้เหล่าลูกหลานได้ฟังอย่างไม่รู้เบื่อหน่าย

ถ้อยคำในผืนผ้าของยายฝ้าย

“แม่ตายพลัดพรากไปจากไกลชาติหน้าไปขอพบประสบกันนางฝ้ายได้จัดทำ
แล้วตรวจน้ำคำขวัญเป็นอันขาดอย่าให้คลาดแคล้วแม่แก่ไปไหน”

ผ้าเช็ดหน้าเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา

ยายฝ้ายผู้บันทึกตลาด

“หลังคิดสงสัยมีบุญมากบุญพากายไคลวันตายไปพวกพ้องร้องย่ำยี้
เวลาเกิดไม่ได้สิ่งใดหนาพากายอย่างเอียงไปเมืองฝ้ายบ้านไสโพเมืองตรัง”

ผ้าเช็ดหน้าเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา

“โครงการกลุ่มทอผ้ากลุ่มที่๒หมู่ที่๔ ต.นาหมื่นศรีจ.ตรังวันที่๕มีนาเวทีศกขอหยิบยก
เส้นด้ายเข้ามาต่างลายเขียน

ติดพ.ศ.๒๕๑๙เข้าวนเวียนจำนงเนียนน้อมกายไหว้ไตรรัตน์มีพระพุทธรธรรมสงฆ์ผู้ทรง
ศีลยอมกายินราโชนังยังกษัตริย์

ปฏิบัติช่วยเหลือประชาชนหม่อมเจ้าวิภาวดีรังสิตผู้ติดต่อเป็นกกกขอเชื้อพระวงศ์ทรง
เหตุผลยอมสละเวลาพาตัวตนเยี่ยมประชาชนกลุ่มทอผ้ามาสองวัน

เกล้ากระหม่อมกลุ่มที่๒หมู่ที่๔โอกาสดีถวายให้ของขวัญติดอยู่บ้านเลขที่130อยู่ทุก
วันผู้จัดสรรนายประจวบทิพย์พลชัยเป็นผู้ทรงคนาวุฒิมู่ที่๔

มีหน้าที่ทำงานด้านวินิจัยอยู่ต.นาหมื่นศรีเกล้าตั้งใจ หน่วยงานใหม่กลุ่มทอผ้าผาสุข
เอย อภินันทนาการจากนางฝ้าย สุขคง ผู้จัดทำ”

ผ้าพานช้างเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา

“ฝ้ายสุขคงรักเสมอศีลห้าพระตรัสไว้ไม่ไขนทกนรกเสมอคงไม่เรื้อหัวว่าสร้างควม
ดีนี้ความชั่วบุญกับตัวจำต้องสร้างเมื่อล้ากรรมจำเอาไว้ศีลห้าอย่าไปทำใครถือ
ได้กรรมหายไปจากร่างใครล้ากรรมหาย จะได้สุข ใครได้ขึ้นชั้นฟ้าเชื่อว่าน้อยขม
นางฟ้าห้าร้อยสวใจหายมีนางรำรำประจำกายก็อยู่ได้เพราะเกณฑ์เวรไม่มี”

ผ้าพานช้างเก็บที่บ้าน และที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา อีก ๑ผืน

เกิดมาเป็นมนุษย์สุดแสนยาก	มีกรรมมากอย่าหลงคิดสงสัย
มีบุญมากบุญพากายาใคร	วันตายไปพวกพ้องร้องย่ำยี้
เวลามาเกิดไม่ได้สิ่งใดหนา	พากายอย่างเอียงไปเมืองฝ้าย
จะหาทรัพย์สิ่งใดก็ไม่มี	ทรัพย์สิ่งสร้างไว้ไม่ได้พา
เกิดก็ยากตายก็ยากลำบากแสน	เห็นแต่दानแปดแผ่นปากเจ็ดซี่เท่านั้นหนา

อีกพื้นไฟอันไปซึ่งป่าช้า

ทั้งเรือนเหยาแลข้าวของห้องไร่นา

อ่านแล้วฟังให้ตื่นะพี่น้องไทย

ถึงจะแก่ไม่แก่แหละแม่หม่อม

ปรมัตต์จัดไว้ไซ้ตัวตน

.....

หมดเสบียงเลี้ยงตัวต้องกลับไป

ฟากเจ็ดชีสาดฝันและหมอนหน่วย

ได้เลื้อผ่านุ่งห่มไม่สนใจ

ทั้งช้างม้าวัวควายไม่ได้ไหร

ไม่ว่าใครหญิงชายตายทุกคน

ถึงไม่ลูกไม่งอมก็ยอมหล่น

.....

เราเป็นคนเกิดมาเมืองอาศัย

นึกป่าไคสังเวชสมเพชกาย

ติดไปด้วยกายานาใจหาย

ฯลฯ

ยายฝ้ายทองกลอนบทนี้ให้ฟัง บอกว่าเมื่อครั้งเจ้าอาวาสวัดนิกรรังสฤษฎ์ ที่อำเภอ
ยานตาขาว ถึงแก่มรณภาพ นายเพียรซึ่งเป็นญาติโยมของท่านครู ส่งยายฝ้ายทองผ้าทอต่าง
ยายจึงแต่งกลอนบทนี้ใส่ไว้ในผืนผ้าครานั้น ต้องเก็บลาย ก่อนเขาถึง ๑๕๐ เพาะ ผืนผ้าจึงติด
หน้าศพไว้เป็นเดือน

ตำนานการทอผ้าของยายฝ้ายผู้บันทึกิตลาย กล่าวได้ว่าคนทอผ้ามิใช่เพียงช่างฝีมือ
หากคนทอผ้าคือศิลปิน และสามารถใช้ความเป็นศิลปินกับศิลปะรอบด้าน

นอกจากยายฝ้ายแล้ว ยังมีอีกหลายยายแห่งนาหมื่นศรีที่ได้ถ่ายทอดประสบการณ์
ชีวิตคนทอผ้านาหมื่นศรีสู่ลูกหลาน

ยายเปลก น้อยพูล

ยายเปลกเกิดเมื่อปี ๒๔๕๙ ทอผ้ามาตั้งแต่อายุ ๑๔ ปี แต่งงานเมื่ออายุ ๒๐ ปี ตอน
แต่งงานทอให้เจ้าบ่าวเป็นผ้าพาด ๑ ผืน ผ้านุ่ง ๑ ผืน ตอนญี่ปุ่นขึ้น ผ้าขาดตลาด ได้เอาผ้าที่
ทอเก็บไว้ไปขาย ขายได้ผืนละ ๒๐ บาท มีลูก ๕ คน ตอนลูกยังเล็ก ๆ ทอผ้าถุงให้ปู่ หน้าพิมพ์
ประมาณ ๒๐ นิ้ว ตอนนี้มีผ้าเก็บ ๘ ผืน ทอเองทั้งหมด ผ้าอายุเก่าที่สุด ๗๐ ปี ปัจจุบันทอ
ไม่ไหวแล้ว แต่ยังกรอด้วยให้ลูกหลานอยู่บ้าง

ลูกหลานยายแปลกเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าหลายคน ที่บ้านจึงตั้งเป็นกลุ่มย่อย สำหรับสมาชิกรุ่นเก่ามาสอนให้รุ่นใหม่ มีกิจกรรม ๔ หลัง

ที่มวิจัยไปสัมภาษณ์ ไปเยี่ยม ไปกินข้าวที่บ้านยายแปลกหลายครั้ง ไปบ้านยายแปลกครั้งที่ ๓ ยายมอบผ้าให้ ๑ ผืน

ตอนที่ตรวจสอบยายแปลกก็มาร่วมได้ หลังจากนั้นไม่นานยายไม่สบาย เสรีจเวทีสรุปทเรียนแล้ว เราไปเยี่ยมกันอีก ยายแปลกดีใจมากมีเรี่ยวแรงขึ้นมาทันที และในวันนั้นยายแปลกมอบผ้าให้เราอีก ๒ ผืน รวมเป็น ๓ ผืน สำหรับเก็บไว้ทำพิพิธภัณฑผ้า

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๔๖ เราทำเวทีเผยแพร่ ยายแปลกยังนอนป่วย

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๖ ยายแปลกจากพวกเราไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ

แต่มรดกผ้าจากยายแปลกยังอยู่กับนาหมื่นศรีตลอดไป

ยายซัด ไหมจันทร์

ยายซัดเกิดปีมะโรง อายุ ๗๖ ปี หัดทอผ้าจากแม่สามี ตอนอายุ ๒๒ เริ่มทอผ้าพื้น ก่อน ต่อมาหัดทอผ้ายกดอก เริ่มจากลายแก้วชิงดวง ในความรู้สึกของยายนั้น ลายแก้วชิงดวงเป็นลายที่สวยงาม สวยกว่าลายแก้วชิงดวงที่มาเก็บใหม่ในตอนนั้น นอกจากนั้นก็ทอลายดาวล้อมเดือน ลายลูกแก้ว ทอเป็นแต่เก็บลายไม่เป็น หยุดทอเมื่อตอนญี่ปุ่นขึ้น ไม่มีเส้นด้าย เลิกทอผ้าก็ไปกรีดยาง กลับมาเริ่มทอผ้าอีกครั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖ ร่วมกับยายผอม ยายอิน ยายนาง แล้วทอมาจนถึงปัจจุบัน มีลูกสาว ๒ คน ทั้ง ๒ คน เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า

ยายซัดตอนนั่งทอผ้าประจำอยู่ที่กลุ่มในวันที่ไม่ป่วย

ยายซัดเป็นคนรุ่นอาวุโสคนเดียวที่ทอที่พื้นบ้านอยู่กับกลุ่มมาตลอด ใครไปใครมาก็ถ่ายรูปยายซัดไปลงหนังสือ ผ้าของยายซัดมีวางขายสม่ำเสมอ จนกระทั่งเมื่อต้นปี ๒๕๔๔ เริ่มไม่ค่อยสบาย จนต้องหยุดทอผ้าไป ตอนเราทำเวทีครั้งแรก ยายซัดแข็งแรงขึ้น มาร่วมเวทีกับเราได้แต่ยังทอผ้าไม่ไหว จนเมื่อเราทำเวทีสุดท้ายเสร็จ ยายซัดมาบอกเราว่าผ้าพานช้างที่ทอเก็บไว้เกิดหายไป จะมาขอใช้ที่ปฏิบัติการของเราเพื่อทอผ้าพานช้างผืนใหม่

ตอนนี้ยายซัดทอผ้าพานช้างเสร็จแล้ว

และเริ่มป่วยอีกครั้งหนึ่ง

ยายเจิม ชูบัว

ยายเจิมเกิดปีกุน ตอนนี้อายุ ๘๑ ปี เกิดที่บ้านนาหมื่นศรี แต่งงานเมื่ออายุ ๑๘ ปี เริ่มหัดทอผ้าหลังแต่งงาน แม่เป็นคนสอนให้ หัดทอผ้าพื้นก่อน แล้วจึงหัดทอลายยกดอก และหัดเก็บลายเอง ลายที่ทอและเก็บลายได้มีหลายลาย เช่น ลายลูกแก้ว ลูกแก้วฝูง ดอกจัน ดอกพริ้ว เป็นต้น

ตอนหลังย้ายมาอยู่บ้านสามมีที่หน้าโรงเรียนบ้านควนสวรรค์ ได้ทอผ้าบ้าง หยุดไปบ้าง ต่อมาได้รวมกลุ่มกับยายนางพื้นฟูการทอผ้าลายมรดกของนาหมื่นศรีกันอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากเป็นคนทอผ้าแล้ว ยายเจิมยังเป็นผู้สอนทอผ้าและเก็บลายให้คนอื่นด้วย ตอนที่ปากุศลตั้งกลุ่มทอผ้า ยายเจิมเป็นคนช่วยสอนคนอื่น ๆ และช่วยดูแลเรื่องการทอผ้า ในขณะที่ปากุศลต้องจัดการประสานงานต่าง ๆ ให้กลุ่มอยู่ได้

บ้านยายเจิมอยู่ติดกับที่ทำการกลุ่มทอผ้า ยายเจิมอยู่กับกลุ่มมาตลอด

ยายเบื่อน ชุนทอง

ยายเบื่อนเกิดเมื่อปีมะโรง อายุ ๗๕ ย่าง ๗๖ ทุกวันนี้ยายเบื่อนยังนั่งทอผ้าอยู่ได้จนบ้าน เก็บลายเองมาตลอด ยายบอกว่า เด็กรุ่นใหม่ไม่เอา ว่าช้าบ้าง รายได้ไม่พอบ้าง จะบอกให้ว่า ยายทอผ้ามาตลอดชีวิต ลูก ๔ คน เลี้ยงมากับอาชีพทอผ้าของยายนี้แหละ

ยายเบื่อนเป็นคนช่างจำมากที่สุด ลายอะไรก็นัดต้องถามยายเบื่อน ลายเก่าแก่มาทบทวนกับยาย วันหนึ่งเกิดป่วยต้องเข้าโรงพยาบาล ออกจากโรงพยาบาลได้ ๓ วันมานั่งที่กลุ่ม เราประชุมกันไปพลาง มีข้อสงสัยก็ซักถามยายเบื่อน ถามไปถามมายายเบื่อนร้องเพลง “ทอโหกเหอ ทอพื้สามสิบสอง..... ทอพื้สามสิบสี่... สำนวนตาหนูกับยายเดียม แล้วยังเล่าเรื่องคนจากบ้านนาหมื่นศรีที่เข้ามาอยู่หนองหัวนุ่นแรก ๆ รวมทั้งปู่และพ่อของยายด้วย

ยายผัน เต็งรัง

ยายผันเกิดปีชวด อายุ ๘๐ ปี หัดทอผ้าตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี หัดกับยายแดงเมียตาทอผ้าเป็นก่อนเข้าโรงเรียน ตอนอายุ ๑๕ ปี ทอผ้าถุงลายลูกแก้วฝู่ง ยายแดงทอเก็บลายให้ทอ ๓ ผืน ให้เพื่อน ๆ คนละผืน คือยายร่วม ยายเพ็ญ สาว ๆ ได้ใส่ไปเที่ยวดูมโนราห์ที่งานวัดเจาะ(วัดจอมไตร) มีหนุ่ม ๆ เดินตามมาขอผ้าถุงกินกับข้าว ผ้าผืนนี้แหละที่ยายเก็บไว้ แม้ถูกวัวกิน หนูแทะ ก็ไม่ยอมทิ้ง จนในที่สุดได้มอบให้ทีมวิจัยไว้ทำพิพิธภัณฑ์ผ้า

ตอนแต่งงานอายุ ๒๐ ปี ทอผ้ายืนตัวแดงฟุ้งตัวนแสด ตัดถุงสำเร็จเป็นชุดเจ้าสาว เก็บลายเองได้บางลาย ทอผ้าขายมาตลอด ทุกวันนี้ตอนเช้ายายผันขายขนมจีน ตอนบ่ายว่าง ๆ จึงได้ทอผ้า นาน ๆ ถึงได้ส่งขายสักผืนหนึ่ง

ผ้าทอของยายผัน เนื้อแน่น เนียนเรียบ ลายผ้าสม่ำเสมอ ใครได้ไปก็ชื่นชมยิ่งนัก

ยายหวล ทองแจ้ง

ยายหวลเกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๖ ตอนนี้อายุ ๘๐ ปี หัดทอผ้าเมื่ออายุ ๑๔ ปี หัดจากแม่ทอผ้าพื้นก่อน ผ้าแต่งงานก็ทอเอง ได้ขายผ้าเข็ดหน้าทีทอผืนละ ๑ บาท อ่านหนังสือไม่ออก แต่ทอลายตัวหนังสือได้ โดยให้คนอื่นเขียนตัวหนังสือให้ดู แล้วยายค่อย ๆ แกะลายเก็บลายลองทอ จนเป็นตัวหนังสือเหมือนแบบ วันนี้ยายหวลเลิกทอผ้าแล้ว แต่ยังมีลูกสาวเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี ๑ คน

ผ้าเก็บของยายหวล เก่าที่สุด ๖๒ ปี

เครื่องมือทอผ้ายังเก็บอยู่ได้จนเรือน

ยายพิน ฤทธิมา

ยายพินเกิดปีกุน อายุ ๘๑ ปี เดิมอยู่ตำบลนาหมื่นศรี ย้ายไปอยู่บ้านตะหมก ตำบลละมอานแล้ว หัดทอผ้ากับพี่สาวของปู่ เรียนโรงเรียนที่บ้านหนองหว้น แต่งงานตอนอายุ ๑๙ ปี นุ่งผ้าซิ่นทอเอง เป็นผ้าที่มัด ทอผ้าไหมให้เจ้าบ่าวด้วย ทอได้หลายลาย เคยทอมาแล้ว ทั้งลายลูกแก้ว แก้วชิงดวง ดอกจัน ดาวล้อมเดือน ตัวหนังสือ เก็บลายเองได้ด้วย ยังจำได้ว่า ผ้ายาว ผ้าถุง สมัยก่อนทอลายดอกพิกุล ๔ นิด ลายเกสร หัวพลู ตานก ตาราง เวลาคั้นลูก ตาสมุกต้องปักหลักกลางดิน

ยายพินเป็นคนทอผ้าฝีมือดีอีกคนหนึ่ง สมัยสาว ๆ ทอผ้าขาย ทอได้แล้วก็นำขายที่ไกล ๆ ถึงย่านตาขาว ปะเหลียนก็เคยไป

ผ้าไหมลายลูกแก้วยืนแดงพุงเขียวผืนสวยของยายพิน ทีมวิจัยรับมอบมาจากยายเพื่อเก็บไว้จัดพิพิธภัณฑ์ผ้า

ยายดับ คงมน

ยายดับเกิดที่บ้านหัวเขา ปะทิว อายุ ๘๐ ปี ตอนเด็ก ๆ เรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดหัวถนน ออกจากโรงเรียนจึงได้หัดทอผ้า ยายดับบอกว่าสาว ๆ สมัยก่อนต้องทอผ้าเป็น ทำนาเป็น และเป็นการบ้านการเรือน ยายดับเป็นทุกอย่าง

ยายดับแต่งงานตอนอายุ ๒๐ ปี ตก(เรียกสินสอด) ๗๕ บาท ทอผ้าตั้ง ๒ ชุด ผ้าถุง ตาสมุกสีแดงสดกับผ้าไหมลายลูกแก้วแดงเหลืองชุดหนึ่ง อีกผืนหนึ่งเป็นผ้าพื้นสีน้ำเงิน ผ้าไหมจำไม่ได้ เจ้าบ่าวนุ่งผ้าโจงกระเบน เลื้อดอก กระดุมท่อน(ผ้าครึ่ง) เน้นบริข

เรื่องทอผ้า ยายดับทอได้หลายลาย เก็บลายเองได้ จำลายเก่าได้หลายลาย ลายที่คนอื่นลืม ๆ ไปแล้ว คือ เกสร ดอกเข็ม ที่มัด ยายยังจำได้เล่า ๆ ก่อนญี่ปุ่นขึ้นยายดับทอผ้าถุง เก็บไว้หลายผืน บางทีก็ขายบ้าง ผ้าตาสมุกผืนละบาท ยายดับทอผ้าไหมสวย ๆ ให้นหลายผืน มี

การดัดแปลงลายลูกแก้วประสม ลักษณะลายแปลกกว่าคนอื่น ถือเป็นคนทอผ้าระดับฝีมืออีกคนหนึ่งของนาหมื่นศรี

ตอนตั้งกลุ่มทอผ้ายายดัดไม่ได้ไปร่วมด้วย แต่ทอผ้าอยู่ที่บ้านมาตลอด มีคนไปซื้อถึงบ้าน ตอน พ.ศ.๒๕๔๐ อบต.สนับสนุนงบสร้างโรงทอกับทำก็ ตั้งกลุ่มช่วยที่หน้าบ้านยาย ตอนนียายดัดไม่ได้ทอผ้าแล้ว เพราะสุขภาพไม่ค่อยดี แต่ยังมีลูกสาวเป็นผู้สืบทอดการทอผ้าด้วยก็กระตุก

ยายนาง หนูชู

ยายนางเกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๕๗ อายุ ๘๙ ปี แล้ว เป็นพี่สาวของยายเผียนกับยายมงคล ทอผ้าเป็นตอนอายุ ๒๐ ปี หัดทอกับพี่สาว ทอผืนแรกนุ่งเอง ตอนแรกทอแบ่งกันเองไม่ได้ขาย หัดทอผ้ายกดอกกับยายอื่น ผ้านุ่งแต่งงานทอเอง การเก็บลายไม่ได้เก็บเป็นกันทุกคน คนที่ไม่ถนัดก็ออกปากคนอื่นให้ช่วยเก็บลายให้ ผ้าเช็ดหน้าลายราชวัตรห้องก็ออกปากยายแดง สาบเก็บให้

ตอนนี้ผ้าเก็บของยายนางมีอยู่ ๒ - ๓ ผืน ผ้าเช็ดหน้าลายราชวัตรห้องผืนสำคัญนั้น ยายนางมอบให้ทีมวิจัยเพื่อเก็บในพิพิธภัณฑ์ผ้า

ยายเผียน อ่อนช่วย

ยายเผียนเป็นน้องสาวยายนาง เกิดปีจอ อายุ ๘๒ ปี หัดทอผ้าครั้งแรกเมื่อ ๑๗ ปี หัดกับยายนาง พี่สาว ทอผ้าพื้นแล้วค่อยทอผ้าตา ทอยกดอกจ้างยายเหลียดเก็บลาย ตอนญี่ปุ่นขึ้นผ้านุ่งก็ไม่มี ปั่นฝ้ายเอง หยุดทอผ้าไปนาน มาทอใหม่ตอนยายนางร้อยปี ปี ๑๖ ผ้าทอเก็บไว้มีหลายผืน รวมทั้งผ้าห่มลายช่อลือกอผืนใหญ่

ยายลับ คงแก้ว

ยายลับเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ที่บ้านหนองหว้า ตำบลนาโง้งใต้ เวียงหนั่งสือที่โรงเรียน
เพาะปัญญา อยู่บ้านกับย่า ย่าทอผ้าแต่ไม่ให้หลานทอ จึงแอบทอ ในที่สุดก็ได้ให้ตนเป็น
ตอนแต่งงานทอผ้าชุดเจ้าสาว ผ้านุ่งย่นตัวแดง พุงตัวนทอง นุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อเข้าเอว
(เข้ารูป) แขนแคศอก คอปก ห่มพาดเฉียงแพรสียอดกล้วย เป็นผ้าซิ่น ส่วนผ้าตั้งทอ ๓ เล้ารับ
เพราะตก(เรียกสินสอด) ๓๕ บาท แต่งงานแล้วมาอยู่นาหมื่นศรี ยึดอาชีพขายขนมจีน และ
ทอผ้าขายด้วย ลายลูกแก้วเก็บลายเองได้ ลายซอลอกอมีคนที่บ้านเจาะสอนให้ ตอนมาอยู่
นาหมื่นศรีให้ยายอินเก็บลายให้ ผ้าที่ทอขายเป็นผ้านุ่ง หางกระรอก ตาสมุก คนซื้อมาจาก
พัทลุงก็มี

ตอนนี้ยายลับอายุ ๘๓ ปี ไม่ได้ทอผ้ามานานแล้ว แต่ยังจำเรื่องเก่า ๆ ได้ดี ลายผ้าหลาย
ลาย ยายบอกได้ว่าเรียงด้ายอย่างไร เก็บลายอย่างไร การนุ่งห่มผ้าแบบต่าง ๆ บอกได้ ทำให้ดู
ได้หมด เพลงกล่อมเด็กก็ว่าได้หลายบท

ป้ากุศล นิลล่อ

ป้ากุศลเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ที่หมู่ที่ ๗ บ้านไสข่ปลีก ตำบลนาหมื่นศรี เวียงหนั่งสือที่
โรงเรียนบ้านควนสวรรค์ แต่งงานกับคนนาหมื่นศรีที่ต่อมามีตำแหน่งเป็นกำนัน เมื่อกำนันจึง
ต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกบ้านและเจ้านายของกำนันไปด้วย ป้ากุศลสมัยสาว ๆ จึง
กว้างขวางอยู่ในชุมชน และรู้จักมักคุ้นกันดีกับเจ้าหน้าที่ทางการ

เริ่มหัดทอผ้าเมื่อยายนางผู้เป็นแม่ชักชวนเพื่อน ๆ มารวมกลุ่มทอผ้าด้วยที่พื้นบ้าน จากนั้นก็เป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มทอผ้าานาหมื่นศรี ด้วยลักษณะความเป็นผู้นำ และความสามารถในการประสานสัมพันธ์ของป้ากุศล ทำให้กลุ่มฯ ได้รับการสนับสนุนจากทางการอย่างต่อเนื่อง ป้ากุศลใช้เวลามายาวนานเกือบ ๓๐ ปี กับการสร้างและดำรงความเป็นกลุ่มทอผ้าานาหมื่นศรี จนสมาชิกกลุ่มทุกคนยอมรับว่า ถ้าไม่มีป้ากุศล คงไม่มีวันนี้ของกลุ่มทอผ้าานาหมื่นศรี

วันนี้ป้ากุศลวางความรับผิดชอบเรื่องกลุ่มทอผ้าให้ลูกหลานจัดการกันเอง ว่าง ๆ ป้ากุศลก็ไปช่วยสอนการทอผ้าให้นักเรียนหรือกลุ่มหัดใหม่ แต่เมื่อมีเรื่องสำคัญของกลุ่ม ป้ากุศลยังคงดูแลให้คำปรึกษาต่อไป

ป้ากุศลยังคงเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มทอผ้าานาหมื่นศรี

บุญช่วย บันทอง

บุญช่วยเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ อยู่บ้านเลขที่ ๑๔๐ หมู่ ๓ ตำบลนาหมื่นศรี เริ่มหัดทอผ้าเมื่ออายุ ๑๓ ปี เหตุที่มาทอผ้าเพราะเห็นแม่แก่(ยายเจิม)ทอผ้าแล้วชอบ แม่แก่เองก็อยากให้ลูกหลานทอผ้าเป็นจึงสอนให้ มียายปรีม ยายฝ่าย ช่วยสอนให้ด้วย เริ่มหัดทอลายลูกแก้ว เหตุที่เลือกทอผ้าลายมรดกเพราะไม่ค่อยมีคนสนใจทอ และตัวเองเห็นผ้าลายมรดกมาตลอดลายที่ทอได้และสามารถเก็บลายได้ด้วยมีหลายลาย เช่น ลายลูกแก้ว ลูกแก้วฝูง แก้วชิงดวง ดยกัน ดาวล้อมเดือน ซอลอกอ ห้ายมั่งคุด เม็ดแดง ดอกกก ตึกตา ดัวหนังสือ

บุญช่วยมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษเรื่องการเก็บลาย พวกทอก็กระตือรือร้นหลายคน อาศัยบุญช่วยเป็นคนเก็บลาย

นอกจากเก็บลายเก่งแล้ว บุญช่วยยังสืบทอดความเป็นลูกศิษย์ของยายฝ่าย สามารถคิดลายใหม่ขึ้นเองด้วย เป็นลายสืบทอดมรดกที่ทอกับที่พื้นบ้าน ลายคิดใหม่ ๒ ลาย คือ ลายใบโพ กับลายแมงมุม

บุญริน ปราบโรค

บุญริน อยู่บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ หัดทอผ้าเป็นมาตั้งแต่อายุ ๑๖ ปี เพราะแม่ทอผ้าลายโบราณ ที่แรกพี่สาวจะท้อจักรเย็บผ้า แต่พ่อบอกว่าให้ทอผ้าเป็นก่อน ก็เลยทอผ้า คนสอนทอผ้าคือยายอิน เขยขึ้นจิตร แม่ไม่ได้สอน ลายที่ทอได้เป็นลายแรกคือลายดอกจัน ลายอื่น ๆ ได้แก่ แก้วชิงดวง ดาวล้อมเดือน ดอกจัน ลูกแก้ว ประสมดอกจัน ตัวหนังสือ ราชวัตร ตึกตา เก็บลายได้ด้วยตัวเอง

บุญรินยังมีพี่สาวอีกคนหนึ่งชื่ออารี (ดำแก้ว) เพิ่งพอรู้ แต่งงานแล้วย้ายไปอยู่ตำบลท่าสะบ้า อำเภอวังวิเศษ เป็นอีกคนหนึ่งทอผ้าลายมรดกส่งให้กลุ่ม

ตอนนี้บุญรินยังทอผ้าลายมรดกส่งให้กลุ่มเป็นประจำ

บุญชีพ ยิ้มสง

บุญชีพ มีอีกชื่อหนึ่งว่าจำเ็น อยู่บ้านเลขที่ ๑๖๓ หมู่ ๔ ตำบลนาหมื่นศรี เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นหลานสาวของยายฝ้าย เพิ่งเริ่มทอผ้าเมื่ออายุ ๒๑ ปี หัดกับยายฝ้าย โดยเรียนลายเม็ดแตงเป็นลายแรก เหตุผลที่เลือกทอผ้าลายมรดก เพราะชอบประการหนึ่ง และเป็นรายได้เสริมด้วย บุญชีพเป็นแม่บ้านเต็มตัว อยู่บ้าน เลี้ยงลูก และทอผ้ายามว่าง ตอนนี้สามารถทอและเก็บลายเองได้หลายลาย เช่น เม็ดแตง ดอกเทียน ดอกกก ตัวหนังสือ ครุฑ หงส์ นางขึ้นนอน ตึกตา ซ่อมาลัย ลูกแก้ว ลูกแก้วคู่ แก้วชิงดวง

เมื่อนั่งลงตรงที่ทอผ้า บุญชีพบอกว่าใจเข้าสู่สมาธิและความสงบเย็น ทอผ้าไปนาน ๆ เข้า ใจนิ่ง ร้อนหนาวน้อยลงกับสิ่งที่มากระทบ

ความคิดในขณะนี้คือ อยากสืบทอดผ้าลายโบราณไม่ให้สูญหาย อยากประดิษฐ์ลายใหม่ ๆ และฝากถึงเยาวชนรุ่นหลังว่าอยากจะให้หันมาสนใจการทอผ้าด้วยที่บ้านกันบ้าง

บุญชีพ หลานยายฝ้าย เป็นอีกคนหนึ่งที่ตั้งใจสืบทอดมรดกลายผ้านาหมื่นศรี

ศัพท์ที่ใช้ในการทอผ้าไหมนคร

ก่อเขา	บางแห่งเรียกเก็บตะกอ เป็นการใช้เส้นด้ายขนาดใหญ่ ผูกเส้นด้ายยืนที่เป็นเส้นยกที่คัดแยกคั่นไว้กับไม้เรียว เพื่อใช้ยกแยกเส้นสำหรับสอดด้ายพุ่งให้เป็นผืนผ้าและลวดลายตามต้องการ
เก็บลาย	การจัดแยกเส้นด้ายยืนเป็นเส้นยกเส้นข่ม ตามสูตรของแต่ละลาย แล้วใช้ไม้เรียวสอดคั่นไว้ บางทีเรียก คัดลาย เพราะต้องคัดแยกเส้นด้ายขึ้นลง หรือยกข่ม หรือบนล่าง
แกะลาย	การนับเส้นด้ายยืนในผืนผ้าเดิม แยกเป็นเส้นยก เส้นข่ม จากผืนผ้าเดิม เพื่อสร้างลาย โดยการเขียนลงในกระดาษกราฟ หรือจุดเป็นสูตรไว้
เขา	บางแห่งเรียกตะกอ เป็นอุปกรณ์ทำหน้าที่แยกเส้นด้ายยืนให้ขึ้นลง เพื่อให้เส้นด้ายสอดขัดกัน เกิดเป็นเนื้อผ้า เขามี ๒ ชนิด คือ เขายกดอก และเขาลายขัด วิธีทำให้เชือกหรือเส้นด้ายเบอร์ขนาดใหญ่ เช่น เบอร์ ๙ เบอร์ ๖ คล้องเส้นด้ายยืนผูกไว้กับไม้เรียว ๒ อันประกบกันเป็นโครงยึดด้าย เขายกดอกของกี่พื้นบ้านเป็นเขาลอย วางอยู่บนด้ายยืน จำนวนเขาที่ผูกต่อ ๑ ลายนับเป็นนัด หรือ ไม้ ส่วนเขาลายขัดมี ๒ เขา แยกเส้นด้ายบนล่าง ผูกโยงกับไม้กลม ห้อยไว้ข้างล่างสำหรับใช้ทำเหยียบสลับกัน
คั่นหูก	การเตรียมด้ายยืน โดยนำด้ายที่กรอเข้าเรียบร้อยแล้วมาจัดเรียงเสียบไว้กับรางเสียบหูก แล้วดึงด้ายมาพันกับหลักของที่คั่นหูก กลับไปกลับมาจนได้ความยาวที่ต้องการ ซึ่งต้องเดินหลายเที่ยวจนครบความกว้างของผ้า บางทีเรียกเดินด้าย
คบ	การใช้เส้นด้ายกับเส้นไหมพันเข้าด้วยกันให้เป็นเกลียว ก่อนกรอเข้าเรียงเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่งสำหรับทอผ้าหางกระรอก
ชายบัด	ส่วนของผ้าห่มและผ้าเจ็ดหน้าที่เริ่มต้นทอ จะใช้สีต่างไปจากสีพื้น ทอเป็นแถบสั้น ๆ ประมาณ ๑ - ๒ เซนติเมตร
ชายผ้า	ส่วนของผ้าห่ม ๒ ข้าง ที่เว้นไว้พิเศษโดยทอเป็นผ้าพื้นไม่ได้ทอยกดอก
ชายรุ่งริ่ง	ชายครุยของผ้าห่ม
เขา	การนับผ้าทอ โดยกำหนดจากการที่คั่นหูกใส่ด้ายชุดใหม่แต่ละครั้ง ใส่ด้ายใหม่ชุดหนึ่ง นับเป็นเขาหนึ่ง
ด้ายดี	ด้ายพุ่งสำหรับทอยกดอก
ด้ายโส	ด้ายพุ่งทอลายขัดใช้สลับกับทอยกดอก เพื่อหมุนลายยกดอกให้หมุนขึ้น

ตรน	อุปกรณ์ฟุ้งด้ายทอ สมัยก่อนทำด้วยไม้ไผ่ ปัจจุบันใช้ท่อพลาสติกแทน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ นิ้วฟุต เป็นท่อกลวง สำหรับสอดใส่รีด
แตกลาย	การตัดแปลงจากลายเก่าเป็นลายใหม่
ถีบผึง	อาการที่เนื้อผ้าปริแยก เพราะไม่ค่อยได้เลื่อนผึงตาม
ดินเหยียบ	เป็นไม้ผูกโยงกับเขาลายขัด กี่ตัวหนึ่งมี ๒ อัน ไว้สำหรับเหยียบขยับ เส้นด้ายขึ้นลงตอนทอลายขัด ทำจากไม้ไผ่กลม หรือไม้กลมอื่น ๆ
เที้ยว	การเดินด้ายจนครบความยาวของผ้าที่ต้องการในแต่ละชุดของเส้นด้ายที่กำหนดไว้เป็นจำนวนรีด เช่น เดินด้ายทีละ ๒๐ รีด ความยาวของด้ายที่ต้องการ ๒๕ หลา เดิน ๕ หลาก จึงจะครบ นับเป็น ๑ เที้ยว (ได้ครึ่งหลบ เพราะ ๒๐ รีด สอดได้ ๒๐ ช่องพันฟืม) เก็บเส้นด้าย ๑ ครั้ง แล้วเดิน เที้ยวต่อไปจนครบความกว้างของผ้าที่ต้องการ
ธง	ริ้วเล็ก ๆ ในผืนผ้า ประเภทผ้าตา ใช้ด้ายสีต่างกัน ๑ ช่องพัน หรือ ๒ เส้น เพื่อให้เห็นเป็นกรอบชัดเจน
นัด	จำนวนเขายกดอก บางทีเรียกไม้ นับเป็นไม้ ๑ ไม้ ๒ ไม้ ๓.....
เป็นกรูด	ริมผ้าขรุขระ เพราะดึงด้ายไม่ตึง หรือหันด้านใส่รีดมากเกินไป จนคับตรน ทำให้การฟุ้งด้ายติดขัด
แปลง	ฟุ้งด้าย บางทีเรียก แปลงตรน
ผึง	เครื่องมือสำหรับชิงผ้าให้ตึงเท่ากัน ๒ ด้าน ทาบตรึงริมผ้าไว้ได้ผืนผ้า และต้องคอยขยับเลื่อนเป็นระยะสม่ำเสมอในขณะที่กำลังทอ เพื่อไม่ให้ผ้าย่น
ผ้าน้อย	ผ้าเช็ดหน้า บางทีเรียกลูกผ้า
พัน	ช่องพันฟืม ๑ ช่อง นับเป็น ๑ พัน ปกติใส่เส้นด้ายพันละ ๑ หัว ๒ เส้น ยกเว้นช่วงริมตีน ที่ต้องการให้หนาเป็นพิเศษ สอดพันฟืม ๒ หัว ๔ เส้น
ฟืม	เครื่องตบกระแทกเส้นด้ายให้แน่นชิด ทำด้วยโครงไม้ ใช้เปลือกกล้วยหรือไม้ไผ่มาจักเป็นซี่เล็ก ๆ เรียงชิดกัน เพื่อเป็นที่สอดด้ายยืน ปัจจุบันทำด้วยโลหะ
แม่แครงยกดอก	ส่วนประกอบของผ้าหม่ม อยู่ถัดเข้ามาจากริมตีนเป็นสีเดียวกับสีพื้น การทอผ้าที่ใช้ด้ายฟุ้ง ๒ ชนิด ชนิดที่ ๑ เรียกด้ายตี คือเส้นด้ายที่ทำให้ปรากฏดอกเป็นตัวนูนสูงกว่าสีพื้น ทอตามลายแต่ละนัด ชนิดที่ ๒ เรียกด้ายใส่ ใช้ทอลายขัดสลับด้ายตีทุกครั้งเพื่อเป็นโครงร่างผืนผ้าและหนุนยกดอกให้นูนเด่นขึ้นจากเนื้อผ้า หากเส้นด้ายตีหลุดออกไปผืนผ้าจะยังคงอยู่ในลักษณะผ้าพื้น

ริมตีน	เป็นริมนอกสุดของผ้าตามแนวด้ายยืน ข้างละประมาณ ๕ ช่อง ฟันฟิม ช่องละ ๔ เส้น เพื่อให้เนื้อผ้าส่วนนั้นหนาขึ้น เป็นกรอบโครงนอกสุดของ ผืนผ้า ผ้าห่มของนาหมื่นศรี นิยมใช้ริมตีนสีขาว
ริมผ้า	ส่วนที่ติดกับริมลายยกดอก คั่นระหว่างลายยกดอกกับกรอบของผ้า ต้องเว้นไว้ ๘ เส้น เก็บ ยก ๔ ชม ๔ เพื่อเป็นหลักยึดตอนกลับตัวของ ด้ายตี
ลายขัด	เกิดจากการสลับเส้นด้าย บนล่าง หรือ ยกชม ๑:๑ ซึ่งจัดเตรียมมาตั้งแต่ ตอนค้นหูก โดยเก็บเส้นด้ายแต่ละหัวให้ไขว้กันไว้ในลักษณะเดียวกันทุก หัว ตอนสอดฟันฟิมก็จะมีไม้เรียวคั่นแยกด้ายบนล่างไว้แล้ว ไม่ต้องเก็บ ลาย เมื่อก่อนเขาจะร้อยด้ายไปที่ละเส้นทั้งบนล่าง แล้วผูกไว้กับตีน เหยียบ การทอแต่ละครั้งต้องสลับเท้าเหยียบ เกิดเป็นผ้าพื้น
ลูกเกียบ	การใช้ด้ายยืนหรือด้ายพุ่งสีต่างจากสีพื้น ๔ เส้น เพื่อให้เห็นเป็นริ้ว มักใช้ เป็นริ้วคู่
ลูกผ้า	ผ้าเช็ดหน้า บางทีเรียกผ้าน้อย
ศอกก่า	การกำหนดความยาวของผ้า ความยาว ๑ ศอก คือวัดจากข้อศอกจน สุดปลายนิ้ว ถ้าศอกก่า คือวัดศอกโดยกำมือก่อน ผ้าจะสั้นลงกว่าศอก ธรรมดาเล็กน้อย
สืบหูก	การใช้เส้นด้ายที่ค้นด้ายใหม่มาต่อกับเส้นด้ายในกึ่งที่ทอจนหมดเสา และ ตัดผ้าออกไปแล้ว บางทีเรียกว่า สืบ สั้น ๆ วิธีนี้ใช้กับการทอลายเดิม ไม่ ต้องร้อยเก็บลายใหม่
หน้าผ้า	ส่วนที่ทอลายยกดอก สั้น ๆ ประมาณ ๑ เซนติเมตร คั่นด้วยลูกเกียบหรือ ริ้ว ก่อนถึงทอลายยกดอก มีเฉพาะในผ้าห่มของนาหมื่นศรี
หันด้าย	กรอบด้าย
หลบ	การนับความกว้างของฟิม โดยทั่วไป ๑ หลบ เท่ากับ ๔๐ ช่อง ฟันฟิม ถ้าฟันฟิมห่างกว่านี้ จะมีช่องน้อยลง ฟันฟิมชิด ช่องมากขึ้น

บทที่ ๕

บทสรุป

ผลตามวัตถุประสงค์

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักไว้ ๓ ข้อ ได้แก่

๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญา รวมทั้งค้นหาเอกลักษณ์ของผ้าทอหมิ่นศรี
๒. เพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องผ้าทอหมิ่นศรี ให้เป็นมรดก

วัฒนธรรมของท้องถิ่น

๓. เพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐานเพื่อการการสืบทอดและพัฒนาอาชีพทอผ้าทอหมิ่นศรี

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญา รวมทั้งค้นหาเอกลักษณ์ของผ้าทอหมิ่นศรี

ผลการวิจัย มีดังนี้

องค์ความรู้และภูมิปัญญา

แบ่งเป็น ๒ ด้าน คือ องค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชน และองค์ความรู้เรื่องผ้า

๑. องค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชน สภาพทั่วไป ประวัติและวัฒนธรรมของชุมชน พบว่าชุมชนนาหมิ่นศรี มีอายุระหว่าง ๑๐๐ - ๒๐๐ ปี มีประวัติศาสตร์ ตำนาน และศิลปวัฒนธรรมเป็นของชุมชน

๒. องค์ความรู้เรื่องผ้าทอหมิ่นศรี มีดังนี้

๒.๑ ผ้าทอหมิ่นศรีแบ่งตามลักษณะการใช้งาน ได้ ๔ ชนิด ได้แก่ ผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า และผ้าทอด้วยจุดประสงค์พิเศษ ซึ่งแบ่งย่อยเป็น ผ้าพาดหัว ผ้าตั้ง และผ้าถวายพระ

๒.๒ ผ้าทอหมิ่นศรีแบ่งตามลักษณะลวดลาย ได้ ๓ ชนิด ได้แก่ ผ้าพื้น ผ้าตา และผ้ายกดอก แต่ละชนิดสามารถแบ่งย่อยเป็นชื่อลายต่าง ๆ ได้อีกหลายลาย

ผ้าพื้น เป็นผ้าที่ใช้ด้ายยืนสีเดียว มี

ผ้าพื้นธรรมดา แบ่งเป็น ผ้าพื้นสีเรียบและผ้าพื้นสีเหลือง

ผ้าหางกระรอก

ผ้าล่อง หรือผ้าริ้ว มีลายต่าง ๆ ได้แก่ หัวพลุ ดอกเข็ม ดอกข่อย

ผ้าตา เป็นผ้าที่ใช้ด้ายยืนสลับกันตั้งแต่ ๒ สีขึ้นไป มี ตาสุม ลูกไข่

ตาราง ตานก ตาเท่ากัน และดอกมุด

ผ้ายกดอก เป็นผ้าที่ใช้ด้ายพุ่ง ๒ ชนิด คือด้ายตี สำหรับทอลายยกดอก และด้ายไล่สำหรับทอลายขัดเพื่อหนุนยกดอก มี ลายลูกแก้ว ลูกแก้วพุ่ง ลูกแก้วย่าน ลูกแก้วสี่หน่วยใน ดอกจัน ดาวล้อมเดือน แก้วชิงดวง ช่อมาลัย ช่อล่ออก ดอกกก ดอกมะพร้าว ดอกพิกุล ดอกเทียน ท้ายมังกร เกสร เม็ดแตง ข้าวหลามตัด ราชวัตร ราชวัตรห้อง ที่นั้ด ครุฑนกเหว(นกการะเวก) หงส์ รูปคนหรือตุ๊กตาถือดอกบัว ชี้นอน(กินรี) ตัวหนังสือ และลายประสม

๒.๓ วัสดุอุปกรณ์ทอผ้าที่สำคัญ ได้แก่ กี่ เครื่องมือเตรียมด้าย และด้ายทอ คนทอผ้าต้องรู้จักการใช้งานเครื่องมือต่าง ๆ การเลือกใช้เส้นด้ายและการคิดคำนวณเส้นด้าย

๒.๔ ขั้นตอนการทอผ้า มี ๘ ขั้นตอน ได้แก่ หั่นด้าย คั่นลูก สอดฟัน พิมพ์ ม้วนด้าย ก่อเขาลายขัด เก็บลาย ก่อเขายกดอก และทอผ้า

๒.๕ วัฒนธรรมการใช้ผ้าของชุมชนนาหมื่นศรีที่ยังคงสืบทอดต่อเนื่อง คือการใช้ผ้าหม่มเป็นผ้าพาดในโอกาสพิเศษ เช่น ไปวัด งานบุญ แต่งตัวเจ้านาค และการทอผ้าสำหรับตัวเองเป็นผ้าพานช้างเตรียมไว้พาดโลงศพ

องค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านี้ มีอยู่ในคนรุ่นอาวุโสเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่ค่อยได้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นปัจจุบัน งานวิจัยนี้ทำให้เกิดการถ่ายทอดข้อมูล การตรวจสอบซ้ำและการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ รวมทั้งการแปรเป็นสื่อเอกสาร สื่อนิทรรศการ เผยแพร่ต่อชุมชนนาหมื่นศรี ลูกค้ำ และผู้สนใจ

เอกลักษณ์ผ้านาหมื่นศรี

เอกลักษณ์ด้านสี

ผ้าทอลายมรดกของนาหมื่นศรีประเภทผ้าหม่มและผ้าเช็ดหน้ายกดอก ที่ทอขึ้นเพื่อใช้เองหรือให้แกกัน จะใช้ด้ายยืนสีแดง ยกดอกสีเหลือง มีบ้างที่ยกดอกสีขาวหรือสีเขียว หากเป็นผ้าทอลายมรดกที่ทอขึ้นเพื่อขาย พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงสีด้ายยืนและด้ายพุ่งเพื่อเอาใจตลาด

เอกลักษณ์ด้านโครงสร้างของผืนผ้า

ผ้าทอลายมรดกของนาหมื่นศรีประเภทผ้าหม่มยกดอก จะมีโครงสร้างผืนผ้าแบบเดียวกันทุกผืน ได้แก่

โครงสร้างตามแนวด้ายยืน มี ริมตีน แม่แคร่ ลูกเกียบ ริมผ้า ตัวลาย และทวนกลับไปจนถึงริมตีน

โครงสร้างตามแนวด้ายพุ่ง มีชายผ้า ซึ่งประกอบด้วย ชายรุ่งรัง (ชายครุย) ชายบัด ชายผ้า(ทอพื้น) หน้าผ้า คัดด้วยลูกเกียบ ทอพื้น แล้วจึงจะถึงตัวลาย เมื่อทอลายได้ความยาวของผ้าตามต้องการแล้ว จึงทอทวนกลับเป็นชายผ้าอีกด้านหนึ่ง

ส่วนโครงสร้างของผ้าเช็ดหน้าก็มีเฉพาะเช่นกัน ซึ่งต่างจากโครงสร้างของผ้าห่มเล็กน้อยในส่วนของแนวด้ายพุ่ง คือ ไม่มีชายรุ่งรังและหน้าผ้า เริ่มจากชายบัด ทอพื้น(กว้างเท่าแม่แคร่) ลูกเกียบ ทอลาย เมื่อจบผืนจึงทอทวนกลับแบบเดิม

จะเห็นได้ว่าโครงสร้างของผ้าห่มและผ้าเช็ดหน้ามีหลักการเดียวกัน เพียงแต่ตัดบางส่วนในผ้าเช็ดหน้าออกไป เพื่อให้เกิดความสมดุลในผืนผ้า

เอกลักษณ์ด้านลาย

ลายที่มีลักษณะพิเศษในผ้าทอลายมรดกของนาหมื่นศรีประเภทผ้าห่ม และผ้าเช็ดหน้ายกดอก คือการประสมลายต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็นลายใหม่ขึ้นได้อีกหลายลาย ลายที่ลงตัวที่สุดคือลายดาวล้อมเดือน ถือเป็นผ้าที่ทอตัวฝีมือกันด้วย เพราะตัวเดือนหรือวงล้อมของดาวนั้น คนมีฝีมือก็เอาลายหลาย ๆ ลายมาลงไว้ ผืนที่รวมได้มากที่สุด ๓ ลาย ได้แก่ ลูกแก้วใหญ่ ลูกแก้วสี่หน่วยใน ดอกจัน บางผืนประสมเฉพาะชุดลูกแก้ว แต่ก็มีการเล่นลายด้วยการรอบทำดูเป็นลายหลากหลายขึ้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องผ้าานาหมื่นศรี ไว้เป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ผลการวิจัย ทีมวิจัยได้แนวทางในการฟื้นฟูและอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องผ้าานาหมื่นศรี ดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูล ประมวลและตรวจสอบความถูกต้อง เกี่ยวกับลายผ้ามรดก การทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน และการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

๒. ถ่ายทอดความรู้และให้มีการฝึกปฏิบัติ แก่สมาชิกกลุ่ม นักเรียนในสถานศึกษาที่นำเรื่องการทอผ้าไปบรรจุในสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรท้องถิ่น

๓. จัดพิธีไหว้ครูทอผ้าประจำปี เพื่อยกย่องเชิดชูครูทอผ้า ก่อให้เกิดความตระหนัก รัก และภูมิใจร่วมกันในมรดกวัฒนธรรมของชุมชน

๔. จัดพิพิธภัณฑ์ผ้าทอนาหมื่นศรี เพื่อรวบรวมมรดกวัฒนธรรมผ้าทอนาหมื่นศรีไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และเพื่อเผยแพร่แก่คนภายนอก

๕. ประกาศเอกลักษณ์ของนาหมื่นศรี โดยนำเอกลักษณ์ที่ค้นพบจากงานวิจัยไปสอดแทรกไว้ในผลิตภัณฑ์ผ้าทอรุ่นใหม่ บรรจุภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ จากผ้าานาหมื่นศรีที่จะมีต่อไป

๖. ส่งเสริมและเผยแพร่การใช้ผ้าทอนาหมื่นศรี ตามประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่เดิม เช่น การใช้ผ้าห่มเป็นผ้าพาด การใช้ผ้าเช็ดหน้าเหน็บเอวอวดลาย การใช้ผ้าพานช้าง การใช้ผ้าถวายพระ

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐานเพื่อการการสืบทอดและพัฒนาอาชีพทอผ้านาหมื่นศรี

ผลการวิจัย ทีมวิจัยซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี ได้ดำเนินการเบื้องต้นเพื่อการสืบทอดและพัฒนาอาชีพทอผ้า ดังนี้

๑. นำผลการวิจัยเสนอต่อกลุ่ม เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาทดลองใช้กับงานทอผ้ารุ่นใหม่ของกลุ่ม โดยใช้เอกลักษณ์ของผ้าห่ม ส่วนที่เป็นหน้าผ้าคาดด้วยลูกเกี้ยวไปทอไว้ในผ้าทอที่กระตุกทุกระยะหัวท้ายที่ตัดแบ่งเป็นชิ้นสำหรับวางขาย เพื่อแสดงเอกลักษณ์ของผ้านาหมื่นศรี ซึ่งสมาชิกกลุ่มเห็นชอบและนำไปปฏิบัติตั้งแต่หลังการประชุมประจำเดือนตุลาคม ๒๕๔๖ เป็นต้นไป

๒. นำเสนอโครงการเตรียมพิพิธภัณฑ์ผ้านาหมื่นศรี ต่อคณะกรรมการพัฒนาสตรีประจำจังหวัดตรังที่จัดงบประมาณพิเศษสนับสนุนกลุ่มทอผ้าในจังหวัด เพื่อจัดทำตู้แสดงผ้าลายมรดก จัดไว้ในอาคารที่ทำการกลุ่ม

๓. จัดวางที่พื้นบ้านที่สร้างขึ้นจากงานวิจัยไว้ในอาคารที่ทำการกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกกลุ่มที่สนใจเข้ามาหัดทอ และเพื่อให้ลูกค้าที่เข้ามาซื้อผ้าได้เห็นขั้นตอนการทอผ้า จะได้เข้าใจและเห็นคุณค่าของผ้าทอลายมรดก นำไปสู่การขายผ้าได้ในราคาที่เหมาะสม

ปัญหา อุปสรรค

๑. ปัญหาการใช้เวลาในการทำงาน ตามสัญญาในการวิจัย ให้เวลา ๙ เดือน แต่ในการลงมือทำจริง เนื่องจากทีมวิจัยไม่ได้มีอาชีพเป็นนักวิจัยที่ทำงานวิจัยแบบเต็มเวลา จะทำงานตามจังหวะเวลาที่จัดได้ จึงใช้เวลาทำงานจริง ถึง ๒ เท่าตัว คือ ๑๘ เดือน หากรวมระยะพัฒนาโครงการเข้าด้วย จะเห็นว่าใช้เวลาเกือบ ๒ ปีเต็ม แต่ในการยืดช่วงระยะเวลาทำงานออกไปทำให้เกิดผลดีอีกด้านหนึ่ง คือสังเกตได้ว่าในระยะประมาณ ๖ เดือนสุดท้ายของงาน ทีมวิจัยสามารถรวบรวมข้อมูลสำคัญใหม่ ๆ ได้เพิ่มเติมอีกมาก และมีทักษะเพิ่มขึ้นในการสรุปวิเคราะห์ อย่างไรก็ตามประเด็นเนื้อหาต่าง ๆ ที่ประมวลเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องผ้ายังไม่สมบูรณ์เพียงพอสำหรับไปใช้ในการศึกษาค้นคว้าอ้างอิง เพราะงานวิจัยนี้ ต้องเน้นการใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกันของชุมชน

๒. ปัญหาการบันทึกข้อมูล สมาชิกที่มิวิจัยเกือบทุกคนนัดในการพูดมากกว่าการเขียน เมื่อออกเก็บข้อมูลจะใช้วิธีจำมากกว่าจดบันทึก หากไม่ได้กลับมาประชุมสรุปกันในพื้นที่ก็จะทำให้ข้อมูลที่จำไว้คลาดเคลื่อนไป

๓. ปัญหาการตามหาสายผ้า พบว่าชื่อสายผ้าหลายสาย เป็นเพียงชื่อที่จำกันได้ แต่ยังไม่พบผ้าตัวอย่างในชุมชนนาหมื่นศรีหรือชุมชนใกล้เคียง ลายดังกล่าวได้แก่ ดอกเข็ม ดอกช่อ ดอกมุด ดอกกก ดอกมะพร้าว ดอกพิกุล ดอกเทียน ท้ายมังกร เกสร ข้าวหลามตัด ที่นั้

๔. ปัญหาการสืบทอดลายผ้ามรดก เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับรายได้ เพราะการทอผ้าลายมรดกเป็นงานประณีต ใช้เวลามากกว่า เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับ การทอผ้าที่กระตุก สมาชิกส่วนใหญ่ยังเห็นว่าการทอผ้าที่กระตุกสามารถทำรายได้ดีกว่า

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากงานวิจัย

จากการสังเกตและสรุปของทีมิวิจัยเอง และจากการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีต่าง ๆ พบว่า นอกเหนือจากผลตามวัตถุประสงค์แล้ว การวิจัยครั้งนี้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อทีมิวิจัย ต่อกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี และต่อชุมชนนาหมื่นศรี ดังนี้

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับทีมิวิจัย

๑. ตอบคำถามเรื่องผ้าของตนเองได้ จากที่เคยตอบคำถามลูกค้าเกี่ยวกับเรื่องผ้าของตนเองไม่ได้ หลังงานวิจัยแล้วสามารถตอบได้ อธิบายได้

๒. มีความมั่นใจในการพูด การคิด และการแสดงออก จากการทำงานวิจัยที่ต้องพูดคุย ซักถาม สรุปบทเรียน และจัดเวทีกันเป็นประจำ ทำให้การมองประเด็นชัดเจน เรียบเรียงความคิดเป็นลำดับ และเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น เกิดความมั่นใจในการพูดต่อที่ประชุมชน

๓. ได้ฝึกจิตใจ การทอผ้าเป็นการฝึกจิตใจ ฝึกสมาธิ สมาชิกทีมิวิจัยทุกที่ลงมือทอผ้า กล่าวตรงกันว่า แรกเริ่มของการทอผ้าลายมรดกต้องมีสมาธิ จึงจะทอได้ถูกต้อง และเมื่อทอต่อไปอีกระยะหนึ่งจะทำให้จิตใจเข้าสู่ความสงบ ส่งผลต่ออารมณ์ ทำให้เยือกเย็นมากขึ้น เมื่อทอไปนาน ๆ นิสัยใจร้อนที่เคยเป็นจะค่อยลดลง

๔. รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ประสพการณ์การทำงานร่วมกันของทีมิวิจัยซึ่งมีหลายคน และเป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างในหลายด้าน ได้แก่ วัย การศึกษา สถานภาพครอบครัว ทศนคติ หัวหน้าทีมิวิจัยจึงต้องพัฒนาความสามารถของตนเองในการประสานงานและบริหารจัดการ ในขณะที่สมาชิกทีมิวิจัยมีความยึดหยุ่นผ่อนปรนแก่กันมากขึ้น และทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขในที่สุด

๕. มีความภูมิใจ การค้นพบเรื่องผ้าและเรื่องอื่น ๆ ซึ่งเป็นสมบัติวัฒนธรรมของนาหมื่นศรี ก่อให้เกิดความรัก ความภูมิใจในความเป็นนาหมื่นศรีมากขึ้น

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับกลุ่มทอผ้า

๑. สมาชิกกลุ่มทอผ้าเห็นความสำคัญของผ้าลายมรดก สมาชิกกลุ่มทอผ้าซึ่งทอผ้าด้วยกี่กระตุก แสดงความสนใจการทอผ้าลายมรดก ด้วยการเข้ามาร่วมกิจกรรมปฏิบัติการทอผ้าของทีมีวิจัยในขั้นตอนต่าง ๆ และแสดงความต้องการให้ทีมีวิจัยบอกเล่าผลงานการวิจัยให้ฟังในที่ประชุมกลุ่ม ทั้งยังมีผู้แสดงความสนใจจะหัดทอผ้าลายมรดกต่อไปด้วย

๒. เกิดผลดีด้านเศรษฐกิจ ลูกค้าที่เข้ามาซื้อผ้าในกลุ่มแสดงความสนใจการทอผ้าของทีมีวิจัย เมื่อได้บอกเล่าอธิบายให้เห็นขั้นตอนความประณีตซับซ้อนในการสร้างผืนผ้า สังเกตได้ว่าลูกค้าเหล่านั้นจะไม่ค่อยต่อรองราคาผ้า ถือเป็นการเพิ่มรายได้แก่กลุ่มทอผ้า

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับชุมชน

๑. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดีขึ้น จากการที่ทีมีวิจัยออกไปเก็บข้อมูลตามบ้าน เป็นการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกันไปนานระหว่างเพื่อน ญาติ ส่วนเรื่องที่กิจกรรมต่าง ๆ ก่อให้เกิดความร่วมมือของคนหนุ่มมากในชุมชน แต่เดิมกลุ่มทอผ้ากับผู้มีบทบาทด้านอื่นในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. มีความสัมพันธ์กันน้อย กิจกรรมการวิจัยนี้ทำให้บุคคลดังกล่าวได้มาพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความเข้าใจ ร่วมชื่นชมในสมบัติวัฒนธรรมของชุมชน รู้สึกถึงความเป็นหมู่พวก เกิดความเข้าใจอันดี เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูล สนับสนุนส่งเสริมกันในงานกิจกรรมอื่น ๆ

๒. ได้ส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุ โดยปกติผู้สูงอายุมักจะเป็นผู้ถูกลืมในสังคม หรือถูกจัดให้เป็นบุคคลที่ต้องพักผอน ทั้งที่ความจริงแล้วข้อมูลความรู้ต่าง ๆ เรื่องการทอผ้าและมรดกวัฒนธรรมอื่น ๆ ของท้องถิ่น แทบจะหาไม่ได้ในคนรุ่นใหม่ของนาหมื่นศรี แต่มีอยู่ในผู้สูงอายุเกือบทุกคน การวิจัยนี้ได้ปลุกความมีชีวิตชีวาของผู้สูงอายุให้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูองค์ความรู้และความเป็นตัวตนของท้องถิ่น ผู้สูงอายุเองมีความสุขความภูมิใจ ในขณะที่คนรุ่นใหม่ก็ให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุมากขึ้น

๓. สร้างคุณค่าทางการศึกษา สถานศึกษาสนใจที่จะนำเนื้อหาความรู้จากการวิจัยไปเป็นสาระของหลักสูตรท้องถิ่น

๔. สร้างคุณค่าความภูมิใจในผ้านาหมื่นศรี เดิมผ้าลายมรดกจะถูกนำมาใช้ในวันสำคัญทางศาสนา ผู้ใช้คือคนสูงอายุเท่านั้น ใช้เฉพาะในพิธีกรรม คือแต่งตัวเจ้าอาวาส และผ้าพานช้างในงานศพ ทศนะของคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ ถือว่าเป็นของล้าสมัย แต่ในช่วงหลังจากการจัดเวทีครั้งแรก สังเกตได้ว่าการพูดคุยกันถึงเรื่องผ้ามากขึ้น มีผู้นำผ้าลายมรดกมาใช้อย่างภูมิใจ และหันกลับไปใช้ตามประเพณีเดิม เช่น ให้เป็นผ้าพาดของเจ้าปาวในวันแต่งงาน และยังส่งผลไปถึงการใช้ผ้าทอรุ่นใหม่ ในโอกาสสำคัญ หรืองานสำคัญของชุมชน มีคนในชุมชนใช้ผ้าทอนาหมื่นศรีรุ่นใหม่เป็นเครื่องแต่งกายมากขึ้น

ที่สำคัญที่สุด ในระยะสุดท้ายของการทำงานวิจัยมีผู้นำผ้าลายมรดกมามอบให้แก่ทีมวิจัยอีกหลายผืน เพื่อเตรียมไว้ทำพิพิธภัณฑ หรือศูนย์การเรียนรู้เรื่องผ้า นานาหมื่นศรี

ข้อค้นพบ ข้อเสนอแนะ

๑. การใช้เวลาสำหรับงานวิจัย ควรแบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ

ปีที่ ๑ เหมาะสำหรับการทำโครงการประเภทสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจและความตระหนักร่วมกันในสิ่งที่เป็นคุณค่า หรือความคาดหวังในการพัฒนาตาม ประเด็นของงานวิจัย

ปีที่ ๒ ควรเป็นการประมวลองค์ความรู้ ปฏิบัติการ และตรวจสอบ

ปีที่ ๓ จึงต่อเนื่องเป็นโครงการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม

กรณีโครงการฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ่านานาหมื่นศรี ปีที่ ๑ ควรเป็นเวทีการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องผ้า ประวัติวัฒนธรรมการใช้ผ้า และคุณค่า ส่วนปีที่ ๒ คือการรวบรวมความรู้ ตรวจสอบ และทดลองปฏิบัติการบางลาย ปีที่ ๓ จึงขยายโครงการทอผ้าตัวอย่างให้ครบทุก ลาย เพื่อจัดทำเป็นตำราทอผ้า ส่งเสริมการขาย และศูนย์การเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ

๒. ในระยะเริ่มต้นของโครงการ สิ่งที่ควรให้นักวิจัยท้องถิ่นทุกคนได้ทำความเข้าใจ และฝึกฝนร่วมกัน คือ การกำหนดประเด็น วิสัยทัศน์และตั้งคำถาม การจดบันทึก เพราะ ในงานวิจัยทุกระดับ ต้องอาศัยกิจกรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการหาคำตอบ

๓. การสืบทอดลายผ้ามรดก สามารถทำได้โดยการสร้างความตระหนักในคุณค่า ก่อให้เกิดความภูมิใจ ความรัก เกิดการใช้ผ้าลายมรดกอย่างแพร่หลายในชุมชนนาหมื่นศรีเอง จนในที่สุดจะเป็นที่ประจักษ์แก่สังคมภายนอก ตลอดจนลูกค้าที่เข้ามาซื้อสินค้าผ้าทอรุ่นใหม่ หากปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นได้ จากคุณค่าทางจิตใจจะแปรไปสู่คุณค่าทางเศรษฐกิจ ผู้ สืบทอดการทอผ้าลายมรดกก็จะมีมากขึ้น

๔. งานทอผ้าสามารถพัฒนาจากงานฝีมือสู่งานศิลปะ งานศิลปะเป็นงานที่มีคุณค่า ทางจิตใจสูง เป็นงานที่สร้างความมั่นคงทางอารมณ์ กล่อมเกลาจิตใจ โดยเฉพาะพื้นฐาน การทอผ้าของนาหมื่นศรีเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและศรัทธาความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่ง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำสังคมไปสู่ความสงบสุข

๕. งานทอผ้าเกือบทั้งหมดในชุมชนนาหมื่นศรี เป็นงานที่ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญทั้งใน ระดับการสร้างผลผลิต และระดับการบริหารจัดการ กลุ่มทอผ้านานาหมื่นศรีเป็นกลุ่มที่ได้รับการ ยอมรับในสังคมทั้งภายในชุมชนและภายนอกมาเป็นเวลานาน แสดงถึงพลังความสามารถ ของผู้หญิง

๖. งานทอผ้าเป็นงานที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ โดยเฉพาะการทอที่พื้นบ้าน ซึ่งมีลักษณะเป็นที่แคบ ทำให้คนรูปร่างสูง ขายาว ต้องนั่งกางขา การโยกตัวเพื่อกระทบฟืมทำให้ต้องใช้พลังกล้ามเนื้อส่วนท้องมาก โดยเฉพาะคนตัวเล็ก แขนสั้น จะต้องเอื้อมมือไปสอดนัดจนสุดมือ การเคลื่อนไหวร่างกายในการทอผ้าด้วยที่พื้นบ้านจะทำให้เกิดการปวดเมื่อยกันอยู่เสมอ จึงควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบต่อสุขภาพของการใช้ที่พื้นบ้านเป็นเครื่องมือทอผ้า เพื่อให้เห็นปัญหาที่แท้จริงและวิธีแก้ไขเพื่อพัฒนาอาชีพทอผ้าลายมรดก

๗. การนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปเผยแพร่ เป็นการสืบทอดลายผ้ามรดกอีกทางหนึ่ง แต่เนื่องจากการใช้เวลาในการวิจัยยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ข้อมูลต่าง ๆ สมบูรณ์ สมาชิกที่มวิจัยจึงต้องมีโครงการที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องลายผ้าเพิ่มเติม ตลอดจนวิธีการทอผ้าลายอื่น ๆ และเผยแพร่ความรู้ในกลุ่มสมาชิกด้วยกัน

๘. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลเรื่องผ้าในงานวิจัยนี้ มีขอบเขตพื้นที่ศึกษาเฉพาะชุมชนในตำบลนาหมื่นศรีเท่านั้น แต่จากผลการศึกษาพบว่ายังมีผ้าลักษณะเดียวกันในพื้นที่อื่น ๆ จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเรื่องผ้าในขอบเขตพื้นที่ทั้งจังหวัดตรัง

๙. การศึกษาเอกลักษณ์ของผ้าที่พบในชุมชนนาหมื่นศรี เป็นเพียงข้อกำหนดจากลักษณะเฉพาะของชุมชนที่สืบทอดกันมา จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเชิงเปรียบเทียบผ้านาหมื่นศรีกับผ้าในชุมชนอื่น ๆ หรือท้องถิ่นอื่น ๆ

การตอบคำถามหลักของการวิจัย

คำถามหลักของการวิจัย คือ“จะสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาลายผ้านาหมื่นศรีดั้งเดิม ให้คงอยู่เป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่อไปได้อย่างไร”

คำตอบที่ได้ทั้งหมดอยู่ในบทบันทึกงาน ซึ่งกล่าวถึงรายละเอียดกิจกรรมแต่ละขั้นตอนสรุปเป็นกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

๑. กระบวนการสืบค้นรวบรวม ประมวล และตรวจสอบ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ชัดเจนถูกต้องเป็นเบื้องต้น

๒. กระบวนการฝึกปฏิบัติ การปฏิบัติจริงจะเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน และยืนยันความถูกต้องขององค์ความรู้ที่ประมวลมาได้

๓. กระบวนการถ่ายทอดและเผยแพร่ เป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างความรับรู้ร่วมกัน สร้างความรักความภูมิใจร่วมกันภายในชุมชน และให้เป็นที่รู้จักของคนภายนอก เช่น เวทีตรวจสอบแต่ละครั้ง ถือเป็นการสร้างความรับรู้ร่วมกัน กิจกรรมแสดงการแต่งกายตามประเพณีและพิธีกรรม จะช่วยสร้างความเข้าใจในคุณค่าและความหมายพร้อมที่จะสืบทอด

กิจกรรมแกะลายผ้ามาทอเสื้อ เป็นการถ่ายทอดแก่เยาวชนเพื่อสร้างพื้นฐานความเข้าใจ การจัดนิทรรศการและเวทีเผยแพร่ เป็นการขยายผลไปสู่วงกว้างนอกเหนือจากชุมชน

๔. กระบวนการสร้างความเป็นตัวตนของท้องถิ่น เอกลักษณ์ของผ้าไหมตีนศรีตลอดจนคุณค่าและความหมายของผ้าทอมรดกที่ค้นพบจากงานวิจัย ทำให้สมาชิกทีมวิจัย สมาชิกกลุ่มทอผ้า และผู้ร่วมกระบวนการวิจัย ได้รู้จักความเป็นนาหมื่นศรีอย่างชัดเจน และสามารถประกาศความเป็นตัวตนของนาหมื่นศรีให้สังคมได้รับรู้ได้อย่างเต็มภาคภูมิ เช่น การนำเอกลักษณ์ในผ้าทอมรดกมาสอดแทรกไว้ในผ้าทอรุ่นใหม่ หรือการหันกลับมาใช้ผ้าทอมรดกตามประเพณีที่สืบทอด

๕. กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งจะต้องแทรกไปในทุกกระบวนการข้างต้น ปรากฏในกระบวนการย่อย เช่น การเยี่ยมเยียนและสืบค้นข้อมูลจากผู้สูงอายุ นอกจากสมาชิกทีมวิจัยและเจ้าของบ้านแล้ว ยังมีเพื่อนบ้านใกล้เคียงเข้าร่วมด้วย ทั้งยังมีการ “สืบทอดความรู้” หรือนับญาติเพื่อให้เกิดความไว้วางใจก่อนได้ข้อมูล ส่วนกระบวนการร่วมคิด ปรากฏชัดเจนในเวทีสรุปบทเรียน ที่มีภูมิปัญญาอาวุโส สมาชิกกลุ่มทอผ้า และสมาชิกทีมวิจัย มาร่วมกันคิด ร่วมกันมองอดีต ปัจจุบันและอนาคต สำหรับการจัดเวทีแต่ละครั้ง ก็ต้องมีกระบวนการย่อยในการสร้างความร่วมมือร่วมใจตลอดจนร่วมแรง ปรากฏชัดในเวทีเผยแพร่ เช่น การนำอาหารปิ่นโตมารับประทานร่วมกัน การช่วยกันลงแรงในการจัดสถานที่ ติดตั้งเต็นท์ ขนโต๊ะเก้าอี้ แทนการจ้างงาน เป็นต้น

สรุป

แม้จะเสร็จสิ้นงานวิจัยตามสัญญา แต่กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนนาหมื่นศรี ยังคงดำเนินต่อเนื่อง สมาชิกทีมวิจัย สมาชิกกลุ่มทอผ้า จะร่วมกันสืบค้นลายผ้าและฝึกทอผ้าลายมรดกกันต่อไป จะจัดพิธีไหว้ครูทอผ้าทุกปี จะมีการทำพิพิธภัณฑ์ผ้า ความร่วมมือจากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมีมากขึ้น คนในชุมชนหันกลับมาใช้ผ้าทอมรดกอย่างเข้าใจในคุณค่าและความหมาย ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่ยืนยันว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านมาสามารถทำให้มรดกภูมิปัญญาลายผ้านาหมื่นศรีคงอยู่เป็นมรดกวัฒนธรรมของนาหมื่นศรีต่อไปได้อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้

ร.ศ.๑๒๘. กรุงเทพฯ. สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๑.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. ผ้าพื้นเมือง การสำรวจผู้ผลิตทั่วประเทศ. กรุงเทพฯ : โครงการ

พัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔.

----- ผ้าทอพื้นเมืองในภาคใต้. กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัด
ของประเทศ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ผ้าไทย. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๓๑.

----- “ผ้าทอบ้านนาหมื่นศรี” มรดกพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

หน้า ๑๔๑ - ๑๕๐.

วิมลพรรณ ปิตร์วัชชัย. “ผ้าทอบ้านนาหมื่นศรี” ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้. กรุงเทพฯ :

มูลนิธิแม่บ้านอาสา, ๒๕๑๙. หน้า ๓๓ - ๓๔.

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดตรัง. สรุปเวทีถอดบทเรียน โครงการแนวทางการ

อนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ้านาหมื่นศรี. ณ สถานที่ส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์

สัตว์ป่าเขาช่อง. วันที่ ๓๑ พฤษภาคม - ๑ มิถุนายน ๒๕๔๖. เอกสารถ่ายสำเนา.

----- สรุปเวทีเผยแพร่ผลงานวิจัย โครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญา
ลายผ้านาหมื่นศรี. ณ สนามโรงเรียนบ้านควนสวรรค์. วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๔๖.
เอกสารถ่ายสำเนา.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา. “ผ้าทอนาหมื่นศรี” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้.

เล่ม ๑๐ กรุงเทพฯ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

หน้า ๔๗๑๐ - ๔๗๑๒.

องค์การบริหารส่วนตำบลนาหมื่นศรี อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง. ร่างแผนพัฒนาตำบล ๕ ปี

ประจำปี พ.ศ.๒๕๔๕ - ๒๕๔๙. เอกสารอัดสำเนา.

อุบลศรี อรรถพันธุ์ และ ชัลมา วงศ์สุภานันต์. การศึกษาสาระสังเขปวัฒนธรรมของจริง

ประเภทผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ :

สงขลา, ๒๕๔๐.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ ๖ จดหมายเหตุพระราชกิจ

รายวัน ค.ศ.๑๙๑๕ (พ.ศ.๒๔๕๘) . วันอังคารที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๕๘.

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ยายเปลก น้อยพูล เกิด ๒๔๕๙ อายุ ๘๗ ปี (๕ ครั้ง)
อยู่บ้านเลขที่ ๘๒ หมู่ ๔ ตำบลนาหมื่นศรี
มอบผ้า ๓ ผืน
๒. ยายฝ้าย สุขคง เกิดปีกุน อายุ ๘๑ ปี (๕ ครั้ง)
อยู่บ้านเลขที่ ๑๓๐ หมู่ ๔ บ้านไผ่เดื่อ ตำบลนาหมื่นศรี
๓. ยายหวล ทองแจ้ง เกิด ๒๔๖๖ อายุ ๘๐ ปี (๒ ครั้ง)
อยู่บ้านเลขที่ ๖๖ หมู่ ๘ บ้านทุ่งสำน ตำบลนาหมื่นศรี
๔. ยายซัด ไหมจันทร์ เกิดปีมะโรง อายุ ๗๖ ปี
อยู่บ้านเลขที่ ๙๔/๑ หมู่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี
๕. ยายแดง คงจาง (นามสกุลเดิม เขยขึ้นจิตร) อายุ ๘๑ ปี (นับถึง ๒๕๕๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๕๔ หมู่ ๑ บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลนาหมื่นศรี
๖. ยายอิน เต็งรัง (นามสกุลเดิม อ่อนช่วย) ๘๐ ปี (นับถึง ๒๕๕๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๕๐ หมู่ ๑ บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลนาหมื่นศรี
มอบพื้ม ๑ อัน
๗. ยายแจ่ม เขยขึ้นจิตร (นามสกุลเดิม คงสังข์) อายุ ๘๙ ปี (นับถึง ๒๕๕๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๑ บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลนาหมื่นศรี
มอบพื้ม ๑ อัน
๘. ยายรุ่ม สังขวน อายุ ๘๔ ปี (นับถึง ๒๕๕๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๙๓ หมู่ ๕ บ้านหนองยวน ตำบลละมอ อำเภอนาโยง
๙. ยายเพียร ชัยเพชร อายุ ๘๐ ปี (นับถึง ๒๕๕๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๖๒/๑ หมู่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี
๑๐. ตาเพียร ฤทธิเดช อายุ ๘๗ ปี (นับถึง ๒๕๕๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๑๑๐ หมู่ ๔ ตำบลนาข้าวเสีย อำเภอนาโยง
๑๑. ยายเปื้อน ขุนทอง เกิดปีมะโรง อายุ ๗๖ ปี (๓ ครั้ง)
อยู่บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ที่ ๘ บ้านหนองหวน ตำบลนาหมื่นศรี
๑๒. ยายปลอบ เขียวดำ (นามสกุลเดิม คงจาง) อายุ ๘๓ ปี (นับถึง ๒๕๕๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ที่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี

๑๓. ยายริน ตาต๋น(วิจิตร) จันทัน

อยู่บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ที่ ๗ บ้านนาหมื่นศรี ตำบลนาหมื่นศรี

๑๔. ยายดำ ชูบัว

อยู่บ้านเลขที่ ๑/๑ หมู่ที่ ๗ ตำบลนาหมื่นศรี

๑๕. ตาเอี่ยม รักชู เกิด ๒๔๖๔ อายุ ๘๒ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๔ หมู่ที่ ๒ บ้านนาหมื่นศรี ตำบลนาหมื่นศรี

๑๖. ยายเผียน อ่อนช่วย เกิดปีจอ อายุ ๘๒ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๓๕ หมู่ที่ ๘ บ้านไสธอ ตำบลนาหมื่นศรี

๑๗. ยายพิน ฤทธิมา เกิดปีถุณ อายุ ๘๑ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๔๓/๑ หมู่ ๙ ตำบลละมอ อำเภอนาโยง

๑๘. ตาให้ แก้วนำ เกิดปีถุณ อายุ ๘๓ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ที่ ๑ โคกโดน ตำบลนาหมื่นศรี

มอบผ้าห่มลายราชวัตรห้อง ๑ ผืน

๑๙. ยายปลอม เอียดจ้อย เกิดปีชวด อายุ ๘๐ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๑ หมู่ที่ ๘ บ้านโคกยาร่วง ตำบลนาหมื่นศรี

๒๐. ยายนาง หนูชู เกิด ๒๔๕๗ อายุ ๘๙ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ที่ ๘ บ้านหนองหว้น ตำบลนาหมื่นศรี

มอบผ้าเช็ดหน้าลายราชวัตรห้อง ๑ ผืน

๒๑. ยายหมูน คงน้อย อายุ ๗๗ ปี (นับถึง ๒๕๕๖)

อยู่บ้านเลขที่ ๕๓/๑ หมู่ที่ ๘ บ้าน ตำบลนาหมื่นศรี

มอบ ปีกยี่ว เครื่องมือเก็บลาย ๑ อัน

๒๒. ยายคืบ คงหมูน เกิดปีชวด อายุ ๘๐ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๒ บ้านนาหมื่นศรี ตำบลนาหมื่นศรี

๒๓. ยายเจิม ชูบัว เกิดปีถุณ อายุ ๘๐ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๘ บ้านหนองหว้น ตำบลนาหมื่นศรี

๒๔. ยายผัน เติงรัง เกิดปีชวด อายุ ๘๐ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๘ บ้านไสธอ ตำบลนาหมื่นศรี

มอบผ้าห่มลายลูกแก้วฝูง ๑ ผืน

๒๕. ยายลับ คงแก้ว เกิดปีวอก อายุ ๘๔ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๗ หมู่ ๘ บ้านโคกยาร่วง ตำบลนาหมื่นศรี

๒๖. ยายน้อย ขำเกลี้ยง เกิด ๒๔๕๗ อายุ ๘๘ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๕๙ หมู่ ๕ ตำบลละมอ อำเภอนาโยง

๒๗. ยายคลึง หนูสนิท เกิดปีจอ อายุ ๘๒ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๘ บ้านหนองหว้น ตำบลนาหมื่นศรี

๒๘. ยายลิ้ม ทองคำแทน เกิดปีมะเมีย อายุ ๗๕ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๓๐ หมู่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี

๒๙. ยายเขียน ชั่วรอด อายุ ๘๕ ปี (นับถึง ๒๕๔๕)

อยู่บ้านเลขที่ ๔๗ หมู่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี

๓๐. นางเอี่ยม อินเรือง เกิดปีมะแม อายุ ๖๐ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ ๑ ตำบลนาหมื่นศรี

ที่ปรึกษางานวิจัย

นางกุศล นิลลออ

ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านหมื่นศรี

นางเจิม ชูบัว

ผู้อาวุโสในชุมชนและผู้เชี่ยวชาญการทอผ้า

นางเปื่อน ชุนทอง

ผู้อาวุโสในชุมชนและผู้เชี่ยวชาญการทอผ้า

นางอารี (ดำแก้ว) เพ็งพอรู

ผู้สืบทอดการทอผ้าที่บ้าน

นางบุญช่วย ปันทอง

ผู้เชี่ยวชาญการทอผ้าที่บ้าน

ดร.อัมพร ศรีประสิทธิ์

ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

อาจารย์สุพรรณสาร โพธิ์ประเสริฐ

วิทยากรจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม

อาจารย์สมเจตนา มุณีโมไนย

นักวิชาการอิสระ ตรัง

อาจารย์เปลื้อง คงแก้ว

นักวิชาการอิสระ ตรัง

รายนามนักวิจัย

ทีมวิจัย มี ๔ คน ทุกคนมีหน้าที่ร่วมกันในการวางแผนดำเนินงาน รวบรวมข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และมีหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้ตกลงกันในทีมวิจัย

น.ส.อารอบ เรืองสังข์ หัวหน้าโครงการ
ผู้จัดการกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี เริ่มทอผ้าเมื่อปี ๒๕๒๐
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓
ที่อยู่ ๑๐๘ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง
โทร.๐-๗๕๒๙- ๙๕๐๕

นางปริดา ทองแป้น นักวิจัย
สมาชิกกลุ่มทอผ้าฯ เริ่มทอผ้าเมื่อปี ๒๕๒๒
การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
ที่อยู่ ๓๒/๒ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง
โทร.๐-๗๕๒๙- ๙๕๖๔

น.ส.อารีย์ ปันทอง นักวิจัย
สมาชิกกลุ่มทอผ้าฯ เริ่มทอผ้าเมื่อปี ๒๕๒๒
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖
ที่อยู่ ๑๑ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง
โทร.๐-๗๕๒๙- ๙๘๐๙

นางจุไร ศุลยสุข นักวิจัย
สมาชิกกลุ่มทอผ้าฯ เริ่มทอผ้าเมื่อปี ๒๕๒๖
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓
ที่อยู่ ๑๕๕/๓ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง

นางอนงค์ ภิรมย์ทอง นักวิจัย
กรรมการกลุ่มทอผ้าฯ เริ่มทอผ้าเมื่ออายุ ๑๕ ปี
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
ที่อยู่ ๓๐ หมู่ ๗ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง
โทร.๐-๗๕๒๙- ๙๕๖๗

น.ส.สุจินต์ ฤทธิมา นักวิจัย
กรรมการกลุ่มทอผ้าฯ เริ่มทอผ้าเมื่อปี ๒๕๒๙
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓
ที่อยู่ ๑๐๐/๒ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง
โทร.๐-๗๕๒๙- ๙๕๒๐

น.ส.อาพัต ทองแป้น นักวิจัย
สมาชิกกลุ่มทอผ้าฯ เริ่มทอผ้าเมื่อปี ๒๕๓๒
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖
ที่อยู่ ๓๓/๑ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง
โทร.๐-๗๕๒๙- ๙๖๓๙

น.ส.สุนทรี สังข์อยู่ถ์ นักวิจัยและเรียบเรียงเอกสาร
หัวหน้าหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง
การศึกษา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาษาไทย
ที่อยู่ หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง
ถนนหนองยวน อ.เมือง จ.ตรัง ๙๒๐๐๐
โทร. ๐-๗๕๒๑-๒๕๐๔

บันทึกเวทีเผยแพร่ผลงานวิจัย

โครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ้าไหมหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๖

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเผยแพร่เอกลักษณ์ของลายผ้าไหมหมื่นศรี
๒. เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องผ้าไหมหมื่นศรีไว้เป็นมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น
๓. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน เป็นแหล่งความรู้ที่รวบรวมความรู้เรื่องผ้าไหมหมื่นศรีอย่างชัดเจน ในการสืบทอดและพัฒนาอาชีพทอผ้า
๔. เพื่อให้คนในชุมชนนาหมื่นศรีร่วมรับรู้ เห็นความสำคัญ และร่วมหาแนวทาง ในการสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาลายผ้าไหมหมื่นศรีสืบไป

ผู้เข้าร่วมเวที

ผู้ว่าราชการจังหวัด นายกเหล่ากาชาด นักวิชาการ ผู้รู้ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัด อุตรดิตถ์จังหวัด พระคุณเจ้า คณะอาจารย์ หน่วยงานราชการ หน่วยงาน นายอำเภอ กำนัน อบต. นักเรียน ครู โครงการวิจัยที่อยู่ระหว่างพัฒนาในพื้นที่ จ.ตรัง สกว.สุราษฎร์ สกว.นครฯ ภูมิปัญญานาหมื่นศรี คนในชุมชน สมาชิกกลุ่มทอผ้า ประชาสัมพันธ์จังหวัด สำนักข่าว ITV ผู้สื่อข่าวช่อง ๑๑ ผู้สื่อข่าวช่อง ๓ ผู้สื่อข่าว อสมท. รวมประมาณ ๓๐๐ คน

กิจกรรมช่วงเช้า-เที่ยง

- เด็กนักเรียนจากโรงเรียนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงร่วมกิจกรรม "น้อมถวายผ้ามาทอเสื้อ"
- ฉายวิดีโอ "งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" และวิดีโอของเกาะลิบง จากรายการคลื่นอนาคต
- รับประทานอาหารเที่ยงร่วมกันจากปิ่นโตที่คนในชุมชนนำมาร่วม

เปิดงานเวทีเผยแพร่ผลงานวิจัย

โดย...นายกเหล่ากาชาดจังหวัดตรัง เป็นประธาน

รู้สึกยินดีมากที่ได้เห็นบรรยากาศและสีสันอันน่าประทับใจทุก ๆ อย่างที่เกี่ยวเนื่องกับผ้าไหมหมื่นศรี โดยเฉพาะทีมวิจัยและสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่มาร่วมแรงแสดงให้เห็นพลังที่เข้มแข็งของชุมชนในการจัดงานครั้งนี้

ในเรื่องของงานวิจัยคนทั่วไปมักคิดว่าเป็นเรื่องของนักวิชาการชั้นสูง ชาวบ้านไม่รู้เรื่อง ซึ่งในสมัยก่อนเป็นเช่นนั้นจริง จึงเป็นที่น่ายินดีที่ได้ทราบว่าสำนักงานกองทุนสนับสนุน หรือ สกว. ให้การสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นโดยให้ชาวบ้านทำวิจัย เพราะจริง ๆ แล้วข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่กับชาวบ้านแบบเรา ๆ มาแต่ดั้งเดิม เราใช้ชีวิตประจำวัน เราคือผู้รู้ดีที่สุดแล้ว นักวิจัยจะทำวิจัยก็ต้องเข้ามาหาเรา ถามเรา เสร็จแล้วหายไปแล้ว ไม่ค่อยมีที่งานนั้นจะได้กลับให้ประโยชน์กับเราให้เห็นชัด ๆ พอมาถึงตอนนี้ชาวบ้านได้ลงมือทำงานวิจัยเอง ทราบว่าทางเหนือก้าวหน้าไปมากแล้ว แต่ทางภาคใต้ของเราเพิ่งเริ่มไม่นานนัก ที่จังหวัดตรังก็เพิ่งเริ่มเมื่อปีสองปีนี่เอง จึงเป็นที่น่ายินดีว่าสมาชิกกลุ่มทอผ้าของเราได้ทำงานวิจัยเรื่องของตัวเองจนเป็นผลสำเร็จ เป็นเครื่องยืนยันว่าชาวบ้านก็ทำวิจัยได้ และยืนยันว่าเรื่องของเรานั้นเราควรจะเป็นผู้รู้ดีที่สุด ทุกท่านก็ได้เห็นแล้วจากนิทรรศการต่าง ๆ ที่ทีมวิจัยได้ทำขึ้น และจะได้เห็นต่อไปจากการนำเสนอผลงานของทีมวิจัย

อยากฝากถึงหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ให้ช่วยกันมองดูว่าทั้งความรู้และกระบวนการที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยนี้ มีอะไรบ้างที่เราจะเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนต่อยอดให้งอกงามขึ้นมากกว่านี้ หรือเราจะใช้ประสบการณ์ตรงนี้ไปส่งเสริมและพัฒนาในพื้นที่อื่นได้อย่างไร

ในที่สุดนี้อยากขอบคุณทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมในการทำให้งานวิจัยนี้เกิดขึ้นและสำเร็จลง และขอขอบคุณทุกท่านที่ได้สนับสนุนร่วมแรงร่วมใจในการจัดงานวันนี้ ขอให้มรดกผ้าหมิ่นศรีที่เราช่วยกันศึกษาวิจัยสืบค้นมาได้แล้วได้รับการสืบทอดต่อไปยังยืนานาน เพื่อจะได้เป็นมรดกวัฒนธรรมอันล้ำค่าของท้องถิ่นตรังเรา ขอเปิดเวทีสืบสานภูมิปัญญาลายผ้าหมิ่นศรี ณ บัดนี้

มอบรางวัลการแข่งขันการแกะลายผ้ามาทอเสื้อ

โดย...นายสงวน จันทรอักษร ผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง

เมื่อก่อนเวลาทำไม่มีกระแส ไม่มีเสียงขานรับทั้งจากราชการและหลายฝ่าย มาถึงตอนนี้กระแสตอบรับมากขึ้น ทุกภาคส่วนตอนนี้ตอบรับผ้าทอของนาหมิ่นศรีมาก โรงเรียนครูอาจารย์ ส่วนราชการต่าง ๆ ช่วยกันใส่ผ้าทอของนาหมิ่นศรีทุกหน่วย ตอนนี้ตรังมี ๗๖ ผลิตภัณฑ์ที่ได้เกรดดี ผ้าทอนาหมิ่นศรีได้ไปร่วมประกวดในงานมหัศจรรย์ไหมไหมไหมที่จังหวัดสงขลา ชนะการประกวดได้ที่ ๑ จึงน่าจะมาทำในเรื่อง

๑. ด้านประวัติ ทั้งไทย-อังกฤษ เพื่อเผยแพร่ต่อไป
๒. เรื่องการโชว์ ต้องโชว์ ได้ทุกเวลา
๓. หีบห่อ บรรจุภัณฑ์
๔. โชว์ให้สวย ให้ดี ให้คนสนใจ

เมืองตรังเป็นเมืองท่องเที่ยว ผ้าทอนาหมื่นศรีน่าจะเป็นสิ่งหนึ่งที่ซื้อได้ นอกจากนี้
ได้เอางานวิจัยไปใส่ในหนังสือที่เผยแพร่ด้วยทำให้สมบูรณ์ดีขึ้น ถ้าคนไทยใช้ผ้าไทยคนละผืน
จะทำให้ภูมิปัญญาอยู่ได้

นำเสนอผลงานวิจัย

ดำเนินการโดย... อาจารย์สุนทรี สังข์อูยर्थ

หลังจากได้เริ่มทำงานตามหลายผ่านานหมื่นศรีมาหลายเดือน วันนี้ถึงเวลาที่คณะ
ทำงานวิจัยโครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ่านานหมื่นศรีจะได้นำเอา
เรื่องที่ได้ทำมาเล่าให้พ่อแม่พี่น้องฟัง ขั้นตอนจะแนะนำให้รู้จักกับคณะที่วิจัยทั้ง ๓ คน เริ่ม
ตั้งแต่ อารอบ เรื่องสังข์ หัวหน้าโครงการ, อารีย์ ปันทอง, จุไร ตูยสุข, อาพัค ทองแป้น,
สุจินต์ ฤทธิ์มา, ปรีดา ทองแป้น, อนงค์ ภิรมย์ทอง และดิฉัน สุนทรี สังข์อูยर्थ ซึ่งการ
ทำงานนี้ต้องใช้หลายคนทำ คนเดียวทำไม่ได้ ดิฉันเป็นหัวหน้าหอจดหมายเหตุ หน้าที่หลักก็
คือเก็บเอกสารทางราชการแล้วให้คนไปค้นคว้า แต่ว่าสนใจเรื่องผ้า มาซื้อผ้า มาทำเรื่องผ้า
เลยมาเข้าทีมวิจัยด้วย หลายคนคงนึกสงสัยว่าชาวบ้านมาทำวิจัยได้อย่างไร หัวใจคือเรา
แค่ทอผ้า ขายผ้า ไม่พอหรือ ตรงนี้อารอบจะมาเล่าให้ฟังว่าทำไมต้องทำวิจัย

อารอบ(หัวหน้าโครงการ)

ไม่เคยคิดฝันมาก่อนว่าจะมาทำตรงนี้ มีอยู่วันหนึ่งไปประชุมงานของซีพี คือกองทุน
เพื่อการลงทุนทางสังคมที่วัดทุ่งหวัง ได้เจอคุณมานพ ช่วยอินทร์ ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
จังหวัดตรัง บอกเรื่องราวของ สกว.ให้ฟัง ก็ไม่ได้สนใจอะไรมากมาย ต่อมามีคนเข้ามา
กลุ่มและมาถามหาเรื่องราวของนาหมื่นศรีและให้บอกเอกลักษณ์ของนาหมื่นศรี แต่คนที่
กลุ่มไม่มีใครสามารถคุยเรื่องราวของนาหมื่นศรีได้ นี่เป็นปัจจัยแรกที่ได้ทำเรื่องนี้

ปัจจัยที่สอง ในปี ๒๕๔๔ ยาย ๆ ที่ทอผ้า เช่น ยายเจิม ยายซัด ยายเบื่อน ซึ่งเป็น
คนทอผ้ามาตั้งแต่อดีต เริ่มป่วยพร้อม ๆ กัน ลูกค้าหลายคนเข้าไปซื้อผ้าเก่าแต่ไม่มีขาย
เพราะผ้าหมด ไม่มีใครทอได้ ประจวบกับตอนนั้นผ้าลายใหม่ ๆ ที่ทออยู่ขายไม่ออก ค้างเต็ม
สต็อก เป็นเรื่องที่คนในกลุ่มวิตกกังวลมาก ที่สำคัญคือเสียใจมากที่ไม่สามารถบอกใครได้ว่า
เอกลักษณ์ของเราคืออะไร เป็นจุดที่ตัดสินใจทำงานตรงนี้

คำว่า "งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" ในใจคิดว่าเป็นงานของนักวิชาการที่เรียนสูง ๆ ไม่ใช่
ชาวบ้านที่เรียนแค่ ป.๔, ป.๖ ในความรู้สึกคิดว่า สกว. เป็นงานใหญ่ ดังนั้นเวลาเจอใครก็มัก
ถาม ขอความเห็น ถามอาจารย์ ถามใครหลายคน ว่าชาวบ้านทำงานวิจัยได้จริงหรือไม่
หลายคนก็ให้กำลังใจว่าทำได้ แต่หลายคนก็บอกว่ามันยาก งานวิจัยเป็นงานที่ยุงยาก นัก
วิชาการบางคนต้องหนี นักเรียนบางคนก็ต้องถอย เพราะว่าจะส่งงานให้ผ่านมันก็ไม่ผ่าน

ใครหลานใคร แล้วจดบันทึกไว้ หลังจากนั้นไปตามหา ไปถามข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติของผ้า ที่มา ใครทอ ทอเมื่อใด ทอเพื่ออะไร เก็บข้อมูลมาหมด

อาจารย์สุนทรี

ตรงนี้ได้ประมาณ ๑๐ บ้าน ให้สุจินต์เล่าว่าที่ไปได้อะไรบ้าง ประทับใจอะไร เดี่ยวจะมีลูกนาคแต่งตัวแบบวันนั้นมาให้ดู

(ช่วงนี้ให้มีการโชว์ ให้เลียนแบบการแต่งตัวของลูกนาคที่ใช้ผ้าทอของนาหมื่นศรีเป็นผ้าถุงและผ้าสไบพาดเฉียง หน้าเวที)

สุจินต์

จากงานนี้ได้เห็นผ้าที่ไม่เคยเห็นมาก่อน มีผ้ามากมาย ๒๐ - ๓๐ ลาย และที่บ้านยายยายมีลายผ้าให้ดูเยอะแยะ มีลายแปลก ๆ หลายลาย ลายครุฑ ลายตุ๊กตา ราชวัตร นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่คนเฒ่าคนแก่ชอบเล่าให้ฟัง เช่น เรื่องญี่ปุ่นขึ้นเมือง (สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง) ไม่มีเส้นด้ายก็เอาใยสับปะรดมาทำเป็นเส้นด้ายทอผ้าแทน เป็นต้น

อาจารย์สุนทรี

ให้ลูกนาคแต่งตัวเลียนแบบวันนั้น แต่ว่าผ้าที่เอามาใช้วันนี้เป็นผ้าที่ทอขึ้นใหม่ ไม่ใช่เป็นผ้าเก่า ในวันบวชนั้นลูกนาคจะนุ่งผ้าถุง เอาผ้าทอของนาหมื่นศรีมาพาดเฉียง มีทั้งลายลูกแก้วฝูง ลายราชวัตร ลายดอกจัน ลายลูกแก้วสีหน่วยใน ลายประสม ซึ่งยาย ๆ จะทอเอาไว้ใช้ในงานสำคัญ ๆ

นอกจากทีมวิจัยจะไปสืบค้นตามบ้านเพื่อดูผ้าจริงแล้ว ยังต้องไปหาข้อมูล เพราะงานวิจัยนั้นไม่ใช่ว่าจะเอาข้อมูลจากชาวบ้านอย่างเดียว ต้องไปหาความรู้จากที่อื่นด้วย เช่น จากตำรา เอกสาร ผ้าที่เก็บไว้ที่สถาบันต่าง ๆ ซึ่งทีมวิจัยรู้จากชาวบ้านว่าเคยมีนักวิชาการมาทำวิจัยและเก็บผ้าเก่า ๆ ไป แล้วไปอยู่ที่อื่น ทีมวิจัยต้องตามไปหาไปดูผ้า เพราะเคยได้ยินชื่อว่าลายลูกหวาย ลายเกสร ดอกกก มังคุด ฯลฯ แต่หาผ้าเก่า ๆ ไม่พบ ทีมวิจัยได้ไปดู ๒ - ๓ แห่ง เช่น ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา จ.สงขลา มีผ้าเต็มไปหมด เป็นผ้าภาคใต้ล้วน ๆ

มีผ้าของนาหมื่นศรีอยู่ ๑ ตู้ ทีมวิจัยทั้ง ๘ คนเห็นแล้วแทบน้ำตาไหล เป็นผ้าที่ไม่มีใครเคยเห็น วันนี้ผ้าเหล่านั้นเข้าไปอยู่ในตู้ จะจับจะต้องก็ไม่ได้ ทีมวิจัยต้องช่วยกันจำลองเพื่อกลับไปเขียนว่ามีลายอะไรบ้าง

แห่งที่ ๒ ไปที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งมี ดร.อัมพร ศรีประสิทธิ์ เป็น ผอ.อยู่ ได้เล่าเรื่องราวที่เข้ามาทำงานในนาหมื่นศรี พาเข้าไปดูผ้าในห้องเก็บอย่างดีมาก ใส่ในลิ้นชัก อบกันแมลง ม้วนใส่ห่อผ้าขาวอยู่ในตู้ ทีมวิจัยน้ำตาไหลกันทุกคน แต่ อ.อัมพรบอกว่า “ไม่ปรือ (ไม่เป็นไร) ต่อไปก็จะเก็บไว้ให้พวกเราไม่ได้เอาไปไหน” วันนั้นเราก็ได้ของดีมาอย่างหนึ่งก็คือวิธีการเก็บผ้า ซึ่งถ้าเราทำได้แบบนั้นก็จะดีมาก ผ้าเก็บได้นานไม่เสียหาย

ในจังหวัดตรังได้ไปหาข้อมูลจากเอกสารที่พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับผ้า ที่หอจดหมายเหตุฯ ตรัง พบว่าในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีการพูดถึงเรื่องผ้า รัชกาลที่ ๖ เสด็จฯ ที่ช่อง เทศาภิบาล มณฑลได้นำผ้าพื้นเมืองไปถวาย เพื่อแจกข้าราชการ มีผ้าลายราชวัตร ผ้าตาสมุก ผ้าคาด ผ้าเตี้น้ำ จากการประชุมลน่าจะเป็นไปได้ว่าผ้าเหล่านั้นเป็นผ้าจากนาหมื่นศรี เสร็จแล้ว ก็มาตรวจสอบว่าที่ไปค้นไปพบไปได้มา ข้อมูลเหล่านั้นถูกต้องหรือไม่ โดยการเปิดเวทีตรวจสอบ การทำเวทีนี้ เราได้จัดเวทีอย่างไร้ให้อารีย์หรือแหวนเล่าให้ฟัง

อารีย์

จากที่ได้ลงไปพื้นที่ไปหาผ้า รู้สึกเสียตายนึกมากที่เมื่อก่อนเราไม่เห็นคุณค่า เกือบจะสาบสูญไป ซึ่งจากการลงพื้นที่ก็ได้ผ้ากลับมาเยอะแยะ อันที่จริงพวกเรากลุ่มทอผ้านาหมื่นศรีทอผ้ามานาน ลายผ้าพวกนั้นพวกเราไม่เคยเห็น แต่ยายเย็บรักษาไว้อย่างดี ก็นำข้อมูลทุกอย่างตั้งแต่ ผ้า ชื่อลาย เจ้าของ อายุผ้า วัฒนธรรมการใช้ผ้า ฯลฯ แล้วก็มาจัดเวที นำทุกอย่างที่ได้มาอยู่ในเวที ตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยไปหา ไปพูดคุย ตอนลงพื้นที่ ผ้าที่ทอเหล่านั้นกรุณาให้ยืมเพื่อมาถอดกันในเวทีมีจำนวนมากมาย หลากสีล้น หลากลวดลาย เป็นสิ่งที่คนนาหมื่นศรีหลายต่อหลายคนไม่เคยได้เห็นมาก่อน ดีใจมาก เวทีวันนั้นสนุกสนานมาก มีการแต่งตัวย้อนยุค นุ่งโจงกระเบน นุ่งเคว็ดจ้อน นุ่งเลื้อยชาย การนุ่งผ้าตะเบงมาน ข้อคอ

ในเวทีนั้นได้แบ่งกลุ่มออกเป็น ๔ กลุ่ม มีผู้สูงอายุเป็นที่ปรึกษาให้กลุ่มละ ๔-๕ คน และมีทีมวิจัย ๒ คนเพื่อซักถามเรื่องราวต่าง ๆ ของนาหมื่นศรี ได้เรื่องราวมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทอผ้า การย้อมผ้าที่นำวัสดุธรรมชาติมาใช้ การเอาด้ายดิบมาทำ การหย่าข้าว พัฒนาการของการทอผ้า การใช้จินตนาการในการทอผ้าโดยไม่ใช้กราฟเหมือนสมัยนี้ เมื่อก่อนเห็นอะไรก็สามารถออกแบบมาอยู่บนลายผ้าได้โดยไม่ต้องใช้กราฟ เพราะฉะนั้นลายผ้าจึงมีมากมายตามที่แต่ละคนจะจินตนาการของครูภูมิปัญญา

อาจารย์สุนทร

นั่นคือสิ่งที่เกิดขึ้นจากในเวที แต่ว่ายังมีสิ่งที่ได้นอกเหนือจากนั้นมีอะไรมา อยากให้จุไรมาแหล่งตรงนี้ สิ่งที่ได้จากการจัดเวที

จุไร

ได้เห็นความร่วมมือของชาวบ้านและสมาชิกกลุ่มอย่างพร้อมเพียง แม้กระทั่งผู้นำท้องถิ่น เช่น อบต. ผู้ใหญ่ กำนัน ที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเลยก็เข้าร่วม และให้ความร่วมมือดี ครู นักเรียน ก็ให้ความสนใจ เป็นเวทีที่ทำให้คนหลายคนรู้สึกดี ๆ ทีมวิจัยเองก็ภูมิใจกับสิ่งที่ได้ในวันนั้นมาก

อาจารย์สุนทร

ตรงนี้นางยังไม่จบ ทีมวิจัยต้องตรวจสอบด้วยว่าได้ผ้าได้ข้อมูลมานั้นนั้นใช่หรือไม่ ทีมวิจัยจึงต้องไปตามหาข้อมูลรอบสองต่อไปปริดาจะเล่าให้ฟังว่าพบอะไรบ้างจากกิจกรรมนี้

ปริดา

การตามหาผ้ารอบสอง เช่น สมมติว่ารอบแรกไปบ้านยายเหียนแต่บังเอิญข้างบ้านยายเหียนมีบ้านป้าปลอบ ทีมวิจัยไม่รู้ที่บ้านป้าปลอบมีผ้า ป้าปลอบไม่ค่อยให้เราไปถาม แต่ป้าปลอบจะบอกเอง นี่คือผลของการติดตามหลายผ้ารอบแรก นอกจากนี้การไปตามหาหลายผ้าเราไม่เพียงแต่รู้เรื่องลายผ้า แต่ยังรู้เรื่องตำนานบ้าน ที่มาของชื่อบ้านสมัยแต่แรก เพื่อนฝูงญาติ คนเฒ่าคนแก่ที่ไม่เคยได้ไปมาหาสู่กัน ได้รู้ฟื้นกันอีกครั้ง คนแก่เองก็รู้สึกดีที่ลูกหลานเข้าไปหา ชวนคุยในเรื่องที่เป็นอดีต อันนี้คือผลพลอยได้จากการไปตามหาหลายผ้า

อาจารย์สุนทร

ได้รู้ตำนานบ้าน ได้พบเพื่อนเก่า ได้ไปหายาย ๆ ที่ไม่เคยไปหา ก็ได้ไปหากันตอนนี้แหละ และก็ยังมีความสำคัญ ที่เกิดขึ้นในรอบสองเกี่ยวกับข้อสงสัยของเราที่ว่ามันเป็นผ้าของเราหรือไม่ ในผ้าหลายลายว่าเป็นของเราหรือไม่ ให้อาพั๊ดเป็นคนบอก

อาพั๊ด

เราไปตามรอบสองจากที่เราเคยไปตามครั้งแรก เช่นบ้านยายฝ้าย ยายเปลก ที่มีผ้าอยู่เยอะแยะมากมาย ไปดูว่ามีลายผ้าเพิ่มเติมหรือไม่ ไปถามยายเจิม ยายซัด ยายเบื่อนถามว่าลายนี้ทอแบบไหน เก็บแบบไหน ในการตามหาผ้าลายราชวัตรห้อง ซึ่งไม่มั่นใจว่าเป็นของเราหรือไม่ เพราะมีคนไปเห็นผ้าลายนี้เป็นครั้งแรกที่บ้านห้วยใหญ่ ของพี่รี่ ซึ่งพวกเราไม่เคยเห็นเลย พอเห็นผ้าชิ้นนี้เราก็ตกลงใจกันเลยว่าสามลายที่เราจะเลือกนี้ลายนี้แหละที่เราต้องเลือกอยู่แล้ว หลังจากนั้นเราก็ต้องติดตามสืบหาต่อไปว่าลายนี้ของนาหมื่นศรีหรือไม่ ไปถามตาให้ ตาให้ก็บอกว่าชื่อผ้าผืนนี้ที่นาหมื่นศรี เมื่อประมาณ ๔๐ กว่าปีมาแล้ว ราคา ๔๐ บาท ก็ไปตามหลายบ้าน จนมาเจอที่บ้านทวดนาง เป็นสิ่งที่ดีใจมาก ๆ เลย ทวดนางบอกว่า “ทวดนี้แหละเป็นคนทอเอง ลายราชวัตรห้อง”

อาจารย์สุนทร

มีอีกเรื่องที่เราต้องทำ คือต้องศึกษาเรื่องก๊และเรื่องด้าย เพราะว่างานวิจัยไม่ใช่แค่รวบรวมอย่างเดียว แต่ต้องเขียนด้วย เรื่องที่ทำอย่างไร มีใครมาช่วยบ้างให้องค์ช่วยเล่าที่

องค์กร

แต่ก่อนมีก๊โบราณอยู่ ๒ หลัง ทำใหม่อีก ๑ หลัง ก็สองหลังแรกเอามาซ่อมก่อน และทำใหม่อีกหลัง ให้ช่างที่กลุ่มทำให้ แล้วก็มีสมศักดิ์มาช่วย ยายกุศลมาอธิบายส่วนประกอบของก๊ว่าใช้งานอย่างไร เรื่องด้ายก็ศึกษาว่ามีกี่ชนิด ใช้งานอย่างไรบ้าง พอดีมี

อาจารย์จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม(จากกรุงเทพฯ) คือ อ.สุพรรณ มาเยี่ยม ก็ปรึกษาว่า
เส้นด้ายจะใช้พันปรีอ (อย่างไร) บ้าง ก็ได้อาจารย์มาช่วยอธิบายเรื่องเส้นด้าย

อาจารย์สุนทร

จะเห็นว่าทีมวิจัยที่ทำงานที่มวิจัยไม่ได้รู้เอง ต้องอาศัยผู้รู้ในบ้านนาหมื่นศรีนี้แหละ
มาอธิบายมาให้ความรู้ ทีมวิจัยก็เก็บรวบรวมความรู้นั้น และบางทีก็มีผู้รู้ภายนอกที่เขารู้เรื่อง
ดีก็มาช่วยอธิบายเรา ตรงนี้อาจารย์สุพรรณสาร เป็นผู้รู้ข้างนอก ส่วนสมศักดิ์ กับยายคลก็
เป็นผู้รู้บ้านเรา ทีมวิจัยก็เก็บไว้เขียนไว้ ที่นี้ก็ยังคงตรวจสอบหลาย(อีก) วิธีการคือเราจะทำ
เวที ตอนแรกคิดว่าจะทำเวทีตรวจสอบเวทีใหญ่ ๑ ครั้ง แต่มาคิดอีกที แค่ ๑ วันคงพูดกันไม่
จบเพราะเรื่องมันละเอียดมาก ที่นี้ก็มาคิดกันใหม่ เปลี่ยนเป็นเวทีตามบ้าน ๓ เวที ส่วนวิธี
การเดียวให้ อารอบเล่าให้ฟัง

อารอบ

เวทีตามบ้านเราจัด ๓ เวที ด้วยกันคือ

เวทีแรกที่บ้านของป้าคน(สุคนธ์ ทองแจ่ง)ที่บ้านไสตอ(หมู่บ้านหนึ่งใน ต.นาหมื่นศรี)
เป็นเรือนบ้าน เพราะป้าคนกว้างขวางพอสมควรและงานสังคมก็น่าจะรู้เรื่อง เวทีนี้ได้รู้เรื่อง
ราวตั้งแต่เด็ก รู้วิถีชีวิตคนเมื่อก่อน เพราะแม่กระทั่งเพลงกล่อมเด็ก เพลงกลอนที่ใช้โต้ตอบ
ระหว่างหนุ่มสาว ก็ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทอผ้ามาโต้ตอบกัน เวทีนี้สนุกสนานกันมาก

เวทีที่ ๒ ที่บ้านนาหมื่นศรี เราจะไปหาวัฒนธรรมของนาหมื่นศรี นาหมื่นศรีมีอะไรดี
มัง

เวทีสุดท้ายที่บ้านป้าเขียน เพราะมีป้านาง ป้าปลอบ ป้าปลอม ป้าลับ อยู่ใกล้กัน
หมด ก็มีป้าเปื้อน ป้าเจิมไปคุยที่นั่นได้ ตรงนี้คนแก่หลายคน ได้มาเจอ เวทีนี้คุยกันสนุก
สนานมากหลายคนเอาผ้ามาไม้(อวด)ในเวทีนี้

เวทีที่ประทับใจ ก็คือที่บ้านนาหมื่นศรีเพราะเป็นบ้านเกิดของตัวเอง ได้รู้เรื่องราว
เกี่ยวกับบ้านที่ตัวเองเกิด เพราะเดิมไม่เคยรู้เรื่อง ไม่เคยถามหาสิ่งพวกนี้เลย

เวทีทุกเวทีจะเข้าไปกินข้าวที่บ้านยาย ๆ ทุกบ้านกินข้าวหมด ได้รู้ประเพณีวัฒนธรรม
ของตัวเอง นาหมื่นศรีมีทั้งหนังตะลุง มโนราห์ ลิเกป่า คนที่ทำตรงนี้ยังมีชีวิตอยู่ทั้งหมดและ
วันนี้ได้เชิญมาร่วมเวทีนี้ด้วย

อาจารย์สุนทร

ตรงนี้ขอเสริมเรื่องลายช่อลอกกับช่อมาลัย เมื่อก่อนเราคิดว่ามันเป็นลายเดียวกัน
ไปที่สถาบันทักษิณแล้วมันคล้ายกันมาก พอมาพบที่บ้านป้าเขียนปรากฏว่าเป็นคนละลาย ได้
เห็นชัดเจนตอนนี้ แล้วก็มีอีกคนหนึ่งที่ได้เข้าร่วมเวทีนี้และก็ขอเล่าเรื่องสำคัญอีกเรื่อง ถ้าไม่ได้
เล่าคงไม่ยอม คนที่จะเล่าคือปรีดา เทญปรีดา

ปรีดา

ขอเล่าเรื่องป่าฉันทน์ วันนั้นไปชวนป่าฉันทน์ บอกป่าฉันทน์ว่าตอนเย็นจะไปกินข้าวบ้านยายผิวน ไปกันหลายคน ตอนเย็นจึงเข้าไปรับป่าฉันทน์ ก็ถามป่าฉันทน์ว่ามีผ้าเก่าอยู่มั่งหม้าย (มีหรือไม่มี) ป่าฉันทน์ก็บอกว่าหมาหม้าย(ไม่มี) แต่ป่าฉันทน์ทำหน้ายิ้ม ๆ จึงแหล่งต่อว่าแหก(ขาด)ก็ไม่ปรีอ(ไม่เป็นไร) เก้าก็ไม่ปรีอขอตุ๊กตาสักหน่อย ก็พูดไปเรื่อย ๆ แกก็เลยบอกว่ายังอยู่ผืนหนึ่ง แต่ว่าวัวมันกินเสียแล้ว ส่วนที่ขาดก็เลยตัดทิ้งแล้วเอามาเย็บเป็นผ้าถุง แล้วหนูมันก็กินต่อ ลูกของป่าฉันทน์เคยถามว่า แม่เก็บไว้ทำอะไรผ้าแหก ๆ เอาเช็ดดินเสียได้แล้ว ป่าฉันทน์ก็เก็บไปปลักซ่อน (แอบ) ไว้ ผ้าขาด ๆ ผืนนั้นก็เลยยังอยู่จนบัดนี้

ในความรู้สึกของตัวเองคิดว่า ป่าฉันทน์เก็บเอาไว้เพื่อคอยอะไรสักอย่าง คือถ้าไม่คอยป่าฉันทน์คงยอมให้ลูกเอาผ้าผืนนั้นไปเช็ดดินแน่นอน แต่ป่าฉันทน์คอย ในความรู้สึกก็บอกว่าหมั่น(ใช่) แล้ว สกว. เป็นสิ่งที่ป่าฉันทน์คอย เพราะ สกว.ไม่ทำให้ผ้าสูญ นี่แหละคือผ้าถุงของป่าฉันทน์(ยกผ้าให้ดู) ป่าฉันทน์บอกว่าพอเมื่ออายุ ๑๒ ปี เมื่อไหร่ที่ป่าฉันทน์ถือผ้าผืนนี้ป่าฉันทน์เหมือนอ่านหนังสือหลังหลัง(ย้อนบทพจนานุกรมได้ชัดเจน) เพราะป่าฉันทน์เล่าความหลังได้หมด ป่าฉันทน์เล่าว่าเดิมผ้าผืนนี้ทอขึ้นมา ๓ ผืน ให้ป่ารวมไป ๑ ผืน ให้ป่าเพิ่มไป ๑ ผืน เหลือไว้กับตัวเอง ๑ ผืน พอถุงผ้าผืนนี้ไปงานไหนบ้าง ๆ (หนุ่ม ๆ) ซี่งรถตามหลังขอผ้าถุงผืนนี้ บ่าว ๆ พูดว่า “ขอผ้าถุงไปกินกับข้าวได้มั๊ย” คิดว่านี่แหละเป็นสิ่งที่ป่าฉันทน์คอย ป่าฉันทน์คอยที่จะบอกเล่าเรื่องราวเหล่านี้แต่ไม่มีใครสนใจที่จะไปถาม จึงรู้สึกภูมิใจและประทับใจป่าฉันทน์มาก ๆ (เป็นช่วงที่น้ำตาซึมทั้งคนพูด ทั้งคนฟัง)

อาจารย์สุนทรี

ป่า ๆ ยาย ๆ ที่ได้เก็บผ้าไว้ตอนนั้นไม่ต้องกลัวว่าผ้าจะสูญไปแล้วแหละ เพราะลูกหลานที่นั่งอยู่ตรงนี้และที่อยู่ในบริเวณนี้หลายคนต้องทอดไปแน่นอน ทุกครั้งที่เอามาให้ลูกหลานจะทอกันใหม่ ที่นี้พอได้ตรงนี้ก็ถือว่าการรวบรวมองค์ความรู้เพียงพอแล้ว ก็ต้องนำข้อมูลเหล่านั้นมาเขียน แล้วสรุปว่าได้รับความรู้อะไรมั่ง ให้องค์เล่าให้ฟังว่ารู้อะไร อย่างไร

อนงค์

ได้รู้ลายผ้า ก็มี ๓ ชนิด..... (ปรากฏว่าอนงค์ตื่นต้น น้ำตาไหล ไม่สามารถเล่าต่อได้ เพราะร้องไห้ด้วยความตื่นต้นใจ เต็มตื่น เป็นความรู้สึกที่พูดออกมาไม่ได้ จึงต้องเปลี่ยนคนนำเสนอ)

ปรีดา

ทีมวิจัยรู้สึกตื่นต้นใจกันทุกคน ของเหล่านี้คนเฒ่าคนแก่เขาซึ้งใจ(เป็นห่วง) มาก ซึ้งใจเหมือนซึ้งใจลูกซึ้งใจหลาน(เป็นห่วงผ้าเหมือนห่วงลูก/หลาน) กลัวว่าจะสูญหายไปกับเขา ตอนนี้อยู่เหมือนกับว่าเขาได้ฝากสิ่งนี้ไว้กับคนที่ไว้ใจได้ วางใจได้ ตายไปก็กินนอน

ตาหลับ เราได้รับฝากของสิ่งที่มีค่าที่สุด สิ่งที่ยาย ๆ ห่วงมากในชีวิต เพราะฉะนั้น พวกเราทุกคนรู้สึกภูมิใจมากที่ได้ทำวิจัย น้อง ๆ ก็เลยน้ำตาไหล

อาจารย์สุนทรี

ต่อไปอยากให้อาทิตย์อธิบายแทนอนงค์ ว่าเรื่องผ้าที่เราพบแบ่งผ้าเป็นกี่ชนิด กี่ลาย อะไรบ้าง

อาทิตย์

จากการเก็บข้อมูลได้นำมาสรุปได้เป็น ๓ ชนิดใหญ่ ๆ คือ

๑. ผ้าเช็ดหน้า ใช้ในพิธีกราบพระ เมื่อก่อนคนจะไม่กราบพระบนพื้นเปล่า ๆ แต่จะต้องมีผ้าเช็ดหน้ารองก่อนกราบ หรือใช้ในพิธีมงคลต่าง ๆ ถ้าผ้าเช็ดหน้าทอติด ๆ กัน หลายผืนจะกลายเป็นผ้าพานช้าง คนเฒ่าคนแก่เมื่อก่อนจะทอเก็บไว้สำหรับตัวเองเวลาตาย เป็นการทอแบบเดียวกับผ้าเช็ดหน้า แต่ทอติดกันจำนวน ๘ ผืน ๑๐ ผืน ใช้ในพิธีงานศพ วางต่อพาดกับพานที่ตั้งข้างหน้าศพเพื่อเป็นบันไดขึ้นสู่สวรรค์ นี่เป็นความเชื่อตั้งแต่อดีตจนมาถึงปัจจุบันของยาย ๆ หลายคนที่ยังมีชีวิตก็ยังมีอยู่

๒. ผ้าห่ม ผ้าสไบ ผ้าขาวม้า ผ้าพวกนี้จัดว่าอยู่ในจำพวกเดียวกัน ใช้รัดพัสดุ (คาดเอว) ผ้าสไบ ไว้ไปวัด ผ้าขาวม้าใช้ห่มห่ม พาดเฉียง ฯลฯ นับเป็นผ้าเอนกประสงค์

๓. ผ้าถุง มีสองอย่างคือ ผ้าถุงสำหรับใส่ถุงธรรมดา และผ้ายาวสำหรับใจกระเบน หรือเคว็ดจ้อน

อาจารย์สุนทรี

ตอนนี้ให้รู้คร่าว ๆ แต่ถ้าเป็นรายละเอียดก็จะอยู่ในชุดนิทรรศการที่ติดตั้งไว้ ทีมวิจัยได้พบอีกสิ่งหนึ่งคือ เอกลักษณะของนาหมื่นศรี และวันนี้ทีมวิจัยตอบได้แล้วว่าเอกลักษณ์ของนาหมื่นศรีที่ไม่เหมือนที่อื่นคืออะไร จะให้อารีย์เป็นคนเล่า

อารีย์

จากที่เคยทอดผ้ามาหลายปี เจ็บใจ แยกบ้านแยกเมืองเข้ามานาหมื่นศรีเขาต้องการรู้เอกลักษณ์ของนาหมื่นศรี ตอบไม่ได้สักคน สมาชิกก็ตอบไม่ได้ แต่ตอนนี้เราภูมิใจเราสามารถบอกได้เลยว่าเอกลักษณ์ของเราที่ค้นพบว่าไม่เหมือนที่อื่นคืออะไร เหมือนผ้าจีนนี้เป็นผ้าห่มจะมีชื่อหมดแล้ว ตัวเองเป็นคนเที่ยวมาก ไปมาทั่วประเทศไทย ของที่อื่นจะไม่มีชื่อเหมือนของเรา ของเราจะมีหมด ตั้งแต่ชายบัต ชายรุ่งรัง ที่อื่นไม่มี ชายผ้า หน้าผ้า มีลูกเกียบ ริมตีนไม่เหมือนที่อื่น เรามีแม่แคว คนละสี ที่ว่าเป็นเอกลักษณ์จริง ๆ ก็คือสี สีของผ้านาหมื่นศรีเมื่อก่อนจะเด่นชัดมาก คือแดง เหลือง ที่อื่นจะไม่ทำสีแบบนี้ สีเขียว สีหู (สีม่วง) และแดงหอม (แดงอมชมพู/แดงม่วง) หลังจากได้ทำงาน สกว. ตรงนี้แล้วได้ภาษาท้องถิ่นสมัยก่อนมาเยอะ เขียวไพล เหลืองไพล สีหู สีตานนา (กระดังงา) ตอนนี้ตอบได้หมดว่าคนแต่แรกเขาเรียกอะไร

อาจารย์สุนทร

เอกลักษณ์ของผ้านาหมื่นศรีโดยสรุปก็คือ

๑. สี เป็นสีแดง เหลือง เด่นชัดมาก

๒. ผ้าห่ม ของนาหมื่นศรีจะเป็นลายลูกแก้ว มีขอบ มีลาย มีรุ่งริ่ง มีริมตีน มีแม่แคว เหมือนที่กล่าว

๓. ลายที่เป็นเอกลักษณ์ไม่ใช่ลายลูกแก้ว แต่เป็นลายประสม คือมีลายหลายลายมา ประสมกัน แล้วทำเป็นอีกลายคือลายดาวล้อมเดือน มีอาจารย์นักวิชาการเรื่องผ้าหลายคน แล้วเขาบอกว่า ที่อื่นไม่มี เราอาจจะถือว่าลายดาวล้อมเดือน เป็นอีกหนึ่งเอกลักษณ์ของเรา คือมีลูกแก้วฝูงเป็นดาวแล้วก็มีตัวในคือมีลูกแก้วหรือลายอื่นก็ได้เป็นเดือน นี่หาที่อื่นไม่ได้ อาจจะมีชื่อคล้าย ๆ กัน แต่ไม่เหมือนกัน และไม่พบที่อื่นในภาคใต้ พบที่นาหมื่นศรีแห่งเดียว

๔. การใช้ผ้าพานช้าง อาจจะถือเป็นอีกเอกลักษณ์หนึ่งของนาหมื่นศรี คนแต่ละคนแก่ ของนาหมื่นศรีเท่าที่พบ ทอผ้าไว้ใช้สำหรับตัวเองตาย คือทำเป็นผ้าพานช้าง ผ้าเช็ดหน้า แต่ละผืนที่ต่อกันเหมือนเป็นบันไดขึ้นสู่สวรรค์ เป็นทางให้เดินขึ้นสู่สวรรค์ เป็นการเตรียมพร้อมสำหรับความตายของตัวเอง แสดงให้เห็นว่าคนนาหมื่นศรียึดมั่นในพระศาสนา นี่คือเอกลักษณ์ที่แสดงถึงจิตใจของคนนาหมื่นศรี คนข้างนอกเข้ามาถ้าเขาได้รู้เขาจะชื่นชมมาก เพราะนาหมื่นศรีมีวัฒนธรรมของตัวเอง มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความดีงามในชีวิตแล้ว แต่ว่าเราลืมนั่นไปเสีย วันนี้ลูกหลานได้ไปเก็บไปคุ้มกันมาแล้ว น่าจะต้องรักษาต่อไป

ที่นี้การรักษาขั้นแรกของทีมวิจัยนี้ทำได้เพียงแต่จะช่วยกันรักษาผ้าเก่า ๆ ไว้ก่อน ลัก ๓ ลาย จะมีลายอะไรบ้าง ทออย่างไรหรืออะไร จะให้อาพัดเล่ารายละเอียดให้ฟัง อาพัด

ลายแรกที่เราเลือกคือ ลายลูกแก้ว ทอเป็นผ้าสไบ ๒ ผืน ลายลูกแก้วเป็นลายพื้นฐานของการทอผ้า การที่จะทอผ้าไม่ว่าลายไหนก็ต้องผ่านลายลูกแก้วก่อน ตัวนี้จะเป็นการสร้างความอดทนให้แก่คนที่ทอผ้า เพราะทอยาก

ลายที่ ๒ ลายราชวัตรห้อง ที่บอกว่าไปเจอของตาให้แล้วมาเจอของทวดนาง ลายนี้ทอยากลำบาก มีความสวยงาม ไม่มีใครทอแล้วในปัจจุบัน จึงเลือกลายนี้เพื่อสืบทอดต่อไป ใครไปใครมาจะได้เห็นว่าลายราชวัตรห้องยังมีอยู่ โดยจะทอเป็นผ้าขาวม้า ๒ ผืน

ลายที่ ๓ ลายแก้วชิงดวง ลายนี้เป็นลายที่สวยงาม แต่ซับซ้อนและทำยาก ได้รับการพัฒนาจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม มี อ.สุพรรณสาร ช่วยพัฒนาให้ลายออกมาสมบูรณ์ เราก็เลยเลือกเอาลายนี้เป็นลายที่ ๓ ทอเป็นผ้าเช็ดหน้า ๒ ผืน

ลายพวกนี้สื่อความหมายได้ดีมาก สำหรับลายแก้วชิงดวง เป็นลายการคล้องกันไว้
อย่างดี เหมือนกับสมาชิกกลุ่มทอผ่านานามีนศรีที่รวมใจคล้องกันด้วยใจเอาไว้ ทำให้ดำเนิน
กลุ่มมาได้จนปัจจุบัน

อาจารย์สุนทร

เรียกว่ามีปรัชญาในการเลือกลาย ที่นี้พอเลือกลายแล้วทีมวิจัยก็ต้องฝึกหัดทอผ้า
การทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านมีกระบวนการที่ยืดยาว ถ้าเป็นยาย ๆ ที่นั่งอยู่ตรงนี้ไม่ใช่ยาก
เพราะทออยู่ทุกวัน ทอผ้ามาตั้งแต่เด็ก ๆ คนที่ทอด้วยกี่กระตุกก็บอกว่าไม่ยากเพราะทออยู่
ทุกวัน แต่ว่าการทอตรงนี้หมายถึงการทอของพวกเด็ก ๆ ที่ทำงานวิจัยนี้ กว่าจะผ่านจุดนี้ต้อง
ผ่านกระบวนการแกะลายและเก็บลายก่อน ให้จุไรอธิบายการแกะลายและเก็บลายว่ามันต่าง
กันอย่างไร ขั้นตอนเป็นอย่างไร

จุไร

การแกะลายคือเอาผ้ามาแล(ดู) แล้วขีดเส้นด้วยแยกออกจากกันทีละเส้นว่าเก็บพัน
ปรีอ ช่มหรือว่ายก การเก็บลายคือการเอาผ้ามาสะกิดทีละเส้นแต่เราจะมีสูตรอยู่แล้วเราทำ
ตามสูตร แต่ยายเขาเก็บลายผ้าเขาจะไม่เก็บเหมือนเรา เขาจะแลจากสิ่งที่เห็นอยู่รอบ ตัว เช่น
ใบไม้ ดอกไม้ สัตว์ ดวงดาว สัตว์ตามจินตนาการในวรรณคดี ฯลฯ แล้วมาทอในผืนผ้าได้
เลย

อาจารย์สุนทร

นั่นก็คือการเก็บลายและแกะลาย แกะลายก็คือ แกะผ้าออกมาดูว่าช่มกี่เส้น ยกกี่
เส้นแล้วก็มาเขียนลงในกระดาษ จากในกระดาษพอมายูในกึ่งที่จะทอจริงก็ยกและก็ช่มตาม
นั้น แล้วก็ร้อยด้วยเอาไว้ที่เขาเรียกว่าก่อกเขา ต่อไปก็จะเตรียมเรื่องด้วย ให้สุจินต์ที่ชำนาญ
เรื่องเส้นด้วย

สุจินต์

แรกเริ่มต้องไปวัดหน้าผาก่อน แล้วก็เอาด้ายมาเป็นม้วน เป็นขีด เป็นใจ แล้วก็มา
หันไสวึง ไสกาโน แล้วก็เอามาหันไส้หลอด แล้วก็เอาไปเรียงด้าย

อารีย์

ก็พื้นบ้านกับที่กระตุกจะต่างกัน คือที่พื้นบ้านจะใช้พันพิม คือพันพิมจะบังคับว่าจะ
ใช้ด้ายกี่เส้น เดินด้ายเป็นหลบ ไม่ได้เดินเป็นเที่ยว อันนี้ก็เพิ่งเข้าใจเหมือนกัน เพราะที่
กระตุกกับที่พื้นบ้านจะเรียกไม่เหมือนกัน อันนี้ก็จะใช้ความเข้าใจกันได้ก็ใช้เวลาเหมือนกัน
สับสนพอสมควรจากที่ยึดติดกับที่กระตุกมา จากที่คิดเป็นเที่ยวเขาก็คิดเป็นหลบไม่เป็นก็ต้อง
ค้นเพิ่มเติม แก่รื้อกันวุ่นวายมาก เพราะหลบกับเที่ยวไม่เหมือนกัน ประมาณเดือนสองเดือน
กว่าจะออกมาเป็นผืนผ้านี้ได้เพราะว่าบอกว่าให้น้องเขาเดิน ๓ หลบ ๒๔ หลบเขาก็คิดเป็น

เที่ยวหมด คือจาก ๑ หลบ เราก็คิดเป็น ๑ เที่ยว ก็เลยสับสนแก่กันวุ่นวายจากลายราชวัตร
ห้อง ก็เลยออกมาไม่สมบูรณ์เท่าใด คือการเก็บด้ายต้องรู้ว่าหน้ากว้างของเราเท่าใด

อาจารย์สุนทร

ตอนคันด้ายนี้ยายเฒ่ามาเฝ้าทุกวัน เป็นห่วง เฝ้าดู ระวัง เฝ้าจนเป็นไข้ ไปนอนโรง
พยาบาล พอออกจากโรงพยาบาลก็มาเฝ้าอีก ว่าลูกเห...สูทำพันนี้ตะ สูอย่าทำพันนั้น มา
นั่งเฝ้าสอน แต่ก็ประมาณ ๒ เดือนกว่าจะทำการเป็น พอเสร็จแล้วเราก็ก็นำเข้าก็ แต่ว่าพอ
ตอนจะเก็บลาย ๓ ลาย เราก็ก็นั่งงานกันทำ ที่นี้แต่ละลาย ทีมวิจัย บอกว่าไม่ยาก ไม่เท่าใดก็
เสร็จ ไปมา ๆ ต้องฝึกต้องหัดกันอยู่หลายเดือน อยากถ่ายทอดประสบการณ์ว่าเรามีปัญหา
อุปสรรคพันปรีอ (อย่างไร) ในการทำงานตรงนี้ ให้ารอบเล่าให้ฟัง

ารอบ

ตอนแรกคิดว่าลายลูกแก้วท่ง่าย เพราะป้าเบื่อนบอกว่าลายลูกแก้วเป็นลายที่ทอ
ง่ายที่สุด เหมือนกับว่าเราโดนหลอก เพราะลายลูกแก้วเป็นลายที่ต้องตั้งสมาธิที่สุด เพราะ
มันเป็น ๔ นัดหรือ ๔ ตะกอล เป็นลายที่ดูเหมือนง่าย เขาทอกันแป๊บเดียวก็เสร็จ แต่ว่าเราทุก
คน(ทีมวิจัย)หลงทาง คือทอไม่เป็นลูก ได้แค่ครึ่งลูก ทำอยู่นาน เพราะการแกะลายเราจะติด
อยู่กับที่กระตุกเสียมากกว่า เพราะความเป็นที่กระตุก เกีย่งกันอยู่เป็นเดือนกว่าจะทำลายนี้ได้
คือต้องถอดใจจากที่กระตุกออกไปเสียทั้งหมด ทั้งความเคยชินความชำนาญจากการทอด้วย
ที่กระตุกทั้งหมดแล้วมาเรียนรู้ใหม่เริ่มจาก ๑ ด้วยที่พื้นบ้าน เป็นลายที่ยายเขาอยากให้เราฝึก
สมาธิโดยตรง เป็นลายที่ภาคภูมิใจว่าถูกหลอกแต่ก็ทำได้

ที่ประทับใจอีกอย่างคือ พวกเราคิดว่าตัวเองเก่ง ไม่ถามใครเลย หัดทำกันเอง ชักขึ้น
ชักลงชักจนด้ายพังหมดแล้ว ป้าเบื่อนก็เข้ามาถามว่าไหนสูทำกันพันปรีอ (ทำกันอย่างไร) คัน
(ครั้น/ถั่ว) สูทำกันพันนี้ป็นึงก็ไม่เสร็จ ป้าเบื่อนก็เข้ามาช่วย เพราะตอนนั้นป้าเฒ่าอยู่โรง
พยาบาล ส่วนป้าสลก็รับแขก เพราะแขกเข้ามามาก ป้าเบื่อนเดินหอบเหนื่อยมาทุกวัน ช้อง
ใจ (เป็นห่วง) เพราะพวกเรานั่งหวัถึง(หวัจน) กันหมดแล้วแต่ก็ยังทำไม่ออก คือพวกเราถนัด
ทอด้วยที่กระตุกซึ่งจะใช้เริ่มจากซ้ายทั้งหมด แต่ที่พื้นบ้านจะเริ่มจากขวา เริ่มจากขวาของตัวเอง
พอเริ่มจากขวามันก็ต้องละจากความเคยชินเดิม ๆ ทั้งหมด ที่นี้ก็เลยบอกว่าแหวนเห..
ฉันไม่เอาแล้ว... บ้าย..บาย...

อารีย์

จากที่เห็นว่าลายผ้าลายลูกแก้วง่ายที่สุดแล้วยังใช้เวลาเป็นเดือนสองเดือน เพราะว่า
ไม่รู้วิธีการขึ้นตอนขั้นแรกทำพันปรีอ เก็บไม่เท่ากัน พุดไม่เหมือนกัน ไม่เข้าใจภาษา สับสน
กันอยู่ตั้งนาน ไปตามป้าเบื่อนมา ป้าเบื่อนบอกว่าสูต้องขึ้นตีนผ้าก่อนไม่จ้นเก็บไม่ได้แน่ ก็
เลยเก็บอยู่ประมาณ ๓ - ๔ วัน ไม้ ๑ ไม้ ๒ ทำได้ ที่นี้พอไม้ ๓ ไม่รู้ขึ้นทางไหนลงทางไหน

เก็บไม่ได้ ก็เลยต้องเก็บจากตรงกลางลูกแก้ว ช่าง ๆ ขึ้นตรงไหนก็ช่างมันแต่ให้เก็บจากตรงกลางให้เป็นลูกแก้วก่อน ถิ่นนี้คิดและที่นี้ก็นั่งเดียวกัน ก็เลยเป็นลูกแก้ว ที่เอามาให้ดูนี้แหละ (โชว์ผ้าให้ดู) ผืนนี้เป็นผืนที่ทดลองทอรวมหัวจมท้ายกัน นี่คือผืนแรกจากเก็บลาย พอประสบความสำเร็จก็ดีใจ

จากลายลูกแก้วก็มาลายราชวัตรห้อง มีพื้นฐานมีประสบการณ์จากลายลูกแก้วมาแล้ว ก็คิดว่าลายราชวัตรห้องต้องทำยาก คือไม่รู้ทำปรีอ(อย่างไร) ก็ไปหาพี่บุญช่วย ก็มานั่งดูลายผ้ากัน พิจารณากันอยู่หลายวัน ก็รบ(ทะเลาะ)กันกับจุ่ม(อาพัด) ก็บอกว่าจุ่มไม่ต้องเข้าไปตะเพเพราะว่าจุ่มดูผ้าไม่เป็น ดูไปดูมาก็บอกว่าพี่ช่วยเหอ..เราต้องเก็บลายชัดก่อน แล้วถ้าจะเก็บที่ดอกก็ต้องเก็บผ้าพื้น เก็บได้สักไม้สองไม้แล้วก็ค่อยมาเก็บกันต่อ เก็บต่อแล้ว พอทยอยออกมาก็เป็นราชวัตรห้อง แต่เป็นห้องที่ไม่มีผ้ากัน ตอนนั้นเรายังแลผ้ากันไม่ออก เราก็มาคิดว่าทำปรีอที่จะให้เป็นลายราชวัตรห้อง ดูไปดูมาก็พบว่าราชวัตรห้องต้องทอ ๓ ตรน คือนั่นนอนไม่หลับ เพราะทอไม่ได้ จิตใจอยู่กับการทอผ้า นอนคิดอยู่เป็นคืน ๆ ว่าจะทำอย่างไรให้เหมือนยาย ๆ เขาทอ พอรุ่งเช้าก็ลองทอเป็น ๓ ตรน ก็มาบอกป้าจุย(อารอบ) ว่า ป้าจุยเหอ...มีผ้ากันแล้ว สรุปแล้วเราต้องใช้ ๓ ตรน ถึงจะเป็นราชวัตรห้อง นี่แหละผ้าที่เราฝึกทอเรียนรู้ด้วยตัวเอง (โชว์ผ้าลายราชวัตรห้องที่ฝึกทอ) แต่ว่าห้องจะใหญ่กว่าของเก่าสักหน่อย

อาจารย์สุนทร

ตอนนี้ได้ลายราชวัตรห้องแล้ว ลายที่เลือกทอสามลาย อีกลายคือลายแก้วชิงดวง เก็บลาย ๒๓ นัด ที่นี้จุไรต้องผจญกับอะไรมั่ง เล่าให้ฟังที

จุไร

เริ่มแรกเก็บลาย เก็บรื้อ ๆ เก็บอยู่เป็นเดือน แต่ก็ไม่สำเร็จสักทีก็ให้น้องจำเป็นมาแล (ดู) จำเป็นมาแลก็บอกว่าไม่ใช่ต้องรื้อใหม่ ก็ไม่เชื่อ ให้พี่แหวนมาแลอีกที ในที่สุดก็ต้องแก้ นี่คือแก้วชิงดวง ๒๓ นัด (โชว์ผ้าที่ทอให้ดู) ตอนนี้เราทอสำเร็จแล้ว ใช้เวลาประมาณ ๒ เดือน กว่าเกือบสามเดือนจึงจะเสร็จ ถ้าเป็นยาย ๆ เก็บวันเดียวคงเสร็จ

อาจารย์สุนทร

ตรงนี้จะเห็นว่าเป็นเรื่องของการเรียนรู้ ในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ ทีมวิจัยจะพยายามเรียนรู้ ค้นคว้าด้วยตัวเองด้วยการทำจริง เพราะฉะนั้นรู้แล้วจึงจำได้แม่น นี่เป็นสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานวิจัย ต่อไปอยากให้เล่าประสบการณ์ในการทอผ้า

ปรีดา

พอน้องเขาเก็บลายเสร็จก็เข้าไปทอ มียายเจิมเข้าไปสอนให้ แต่พอดีไม่ได้เอาแว่นตาไป ลายลูกแก้วที่ออกมาก็เลยทั้งลึบทั้งยาว ไม่เป็นลูกแก้ว (โชว์ผ้าให้ดู) ทอไปก็ทอไปผิด ๆ ยังนึกดีใจว่าทอได้ พอดีมีรุ่นน้องเข้ามาดู ก็บอกว่าพี่ดาเหอ... ลูกแก้วเดิน (เดิน = ตน สรรพ

นามบุรุษที่ ๒)) ไม่ได้ทอเส้นโส คือไม่ได้ทอเส้นโสอีกหนึ่งเส้นเวลาทอ อันนี้ก็เป็นประสบการณ์ พอน้องเขาแนะนำวิธีทอก็จดเก็บเอาไว้ แต่ก็ไม่ได้ทออยู่ดีเพราะคนเยอะไม่มีสมาธิ ปกติกลุ่มทอผ้าเปิดทำการ ๙.๐๐ น. ก็ต้องไปหัดทออยู่คนเดียวตั้งแต่ ๖ โมงเช้า พอกลุ่มเปิดทำการก็กลับบ้าน ผีกทอลายลูกแก้วอยู่เป็นเดือน

อาจารย์สุนทร

นี่เป็นประสบการณ์ของแต่ละคนในการฝึกทอผ้า ส่วนน้องจุ่มหรืออาพัด เวลาไปขายผ้าต้องไปสาธิตการทอ จุ่มไม่มีปัญหาเพราะมีคนเก็บลายไว้ให้จุ่มก็ทอได้ ตอนนี้อยู่ทำงานวิจัยเสร็จแล้ว อยากให้หัวหน้าโครงการสรุปว่าได้อะไรมาจากการวิจัยนี้ แล้วก็เปรียบเทียบเลยว่า ก่อนวิจัย ระหว่างวิจัย และหลังวิจัย ทีมวิจัยมีการเปลี่ยนแปลงพันธมัยบ้าง คุยให้ฟังสักคน แล้วอารอบค้อมสรุปว่าได้อะไร จะทำอะไรต่อ

สุจินต์

เมื่อก่อนเวทีแบบนี้จะไม่กล้าพูดเลย แต่เดี๋ยวนี้กล้าพูดในเวที

มีสมาธิในการทำงานมากขึ้น ใจเย็นขึ้น

สามารถตอบได้ถึงลายผ้าแต่ละลายเวลาถูกคำถาม คือรู้จักลายผ้าของตัวเอง

อารอบ

จากการทำงานวิจัยมาประมาณปีกว่า สิ่งแรกที่ได้ก็คือได้สมาธิ ได้ความอดทน สำหรับทีม ทุกคนคงเห็นว่าทีมอายุไม่เท่ากัน ทำอย่างไรถึงจะหลอมใจทีมให้อยู่ด้วยกันเป็นหนึ่งเดียว เพราะถ้าไม่ได้ใจทำงานร่วมกันคงลำบาก ต้องใช้วิธีการทุกวิธีหลอมใจให้เป็นหนึ่งเดียว ส่วนหนึ่งมีครอบครัว ส่วนหนึ่งเป็นคนโสด การเป็นคนโสด การทำงานหรือการลงพื้นที่ที่ต้องประสานในเรื่องเวลาได้ด้วย ต้องรู้ว่าจะทำงานช่วงไหนเวลาถึงจะมีให้กันและกันได้

คนในกลุ่มสนใจผ้าทอพื้นเมืองมากขึ้น มักเข้ามาดู มาถามอยู่เรื่อยว่าทออย่างไร เมื่อใดจะเสร็จ ยากหรือไม่ บางคนก็ให้ข้อมูลเรื่องผ้า ช่วยตามหาลายผ้า ทุกกิจกรรมได้รับความร่วมมือกับสมาชิกทำให้ไม่เปลืองค่าใช้จ่าย ในการจัดเวทีพวกเขาก็ช่วยกันยกปิ่นโตกันมา เวลาเมื่อไหร่ตามบ้านก็ให้ที่บ้านนั้น ๆ หุงข้าวให้กินด้วย

กำนัน ผู้ใหญ่ อบต. ได้รับความร่วมมือจากส่วนนี้เยอะขึ้นมาก ที่ดีที่สุด ผอ.โรงเรียนบ้านควนสวรรค์ ได้รับความร่วมมืออย่างยิ่ง รวมทั้งโรงเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามา ร่วมกิจกรรม นำการทอผ้าไปเป็นหลักสูตรในโรงเรียน (วัดควนสวรรค์ ไทรงาม สวัสดิ์รัตนากิ มุข) ให้เด็กนักเรียนหัดทอ ทีมงานเป็นวิทยากร มีนโยบายให้ครูแต่งกายด้วยผ้าไหมมัดหมี่ศรีแล้ว อนาคตจะให้นักเรียนใส่ผ้าทอของนาหมื่นศรีด้วย

หน่วยงานราชการทั้งในและนอกพื้นที่ นักวิชาการ คนภายนอก เข้ามามากมาย มาถามอยู่ตลอดเวลา งานวิจัยเป็นอย่างไร ถึงไหนแล้ว เป็นห่วงคอยถาม กิจกรรมทุกกิจกรรมได้รับความร่วมมือมาก ทุกภาคส่วนไฟเขียวให้ทั้งหมด

ทีมวิจัยได้จากการทำงานวิจัยมากมาย เมื่อก่อนไม่กล้าพูด ลั่น แต่ตอนนี้มั่นใจ ภูมิใจ และอยากพูดอยากแฉ่งมากขึ้น เมื่อก่อนความผูกพันในชุมชนไม่มีเลย แต่ตอนนี้ไปไหนมาไหนเรียกใช้กันสบาย หมู่ ๑ หมู่ ๔ ประสานงานกันได้หมด

ที่เป็นความภูมิใจที่สุดก็คือ คนแก่ ๆ ที่มานั่งในเวที ตั้งแต่เข้าจนเที่ยงจนเย็นจนเลิกได้ มีความสุขที่ได้มอบผ้าให้กับทีมวิจัย เมื่อก่อนลำบากยากเย็นในการไปตามหาผ้า แต่ตอนนี้ยายเขาจะบอกให้เอง ภูมิใจมาก

เมื่อก่อนทอดผ้าขายให้คนอื่นใส่ แต่ตอนนี้ดีใจมาก เมื่อไหร่ที่มีงานสำคัญ ๆ เช่น ลูกได้รับปริญญา บวช แต่งงาน งานประเพณีต่าง ๆ จะเห็นคนนาหมื่นศรีใส่ผ้าทอของนาหมื่นศรี แล้วก็คุยเรื่องผ้ากัน ดัดที่ไหน ซื้อมือใด ใครทอ ทอมือใด ฯลฯ

อาจารย์สุนทร

ได้ฟังจากคนในนาหมื่นศรีแล้ว ตัวดิฉันซึ่งทำงานอยู่ข้างนอก แต่จากการที่วิ่งเข้าวิ่งออกอยู่เป็นปีแล้ว ก็มีมุมมองที่อยากจะบอกกับนาหมื่นศรีเหมือนกัน

ในเรื่องการทำงานเชิงวิชาการหรืองานวิจัย ถ้าเปรียบเทียบการเรียนรู้แบบชาวบ้าน เรื่องการทอดผ้า ถามยาย ๆ ว่าหัดทอมือใด ยาย ๆ บอกว่า กว่าจะทอดผ้าได้ใช้เวลาอยู่หลายปี เพราะเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ตามวิถีชีวิตปกติ พอตื่นเหยียบถึงก็หัดทอกันแล้ว ทอกันไปตามธรรมชาติ ธรรมดา เป็นเรื่องปกติ แต่ว่าทีมทำวิจัยปึกว่า เพิ่งหัดทอดผ้าแค่สามเดือนจะให้ดีเลย จะให้เป็นเลยเหมือนกับยาย ๆ คงยาก แต่ว่าที่น่าสนใจก็คือ โรงเรียนจะสืบทอดเรื่องการทอดผ้าโบราณทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น นี่ถ้าเอาไปทำหลักสูตรให้เด็กเรียนทอดผ้าเป็นแค่ในระยะเวลาแค่ ๑ หรือ ๒ เทอม มันคงเป็นไปไม่ได้ เรื่องของหลักสูตรเครือข่ายการศึกษา คงต้องคิดว่า จะแบ่งช่วงการเรียนรู้อย่างไรเนื้อหาในการสอนให้เหมือนกับคนทอดผ้าจริง ๆ ที่ว่าหัดกันทีละน้อย ๆ กว่าจะเป็น

สอง กระบวนการเรียนรู้หรือการสอน เมื่อก่อนสอนกันด้วยปาก ถ่ายทอดถึงกันด้วยการกระทำ การเห็น เป็นแบบวิธีชาวบ้านคืออาศัยว่าใครบอกอะไรก็ฟัง ก็จำ แต่พอทำงานวิจัยไม่ใช่แค่ฟังแล้วก็จำ แต่ต้องเขียน เมื่อไม่มีการบันทึกเมื่อไปทำงานอื่น ไปทำสิ่งใหม่ ๆ อยู่เรื่อย พอเวลาผ่านไปหลาย ๆ เดือน ที่จำไว้ก็เลือนไป ต้องมาถามทบทวนกันใหม่อีกเพราะจำไม่ได้ เพราะฉะนั้นถ้าจะทำงานวิจัยจริง ๆ สิ่งที่ต้องเพิ่มก็คือการจด คนเมื่อก่อนสอนกันด้วยการจำเพราะไม่มีเรื่องที่จะต้องรับรู้มาก จึงมีสมาธิ จำได้ดี จำได้นาน จำได้ตลอดชีวิต แต่สมัยนี้จำไม่ได้เท่ากับคนสมัยก่อน ลองไปถามยายเบื่อนดู ยายเบื่อนจะจำเหตุการณ์สมัย

ก่อนได้หมด เล่าให้ฟังได้ชัดเจนเหมือนเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อวาน แต่พวกเรา ยายเล่าให้ฟังเมื่อวาน
วันนี้เราลืมไปเสียแล้ว จึงอยากฝากไว้ว่า หากจะมีการทำงานวิจัยต่อไปที่ต้องแก้ไขก็ฝึก
การจดบันทึกให้เป็นนิสัย

ความประทับใจ ตอนแรกที่ตัดสินใจร่วมทีมวิจัยด้วยเพราะชอบลายผ้า อยากรู้เรื่อง
ผ้า แต่ตอนนี้ได้รู้ถึงความมหัศจรรย์ของนาหมื่นศรีว่าคนเฒ่าคนแก่ โดยเฉพาะยายผ้ายซึ่งไม่
เคยพบที่ไหนเลยว่าจะเก่งขนาดนี้ ยายผ้ายเป็นคนที่คิดลายออกมาเป็นตัวหนังสือ เป็นลาย
ครุฑ เป็นลายอะไรต่าง ๆ มากมาย โดยดูจากสิ่งที่เห็นตามธรรมชาติ จากจินตนาการ หรือ
จากตำนานต่าง ๆ แล้วยกเส้นด้ายขึ้นมาเป็นลาย สร้างลายผ้าเอง ก็หวังว่าลูกหลานยาย
ผ้ายที่อยู่ในที่นี้ทุกคนคงจะได้สืบทอดวิชาลายของยายผ้ายและลายอื่น ๆ ด้วย

และในนามของทีมวิจัยต้องขอบคุณกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ คือ
สกว. หรือกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ที่ได้สนับสนุนเงินทุนให้ทำงานในระยะเวลา ๑๕ เดือน
วันนี้ตัวแทน สกว. คุณมานพ และคุณนิษฐา มีของมามอบให้เพื่อเป็นการขอบคุณป้า ๆ
ยาย ๆ ที่ได้เมตตาบอกเล่าเรื่องผ้า ทำให้งานวิจัยของเราขึ้นนี้มีจิตวิญญาณ (คุณมานพ
มอบที่ระลึกแทนคำขอบคุณยายสล ยายลับ ยายเจิม ยายผ้าย ยายเป็ก ยายนาง ยายผัน
ยายหวล)

ตอนนี้หน้าที่ของทีมวิจัยเรียบร้อยแล้วต่อไปเป็นช่วงนักวิชาการวิจารณ์งานวิจัย ขอ
มอบเวทีให้อาจารย์สมเจตนา มุณีโมไนย เป็นผู้ดำเนินรายการ